

Ewaluacja

Wpływ funduszy Unii Europejskiej na saldo migracji
wewnętrznych i zewnętrznych w Polsce

Warszawa, luty 2009

Paweł Czyż, Damian Dec, Barbara Leszczyńska, Sylwia Nowak, Bartosz Osiński, Krzysztof Puszczak, Bartłomiej Rokicki, Krzysztof Ryński, Piotr Stronkowski, Irena Wolińska

Wpływ funduszy Unii Europejskiej na saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych w Polsce

© Ministerstwo Rozwoju Regionalnego
Warszawa 2009

Opracowanie wykonane przez
GfK Polonia Sp. z o.o. oraz PSDB Sp. z o.o.
na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego

Wydawca:

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego
ul. Wspólna 2/4, 00-926 Warszawa
www.mrr.gov.pl
www.funduszeuropejskie.gov.pl

Departament Koordynacji Polityki Strukturalnej
Tel. (+48 22) 461 39 07
Fax. (+48 22) 461 32 63
e-mail: sekretariatdks@mrr.gov.pl
e-mail: ewaluacja@mrr.gov.pl



Spis treści

1. Streszczenie raportu	5
1.1. Wyniki badania	5
2. Summary	9
2.1. Study results	9
3. Wprowadzenie	13
3.1. Cele badania	13
3.2. Koncepcja badania	13
3.3. Przedmiot badania	13
3.4. Definicje	14
3.5. Czynniki migracji i wpływ funduszy Unii Europejskiej	15
4. Metodologia badania	17
4.1. Metody i techniki badawcze	17
4.1.1. Analiza dokumentów	17
4.1.2. Badania ilościowe	17
4.1.3. Badania jakościowe	19
5. Opis wyników badania	21
5.1. Skala migracji w Polsce	21
5.1.1. Migracje wahadłowe	21
5.1.2. Migracje	22
5.1.3. Kierunki migracji	23
5.1.4. Charakterystyka migrantów	23
5.1.5. Przyczyny migracji	25
5.2. Migracje beneficjentów programów finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego	25
5.2.1. Charakter otrzymanego w ramach EFS wsparcia	26
5.2.2. Migracje wahadłowe	28
5.2.3. Migracje uczestników projektów	29
5.2.4. Migracje zagraniczne i wewnętrzne	30
5.2.5. Powód migracji	30
5.2.6. Wpływ funduszy na ruchy migracyjne	30
5.2.7. Plany migracyjne	32
5.3. Wykonawcy i podwykonawcy projektów	34
5.3.1. Wpływ realizacji projektów na mobilność pracowników	34
5.3.2. Korzyści płynące z realizacji projektów unijnych dla ich realizatorów	40
5.4. Pracownicy instytucji zaangażowanych w zarządzanie i wdrażanie programów unijnych	43
5.4.1. Przyczyny migracji	44
5.4.2. Kim są migranci	45
5.4.3. Status zawodowy przed migracją	48
5.4.4. Długość pobytu w obecnym miejscu zamieszkania	48
5.4.5. Czynniki przyciągające i wypychające	49
5.4.6. Przyczyny niepodejmowania migracji	51
5.4.7. Migracje wahadłowe	52
5.5. Badanie emigrantów	54
5.5.1. Charakterystyka emigrantów	54
5.5.2. Czynniki wpływające na decyzje migracyjne Polaków oraz związek z funduszami europejskimi	57
5.5.3. Sytuacja zawodowa emigrantów w Wielkiej Brytanii i Irlandii	60
5.5.4. Więzi społeczne i rodzinne na obczyźnie	61
5.5.5. Wpływ funduszy unijnych na decyzję polskich emigrantów o powrocie do kraju	63
5.6. Badanie imigrantów	66
5.7. Badanie ekonometryczne determinant migracji w Polsce w celu oceny wpływu na wielkość migracji środków otrzymywanych w ramach polityki spójności UE	73
6. Studia przypadku	82
6.1. Studium przypadku nr 1 - Grodzisk Mazowiecki	82
6.1.1. Opis sytuacji społeczno-gospodarczej gminy	82
6.1.1.1. Warunki życia ludności	82
6.1.1.2. Sytuacja na rynku pracy	83
6.1.1.3. Migracje w gminie	84
6.1.2. Projekty zrealizowane na terenie gminy w latach 2004-2008	86
6.1.2.1. Projekty realizowane ze środków innych niż unijne	87
6.1.2.2. Projekty zrealizowane przez Powiatowy Urząd Pracy	88
6.1.2.3. Wpływ zrealizowanych projektów na sytuację gminy	88
6.1.3. Ocena wpływu realizacji projektów na migracje	89

6.2. • • Studium przypadku nr 2 – Kiszkowo	91
6.2.1. Opis sytuacji społeczno-gospodarczej gminy	91
6.2.1.1. Sytuacja na rynku pracy.....	92
6.2.1.2. Migracje w gminie	93
6.2.2. Projekty zrealizowane na terenie gminy w latach 2004-2008.....	95
6.2.3. Ocena wpływu realizacji projektów na migracje.....	97
6.3. Opis przypadku nr 3 – Przytuły.....	98
6.3.1. Opis sytuacji społeczno-gospodarczej gminy	98
6.3.1.1. Lokalna gospodarka i rynek pracy	99
6.3.1.2. Migracje w gminie	100
6.3.2. Projekty zrealizowane na terenie gminy w latach 2004-2008.....	103
6.3.3. Ocena wpływu realizacji projektów na migracje.....	105
6.4. Studium przypadku nr 4 - Ryki	106
6.4.1. Podstawowe informacje o gminie i jej mieszkańcach	106
6.4.1.1. Warunki życia ludności.....	106
6.4.1.2. Sytuacja gospodarcza w gminie i lokalny rynek pracy	107
6.4.1.3. Migracje w gminie	107
6.4.2. Projekty zrealizowane na terenie gminy w latach 2004-2008.....	109
6.4.3. Projekty ryckich firm	111
6.4.4. Ocena wpływu realizacji projektów na migracje.....	116
7. Wnioski i rekomendacje	118

1. Streszczenie raportu

Głównym **celem badania** było określenie rozmiarów wpływu środków finansowych UE na wewnętrzne i zewnętrzne migracje obywateli Rzeczypospolitej Polskiej oraz cudzoziemców. Badanie miało też szereg celów szczegółowych, związanych z określeniem rozmiarów przepływów ludności, analizą trendów i struktury migracji, a także określenie wpływu funduszy na reemigrację i napływ cudzoziemców do Polski.

Zgodnie z przyjętą definicją migracje to przemieszczenie ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania połączone z przekroczeniem granicy administracyjnej podstawowej jednostki terytorialnej, trwające powyżej 3 miesięcy. Analizie poddano różne rodzaje migracji: wewnętrzne i zewnętrzne, krótko - i długookresowe. Uwzględniono również zjawisko migracji wahadłowych, czyli polegających na cyklicznym podróżowaniu do miejsca pracy lub nauki.

W badaniu analizie poddano czynniki przyciągające i wypychające, które mogą mieć wpływ na saldo migracji. W tym kontekście analizowano wpływ funduszy unijnych, zarówno bezpośredni (kiedy dana osoba odnosiła bezpośrednie korzyści z projektów realizowanych w ramach funduszy unijnych) jak i pośredni, związany z tworzeniem miejsc pracy czy też poprawą jakości życia.

W badaniu wykorzystano szereg metod i narzędzi badawczych, w tym metody ilościowe takie jak:

- Badanie Omnibus na ogólnopolskiej, reprezentatywnej próbie Polaków,
- Badanie techniką CATI beneficjentów projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego,
- Badanie techniką CATI wykonawców i podwykonawców projektów finansowanych z funduszy europejskich,
- Badanie techniką CAWI pracowników instytucji wchodzących w skład systemu zarządzania i wdrażania funduszy UE,
- Badanie metodą PAPI emigrantów i imigrantów.

Ponadto w ramach badania wykorzystywano również metody jakościowe, takie jak:

- Studia przypadku,
- Panel ekspertów,
- Zogniskowane wywiady grupowe.

W badaniu wykorzystano też modelowanie ekonometryczne.

1.1. Wyniki badania

Cechą charakterystyczną mobilności Polaków jest duże natężenie migracji wahadłowych, czyli cyklicznego podróżowania pomiędzy różnymi miejscowościami w związku z pracą lub nauką. W taki sposób przemieszcza się prawie jedna czwarta Polaków w wieku powyżej 15 roku życia. Najczęściej są to uczniowie lub studenci, mieszkańcy obszarów wiejskich oraz osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym.

Decyzje o zmianie miejsca zamieszkania Polacy podejmują zdecydowanie rzadziej. Takie ruchy migracyjne odnotowano w 7% gospodarstw domowych, a dotyczyły one 10% populacji. Wśród migracji dominują migracje zagraniczne, które częściej mają charakter krótkookresowy.

Migracje wewnętrzne podejmują głównie osób młode i często są one związane z nauką oraz pracą. Migracje te mają zazwyczaj charakter trwały. Nie stwierdzono w ich przypadku wpływu funduszy unijnych.

Decyzje o migracjach zagranicznych również najczęściej podejmują osoby młode, widoczny jest jednak większy udział osób starszych, posiadających rodziny. Migracje te mają najczęściej charakter krótkotrwały, lecz częściej obserwowany jest fakt wielokrotnych wyjazdów. Migracje te związane są głównie z pracą lub możliwościami uzyskania wyższego wynagrodzenia. Wydaje się zatem, że to właśnie w przypadku tych migracji możliwe jest oddziaływanie funduszy unijnych: poprzez zwiększanie szans na zatrudnienie i wyższe wynagrodzenia w kraju. I faktycznie obserwowany wpływ funduszy unijnych dotyczył w całości migracji zagranicznych.

Wpływ funduszy unijnych na migracje jest bardzo niski. Dotyczy zaledwie 3% spośród wszystkich migracji. Należy również zaznaczyć, że niewielki wpływ funduszy na saldo migracji może wynikać z niewielkiej skali zrealizowanych do końca 2007 r. projektów. Dlatego też uzasadnione jest pogłębione badanie

.....

w poszczególnych grupach odnoszących bezpośrednie korzyści związane z realizacją projektów i programów finansowanych z funduszy strukturalnych. Wpływ funduszy unijnych, obserwowany w tych grupach, ze względu na ich wielkość i specyfikę nie może być uogólniany na całą populację.

Tylko 5% respondentów **biorących udział w projektach finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS)** w okresie 2004 – 2007 zmieniła miejsce swojego zamieszkania, po zakończeniu udziału w projekcie, na okres dłuższy niż 3 miesiące. Wśród tych osób dominowały migracje długookresowe (56%), a także migracje wewnętrzne (56%), przy czym częściej były to migracje międzywojewódzkie.

Najczęstszą przyczyną migracji beneficjentów ostatecznych była lepsza sytuacja w miejscowości docelowej, możliwości zatrudnienia, wzrost poziomu życia. Natomiast wśród przyczyn decyzji o pozostaniu zdecydowanie częściej wskazywano udział w szkoleniu finansowanym ze środków UE, czy też lepszy poziom życia.

Zdecydowana większość respondentów, którzy zmienili miejsce zamieszkania, nie dostrzega wpływu udziału w projekcie lub ocenia ten wpływ jako mały. Zaledwie 5% spośród nich dostrzega decydujący lub duży wpływ. Przy czym są to osoby, które oceniają wpływ projektów na swoją sytuację na rynku pracy jako istotny.

W przypadku osób, które nie zmieniły miejsca zamieszkania deklarowany wpływ udziału w projekcie na decyzję o nie migrowaniu był wyraźnie wyższy – taki związek dostrzega jedna trzecia respondentów. Przy czym ponownie oceny te są pozytywnie skorelowane z oceną wpływu projektu na sytuację badanych osób na rynku pracy.

Kolejną przebadaną grupą byli **wykonawcy i podwykonawcy projektów infrastrukturalnych** o wartości powyżej 1 mln zł. Projekty te dotyczyły najczęściej budowy dróg, oczyszczalni ścieków czy też instytucji kulturalnych. Projekty trwały najczęściej od roku do dwóch lat. Firmy podejmowały się realizacji projektów zarówno lokalnie, na swoim terytorium, jak i w innych województwach. Powszechnym modelem realizacji projektów jest zatrudnianie podwykonawców. Czyniło tak 69% przebadanych firm. Dwie trzecie podwykonawców miało siedzibę na terenie tego samego powiatu, co miejsce realizacji projektu. Przy wyborze podwykonawcy firmy kierują się głównie ceną. Szczególnie często z podwykonawców korzystają duże firmy, mające siedzibę w województwie mazowieckim.

Prawie 40% firm, z tytułu realizacji projektu, zwiększyło zatrudnienie, przy czym najczęściej czyniły tak małe firmy. W 67% przypadków wzrost ten był do 10 osób, a kolejnych 16% firm deklarowało wzrost w przedziale 11-20 osób. Dodatkowe osoby najczęściej były rekrutowane z terenu tej samej miejscowości lub powiatu, gdzie realizowany był projekt. A zatem rekrutacja ta nie powodowała migracji.

Alternatywne strategie zakładały zmianę miejsca pracy pracowników wykonawcy lub wahałowe dojazdy do pracy pracowników. Na pierwszą opcję wskazywało ok. 21% firm, przy tym zdecydowanie częściej duże firmy. Na drugą wskazywało aż 67%, przy czym dotyczyło to najczęściej projektów realizowanych w tym samym powiecie lub województwie.

Badaniem zostali też objęci **pracownicy instytucji zaangażowanych we wdrażanie funduszy Unii Europejskiej**. Między rokiem 2004, a 2007 prawie 24% - czyli prawie jedna czwarta populacji – choć raz zmieniła miejsce zamieszkania. Oznacza to, że osoby zajmujące się funduszami to osoby bardzo mobilne. Prawie 48% migracji odbyło się między województwami, a w prawie 6% przypadków odnotowano powrót z zagranicy.

41,7% respondentów deklaruje, że przyczyną migracji było rozpoczęcie pracy w obecnym miejscu, a 12,4% wskazuje na przyczyny związane z obecną pracą, ale nie ze zmianą pracy (np. delegowanie). Odpowiedzi te zostały uznane za wskaźniki migracji, na które miały wpływ fundusze UE.

Osoby, które decydowały się na migrację, były przeciętnie młodsze od osób nie migrujących. Migracje były bardziej prawdopodobne wśród mężczyzn, szczególnie te związane z funduszami unijnymi (kobiety częściej migrowały z powodów rodzinnych i osobistych).

Na podkreślenie zasługuje również wyraźny wzrost zarobków obserwowany u osób, które zmieniały miejsce zamieszkania.

Przy badaniu siły poszczególnych czynników wpływających na migrację skoncentrowano się na planach migracyjnych respondentów. Spośród badanych osób prawie 24% rozważa możliwość podjęcia migracji. Częściej taką możliwość uwzględniają osoby, które już migrowały.

Badane osoby, rozważając możliwość migracji lub pozostania w dotychczasowym miejscu zamieszkania, biorą pod uwagę głównie czynniki związane z ich osobistą sytuacją. Możliwość pracy w instytucji systemu zarządzania i wdrażania funduszy unijnych wskazuje ok. 10% respondentów. Co ciekawe, respondenci zapytani o czynniki związane z obecnym miejscem zamieszkania, które mogą mieć wpływ na to, że dana

.....

osoba chciałaby mieszkać w innym miejscu niż obecnie, wskazują najczęściej niewystarczającą wysokość zarobków (55,8%), brak zadowolenia z dotychczas wykonywanej pracy (52,8%) oraz brak perspektyw na rozwój zawodowy (50,9%). Zatem można stwierdzić, że praca związana z funduszami UE mogła być czynnikiem zachęcającym do migracji, lecz brak satysfakcji odczuwany w tej pracy jest głównym czynnikiem „wypychającym”, który może przyczyniać się do migracji w przyszłości.

Ostatnią badaną grupą byli **emigranci i imigranci**. Osoby te były badane na lotniskach i dworcach autobusowych w okolicach przełomu roku 2008 i 2009, kiedy dużo osób odwiedza rodziny.

Wśród emigrantów dominują osoby młode (do 34 lat) i relatywnie lepiej wykształcone. Główne powody emigracji to praca i nauka. Zdecydowana większość emigrantów (91%) nie odniosła żadnych bezpośrednich korzyści w związku z realizacją projektów finansowanych z funduszy unijnych. Najczęstsze korzyści polegały na udziale w szkoleniach ogólnych bądź zawodowych.

Ponad dwie trzecie emigrantów (65%) rozważa możliwość powrotu do Polski. Jednak około połowy z nich nie wie, kiedy to może nastąpić. Jest zatem bardzo możliwe, że te deklaracje nie przełożą się na faktyczne reemigracje. Czynniki, które mogłyby zachęcić emigrantów do powrotu do Polski to polepszenie sytuacji ekonomicznej w Polsce, większe możliwości zatrudnienia czy też wyższy poziom życia w Polsce.

Wśród najważniejszych korzyści bezpośrednich z funduszy UE, które mogłyby zachęcić emigrantów do powrotu, należy wymienić dotacje na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej. Natomiast wśród korzyści pośrednich najwyższą notę uzyskała poprawa jakości pracy urzędników. Co ciekawe, dla emigrantów niewielkie znaczenie ma rozwój infrastruktury, co jeszcze raz potwierdza tezę, że osoby migrujące rozważają decyzje migracyjne przez pryzmat własnych korzyści.

Wśród badanych imigrantów najliczniejszą grupę stanowiły osoby młode, do 24 roku życia. Osoby młode w zdecydowanej większości migrują do Polski na okres nie dłuższy niż rok. Dlatego też nie zaskakuje fakt, że wśród przyczyn wyjazdu z własnego kraju respondenci najczęściej wymieniają podejmowanie nauki, a także - choć rzadziej - chęć nauki języka. Drugi z powodów migracji wiąże się z poszukiwaniem pracy lub osiąganiem zarobków.

Imigranci nie oceniają sytuacji w Polsce, w porównaniu do sytuacji w swoim kraju, jako bardzo dobrej. Zgodnie z deklaracjami Polska jest wybierana raczej ze względu na więzi rodzinne lub przyjaciół niż ze względu na dobrą sytuację na rynku pracy.

Przedstawione wyniki badań terenowych zostały pogłębione przy wykorzystaniu **modelowania ekonometrycznego**. Wyniki badania determinant migracji (mierzonej jako zameldowania i wymeldowania na pobyt stały) jednoznacznie pokazują na zgodność przewidywań teoretycznych z obserwacjami empirycznymi. A zatem województwa o wyższym poziomie PKB per capita oraz wyższej stopie zatrudnienia notują wyższy napływ imigrantów z innych regionów kraju. Jednocześnie w województwach tych odpływ ludności jest relatywnie niższy. Tym samym notują one pozytywne saldo migracji netto. Otrzymane wyniki są również zgodne z wynikami innych badań empirycznych prowadzonych dla Polski. Warto w tym miejscu podkreślić, że wysoki poziom dopasowania modelu sugeruje, iż poziom dochodu i możliwość znalezienia pracy to główne determinanty migracji wewnętrznych w Polsce.

Kluczowe dla oceny wpływu środków z UE na migracje międzywojewódzkie jest porównanie efektów inwestycji infrastrukturalnych w regionach o niskim i wysokim poziomie rozwoju gospodarczego. Regiony o najwyższym poziomie dochodu per capita i stopie zatrudnienia w najmniejszym stopniu odnotują poprawę sytuacji gospodarczej spowodowaną interwencjami infrastrukturalnymi. A zatem środki z UE powinny doprowadzić do zmniejszenia regionalnego zróżnicowania dochodu w Polsce, przy czym ze względu na ich mały wpływ ostateczne zróżnicowania międzyregionalne mogą nie ulec istotnym zmianom. Nie zmienia to jednak faktu, iż w tym kontekście należy uznać, że na skutek działalności funduszy UE w naszym kraju poziom migracji międzyregionalnych powinien nieznacznie się obniżyć. Trudno jest jednoznacznie określić rzeczywistą wielkość zmian w liczbach bezwzględnych w kolejnych latach, chociażby ze względu na to, że brak jest dokładnych danych o konkretnym terminie zakończenia danej inwestycji. Można jednak śmiało przyjąć, iż wpływ interwencji realizowanych w ramach NPR 2004-2006 jest minimalny, tym bardziej, że ostatnie lata to czas pogłębiającej się dywergencji dochodowej pomiędzy województwami w Polsce, a ten proces powinien z kolei powodować wzrost migracji międzywojewódzkiej w naszym kraju.

W przypadku emigracji z Polski za granicę zmienną, która statystycznie istotnie wpływa na decyzje migracyjne jest poziom dochodu. A zatem im większa jest różnica pomiędzy dochodem w kraju i dochodem zagranicą tym większy jest strumień migracji. Z kolei w przypadku imigracji to właśnie poziom bezrobocia jest istotnym

.....

determinantem decyzji migracyjnych, zaś poziom dochodu nie odgrywa istotnej roli. Warto zwrócić uwagę, że o ile w przypadku migracji wewnętrznych czynniki makroekonomiczne odgrywają kluczową rolę, o tyle w przypadku migracji zagranicznych ich rola jest wyraźnie niższa.

Wnioski, jakie płyną z badania, wskazują jednoznacznie, że interwencje infrastrukturalne współfinansowane ze środków UE w Polsce powinny z jednej strony wpłynąć na spadek emigracji, z drugiej zaś na wzrost imigracji. W odróżnieniu od migracji wewnętrznych, wpływ funduszy strukturalnych na migracje zagraniczne w dłuższym okresie, a więc np. w roku 2015 gdy efekty perspektywy finansowej 2007-2013 będą maksymalne, powinien być statystycznie istotny. W oparciu o prognozy ex-ante trudno jest go jednak oszacować, chociażby ze względu na zastrzeżenia jakie mogą budzić ich wyniki. Z kolei jak pokazują wyniki badania ex-post środków wydatkowanych w ramach NPR 2004-2006, w latach 2004-2007 wpływ interwencji na wzrost gospodarczy i zatrudnienie był na tyle mały, że można go uznać za statystycznie nieistotny z punktu widzenia oddziaływania na wielkość przepływów migracyjnych.

2. Summary

The main **objective of the study** was to establish how strongly EU funds influence internal and external migrations of Polish citizens as well as foreigners. The study also had a number of detailed objectives, related to establishing the size of population flow, an analysis of migration trends and structure as well as defining the impact of EU funds on re-emigration and the inflow of foreigners to Poland.

According to adopted definition, migration is defined as the relocation of population related with changing the place of residence combined with crossing the administration boundary of a basic territorial unit, which last over 3 months. Different types of migrations were analyzed: internal and external, short and long term. The phenomenon of swinging migrations was also included, which consists of cyclical travel to a workplace or place of study.

The study includes an analysis of attracting and repelling factors which may influence the migration balance. In this context, an analysis of both the direct (when a given person benefited directly from projects financed from EU funds) and indirect (related to the creation of new jobs or improving the quality of life) impact of EU funds was made.

The following research tools and methods, including quantitative analysis, were used in the study:

- Omnibus survey on a countrywide, representative sample of Poles,
- Survey using the CATI method on beneficiaries of projects financed from the European Social Fund,
- Survey using the CATI method on contractors and subcontractors of projects financed from EU funds,
- Survey using the CAWI method on employees of institutions which compose the EU funds management and implementation system,
- Survey using the PAPI method on immigrants and emigrants.

Furthermore, the following qualitative methods were also used in the study:

- Case studies,
- Expert panels,
- Focus group interviews.

Econometric modelling was also used in the study.

2.1. Study results

A characteristic trait of the mobility of Poles is an intensity of swinging migrations i.e. cyclical relocation between different towns due to work or education. Almost one fourth of all Poles above 15 years of age relocate in this way. These are usually children going to school or students, people living in the countryside as well as people with a basic vocational education.

Decisions on changing the place of residence are made significantly more seldom by Poles. In 7% households such migrations were identified and they pertained to 10% of the population. Foreign migrations are the dominant form of migrations and most of them are short term.

Internal migrations pertain primarily to young people and are related to education but also labour market. Such migrations are usually permanent. They were not identified in connection with the influence of EU funds.

Decisions on foreign migrations are also made primarily by young people but there is also a larger share of older people, with families. Such migrations are usually short term but often take place repeatedly. Such migrations are primarily related to work or opportunities to achieve higher remuneration. It is thus probable, that in the case of these migrations the impact of EU funds is possible: by increasing the probability of finding employment and higher remuneration in the country. This seems to be confirmed – the observed impact of EU funds related fully to foreign migrations.

The impact of EU funds on migration is very low. It relates to only 3% of all migrations. It is worth mentioning, that the weak impact of funds on the number of migrations may be a result of an insufficient scale of projects completed till the end of 2007. For this reason a more in-depth survey in each of the groups, which directly benefit from projects and programs financed from structural funds, is justified. However it

.....

should be stressed, that due to size and specific features of these groups, results should not be extended for the whole population.

Only 5% of the **respondents participating in ESF projects** in the period of 2004-2007 changed their place of residence after completing participation in a project for a period longer than 3 months (in 4% of the cases this was a one-time change and in 1% of the cases this change took place at least two times). Long-term migrations were dominant among these people (56%) as well as internal migrations (56%) where the majority were migrations between voivodeships.

The most common reason for the migration of beneficiaries was an improved situation in the target destination, an increase in employment, growth of the level of life. Among the reasons for making a decision to stay the one indicated most often was participation in training financed from EU funds or a better standard of life.

The majority of respondents, who changed their place of residence, does not notice the impact of participating in a project or evaluates this impact as weak. Only 5% among them perceives the impact as decisive or significant. These are primarily people who assess the impact of projects on their situation on the employment market as significant.

In the case of people, who have not changed their place of residence, the declared impact of participating in a project on the decision on not migrating was significantly higher – such a relation is perceived by one third of the participants. These opinions are positively correlated with the assessment of the impact of the project on the situation of the surveyed people on the employment market.

The next surveyed group was **contractors and subcontractors of infrastructure projects** of a value exceeding PLN 1 million. These projects were primarily related to the construction of roads, sewage treatment plants as well as cultural institutions. The projects usually lasted from one to two years. The companies accepted projects both locally, on their territory as well as in other voivodeships. A popular model of completing projects is employing subcontractors. 69% of companies operated in this way. Two thirds of the subcontractors had headquarters on the territory of the same administrative district as the place of conducting the project. The key criterion for selecting subcontractors is price. Companies using subcontractors are mostly large companies with headquarters in the Mazowieckie Voivodeship.

Almost 40% of the companies increased employment as a result of carrying a project – most of them were small companies. In 67% of the cases the increase was up to 10 people and in the next 16% of cases, companies declared an increase in the range between 11-20 people. Additional employees were usually recruited from the same town or administrative district where the project was conducted. The recruitment therefore did not cause migration.

Alternative strategies assumed a change in the place of employment of employees of contractors or employee commuting to work. The first option was selected by about 21% of the companies – significantly more often by large companies. The second was indicated by 67% - these were primarily projects carried out in the same administrative district or voivodeship.

The survey also included **employees of institutions involved in the implementation of European Union funds**. Between the years 2004 and 2007, almost 24% - i.e. almost one fourth of the population, changed their place of residence at least once. This means, that the people dealing with the funds are very mobile. Almost 48% of the migrations took place between voivodeships and almost 6% of the cases involved returning from abroad.

41,7% of the respondents declares, that the reason for migration was the beginning of work in the current workplace and 12,4% indicated reasons related to the current workplace but not a change of employers (e.g. delegations). These answers were considered as an indicator of migration, on which EU funds had an impact.

People who made the decision to migrate were on average younger than people who did not migrate. Migrations were more probable among men, particularly those related to EU funds (women usually migrated due to family or personal reasons).

A clear increase in remuneration among people who decided to change their place of residence is also noteworthy.

The study of the strength of particular factors impacting migration, focused on the respondent's migration plans. Among the survey participants, almost 24% consider the possibility of migrating. This possibility was considered more often by people who have already migrated in the past.

.....

The surveyed people, considering the possibility of migration or staying at the current place of residence, took into account primarily factors related to their personal situation. The possibility of working in an institution of the EU fund management and implementation system was indicated by approx. 10% of respondents. What's interesting, is that respondents when asked about factors related to the current place of residence, which may have an influence on whether a given person would like to live in a different place than the current one, usually indicate an insufficient level of remuneration (55,8%), lack of satisfaction from the current job (52,8%) and lack of perspectives for professional development (50,9%). We could thus conclude, that work related to EU funds may be a factor encouraging migration but the lack of satisfaction felt in this type of work is the main „push“ factor, which may contribute to migration in the future.

The last surveyed group were **emigrants and immigrants**. These people were surveyed at airports and bus stations at the end of 2008, when a lot of people visit their families.

Young people (up to 34 years of age) and relatively more educated, dominate among emigrants. The main reasons for emigration are work and education. The majority of emigrants (91%) did not obtain any direct benefits as a result of completing projects financed from EU funds. The most common benefits consisted of participating in general or professional training.

More than two thirds of emigrants (65%) consider the possibility of returning to Poland, yet about half of them do not know when this could take place. It is thus quite possible that these declarations will not transform into actual re-emigration. Factors which could encourage emigrants to return to Poland are an improvement of the economic situation in Poland, more employment opportunities and a higher standard of life in Poland.

Amongst the most important direct benefits from EU funds, which could encourage emigrants to return are subsidies for business start-ups. Amongst indirect benefits, improvement of the quality of work carried out by public administration was pointed out most often. It is interesting, that for emigrants, the development of infrastructure is not very significant, which once again confirms the thesis that people who migrate consider this decision from the perspective of their personal benefits.

Amongst surveyed immigrants, the most numerous group consisted of young people, up to 24 years of age. The majority of young people migrate to Poland for a period of no longer than one year. This is surprising considering the fact, that the most popular reasons given for making the decision to migrate are education and also, although not so often, the intent to learn the language. The second reason for migrating is related to searching for employment or higher remuneration.

Migrating people do not consider the situation in Poland in comparison to their own country, as very good. According to declarations, Poland is chosen rather due to family ties or friends rather than a good situation on the employment market.

The presented results of field research were deepened using **econometric modelling**. The results of an analysis of the migration determinant (measured as registration and departure over permanent stay) clearly show that theoretical forecasts are consistent with empiric observations. Voivodeships with a higher level of GDP per capita and higher employment rate experience a higher inflow of immigrants from other regions of the country. Simultaneously the outflow of population from such regions is relatively weaker. They thus experience a positive net balance of migration. The obtained results are also compliant with the results of other empiric analysis conducted for Poland. It is noteworthy, that the high level of matching the model suggests, that the level of income and possibility of finding employment are the primary determinants for internal migrations in Poland.

A comparison of the effects of infrastructure investments in regions with a low and high level of economic development is key to the evaluation of the impact of EU funds on migrations between voivodeships. Regions with the highest level of income per capita and employment rate, feel the positive impact of an improvement in the economic situation as a result of infrastructures projects least. EU funds should thus result in a decrease in the regional disproportion of income levels in Poland but due to fact that their impact in this case is very small, final disparities may not change significantly. This does not change the fact, that in this context we could conclude that due to the use of EU funds in our country, the level of migrations between regions should decrease slightly. It is hard to estimate the actual size of the changes in absolute numbers in consecutive years because, among other things, precise information on the specific date of completing a given investment, are unavailable. Nevertheless we could without a doubt assume, that the impact of interventions carried out in the scope of NPR 2004-2006 is minimal, even more so because the last years are a period of

.....

deepening divergence of income between voivodeships in Poland and this process should in turn result in an increase in migration between voivodeships in our country.

As far as emigration from Poland abroad is concerned, the variable which statistically significantly impacts migration decisions is the level of income. Therefore the larger the difference between the income in the country and the income abroad, the larger the migration flow. In the case of immigration it is the level of unemployment which is the significant determinant of migration decisions while the level of income does not play a significant role. It is noteworthy, that while in the case of internal migration macroeconomic factors play a significant role, in the case of migrations abroad their role is much weaker.

Conclusions which come from the study clearly indicate, that infrastructure interventions jointly financed from EU funds in Poland, should on one hand result in a decrease of emigration and on the other in an increase of immigration. Unlike internal migrations, the impact of structural funds on migration abroad in a long period of time, e.g. in the year 2015 when the effects of the financial perspective 2007-2013 will be at their maximum, should be statistically significant. Based on ex-ante forecasts it is nevertheless hard to make a good estimation due to, among other things, reservations which such results may cause. On the other hand, as shown by an ex-post analysis of funds spent in the scope of the NPR 2004-2006, in the years 2004-2007 the impact of the intervention on economic growth and employment was small enough, that it could be considered as statistically insignificant from the perspective of influence on the scale of migration flows.

3. Wprowadzenie

Niniejszy raport prezentuje wyniki badania zrealizowane na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego pt. *Wpływ Funduszy Unii Europejskiej na saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych w Polsce*. Badanie zostało zrealizowane w okresie wrzesień 2008 – styczeń 2009 r.

3.1. Cele badania

Głównym celem badania było określenie rozmiarów wpływu środków finansowych UE na wewnętrzne i zewnętrzne migracje obywateli Rzeczypospolitej Polskiej oraz cudzoziemców.

Celami szczegółowymi badania były:

- C1. określenie rozmiaru przepływów ludności spowodowanych wpływem do Polski funduszy europejskich na tle ogólnych migracji zewnętrznych i wewnętrznych,
- C2. określenie trendów w tym zakresie wraz z prognozą do 2015 roku,
- C3. określenie struktury demograficznej, społecznej i ekonomicznej migrantów, którzy zmienili miejsce zamieszkania dzięki funduszom europejskim na tle migracji ogółem,
- C4. określenie stopnia wpływu, na ile napływ funduszy europejskich do Polski przyczynia się do powrotów emigrantów do kraju,
- C5. określenie, w jakim stopniu napływ funduszy europejskich do Polski sprzyja napływowi cudzoziemców.

3.2. Koncepcja badania

Aby osiągnąć cel badania, konieczne było kompleksowe podejście do zagadnienia migracji. Migracje są zjawiskiem złożonym i trudnym w pomiarze, wymykającym się jednoznacznym ocenom. Także sposób oddziaływania funduszy unijnych na migracje może być zarówno bezpośredni jak i pośredni, wielokierunkowy i złożony. Dlatego też konieczne było wykorzystanie wielu metod badawczych, dla sformułowania rzetelnej odpowiedzi na postawione pytania badawcze i osiągnięcia celów badania.

3.3. Przedmiot badania

Badanie objęło swoim zakresem terytorium całej Polski. Badaniem objęte zostały również osoby wyjeżdżające z Polski w kierunku Wysp Brytyjskich, a także osoby przyjeżdżające do Polski.

Przedmiotem badania było działanie funduszy unijnych, przez co rozumie się fundusze strukturalne, Fundusz Spójności oraz Inicjatywy Wspólnotowe EQUAL i INTERREG.

W badaniu uwzględniono następujące grupy osób:

- ogół społeczeństwa,
- beneficjentów projektów finansowanych ze środków unijnych (w tym szkoleń),
- wykonawców i podwykonawców robót finansowanych ze środków UE (kadrę zarządzającą),
- imigrantów i emigrantów,
- interesariuszy projektów, przez co rozumie się przedstawicieli partnerów społecznych i gospodarczych, oraz przedsiębiorców i samorząd terytorialny,
- pracowników instytucji zaangażowanych w zarządzanie i wdrażanie funduszy unijnych,
- ekspertów zajmujących się problematyką migracji.

Zgodnie z koncepcją przyjętą w badaniu, wpływ funduszy europejskich był analizowany na poziomie całego społeczeństwa, a następnie prowadzone były bardziej szczegółowe analizy zbiorowości, które miały różny, bezpośredni kontakt z funduszami.

Badaniem objęty został okres od maja 2004 r. (wstąpienie Polski do UE) do końca 2007 r.

3.4. Definicje

Aby prawidłowo zaplanować badanie, konieczne jest możliwie precyzyjne zdefiniowanie kluczowych pojęć, dlatego też na początku przeprowadzona została ich konceptualizacja.

Punktem wyjścia do badania było operacyjne zdefiniowanie pojęcia migracji. Jako podstawowa, wybrana została definicja przyjęta przez Główny Urząd Statystyczny, ponieważ to właśnie z GUS pochodzi większość danych ilościowych dotyczących migracji. W trakcie prac nad definicjami podstawowych elementów badania opierano się także na szerokiej literaturze przedmiotu, badanej w ramach analizy dokumentów.

Migracja to przemieszczenie ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania połączone z przekroczeniem granicy administracyjnej podstawowej jednostki terytorialnej. Migracją jest zatem zmiana gminy zamieszkania lub, w przypadku gminy miejsko-wiejskiej, przeniesienie się z terenów miejskich do wiejskich tej gminy lub odwrotnie. Na potrzeby niniejszego badania przyjęto, że migracje obejmują przemieszczenia trwające powyżej 3 miesięcy¹. W badaniu uwzględnione zostały również migracje wahadłowe. Jak wykazała analiza dokumentów prowadzona w początkowej fazie badania, ten rodzaj mobilności jest ważną składową ruchów migracyjnych w Polsce.

Migracje wewnętrzne - zmiany miejsca zamieszkania w obrębie kraju, polegające na przekroczeniu granicy administracyjnej gminy, w tym - w przypadku gmin miejsko-wiejskich - zmiany miejsca zamieszkania w obrębie gminy, tj. z terenów wiejskich na miejskie lub odwrotnie.

Klasyfikując migracje wewnętrzne według charakteru administracyjnego obszarów, między którymi miała miejsce wędrówka, rozróżniamy następujące kierunki migracji: ze wsi do miasta, z miasta na wieś, z miasta do miasta, ze wsi na wieś (dotyczy obszarów wiejskich gmin, a nie miejscowości wiejskich imiennie).

Migracje zagraniczne - wyjazdy za granicę i przyjazdy do kraju w celu osiedlenia się (zamieszkania na stałe) lub na pobyt czasowy. W najnowszych zaleceniach ONZ migracje zagraniczne są zdefiniowane jako fakt zmiany kraju głównego miejsca zamieszkania, przy czym główne miejsce zamieszkania oznacza miejsce, w którym osoba spędza większość czasu podczas pewnego okresu. Długość tego okresu może wynosić – w zależności od przyjętych uregulowań prawnych w poszczególnych krajach – 3, 6 lub co najmniej 12 miesięcy. Na potrzeby niniejszego badania za migrację zagraniczną uznano pobyt za granicą trwający dłużej niż 3 miesiące.

Zgodnie z metodologią GUS, przyjmując za kryterium obserwacji jest długość pobytu (nieobecności), wśród migracji wyróżniamy:

Migracje krótkookresowe - przemieszczenia ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania na okres powyżej 3 do 12 miesięcy (do 2005 r. - na okres od 2 do 12 miesięcy).

Migracje długookresowe – przemieszczenia ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania powyżej 12 miesięcy.

Jako podstawę określenia długości czasu pobytu stosuje się czas faktyczny pobytu, a nie czas zamierzony (z wyjątkiem zameldowań na pobyt stały).

Migracje wahadłowe – nie mierzone przez GUS, związane z cyklicznymi (codziennymi lub cotygodniowymi) przemieszczeniami między miejscem zamieszkania, a miejscem pracy lub nauki.

Strumienie migracyjne to liczba migrantów wyjeżdżających z kraju (z danej jednostki administracyjnej) lub przyjeżdżających do kraju (do danej jednostki administracyjnej) w ciągu pewnego okresu.

Zasoby imigracyjne to liczba imigrantów w kraju (w danej jednostce administracyjnej) w danym momencie czasu.

Napływ migracyjny to liczba osób przybyłych do kraju (do danej jednostki administracyjnej) w danym okresie.

Odływ migracyjny to liczba osób, które opuściły kraj (daną jednostkę administracyjną) w danym okresie.

¹ W statystyce GUS kryterium czasowe powyżej 3 miesięcy zostało wprowadzone w 2006 r., w związku z nowelizacją Ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium RP, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich UE i członków ich rodzin (Dz.U.06.144.1043 z późn. zm).

.....

Saldo migracji to różnica między napływem i odpływem migracyjnym w określonej jednostce czasu (np. w okresie jednego roku kalendarzowego)².

Saldo migracji mierzy się przy pomocy **współczynnika salda migracji**, który jest równy różnicy między liczbą imigrantów a emigrantów podzieloną przez średnią liczbę ludności danego obszaru i pomnożoną przez stałą (zwykle 1000). Saldo migracji może być dodatnie – wtedy oznacza imigrację netto lub ujemne – co świadczy o emigracji netto z danego obszaru.

3.5. Czynniki migracji i wpływ funduszy Unii Europejskiej

Punktem wyjścia do konstruowania koncepcji badania uczyniliśmy model *Push-Pull* zaproponowany przez E. Lee³. Autor wyróżnia cztery grupy czynników uwzględnianych przy podejmowaniu decyzji o migracji, jak również w trakcie procesu migracji:

1. czynniki związane z miejscem pochodzenia,
2. czynniki związane z miejscem przeznaczenia,
3. przeszkody pośrednie,
4. czynniki osobiste.

Teoria przedstawiona przez Lee zakłada, że wewnątrz każdego z obszarów: pochodzenia i przeznaczenia znajdują się czynniki, które bądź przyciągają do niego bądź z niego wypychają. Istnieją również czynniki o neutralnym statusie, które nie wpływają na indywidualne decyzje o podjęciu migracji. Model ten uwzględnia czynniki społeczno-psychologiczne, jak również ekonomiczne, w przeciwieństwie do modeli tworzonych w ramach innych teorii, które uwzględniają jeden rodzaj czynników. Tak na przykład teorie ekonomiczne przypisują decydujące znaczenie czynnikom ekonomicznym nie uwzględniając innych zmiennych, które mogą równie silnie wpływać na decyzje o zmianie miejsca zamieszkania⁴.

Istnienie przeszkód pośrednich, czyli okoliczności utrudniających migrację, oraz czynników osobistych, np. takich jak charakterystyki migrantów, nie pozwalają na prostą predykcję zachowań migracyjnych i określenie kierunków i skali migracji.

Wykorzystanie modelu *Push-Pull* jest uzasadnione również ze względu na jego adekwatność do opisu możliwego oddziaływania funduszy europejskich, które mogą być czynnikiem przyciągającym jak również wypychającym.

Przyjęcie takiego podejścia teoretycznego umożliwiło uwzględnienie w badaniu także osób, które rozważały wyemigrowanie z obecnego miejsca zamieszkania, ale w ostateczności się na to nie zdecydowały. Pytania o przyczyny pozostania w tym samym miejscu wskazywały również na czynniki przyciągające w miejscu pochodzenia i wypychające z miejsca przeznaczenia.

Drugim ważnym elementem badania było zdefiniowanie wpływu funduszy Unii Europejskiej na migracje. Wpływ ten może być bezpośredni oraz pośredni.

Na potrzeby niniejszego badania uznaliśmy, że z bezpośrednim wpływem funduszy mamy do czynienia, kiedy dana osoba, odnosząca bezpośrednie korzyści z realizacji projektów finansowanych ze środków europejskich, podejmuje decyzje migracyjne⁵. Przykładem bezpośrednich korzyści może być udział w szkoleniu, uzyskanie dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej, praca przy realizacji projektu, uzyskanie pracy w przedsiębiorstwie, które otrzymało dotację itd.

O wpływie pośrednim można mówić, kiedy dana osoba w sposób pośredni odnosi korzyści z realizacji projektów finansowanych z funduszy Unii Europejskiej. Fundusze Unii Europejskiej, co wykazano w licznych badaniach ewaluacyjnych, wpływają na poprawę poziomu rozwoju gospodarczego oraz wzrost zatrudnienia, a to są najważniejsze czynniki wpływające na poziom migracji: wraz z poprawą sytuacji gospodarczej i sytuacji na rynku pracy spada poziom emigracji, a wzrasta poziom imigracji.

² M. Okólski, Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2005.

³ Lee E. S. (1966) *A theory of migration*, Demography

⁴ Podejście bazujące na ekonomicznym modelu migracji wykorzystano w części badania obejmującej model kontrfaktyczny migracji.

⁵ Decyzje migracyjne mogą oznaczać decyzje o migracji lub decyzje o nie podejmowaniu migracji.

.....

W badaniu koncentrowaliśmy się na badaniu bezpośredniego wpływu funduszy unijnych na decyzje migracyjne – dotyczy to zwłaszcza badań ilościowych. Dzięki takiemu podejściu możliwe było bardziej rzetelne i trafne oszacowanie wielkości tego wpływu. Mechanizm oddziaływania pośredniego funduszy unijnych na poziom migracji został poddany analizie przy wykorzystaniu narzędzi jakościowych, dzięki czemu możliwe było pogłębienie wyników uzyskanych przy wykorzystaniu narzędzi ilościowych. Uzupełnieniem tych analiz są wyniki zastosowania modelowania ekonometrycznego.

4. Metodologia badania

W celu uzyskania wiarygodnych wyników ewaluacji i udzielenia wyczerpującej odpowiedzi na założone pytania badawcze, niezbędne było przeprowadzenie wieloetapowego badania i połączenie w badaniu różnorodnych rodzajów danych oraz różnorodnych metod badawczych, tzn. zastosowanie triangulacji metodologicznej. Podejście to umożliwia wieloaspektową obserwację i analizę przedmiotu badania, a w konsekwencji udzielenie odpowiedzi na poszczególne pytania badawcze z różnych punktów widzenia, które wzajemnie się uzupełniają i weryfikują.

4.1. Metody i techniki badawcze

W ramach badania wykorzystano szeroki zestaw metod badawczych, zarówno jakościowych, jak i ilościowych. Zastosowane techniki pozwoliły na zbadanie skali, struktury i przyczyn migracji.

4.1.1. Analiza dokumentów

Pierwszym elementem badania była analiza dokumentów zastanych (badanie *desk research*), która objęła następujące kategorie dokumentów i danych: danych zawartych w statystyce publicznej i danych administracyjnych dotyczących migracji, dostępnej literatury na temat migracji, krajowych dokumentów strategicznych i programowych, uwzględniających cele związane z migracjami, pozostałych dokumentów dotyczących kwestii migracji, w tym artykułów prasowych i informacji zawartych w internecie.

Analiza dokumentów zastanych pozwoliła na zebranie i uporządkowanie dotychczasowej wiedzy na temat procesów migracyjnych po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej i stanowiła punkt wyjścia do poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania badawcze. W oparciu o wyniki tej analizy opracowane zostały narzędzia badawcze, wykorzystane w dalszej części badania.

4.1.2. Badania ilościowe

W celu udzielenia odpowiedzi na szczegółowe problemy badawcze badaniem objęto kilka grup respondentów. Poniżej zaprezentowany został syntetyczny opis poszczególnych metod badawczych, wraz z informacjami o doborze próby. Przed przystąpieniem do każdego z badań realizowany był pilotaż, co umożliwiło weryfikację narzędzi badawczych.

Metodologia Omnibus – badania na reprezentatywnej próbie Polaków

Migracja Polaków, szczególnie do krajów UE, stanowi zjawisko niezwykle dynamiczne. Szacunki dotyczące liczby obywateli Polski, którzy czasowo lub na stałe wyjechali z kraju po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, są bardzo różne. Własne badania na ten temat GfK Polonia prowadziła dwa lata temu i w ubiegłym roku⁶. Jednak dotychczas prowadzone badania nie pozwalają na oszacowanie wpływu funduszy unijnych na migracje Polaków. Dlatego też zostało przeprowadzone badanie na reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków (badanie typu OMNIBUS). Pozwoliło ono na ocenę skali zjawiska migracji oraz identyfikację głównych czynników migracji. Badanie zostało zrealizowane na reprezentatywnej losowej próbie adresowej n=1000 mieszkańców Polski w wieku powyżej 15 roku życia, w miejscu zamieszkania respondentów. Respondenci byli pytani o wszystkich członków gospodarstwa domowego, którzy migrowali w okresie 2004-2007. Wywiady zrealizowano metodą osobistego wywiadu kwestionariuszowego wspomaganego komputerem (CAPI - *Computer Assisted Personal Interview*). Pomiar w terenie odbył się w dniach 18-22 września 2008 r. Blok tematyczny liczył 11 pytań.

⁶ Badanie OMNIBUS – realizowane od 2006 r. w dwóch falach. Po wstąpieniu Polski do EU na okres dłuższy niż 6 miesięcy wyjechało około 835 tys. Polaków; w tym 408 tys. do Wielkiej Brytanii i Irlandii. Dane z 2007 r.

.....

Badanie techniką CATI – badanie uczestników projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego

Badanie beneficjentów ostatecznych projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) zrealizowano przy wykorzystaniu wspomaganego komputerowo wywiadu telefonicznego (CATI - *Computer Assisted Telephone Interviewing*). Badanie zostało zrealizowane na próbie n=800 beneficjentów Europejskiego Funduszu Społecznego (tj. wybranych działań Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich oraz Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego) zamieszkałych w sześciu wybranych województwach. Źródłem informacji o danych kontaktowych były bazy Podsystemu Europejskiego Funduszu Społecznego uzyskane z właściwych Wojewódzkich Urzędów Pracy.

Planowano dobór województw w sposób celowy, w oparciu o informacje o saldzie migracji w każdym z nich. Na etapie gromadzenia danych osobowych, ze względu na przedłużający się proces podpisywania umów o przekazanie danych osobowych, okazało się jednak, że terminowa realizacja badania będzie możliwa jedynie pod warunkiem modyfikacji listy wskazanych w raporcie metodologicznym województw. Dlatego też badanie zostało przeprowadzone w woj. świętokrzyskim, opolskim, lubuskim, lubelskim, łódzkim oraz podlaskim.

Próba badawcza miała charakter warstwowo-losowy. W przypadku województw o największej liczbie beneficjentów ustalono maksymalną liczbę wywiadów do realizacji na poziomie 149 wywiadów (woj. podlaskie), a w sytuacji skrajnie odmienniej – 116 (woj. lubuskie). Ponadto próba odzwierciedla strukturę populacji wg płci.

Badanie techniką CATI – Badanie wykonawców projektów

Badanie zostało zrealizowane na próbie n=200 realizatorów (wykonawców) projektów współfinansowanych w ramach funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności o minimalnej wartości 1 mln zł, które były realizowane w okresie 2004-2007. Założona próba badawcza miała charakter warstwowo-losowy. W trakcie badania konieczne było dotarcie w pierwszej kolejności do instytucji beneficjenta, który przekazywał dane kontaktowe do wykonawcy projektów. Już na tym etapie okazywało się, że instytucje nie były skłonne do podawania informacji o wykonawcach projektów. Największym problemem było jednak (po zrealizowaniu wywiadu z wykonawcą) uzyskanie informacji o firmach, z którymi on współpracował zlecając poszczególne etapy prac (podwykonawcach). Wykonawcy powoływali się najczęściej na konieczność zachowania tajemnicy handlowej. W związku z tym zrealizowano wywiady w podziale na wykonawców i podwykonawców w grupach, które tylko w ograniczonym stopniu możemy porównać. W kategorii wykonawców zrealizowano n=164 wywiady, a w kategorii podwykonawców n=36.

Wywiady zrealizowano techniką wywiadu telefonicznego wspomaganego komputerem (CATI). Ze względu na opisane powyżej trudności w dotarciu do respondentów, pomiar odbył się w dłuższym czasie niż wstępnie zakładano, tj. w dniach od 4 grudnia 2008 r. do 30 stycznia 2009 r.

Badanie techniką CAWI – badanie osób zatrudnionych przy zarządzaniu i wdrażaniu funduszy europejskich w Polsce

Do badania osób zatrudnionych przy zarządzaniu i wdrażaniu funduszy europejskich w Polsce wykorzystana została technika samowypełnialnego kwestionariusza internetowego (CAWI).

Badaną populację tworzą pracownicy urzędów i instytucji publicznych wchodzących w skład systemu zarządzania i wdrażania programów operacyjnych realizowanych w ramach perspektywy finansowej 2004-2006, zarówno na poziomie centralnym, jak i regionalnym. Badana populacja składa się z 93 instytucji zarządzających, pośredniczących i wdrażających. Spośród tych instytucji wylosowano 25, które zostały objęte badaniem.

W badaniu osób pracujących przy zarządzaniu i wdrażaniu funduszy unijnych w Polsce wzięło udział 377 osób. Dobór próby miał charakter grupowy, dlatego też wyniki zostały zważone w celu zachowania proporcji z populacji. Z tego też powodu wyniki zostały zaprezentowane procentowo.

Badanie metodą PAPI – badanie wśród emigrantów i cudzoziemców.

Badanie migracji z wykorzystaniem technik ilościowych napotyka na kluczową barierę, jaką jest dostęp do respondentów. Dlatego też zdecydowaliśmy się na dotarcie do nich w takich miejscach, gdzie można ich

.....

najczęściej spotkać, czyli na lotniskach tanich linii lotniczych i dworcach autobusowych. Technika ta wydaje się też optymalna w dotarciu do imigrantów przebywających w Polsce. Duża ich część przebywa w Polsce nielegalnie, w związku z czym próba dotarcia do nich np. przez instytucje zajmujące się migracjami mogłaby okazać się nieskuteczna.

Badanie zostało zrealizowane oddzielnie w zbiorowościach polskich emigrantów oraz imigrujących do Polski cudzoziemców.

Badanie emigrantów zostało zrealizowane na próbie $n=300$ Polaków mieszkających w Wielkiej Brytanii i Irlandii przez okres co najmniej 3 miesięcy w latach 2004-2007. Próba badawcza miała charakter warstwowo-losowy. Zbiór został zważony ze względu na kierunek migracji, płeć i wiek. Dane do warstwowania pochodzą z badań własnych GfK Polonia dotyczących migracji w latach 2006-2007.

Badanie imigrantów zostało zrealizowane na próbie celowej $n=100$ obcokrajowców powyżej 18 roku życia, którzy w okresie 2004-2008 mieszkali w Polsce przez okres co najmniej 3 miesięcy.

Wywiady zrealizowano metodą wywiadu bezpośredniego z wykorzystaniem ankiety papierowej (PAPI). Pomiar odbył się w dniach 3-6 stycznia 2009 r. na lotniskach i dworcach autobusowych w czterech wybranych miastach: Warszawie, Krakowie, Gdańsku i Rzeszowie.

4.1.3. Badania jakościowe

Badania ilościowe umożliwiły zebranie informacji o skali zjawiska, natomiast głębsze zrozumienie mechanizmów wpływu funduszy unijnych na migracje wymagało zastosowania metod jakościowych. Wykorzystano następujące metody jakościowe:

- studia przypadku,
- wywiady grupowe,
- panel ekspertów.

Studium przypadku

W ramach badania zostały przeprowadzone studia przypadku czterech gmin. Dzięki różnorodności zbieranych danych (zarówno ilościowych, jak i jakościowych) oraz kontaktom z różnymi aktorami społecznymi było możliwe uzyskanie pełniejszego obrazu sytuacji oraz większa rzetelność wyników poprzez konfrontowanie ze sobą uzyskanych danych.

Studia przypadku zostały przeprowadzone w gminach różniących się poziomem inwestycji finansowanych z funduszy Unii Europejskiej oraz typami realizowanych projektów. Gminy te są umiejscowione w różnych regionach kraju, różniących się saldem migracji. Przebadano następujące gminy:

- Grodzisk Mazowiecki, województwo mazowieckie,
- Ryki, województwo lubelskie,
- Kiszkowo, województwo wielkopolskie,
- Przytuły, województwo podlaskie.

Wybrane gminy były raczej małe, co ułatwiło obserwację i identyfikację wpływu funduszy unijnych na migracje. Analizie poddane zostały dane administracyjne (pozyskane z urzędu gminy lub powiatu) oraz przeprowadzonych zostało co najmniej 6 wywiadów indywidualnych (z przedstawicielami samorządu, beneficjentami, głównymi interesariuszami).

Wywiady grupowe z głównymi interesariuszami projektów

Badanie wpływu funduszy europejskich z punktu widzenia ich interesariuszy przeprowadzone zostało w formie dwóch zogniskowanych wywiadów grupowych z przedstawicielami samorządu terytorialnego, administracji rządowej, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych oraz partnerów społecznych i gospodarczych.

.....

Jeden wywiad odbył się w Warszawie i wzięli w nim udział przedstawiciele instytucji krajowych. Drugi przeprowadzony został w Białymstoku, a do udziału zaproszeni zostali przedstawiciele instytucji i organizacji regionalnych.

Panel ekspertów

W ostatniej fazie badania wstępne wyniki zostały skonfrontowane z opiniami ekspertów w dziedzinie migracji. W panelu wzięli udział eksperci o uznanym dorobku w tej dziedzinie. Zostali oni poproszeni o skomentowanie wyników badania, a także o przedstawienie swojej opinii na temat wpływu funduszy Unii Europejskiej na saldo migracji wewnętrznych, możliwego kształtowania się trendów migracyjnych w przyszłości oraz rekomendacji dotyczących realizacji polityki spójności z punktu widzenia jej wpływu na procesy migracyjne.

5. Opis wyników badania

W tej części raportu prezentowane są główne wyniki badania. Konstrukcja badania została oparta na logice od ogółu do szczegółu. Na początku prezentowane są wyniki badania ogólnopolskiego, pozwalające na ocenę skali zjawiska migracji i potencjalnego wpływu funduszy unijnych. W dalszej kolejności prezentowane są wyniki badania poszczególnych grup, zaangażowanych w różny sposób, ale zawsze bezpośrednio, w realizację projektów: uczestników projektów finansowanych z EFS, wykonawców projektów infrastrukturalnych, osób pracujących przy wdrażaniu i zarządzaniu funduszami. W kolejnej części przedstawiono wyniki badania emigrantów i imigrantów.

W dalszej części raportu prezentowane są wyniki badań mających na celu identyfikację i analizę mechanizmów oddziaływania funduszy unii europejskiej na saldo migracji w Polsce. Studia przypadku pozwalają na analizę tych mechanizmów na poziomie lokalnym – na podstawie konkretnych przykładów. Wyniki modelowania makroekonomicznego umożliwiają spojrzenie na badane zagadnienie z poziomu makro. Podsumowaniem wyników prac są główne wnioski z panelu ekspertów. Na zakończenie raportu przedstawiono główne wnioski z badania oraz rekomendacje.

W przypadku opisu wyników badań ilościowych, podając informację, że dana wielkość (np. odsetek osób migrujących w różnych przedziałach wiekowych) w podgrupie respondentów różni się od tej samej wielkości wśród ogółu uczestników badania, zawsze odwołujemy się do różnic istotnych statystycznie. Zgodnie ze standardami przyjętymi w badaniach ilościowych, opisane zostały zróżnicowania, które zaobserwowane przy danej wielkości próby wystąpią w populacji z prawdopodobieństwem 99% oraz 95%. Oznacza to, że w przypadku powtórzenia badania 100 razy odnotowalibyśmy tę samą zależność w przypadku odpowiednio 99 lub 95 razy. W pierwszym przypadku autorzy posługują się określeniem istotnie / statystycznie częściej, natomiast w drugim – nieco częściej.

5.1. Skala migracji w Polsce

Oszacowanie skali migracji, zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych, jest z metodologicznego punktu widzenia niezwykle trudne. Kluczowym wyzwaniem jest dostępność odpowiednich danych statystycznych. Część migracji nie jest nigdzie rejestrowana. Ponadto migracje są zjawiskiem dynamicznym i dużo problemów sprawia odróżnienie przepływów od skali migracji w danym okresie czasu. Dlatego też wykorzystaliśmy ogólnopolskie, reprezentatywne badania populacji zrealizowane metodą Omnibus. W badaniach tych poruszona została również kwestia związków z funduszami Unii Europejskiej.

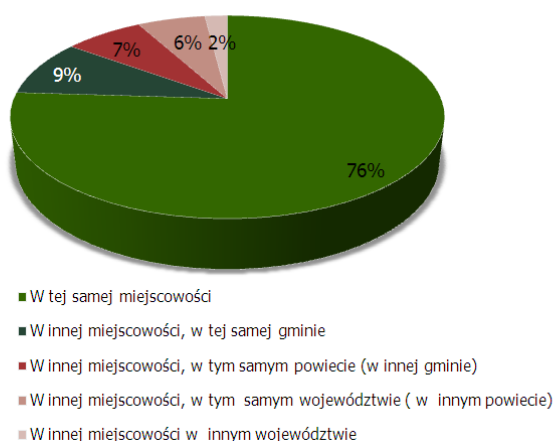
5.1.1. Migracje wahadłowe

Zjawisko migracji wahadłowych nie znajduje odzwierciedlenia w statystykach publicznych. Dlatego też w ramach badania zapytano badane osoby o fakt cyklicznego (codziennego lub cotygodniowego) przemieszczania się między miejscem zamieszkania a miejscem pracy lub nauki.

Prawie jedna czwarta Polaków w wieku powyżej 15 lat (24%) uczy się lub pracuje w innej miejscowości, niż ta w której mieszka. W tej grupie przeważają jednak migracje na nieduże odległości. Prawie dwie trzecie tej grupy przemieszcza się w obrębie powiatu w którym mieszka, a tylko mniej niż co dziesiąta osoba podróżuje cyklicznie do innego województwa (migracje międzywojewódzkie).

Wykres 1 Proszę powiedzieć, czy pracuje lub uczy się Pan(i) w miejscowości, w której Pan(i) mieszka czy też dojeżdża Pan(i) do innej miejscowości.

Podstawa: wszyscy respondenci, n=1000



Migracje wahałowe są zdecydowanie częstsze wśród młodzieży – prawie połowa osób w wieku 15-19 lat i 35% osób w wieku 20-24 lata przemieszcza się w ten sposób, co wskazuje na silny związek tego zjawiska z podejmowaniem nauki, szczególnie na wyższych szczeblach systemu edukacji (46% studentów migruje wahałowo). Ponadto relatywnie często migrują w ten sposób osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, a także pracujący jako robotnicy wykwalifikowani i niewykwalifikowani. Może to wskazywać, że dla tych grup migracje wahałowe, związane z pracą, są substytutem migracji czasowych lub stałych. Migracje takie obserwowane są również istotnie częściej wśród mieszkańców wsi.

5.1.2. Migracje

Zdecydowana większość badanych (93%) deklaruje, że w latach 2004 - 2007 nikt z ich gospodarstwa nie opuścił miejsca zamieszkania na okres dłuższy niż 3 miesiące. 5% respondentów wskazało na 1 osobę w gospodarstwie, 1% na 2 i kolejny 1% na 3 osoby. W sumie w 7% gospodarstw domowych obserwowano zjawisko migracji, a objęło ono ok. 10% populacji. Należy zauważyć, że przyjęta metoda badania może prowadzić do zaniżania skali migracji, gdyż nie zostały ujęte te gospodarstwa domowe, które wyemigrowały w całości, w szczególności za granicę.

Odnosząc powyżej przedstawione dane do ogółu Polaków powyżej 15 roku życia szacujemy, że liczba osób, które w latach 2004-2007 opuściły miejsce zamieszkania na okres dłuższy niż 3 miesiące to około 1.144 tys. osób. Migracje zagraniczne dotyczyły ok. 893 tys. osób, migracje wewnętrzne ok. 251 tys. Liczba osób, których decyzja o wyjeździe związana była z funduszami unijnymi to około 31 tys.

Decyzje o migracjach podejmowano częściej w gospodarstwach domowych na wsiach i w mniejszych miejscowościach (do 200 tys. mieszkańców), a także w subregionie południowo-zachodnim i południowo-wschodnim, czyli tradycyjnych regionach emigracji zarobkowych.

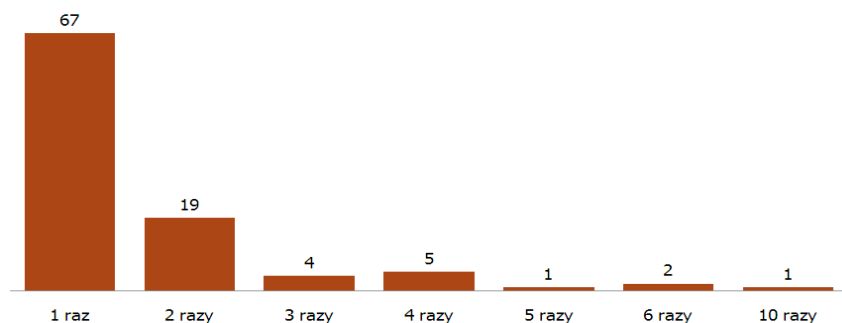
Polacy najczęściej migrują na okres nie dłuższy niż rok (58%). Spośród migrantów krótkookresowych dwie trzecie wyjeżdżała zagranicę. Migracje na dłuższy okres zdarzały się rzadziej, jednak wśród nich istotnie częściej występowały migracje wewnętrzne. Zatem zmiana miejsca zamieszkania w kraju ma częściej charakter długotrwały.

Stosunkowo liczba grupa migrantów (14%) w momencie badania przebywała jeszcze za granicą, a zatem w tym przypadku trudno rozstrzygnąć, czy są to migracje długo- czy krótkookresowe.

Polacy nie zmieniają miejsca zamieszkania zbyt często. Ponad dwie trzecie migrantów wyjeżdżało tylko raz w okresie 2004-2007. Kolejne 19% opuściło miejsce zamieszkania 2 razy, a w przypadku pozostałych 14% wyjazdy były wielokrotne. W przypadku migracji zagranicznych częściej występuje sytuacja wielokrotnych migracji – dotyczy to 42% emigrantów.

Wykres 2 Liczba wyjazdów migrantów w latach 2004-2007 (%)

Podstawa: osoby, które wyjechały w latach 2004-2007 na okres dłuższy niż 3 miesiące, n=97



5.1.3. Kierunki migracji

Głównym kierunkiem wyjazdów Polaków jest zagranica – tego typu wyjazdy stanowiły aż 77% ogółu migracji. Najczęściej wybierane kraje to Wielka Brytania (17% osób, które opuściły w okresie 2004-2007 swoje miejsce zamieszkania) i Niemcy (16%). Na wyjazd do Irlandii zdecydowało się 9%. Warto podkreślić, że aż 18% respondentów wskazało kraje inne, niż ujęte w pytaniu duże kraje europejskie i USA, jako miejsce wyjazdu.

Mobilność Polaków w skali kraju jest zdecydowanie niższa. Migracje wewnętrzne stanowiły prawie jedną czwartą wszystkich migracji (23%). Przy czym wśród nich wyraźnie częściej są odnotowywane migracje wewnątrzwojewódzkie, a zatem na nieduże odległości.

Wykres 3 Migracje wewnętrzne i zewnętrzne

Podstawa: osoby, które wyjechały w latach 2004-2007 na okres dłuższy niż 3 miesiące, n=97



Tabela 1 Kraje emigracji

Kraj	%
Wielka Brytania	17%
Niemcy	16%
Włochy	11%
Irlandia	9%
Norwegia	5%
USA	2%
Inne kraje	18%

5.1.4. Charakterystyka migrantów

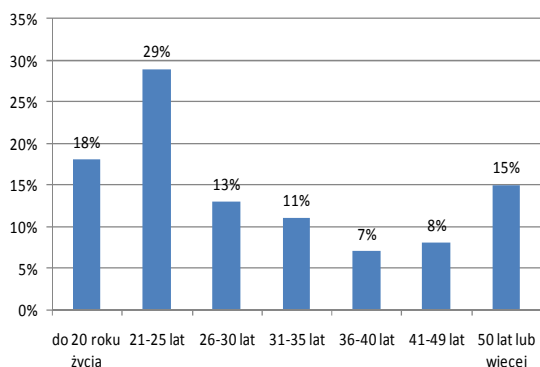
Wśród migrantów obserwować można równy udział kobiet i mężczyzn. Jednak kobiety stanowiły dwie trzecie wszystkich migrantów wewnętrznych, podczas gdy mężczyźni wyraźnie dominowali wśród migrantów zagranicznych.

Największą mobilnością odznaczają się osoby młode. Niemal połowa wszystkich migrantów (47%) nie ukończyła 25 roku życia. Kolejną dużą grupę stanowią osoby między 26 a 40 rokiem życia – 31%. Migranci powyżej 40 roku życia stanowią 23% wszystkich wyjeżdżających. Osoby młode dominują szczególnie wśród migrantów pochodzących ze wsi i mniejszych miejscowości.

Co ciekawe, widoczne jest wyraźne zróżnicowanie struktury wieku migrantów ze względu na charakter migracji. Wewnątrz kraju migrują głównie osoby młode, do 25 roku życia. Natomiast migracje zagraniczne podejmują również osoby starsze, w tym również osoby po 40 roku życia. Biorąc pod uwagę fakt, że migracje zagraniczne mają w dużej części charakter krótkookresowy, co może wskazywać na fakt, że migracje zagraniczne stanowią sposób na poprawę sytuacji danego gospodarstwa domowego.

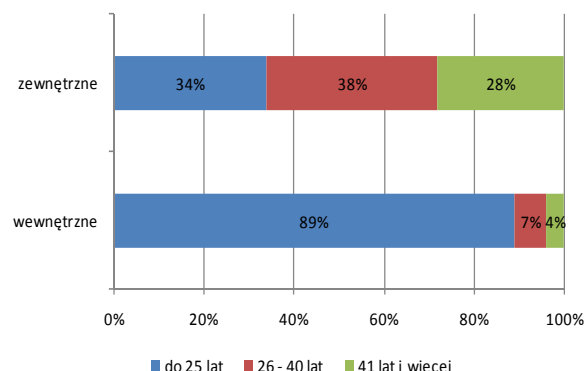
Wykres 4 Wiek migrantów

Podstawa: osoby, które wyjechały w latach 2004-2007 na okres dłuższy niż 3 miesiące, n=97



Wykres 5 Struktura wieku migrantów ze względu na rodzaj migracji

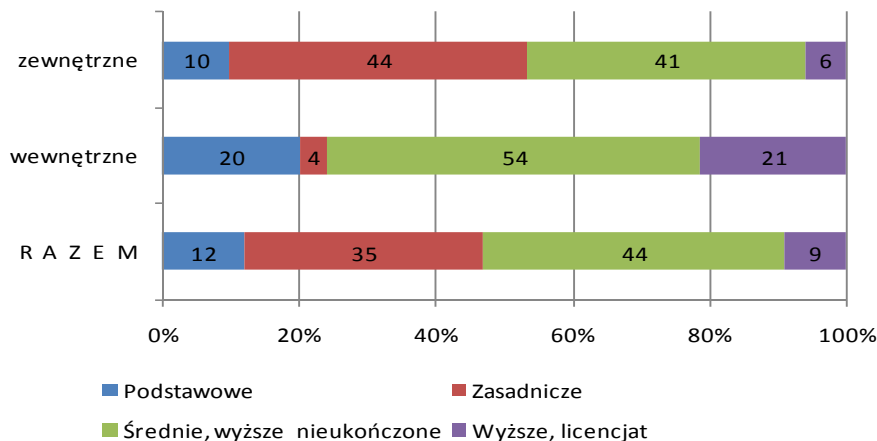
Podstawa: osoby, które wyjechały w latach 2004-2007 na okres dłuższy niż 3 miesiące, n=97



W strukturze migrantów ze względu na poziom wykształcenia, w porównaniu ze strukturą społeczeństwa w wieku 15+ widoczna jest nadreprezentacja osób z wykształceniem zawodowym i średnim. Osoby z wykształceniem podstawowym to tylko 12% (21% w ogóle społeczeństwa), osoby legitymujące się wykształceniem wyższym stanowią 9% (12% w ogóle społeczeństwa). A zatem częściej migrują osoby posiadające przygotowanie zawodowe, a równocześnie w przypadku których istnieje realna szansa na zwiększenie zarobków w związku z migracjami. Zjawisko to jest jeszcze wyraźniej widoczne, jeśli pod uwagę weźmie się tylko migracje zewnętrzne. W przypadku migracji wewnętrznych zdecydowanie częściej migrują osoby z wykształceniem wyższym i średnim, a także podstawowym, co prawdopodobnie można wiązać z podejmowaniem nauki.

Wykres 6 Wykształcenie migrantów

Podstawa: osoby, które wyjechały w latach 2004-2007 na okres dłuższy niż 3 miesiące, n=97



Biorąc pod uwagę młody wiek migrantów, nie dziwi duży udział wśród nich osób, które nie pełnią w gospodarstwie domowym ani roli głowy gospodarstwa domowego⁷, ani gospodyni domowej⁸. Wśród najmłodszych migrantów udział tych osób jest jeszcze wyższy. Należy również dodać, że w przypadku migracji wewnętrznych osoby te stanowią 96% wszystkich migrantów. W przypadku migracji zagranicznych stanowią oni również większość, lecz prawie 40% migrantów zagranicznych pełni rolę głowy gospodarstwa domowego. Oznacza to, że na migracje zagraniczne wyraźnie częściej decydują się główni żywiele rodzin.

⁷ Osoba odpowiedzialna za główne decyzje podejmowane w gospodarstwie i/lub przynoszące największy dochód w gospodarstwie

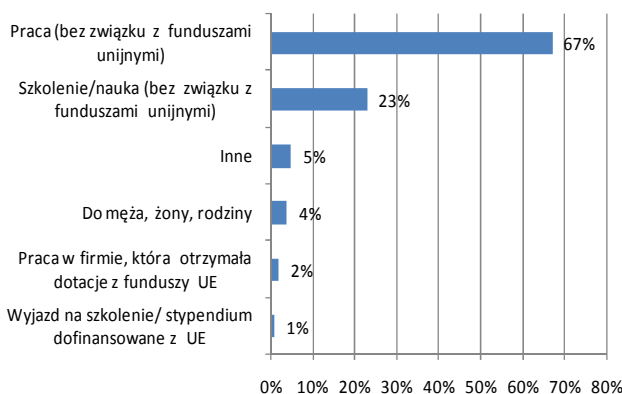
⁸ Tj. osoby odpowiedzialnej za prowadzenie gospodarstwa domowego.

5.1.5. Przyczyny migracji

Wyjazdy ponad dwóch trzecich migrantów (67%) związane były z podjęciem pracy, a kolejnych 23% z chęcią szkolenia czy nauki. **Jedynie wyjazdy 3% migrantów związane były ze środkami unijnymi**, w tym 1% ze szkoleniami czy stypendiami dofinansowanymi ze środków unijnych, a 2% z pracą w firmie, która otrzymała dotację z funduszy unijnych. Oznacza to, że na poziomie całego społeczeństwa bezpośredni wpływ funduszy unijnych na migracje nie występował.

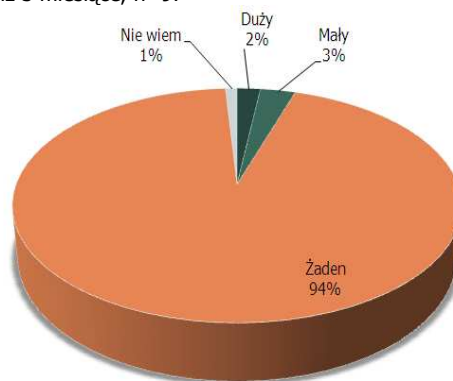
Wykres 7 Cel wyjazdu

Podstawa: osoby, które wyjechały w latach 2004-2007 na okres dłuższy niż 3 miesiące, n=97



Wykres 8 Wpływ funduszy unijnych na decyzję o wyjeździe migrantów

Podstawa: osoby, które wyjechały w latach 2004-2007 na okres dłuższy niż 3 miesiące, n=97



Nie dziwi więc fakt, że w opinii 94% migrantów obecność funduszy unijnych nie miała żadnego wpływu na ich decyzję o wyjeździe. Istotnie częściej dotyczyło to migracji długookresowych.

Podsumowując można stwierdzić, że decyzje o migracjach wewnętrznych podejmują głównie osoby młode i w dużym stopniu związane są one z nauką. Można jednak przewidywać, że osoby migrujące w związku z nauką podejmą pracę raczej w większych ośrodkach miejskich, gdzie jest więcej miejsc pracy. Dowodzi tego kierunek migracji wewnętrznych: głównie do miast. Ponadto migracje te mają zazwyczaj charakter trwały. Nie stwierdzono w ich przypadku wpływu funduszy unijnych.

Decyzje o migracjach zagranicznych również najczęściej podejmują osoby młode, widoczny jest jednak większy udział osób starszych, posiadających rodziny. Migracje te mają najczęściej charakter krótkotrwały, lecz częściej obserwowany jest fakt wielokrotnych wyjazdów. Migracje te związane są głównie z pracą lub możliwościami uzyskania wyższego wynagrodzenia. Wydaje się zatem, że to właśnie w przypadku tych migracji możliwe jest oddziaływanie funduszy unijnych: poprzez zwiększanie szans na zatrudnienie i wyższe wynagrodzenia w kraju. I faktycznie obserwowany wpływ funduszy unijnych dotyczył w całości migracji zagranicznych.

Należy również zaznaczyć, że niewielki wpływ funduszy na saldo migracji może wynikać z niedostatecznej skali zrealizowanych do końca 2007 r. projektów. Dlatego też uzasadnione jest pogłębione badanie w poszczególnych grupach odnoszących bezpośrednie korzyści związane z realizacją projektów i programów finansowanych z funduszy strukturalnych.

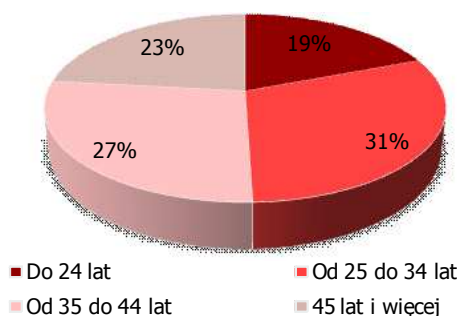
5.2. Migracje beneficjentów programów finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego

W tym rozdziale prezentowane są wyniki badania odzwierciedlające skalę zjawiska migracji w latach 2004-2007 wśród beneficjentów Europejskiego Funduszu Społecznego z terenu sześciu województw w Polsce.

Beneficjenci EFS to nieco częściej kobiety (58%). Najlicniejszą grupę beneficjentów stanowią osoby w wieku od 25 do 34 lat. W sumie osoby w wieku do 34 lat stanowią połowę beneficjentów.

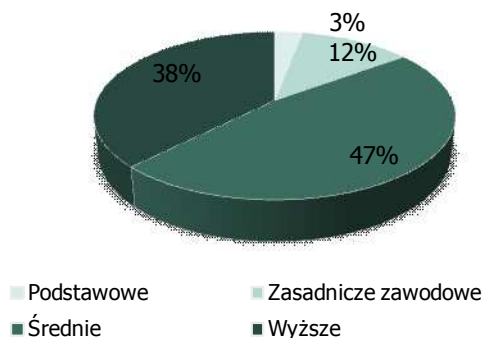
Wykres 9 Wiek beneficjentów

Podstawa: n=800



Wykres 10 Wykształcenie beneficjentów

Podstawa: n=800



Beneficjenci projektów są przeciętnie lepiej wykształceni niż ogół społeczeństwa. Osoby z wykształceniem wyższym stanowią 38% wszystkich beneficjentów (12% w ogóle społeczeństwa). Osoby z wykształceniem podstawowym to tylko 3% (21% w ogóle społeczeństwa). Najliczniejszą grupę stanowią osoby mające średnie wykształcenie – 48% (średnie ogólne, zawodowe, policealne oraz wyższe nieukończone). Jest to o tyle ciekawe, że EFS ma na celu wspieranie osób znajdujących się w trudniejszej sytuacji na rynku pracy, a zatem raczej osoby o niskich kwalifikacjach. Pewnym wyjaśnieniem tej obserwacji może być porównanie struktury wykształcenia i wieku beneficjentów. Wśród osób młodszych odsetek osób lepiej wykształconych był wyższy, podczas gdy wśród beneficjentów powyżej 45 roku życia relatywnie liczniejsze były osoby słabiej wykształcone. Może to być efekt dużej skali wsparcia kierowanego do młodzieży w ramach SPO RZL.

5.2.1. Charakter otrzymanego w ramach EFS wsparcia

Zdecydowana większość (79%) respondentów badania uczestniczyła w jednym projekcie. Co piąty ankietowany zadeklarował uczestnictwo w kilku projektach, przy czym zdecydowana większość tej grupy uczestniczyła w 2-3 projektach. Kilukrotną partycypację w takich projektach częściej deklarowały kobiety, osoby w wieku 45 lat i więcej, oraz co ciekawe respondenci mający wyższe wykształcenie oraz osoby o wyższych dochodach (ponad 2000 PLN netto miesięcznie). Może to wskazywać, że z możliwości jakie oferuje EFS szczególnie chętnie korzystają osoby znajdujące się w relatywnie lepszej sytuacji na rynku pracy, bardziej świadome korzyści odnoszonych z podnoszenia swoich kwalifikacji.

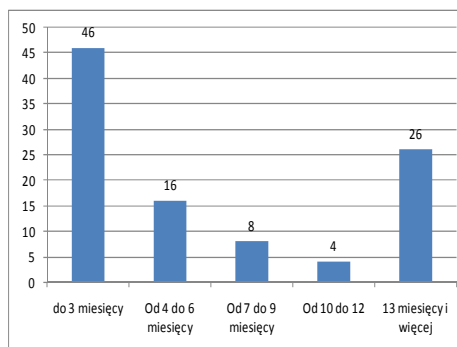
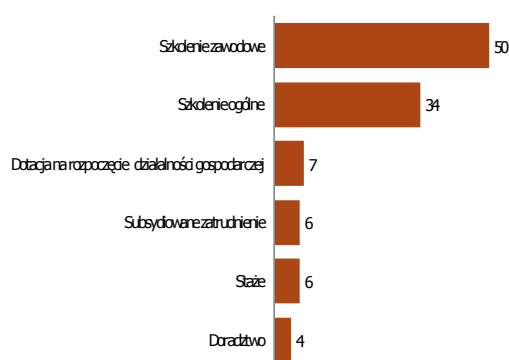
Najczęstszą formą udziału w projektach były różnego rodzaju szkolenia. Korzystało z nich 84% respondentów, przy czym wśród nich dominowały szkolenia zawodowe, na które wskazywało 50% respondentów. Po 6% wskazań uzyskały: subsydiowane zatrudnienie oraz staże, a 7% beneficjentów uzyskało dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

Wykres 11 Rodzaj projektu

Podstawa: n=800

Wykres 12 Długość trwania projektu

Podstawa: n=800



Wsparcie oferowane beneficjentom było najczęściej krótkotrwałe. W przypadku 46% respondentów trwało nie dłużej niż 3 miesiące. Istotnie częściej były to osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Co czwarty beneficjent programu finansowanego ze środków EU deklaruował uczestnictwo w projekcie trwającym ponad rok. Z tak długich programów zdecydowanie częściej korzystali mężczyźni. Wśród projektów krótszych częściej występowały szkolenia zawodowe. Dłuższe projekty to przede wszystkim subsydiowane zatrudnienie i staże.

Z punktu widzenia celów EFS, kluczowe znaczenie ma wpływ projektów finansowanych z EFS na sytuację na rynku pracy. Zakres badanych działań powoduje, że badaniem objęte były dwie grupy beneficjentów: osoby bezrobotne, zarejestrowane w urzędach pracy oraz osoby pracujące. Uzyskane wyniki odpowiadają tym założeniom. Bezpośrednio przed przystąpieniem do projektu finansowanego z EFS nieco ponad połowa osób objętych badaniem pozostawała bez pracy. Zdecydowana większość z nich aktywnie poszukiwała zatrudnienia. Istotnie częściej aktywnie poszukiwały pracy osoby mające wykształcenie średnie, osiągające najniższe dochody miesięczne (do 1000 PLN), mieszkańcy największych miast oraz osoby najmłodsze.

Natomiast 48% respondentów to osoby pracujące, spośród których zdecydowana większość nie poszukiwała aktywnie nowej pracy. Osoby te najczęściej uczestniczyły w szkoleniach w celu podniesienia swoich kwalifikacji. Istotnie częściej były to kobiety, osoby w wieku powyżej 35 lat, posiadające wykształcenie wyższe, osiągające raczej wyższe dochody, zamieszkujące miasta do 500 tys. mieszkańców.

Ocena skuteczności udziału w szkoleniu może następować bezpośrednio po udziale w projekcie, jak również po upływie pewnego czasu od zakończenia projektu. Wyniki prowadzonych badań wskazują, że wraz z wydłużeniem perspektywy wzrasta skuteczność realizowanych projektów.

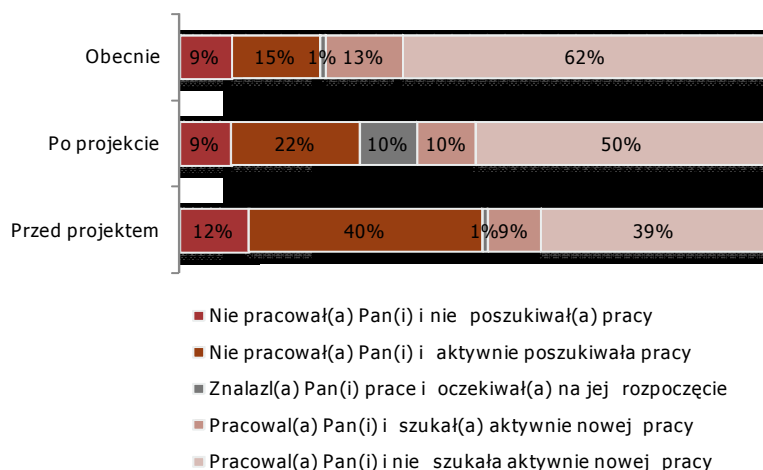
Bezpośrednio po zakończeniu udziału w projekcie, zmniejszeniu uległa grupa osób pozostających bez pracy (z 52% do 31%). Zmiany te są szczególnie widoczne wśród respondentów deklarujących aktywne poszukiwanie zatrudnienia (z 40% do 22%). Co dziesiąty uczestnik badania zadeklarował, że tuż po zakończeniu udziału w projekcie znalazł pracę i oczekiwał na jej rozpoczęcie (wzrost o 9 punktów procentowych) – osoby te istotnie częściej niż pozostali respondenci były przekonane o tym, że uczestnictwo w projekcie miało duży wpływ na zmianę ich sytuacji. Zwiększył się również odsetek osób pracujących (z 48% do 60%).

W chwili badania trzy czwarte beneficjentów EFS pracowało zawodowo, a tylko 1% osób oczekiwało na podjęcie pracy. Zatem w stosunku do sytuacji przed rozpoczęciem realizacji projektu nastąpił wzrost odsetka osób pracujących lub oczekujących na rozpoczęcie pracy o 27 punktów procentowych.

Równocześnie niemal co czwarty beneficjent pozostawał bez zatrudnienia. W grupie pozostających bez pracy dominują osoby w wieku do 24 lat oraz mający wykształcenie średnie lub niepełne wyższe. Osoby bierne zawodowo, które nie poszukują aktywnie pracy, to osoby młode, osoby relatywnie gorzej wykształcone (posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe lub średnie ogólne), zamieszkujące na wsi, które wzięły udział w jednym projekcie. Część z tych osób może kontynuować kształcenie, co może wyjaśniać ich bierność.

Wykres 13 Sytuacja zawodowa beneficjentów

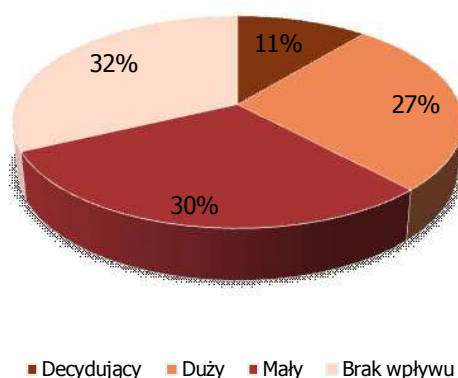
Podstawa: n=800



Ocena wpływu projektów na sytuację zawodową beneficjentów opiera się na ich subiektywnych deklaracjach. Jednak zaledwie co dziesiąty uczestnik projektów uznał, że miały one decydujący wpływ na zmianę ich sytuacji na rynku pracy.

Wykres 14 Wpływ projektu na zmianę sytuacji na rynku pracy

Podstawa: n=800



Warto podkreślić, że oceny różnią się w zależności od formy wsparcia. Wpływ szkoleń ogólnych jest istotnie częściej oceniany jako mały lub nieistniejący, podczas gdy pozytywną opinię uzyskują dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej, czyli w praktyce bezpośrednie tworzenie miejsc pracy. Wynika to m.in. z przyjętych rozwiązań – beneficjenci dotacji zobowiązani są do prowadzenia działalności gospodarczej przez minimum rok.

Ocena wsparcia silnie koreluje ze statusem uczestnika przed rozpoczęciem projektu – zdecydowanie lepiej oceniały projekty osoby niepracujące, aktywnie poszukujące pracy, a wyraźnie gorzej osoby pracujące, nie poszukujące pracy. Należy przy tym zauważyć, że wysokie oceny przyznawane przez osoby niepracujące mogą potwierdzać istnienie mechanizmu selekcji – czyli sytuacji, kiedy do programu wchodzi osoby wysoko zmotywowane. W ich przypadku osiągany jest wysoki poziom skuteczności, wiąże się to jednak zazwyczaj z wysoką jałową stratą (deadweight). Osoby pracujące, nie poszukujące pracy, rzadko odnoszą na tyle istotne korzyści z pojedynczych szkoleń, aby mogły dostrzegać ich wpływ na swoją sytuację na rynku pracy.

5.2.2. Migracje wahadłowe

Aż 37% respondentów – beneficjentów ostatecznych EFS wskazało inną miejscowość jako miejsce pracy/nauki, czyli wyraźnie więcej niż w przypadku ogółu społeczeństwa. Jednak migracje te są zazwyczaj krótko dystansowe. Prawie 60% z osób migrujących wahadłowo czyni to w ramach jednego powiatu, a ok. 16% spośród nich podróżuje regularnie do innych województw. Migracje wahadłowe są istotnie częstsze

wśród osób młodych, co wiązać się może z podejmowaniem nauki lub studiów, ale też z większą mobilnością zawodową tych osób.

Wykres 15 Proszę powiedzieć, czy pracuje lub uczy się Pan(i) w miejscowości, w której Pan(i) mieszka czy też dojeżdża Pan(i) do innej miejscowości.

Podstawa: wszyscy respondenci, n=800

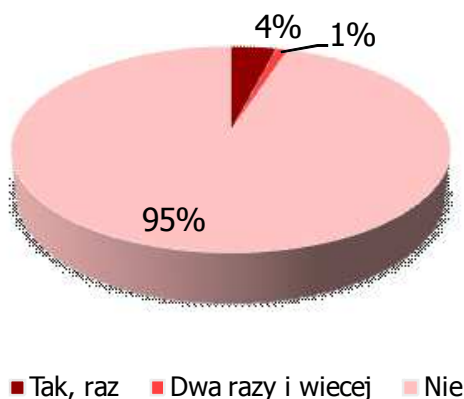


5.2.3. Migracje uczestników projektów

Zdecydowana większość badanych (95%) nie zmieniła miejsca swojego zamieszkania, na okres dłuższy niż 3 miesiące, po zakończeniu projektu. 4% respondentów wyjechało raz – istotnie częściej były to osoby w wieku do 24 lat. Tylko 1% beneficjentów zmieniał miejsce zamieszkania przynajmniej dwa razy. Wielkości te są niższe od wielkości dla całej populacji.

Wykres 16 Odsetek beneficjentów, którzy w okresie 2004-2007 wyjechali na okres dłuższy niż 3 miesiące do innej miejscowości w Polsce lub za granicą

Podstawa: respondenci, którzy zmienili miejsce zamieszkania, n=41



Osoby, które po zakończeniu udziału w projekcie zmieniły miejsce zamieszkania, najczęściej deklarowały, że odbyło się to w 2007 roku (59%), kolejne 29% z tej grupy przeprowadziły się w 2006 roku. Jednak wzrost odsetka osób migrujących w kolejnych latach realizacji programów wiązać należy raczej ze wzrastającą liczbą ich beneficjentów, a nie z narastaniem tendencji migracyjnych.

Większość migracji miała charakter długookresowy (56%). Migracje krótkookresowe stanowią 44% ruchów migracyjnych. Jest to proporcja odmienna niż w przypadku całej populacji, gdzie dominowały migracje krótkookresowe.

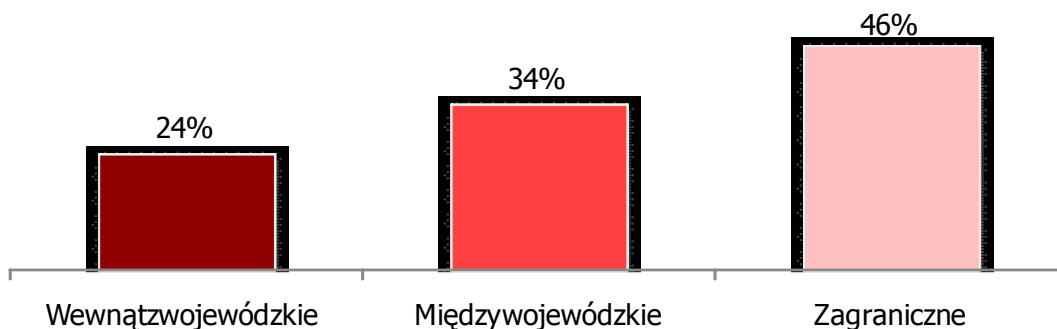
5.2.4. Migracje zagraniczne i wewnętrzne

Migracje zagraniczne stanowią 46% odnotowanych w badaniu migracji, a zatem wyraźnie jest mniejszy ich udział niż ma to miejsce w przypadku całej populacji.

Migracje wewnętrzne stanowią ponad połowę deklarowanych przez respondentów ruchów migracyjnych, podczas gdy w całej populacji dominowały migracje zagraniczne. Migracje międzywojewódzkie podejmowały istotnie częściej osoby młode, do 24 roku życia. Biorąc powyższe dane pod uwagę można wnioskować, że migracje beneficjentów ostatecznych, częściej wiązały się z trwałą zmianą miejsca zamieszkania. Niestety na podstawie dostępnych danych trudno jest jednoznacznie oszacować wpływ funduszy na strukturę podejmowanych migracji.

Wykres 17 Miejsce wyjazdu

Podstawa: beneficjenci, którzy wyjechali w latach 2004-2007 na okres dłuższy niż 3 miesiące, n=41



5.2.5. Powód migracji

Przyczyny migracji w ograniczonym stopniu wiązały się z funduszami unijnymi. Najczęściej wskazywana przyczyna migracji dotyczyła lepszej sytuacji gospodarczo-ekonomicznej w miejscowości docelowej. Na kolejnych dwóch miejscach znalazły się większe szanse na zatrudnienie w miejscowości docelowej oraz wyższy poziom życia. Udział w szkoleniu, podniesienie kwalifikacji zawodowych dzięki środkom unijnym uzyskał 10% wskazań. Kolejne powody migracji wskazywane były zdecydowanie rzadziej.

Wykres 18 Przyczyna migracji (w%)

Podstawa: beneficjenci, którzy wyjechali w latach 2004-2007 na okres dłuższy niż 3 miesiące, n=41



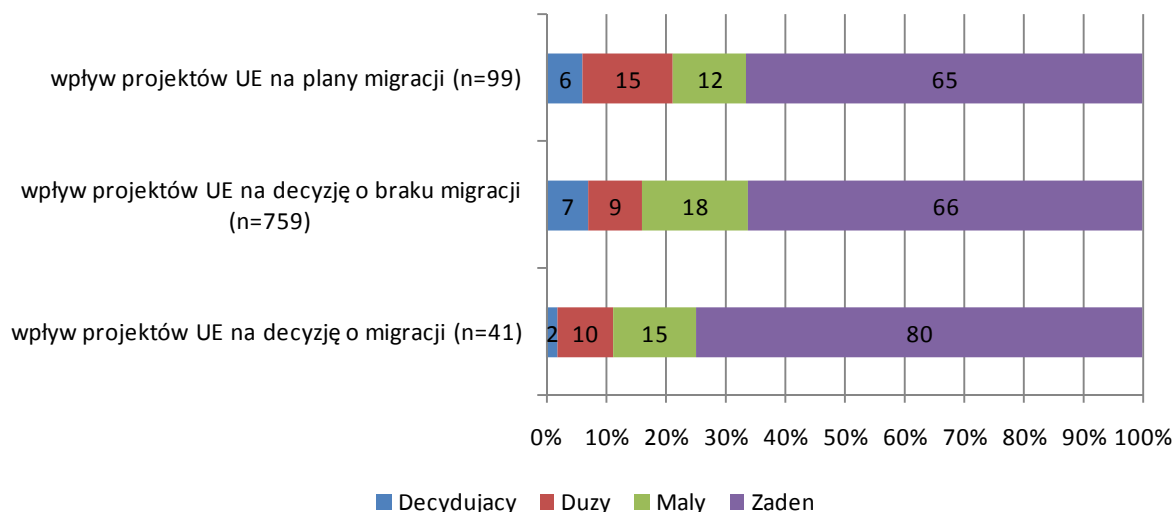
Spośród osób, które po zakończeniu udziału w projekcie EFS zdecydowały się na zmianę miejsca zamieszkania zdecydowana większość (61%) nadal przebywa poza miejscem swojego poprzedniego zamieszkania. Na powrót zdecydował się co trzeci beneficjent – częściej byli to mieszkańcy wsi.

5.2.6. Wpływ funduszy na ruchy migracyjne

Zdecydowana większość osób, które po zakończeniu udziału w projekcie zmieniły miejsce zamieszkania, uznała, że fakt ten nie miał żadnego lub mały wpływ na ich decyzję o zmianie miejsca zamieszkania. Na zdecydowanie żaden wpływ wskazano w 80% przypadków, a na mały w 15% (oceny te dotyczyły

poszczególnych wyjazdów, a nie osób, dlatego też nie sumują się do 100%). 12% było przekonanych, że projekt miał duży wpływ na podjęcie przez nich takiej decyzji.

Wykres 19 Wpływ funduszy unijnych na migrację (%)



Silniejszy wpływ funduszy unijnych dostrzegają osoby, które podjęły decyzję o niepodjęciu migracji. Niemal co dziesiąty niemigrujący beneficjent przyznał, że uczestnictwo w projekcie EFS miało duży wpływ na brak decyzji o migracji. Istotnie częściej były to osoby z wykształceniem zawodowym oraz nieco częściej mające 35-44 lata. Jednak nadal dwie trzecie respondentów jest przekonana, że uczestnictwo w projekcie nie miało żadnego wpływu na ich decyzję o pozostaniu w dotychczasowym miejscu zamieszkania. Przekonanie takie istotnie częściej wyrażały osoby mające wyższe wykształcenie oraz nieco częściej osoby w wieku 45 lat i więcej i osiągające miesięczny dochód netto rzędu 2001-2500 PLN, a zatem prawdopodobnie osoby o ustabilizowanej sytuacji życiowej, niechętnie do podejmowania decyzji o przeprowadzce.

Pomimo, że 66% beneficjentów, którzy po zakończeniu projektu nie zmienili miejsca zamieszkania, uznała że uczestnictwo w programie nie miało na ten fakt żadnego wpływu, to jednak wśród powodów pozostania w dotychczasowym miejscu zamieszkania często wskazywane są te związane z inwestycjami finansowanymi z funduszy unijnych, takie jak udział w szkoleniu, podniesienie kwalifikacji zawodowych oraz wyższy poziom życia w danej miejscowości związany z inwestycjami finansowanymi ze środków unijnych. 17% wskazań uzyskała praca w firmie, która uzyskała dotacje ze środków unijnych. Powody te istotnie częściej wskazywane były przez osoby, dla których udział w projekcie miał decydujący lub duży wpływ na zmianę ich sytuacji na rynku pracy. Mężczyźni istotnie częściej jako powód nie podejmowania migracji wskazywali dobrą sytuację gospodarczo-ekonomiczną w ich miejscowości. Mieszkańcy wsi oraz osoby o dochodach 1001-1500 PLN netto miesięcznie istotnie częściej niż ogół wskazywały jako powód braku migracji - dotacje, szkolenia, projekty i programy dla rolników/ rybaków.

Wykres 20 Przyczyny decyzji o pozostaniu w dotychczasowym miejscu zamieszkania

Podstawa: beneficjenci, którzy nie wyjechali w latach 2004-2007, n=759



5.2.7. Plany migracyjne

Wskaźnikiem wpływu funduszy na migracje mogą być deklaracje uczestników projektów dotyczące ich planów migracyjnych. W ciągu najbliższych 12 miesięcy zmianę miejsca zamieszkania na okres dłuższy niż 3 miesiące planuje 12% beneficjentów. Istotnie częściej gotowość do migracji deklarowały osoby o najniższych miesięcznych dochodach (do 1000 PLN), osoby w wieku 25-34 lat oraz takie, które już chociaż raz zmieniły miejsce zamieszkania przed końcem 2007 r. Należy jednak podkreślić, że są to deklaracje i nie wiadomo, w jakim stopniu wiążą się one z rzeczywistymi działaniami w przyszłości.

Głównym kierunkiem przyszłych migracji jest miasto (79%). Osoby w wieku do 24 lat istotnie częściej wskazują na przeprowadzkę ze wsi do miasta, natomiast starsza grupa wiekowa (25-34 lata) istotnie częściej planuje wyjechać do innego miasta.

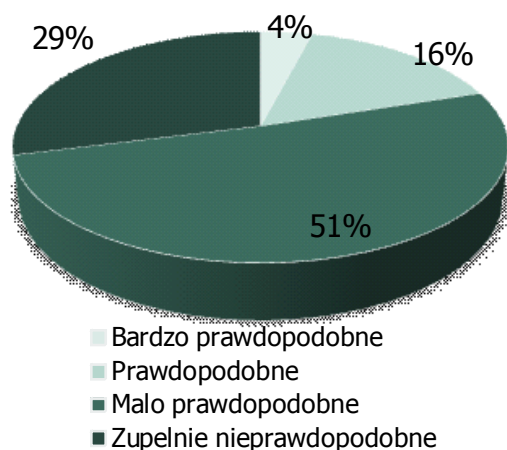
Wśród planowanych migracji, migracje wewnętrzne stanowią 72% (w tym głównie wewnątrzwojewódzkie). Natomiast wyjazd za granicę na okres dłuższy niż 3 miesiące w okresie najbliższych 12 miesięcy deklaruje 28%. Oznacza to odwrócenie relacji pomiędzy migracjami zagranicznymi i wewnętrznymi otrzymanymi w badaniu ogólnopolskim. Zmniejszone zainteresowanie migracjami zewnętrznymi wynikać może jednak z pogorszenia sytuacji makroekonomicznej oraz narastania niepewności co do sytuacji na zagranicznych rynkach pracy.

Beneficjenci projektów są przekonani, że realizacja programów unijnych w Polsce w latach 2007-13 nie wpłynie na ich decyzję o zmianie miejsca zamieszkania. Istotnie częściej wyrazicielami takiej opinii były kobiety oraz osoby w wieku 35 lat i więcej. Ocena tych osób może wynikać z niedostrzegania wpływu funduszy na warunki ich życia i pracy i traktowania ich jako pewnej abstrakcji.

Co piąty uczestnik badania był jednak przekonany, że jego migracja na skutek takich programów jest prawdopodobna lub bardzo prawdopodobna – taka postawa jest zdecydowanie bardziej widoczna wśród osób z wykształceniem średnim lub wyższym nieukończonym, respondentów o najniższych dochodach oraz w grupie najmłodszych uczestników badania (do 24 lat). Wiązać to się może z większą wiedzą na temat możliwych efektów programów unijnych wśród tych osób lub odnoszonych większych korzyści.

Wykres 21 Wpływ programów unijnych w latach 2007-2013 na plany migracyjne w tym okresie

Podstawa: n=800



Podsumowując należy zauważyć, że nie stwierdzono istotnego wpływu projektów finansowanych z EFS na migrację beneficjentów ostatecznych tych projektów. Jeśli podejmowane są migracje, to ze względu na lepszą sytuację gospodarczą, możliwości zatrudnienia, lepsze wynagrodzenie w miejscowości docelowej. Z drugiej strony obserwowany jest nieznacznie większy wpływ udziału w projektach na pozostanie w miejscu dotychczasowego zamieszkania. Udział w projektach, zwiększający szanse na znalezienie pracy, mógł przekładać się na spadek skłonności do poszukiwania zatrudnienia poza miejscem zamieszkania. Także osoby planujące migrację w większym stopniu dostrzegają wpływ udziału w projektach. Może to wynikać z poczucia wzrostu kompetencji i konkurencyjności na rynku pracy. Jednak na obecnym etapie nie ma podstaw do oszacowania, na ile deklaracje te dotyczące migracji przełożą się na rzeczywiste zachowania.

5.3. Wykonawcy i podwykonawcy projektów

W tej części raportu prezentowane są wyniki badania odzwierciedlające ruchy migracyjne w latach 2004-2007 wynikające z realizacji projektów współfinansowanych w ramach funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności.

Prowadzony pomiar w terenie pozwolił na uzyskanie 164 wywiadów z wykonawcami oraz 36 wywiadów z podwykonawcami projektów. Ze względu na zbyt małą liczebność tej drugiej grupy, złożone analizy możliwe są tylko w grupie wykonawców projektów.

Wykonawcy projektów

Wykonawcami projektów najczęściej były firmy średnie (zatrudniające 50-249 pracowników), stanowiące 43% badanych przedsiębiorstw, oraz firmy duże (27%). Najrzadziej realizacji projektów podejmowały się mikro przedsiębiorstwa (4%). Widoczna jest zatem nadreprezentacja firm średnich i dużych, co związane jest z wymaganym potencjałem wykonawców projektów.

Wykonawcy, to najczęściej firmy działające w branży budowlanej. Najwięcej wykonawców projektów ma główną siedzibę w województwie mazowieckim (15%), przy czym dotyczy to aż jednej trzeciej dużych firm, 9% - w małopolskim i podkarpackim, 7% - w śląskim, świętokrzyskim i wielkopolskim, 6% - w lubelskim i lubuskim, 5% - w dolnośląskim, podlaskim i zachodniopomorskim, 4% - w pomorskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim, a 3% - warmińsko-mazurskim.

Podwykonawcy projektów

Podwykonawcami projektów były zdecydowanie mniejsze firmy: aż 61% zatrudniało do 49 pracowników, a 33% stanowiły firmy średnie. Bardziej zróżnicowany też był ich profil działalności, choć nadal najczęściej to były firmy budowlane (53%).

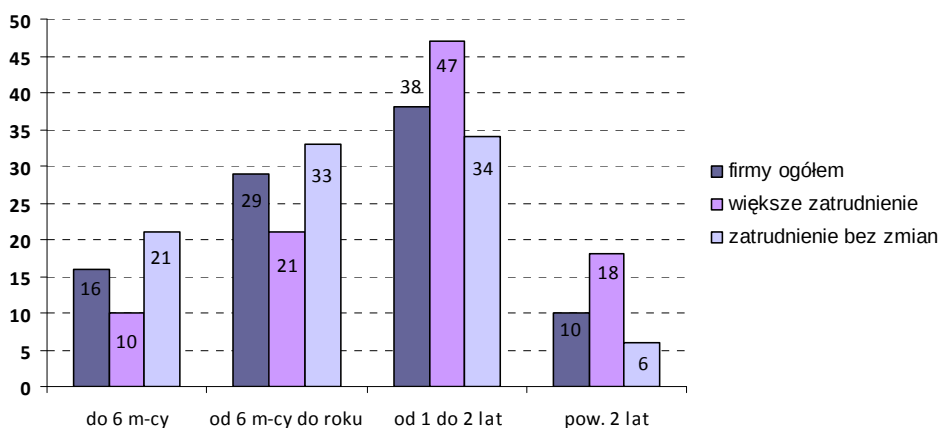
5.3.1. Wpływ realizacji projektów na mobilność pracowników

Projekty najczęściej dotyczyły budowy i modernizacji dróg i autostrad (33%). Na drugim miejscu znajdowały się projekty dotyczące budowy lub przebudowy oczyszczalni ścieków (21%). 16% wykonawców realizowało projekty restauracyjne dot. obiektów kulturalnych.

Najwięcej spośród realizowanych projektów trwało od roku do dwóch lat. Dłuższe stanowiły tylko 10% inwestycji. Wraz ze wzrostem długości trwania projektu obserwowany jest wzrost zatrudnienia – firmy realizujące projekty powyżej 1 roku wyraźnie częściej deklarowały konieczność zwiększenia zatrudnienia, co można wiązać z większą skalą tych projektów.

Wykres 22 Czas realizacji projektów a konieczność zwiększenia zatrudnienia (ujęcie procentowe)

Podstawa: n=164



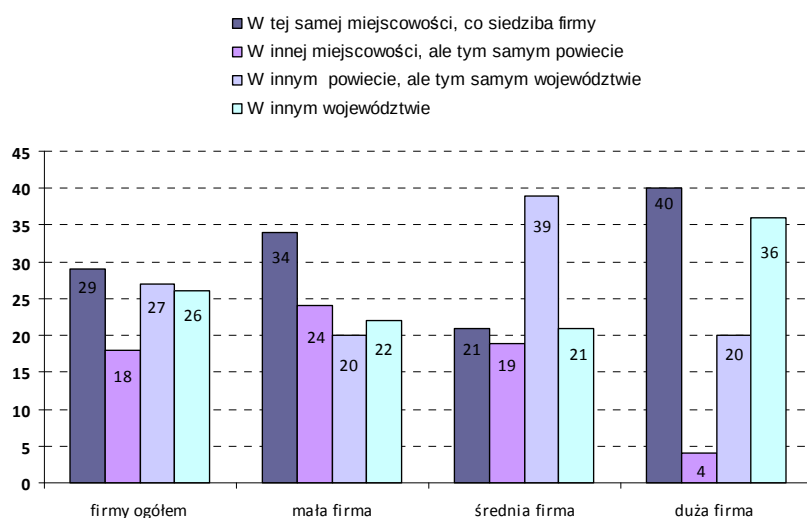
Z punktu widzenia wpływu realizacji projektów na migracje duże znaczenie może mieć miejsce realizacji projektów. Prawie połowa projektów była realizowana w tym samym powiecie, w którym firma ma siedzibę,

a kolejne 27% w tym samym województwie. Ok. jedna czwarta wykonawców podejmowała się realizacji projektów w innym województwie. Przy czym istotnie częściej miało to miejsce w przypadku dużych firm oraz tych, które mają swoją siedzibę w woj. mazowieckim (56%). Jest to zrozumiałe, gdyż realizacja projektu poza swoją siedzibą wiąże się z wyższymi kosztami zarządzania i koniecznością dysponowania wyższym potencjałem. Może to jednak wynikać z faktu posiadania filii regionalnych przez duże firmy z Warszawy. Należy przypuszczać, że realizacja projektu poza terenem powiatu lub województwa może wiązać się z migracjami pracowników.

Najbardziej mobilne były firmy średnie – 60% z nich realizowało projekty poza swoim powiatem, przy czym zdecydowanie więcej z nich na terenie swojego województwa.

Wykres 23 Miejsce realizacji projektu a wielkość firmy

Podstawa: n=164

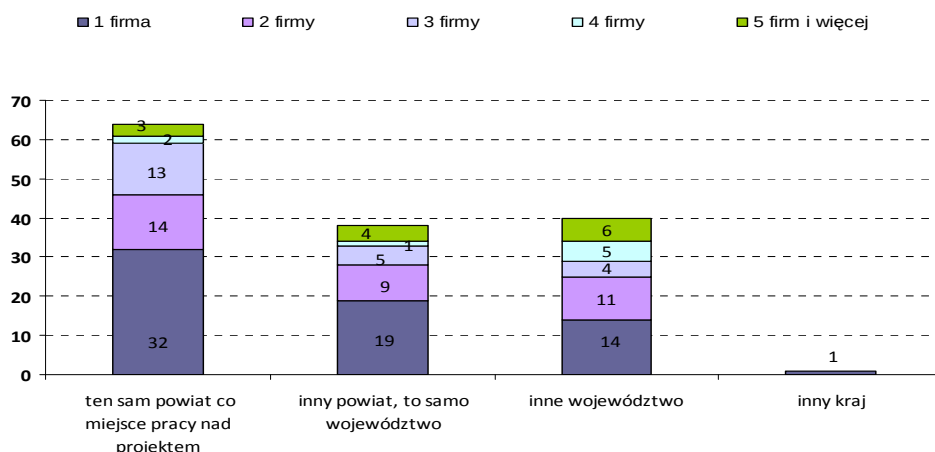


Realizacja projektów finansowanych ze środków europejskich wiąże się często z koniecznością zwiększenia mocy produkcyjnych wykonawców. Dotyczy to zwłaszcza dużych i długich projektów lub tych realizowanych poza siedzibą wykonawcy. Zasadniczo przyjmowane są przez wykonawców dwie strategie: zatrudnianie podwykonawców, pracowników lub zwiększanie zatrudnienia. Często te strategie współwystępują ze sobą. Uzupełnieniem tych strategii są migracje (w tym wahadłowe) pracowników danej firmy.

Jak się okazuje, powszechnym modelem realizacji projektów jest korzystanie z podwykonawców. Czyniło tak 69% badanych wykonawców. Najczęściej wykonawcy poszukiwali podwykonawców działających na lokalnych rynkach, co można wiązać z dążeniem do ograniczania kosztów. Najwięcej wykonawców (64%) deklaruje, że ich podwykonawcy pochodzili głównie z tego samego powiatu co miejsce realizacji projektu. Współpracę z firmami z innego województwa deklaruje 40% wykonawców, natomiast z innego powiatu w tym samym województwie – 38%. 1% wykonawców przyznaje, że były to także firmy z innego kraju.

Wykres 24 Pochodzenie podwykonawców wg liczby firm

Podstawa: wykonawcy, którzy zadeklarowali współpracę z podwykonawcą, n=113



Najważniejszym kryterium wyboru podwykonawcy okazuje się być koszt wykonania zadania, na co wskazuje 62% firm korzystających z usług podwykonawców. Częściej takie kryterium wskazują firmy duże (77%), z woj. mazowieckiego (81%) oraz takie, które realizowały 6 i więcej projektów (79%). Można zatem przypuszczać, że dla części firm, szczególnie dużych, pochodzących z Warszawy, realizacja projektów na terenie całego kraju, w oparciu o podwykonawców, stała się trwałą strategią prowadzenia działalności gospodarczej. Ponieważ firmy działające w miejscu realizacji projektu mogą zaoferować niższe koszty niż firmy pochodzące z innych części województwa czy też kraju, zrozumiały jest częsty wybór lokalnych podwykonawców.

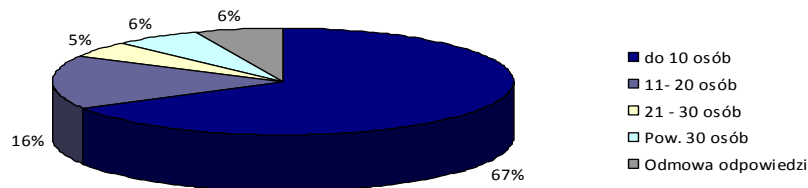
Wykonawcy kierują się również znajomością danej firmy – 50%, wysokim poziomem świadczonych usług (33%) oraz specjalistycznym charakterem świadczonych usług (31%). Takie czynniki jak doświadczenie, jakość czy też profil działalności mogą się częściej wiązać z poszukiwaniem podwykonawców poza danym terytorium i tym samym w większym stopniu sprzyjać stymulowaniu mobilności pracowników tych przedsiębiorstw.

Uzyskane wyniki potwierdzają też wskazania przebadanych podwykonawców, spośród których 61% deklaruje, iż realizowane projekty były umiejscowione w tym samym powiecie gdzie znajduje się siedziba firmy, a 25% respondentów twierdzi, że było to inne województwo.

Drugą strategią realizacji przedsięwzięć przez wykonawców jest zwiększanie zatrudnienia, co deklaruje 38% z nich. Najczęściej taką potrzebę wskazywały małe firmy (44%), a najrzadziej firmy duże (29%). Jednak skala zatrudniania dodatkowych osób nie jest duża. Dwie trzecie firm, które zdecydowały się na takie posunięcie, zatrudniło do 10 osób, a dalsze 16% zatrudniło od 11 do 20 osób.

Wykres 25 Wzrost liczby zatrudnionych ze względu na realizację projektu

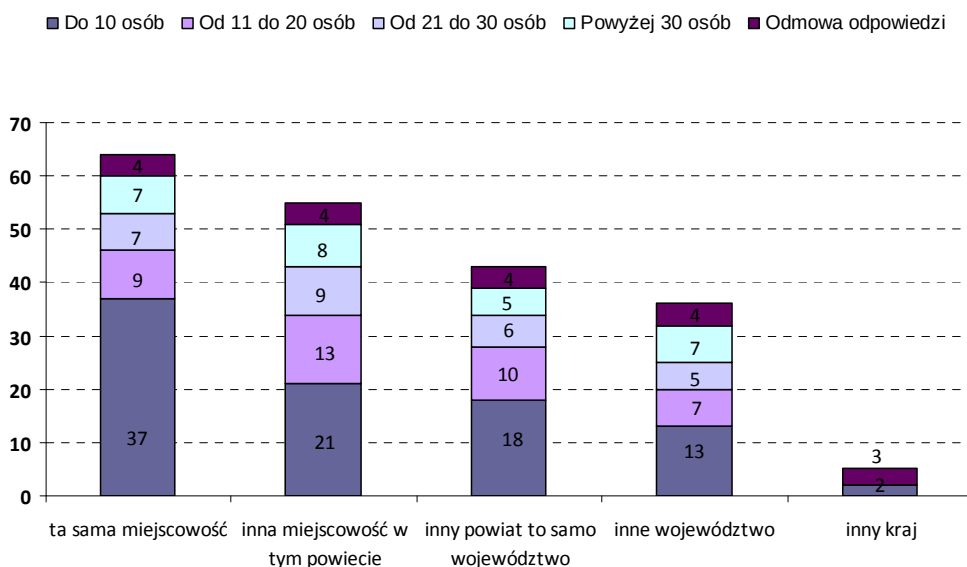
Podstawa: wykonawcy, którzy zadeklarowali konieczność zwiększenia zatrudnienia n=62



Podobnie jak w przypadku podwykonawców, zatrudniani pracownicy w zdecydowanej większości pochodzili z terenu tego samego powiatu, co miejsce realizacji projektu, na co wskazuje 87% badanych firm. Pochodzeniu nowych pracowników z innego powiatu deklaruje 24% wykonawców, zaś z innego województwa 16% (firmy często rekrutowały pracowników z różnych lokalizacji, w zależności od potrzeb, dlatego też procenty nie sumują się do 100%). Widoczna jest zatem wyraźna tendencja do rekrutowania pracowników na poziomie lokalnym, tam gdzie realizowany jest projekt, co znowu można wiązać z dążeniem do ograniczania kosztów realizacji projektu. Zatem ponownie fakt zwiększenia zatrudnienia przez wykonawców projektów w niewielkim stopniu wpływał na wzrost mobilności Polaków.

Wykres 26 Pochodzenie pracowników zatrudnionych ze względu na realizację projektu (%)

Podstawa: wykonawcy, którzy zadeklarowali konieczność zwiększenia zatrudnienia n=62

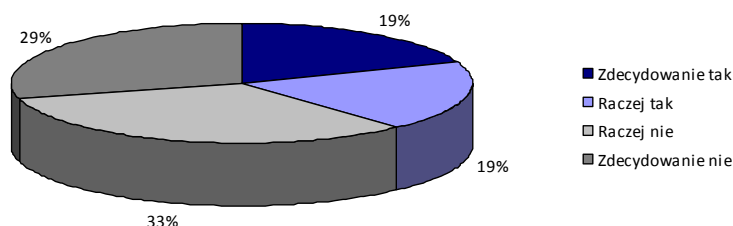


Innym wyjaśnieniem prowadzenia naboru na lokalnych rynkach pracy była relatywna łatwość znalezienia pracowników. Większość z wykonawców (61%), wbrew obiegowym opiniom, nie doświadczała trudności z rekrutacją pracowników. Natomiast przedstawiciele tych firm, które miały trudności związane z rekrutacją pracowników, za najbardziej efektywny sposób ich przewyciężenia uważają zaproponowanie wyższego wynagrodzenia (54%) lub zaproponowanie atrakcyjnych warunków pracy (25%). Tylko 4% respondentów poszukiwało pracowników w innych województwach. Zatem nawet gdy pojawiały się problemy ze znalezieniem odpowiednich pracowników, wykonawcy byli bardziej skłonni do zwiększania kosztów pracy niż poszukiwania pracowników w innych regionach kraju lub w innych krajach. Jak zauważył jeden z uczestników wywiadu grupowego, pomysł poszukiwania pracowników za granicą nie przyszedł im nawet do

głowy. Co dziesiąty wykonawca (11%) deklaruje, iż w ciągu ostatnich 6 miesięcy ich pracownicy wrócili z pobytu z zagranicy, którego okres był dłuższy niż 3 miesiące.

Wykres 27 Trudności w rekrutacji pracowników zatrudnionych ze względu na realizację projektu

Podstawa: wykonawcy, którzy zadeklarowali konieczność zwiększenia zatrudnienia n=62

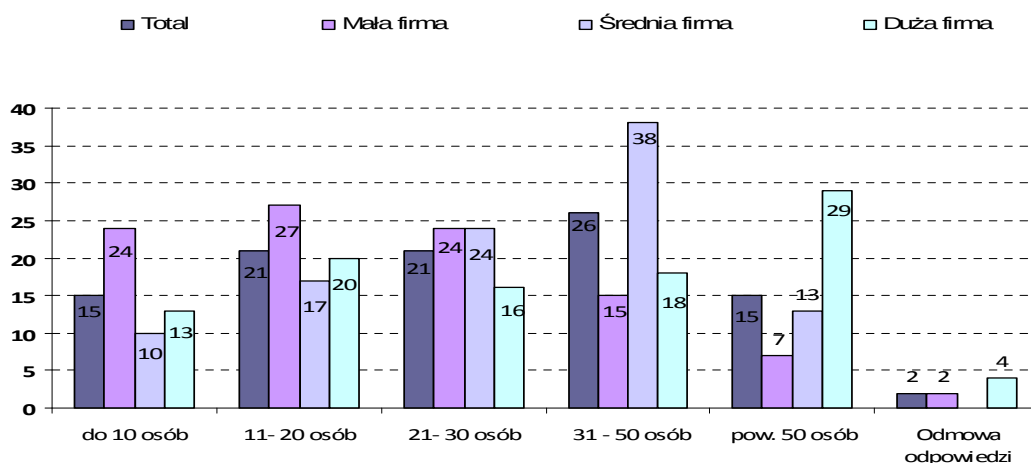


W konsekwencji, 44% wykonawców uważa, że wzrost wynagrodzeń był konieczny. Istotnie częściej deklarują taką zależność wykonawcy, którzy zwiększali zatrudnienie (60%). Przy czym w większości tych firm (64%) wzrosły one o 6-20%. W przypadku 25% firm wzrost był w granicach 1-5 %, a najwyższy wzrost – o 21-50% deklaruje ok. 10% firm, które podniosły zarobki. Wydaje się, że większe rozpowszechnienie wśród wykonawców wzorców migracyjnych mogłoby przyczynić się do obniżenia kosztów realizacji zadań.

W ramach badania uwzględniono również ogólną liczbę pracowników zaangażowanych przy realizacji projektów. Najczęściej firmy wykonywały projekt kierując do niego od 31 do 50 osób (26%). Istotnie częściej takie deklaracje składali przedstawiciele firm średnich (38%). Firmy małe najczęściej zatrudniały przy realizacji projektu nie więcej niż 20 osób, a firmy duże wyraźnie częściej angażowały w realizację projektu powyżej 50 osób.

Wykres 28 Liczba pracowników zaangażowanych w realizację projektu wg wielkości firmy (%)

Podstawa: n=164

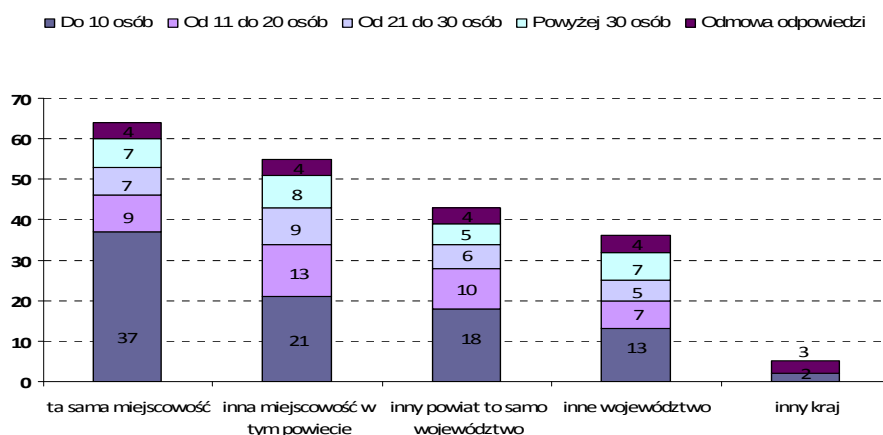


Większość firm deklaruje, że ich pracownicy pochodzą z tej samej miejscowości co miejsce realizacji projektu (60%). Co druga firma przyznaje, że ich pracownicy pochodzą z innej miejscowości w tym samym powiecie (51%). 39% wykonawców zatrudnia osoby z innego powiatu znajdującego się w tym samym województwie.

Natomiast co trzecia firma deklaruje, iż jej pracownicy pochodzą z innego województwa (32%). Zatrudnianie osób, które pochodzą z innego kraju, deklaruje 2% respondentów. Zatem w miarę wzrostu odległości od miejsca zatrudnienia zmniejsza się liczba angażowanych w projekt pracowników. Miejsce pochodzenia pracowników koreluje z miejscem realizacji projektu.

Wykres 29 Pochodzenie pracowników zaangażowanych w realizację projektu wg wielkości grupy (%)

Podstawa: n=164

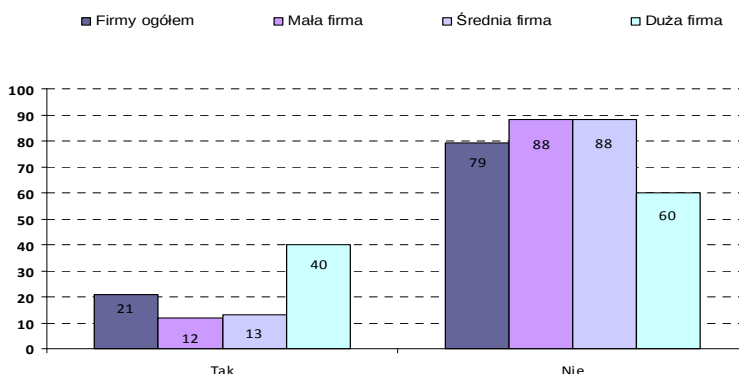


W niemal wszystkich projektach zatrudniano kadrę kierowniczą (98%), a 82% wykonawców deklaruje angażowanie do realizacji projektów pracowników wykwalifikowanych. Połowa wykonawców zatrudniała zarówno specjalistów (56%), jak i robotników niewykwalifikowanych (51%). 42% wykonawców projektów zatrudniało personel pomocniczy.

Naturalną konsekwencją pozyskiwania pracowników głównie z lokalnych rynków pracy jest deklaracja większości badanych firm, że ich pracownicy nie mieli konieczności zmiany miejsca zamieszkania w trakcie realizacji projektu (79%). Tylko co piąty wykonawca projektu przyznaje, że w jego przypadku pracownicy zmieniali miejsce zamieszkania (21%). Istotnie częściej taka tendencja została odnotowana w przypadku firm dużych (40%), z woj. mazowieckiego (56%) oraz takich, które realizowały projekty w innym województwie (53%).

Wykres 30 Konieczność zmiany miejsca zamieszkania przez pracowników wg wielkości firmy

Podstawa: n=164

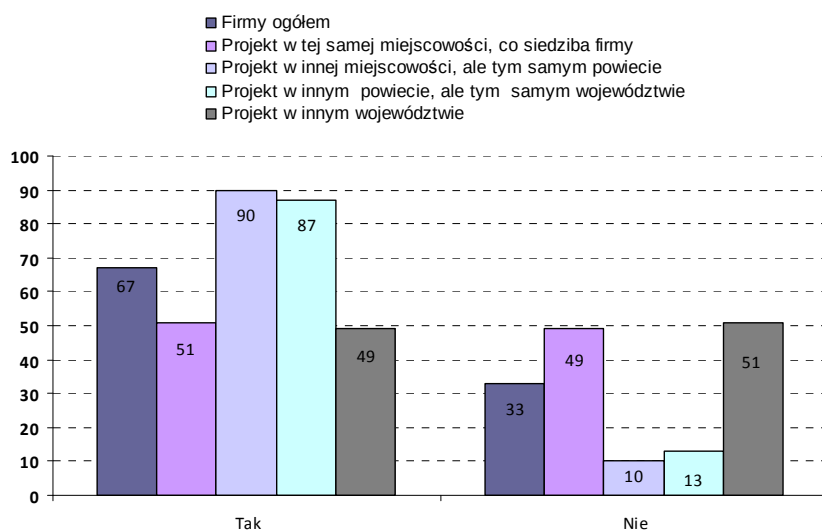


Najwięcej wykonawców, którzy zadeklarowali, iż zaistniała konieczność zmiany miejsca zamieszkania przez ich pracowników, deklaruje, iż była to zmiana długookresowa (powyżej 12 miesięcy - 32%). Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku zmiany miejsca zamieszkania na okres od 3 do 6 miesięcy (29%). Co piąty respondent twierdził, że była to zmiana na okres do 3 miesięcy (18%). Okres zmiany miejsca zamieszkania można wiązać z długością trwania projektu. Zatem prawdopodobnie w zdecydowanej większości były to migracje czasowe.

Alternatywą dla zmiany miejsca zamieszkania są migracje wahadłowe, czyli codzienne dojazdy do innej miejscowości w związku z pracą przy realizacji projektów. Dwie trzecie wykonawców wskazuje, że takie migracje występowały. Częściej były to firmy, które zadeklarowały, iż do realizacji projektu konieczne było zwiększenie zatrudnienia (77%). Występowanie migracji wahadłowych odnotowano w przypadku zdecydowanej większości projektów, które realizowane były w innej miejscowości w tym samym powiecie lub tym samym województwie. W takich przypadkach tego typu mobilność pracowników była zapewne konieczna, a bardziej trwała zmiana miejsca zamieszkania nie była uzasadniona ze względu na wysokie koszty. Należy jednak zauważyć, że także w przypadku projektów realizowanych w innych województwach w prawie połowie przypadków występowały migracje wahadłowe.

Wykres 31 Codzienne dojazdy pracowników do miejsca realizacji projektów wg miejsca realizacji

Podstawa: n=164



Najczęściej wykonawcy deklarują, że pracownicy dojeżdżają do innej miejscowości w tym samym powiecie (39%) lub w tej samej gminie (38%). Występowanie regularnych dojazdów pracowników do innej miejscowości w tym samym województwie oraz do innej miejscowości w innym województwie wskazywała jedna trzecia wykonawców (po 33%). Skala dojazdów też różniła się ze względu na miejsce realizacji projektu. W przypadku miejscowości w tym samym powiecie najczęściej wykonawcy deklarowali, że dojeżdżało do 10 pracowników. W przypadku dojazdu do innego powiatu i województwa najliczniejsze deklaracje padały w przypadku pracodawców delegujących do projektu grupy pracownicze o wielkości od 11 do 30 pracowników (po 12%). Należy jednak zauważyć, że różnice te wynikały raczej z wielkości projektów i związanych z tym potrzeb.

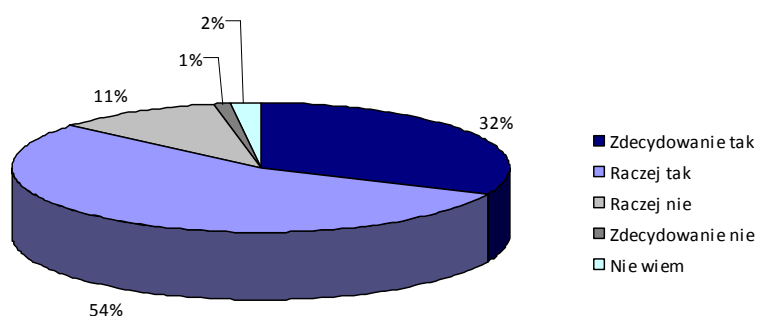
5.3.2. Korzyści płynące z realizacji projektów unijnych dla ich realizatorów

Wykonawcy projektu oceniają, że ich realizacja nie wpłynęła na zmianę skali działania przedsiębiorstwa. Przed rozpoczęciem realizacji projektu głównym rynkiem działania wykonawców był rynek krajowy (46%). Istotnie częściej deklarują to firmy z województwa mazowieckiego (76%) oraz takie, które realizowały projekty w innym województwie (74%). Głównym rynkiem działania co trzeciego wykonawcy były rynek regionalny (32%). Częściej miało to miejsce w przypadku firm, które realizowały projekty w innym powiecie, ale tym samym województwie (44%). O działalności na rynku lokalnym informuje 17% wykonawców. Zaledwie 5% wykonawców twierdzi, że ich głównym rynkiem działania jest rynek zagraniczny.

Jednocześnie w większości przypadków (86%) wykonawcy podkreślają, że ich udział w realizacji projektów unijnych wpłynął na rozwój firmy. Tylko co dziesiąty (12%) nie widzi pozytywnego wpływu realizacji takich projektów.

Wykres 32 Wpływ udziału w projektach unijnych na rozwój firmy

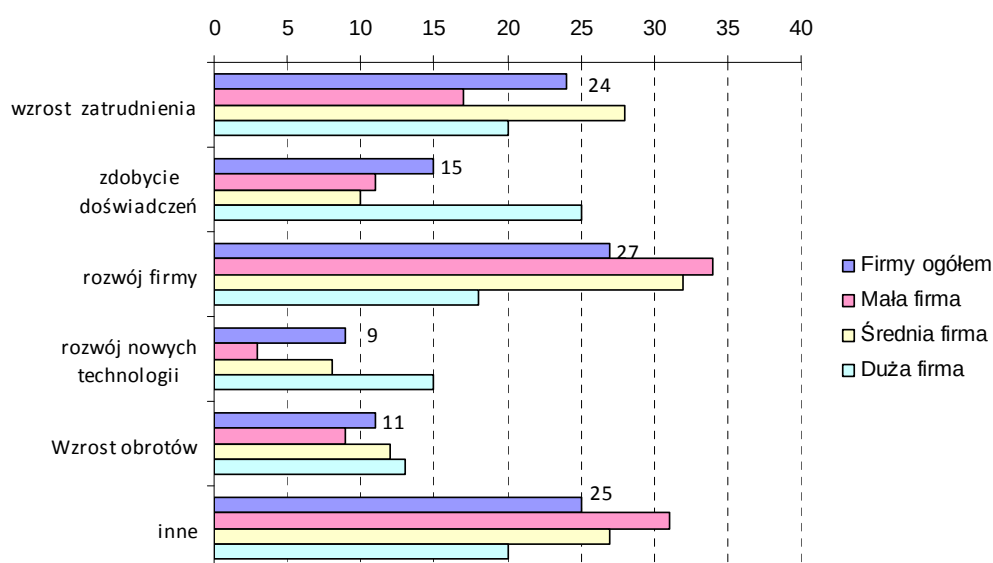
Podstawa: n=164



Najwięcej wykonawców deklaruje, że ważną korzyścią płynącą z realizacji projektu była możliwość inwestycji prowadząca do rozwoju firmy (27%). Dla 24% wykonawców ważny był wzrost zatrudnienia. Zdobycie nowych doświadczeń wymienia 15% wykonawców. Wzrost obrotów to korzyść zauważona przez 11% wykonawców projektów, a rozwój nowych technologii – 9%. Pozostałe kategorie korzyści były dość rozproszone i stanowią 25%.

Wykres 33 Korzyści płynące z udziału w projektach

Podstawa: n=164



Niemal wszystkie firmy planują realizację projektów finansowanych z funduszy unijnych w przyszłości (98%). Pozostałe nie zastanawiały się nad tym zagadnieniem. Respondenci reprezentujący duże firmy byli zdecydowani na realizację tych projektów w przyszłości we wszystkich przypadkach.

Podsumowując, należy stwierdzić, że realizacja projektów infrastrukturalnych nie ma istotnego wpływu na stymulowanie migracji w Polsce. Mogą się wręcz przyczyniać do ograniczania skali migracji, poprzez tworzenie nowych miejsc pracy na lokalnych rynkach. Wykonawcy projektów przyjmują najczęściej racjonalne strategie, prowadzące do obniżenia kosztów. Wykorzystują lokalne zasoby do realizacji projektów: podwykonawców lub pracowników. Co ciekawe, w przypadku trudności w rekrutacji pracowników pracodawcy zdecydowanie częściej decydowali się na podnoszenie wynagrodzeń niż poszukiwanie pracowników w innych regionach lub krajach. W drugiej kolejności wykorzystywane są codzienne dojazdy do miejsca realizacji projektu. Tylko w

.....

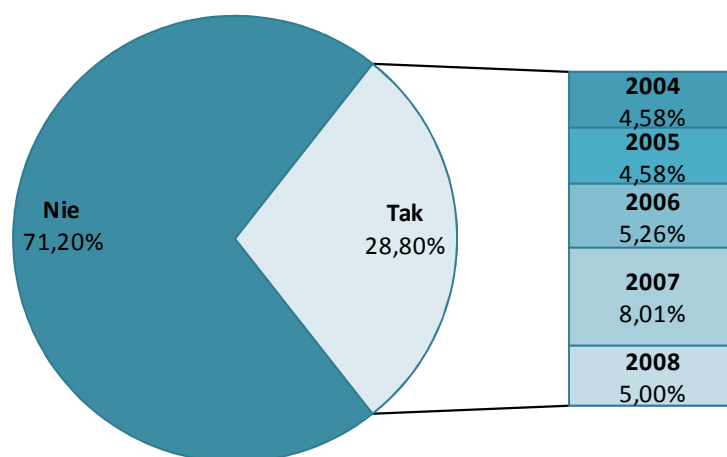
20% przypadków odnotowany był wpływ projektów na decyzje migracyjne pracowników. W takich sytuacjach migracje były najczęściej krótkookresowe – do 12 miesięcy. W jednej trzeciej przypadków migracje były dłuższe niż 12 miesięcy. Można przypuszczać, że okres migracji wiązał się z długością trwania projektu.

5.4. Pracownicy instytucji zaangażowanych w zarządzanie i wdrażanie programów unijnych

Kolejną badaną grupą są pracownicy instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie i zarządzanie programami. Powstawanie nowych miejsc pracy związanych z funduszami może z jednej strony zachęcać młodych, wykształconych ludzi do podejmowania migracji, szczególnie wewnętrznych, w kierunku dużych ośrodków miejskich. Z drugiej strony wzrost znaczenia regionów w zarządzaniu funduszami i powstawanie nowych miejsc pracy w regionie może przyczyniać się do zatrzymywania odpływu młodych osób z biedniejszych regionów, jednak w takiej sytuacji prowadzić może do migracji wewnątrzwojewódzkich – z mniejszych miejscowości do stolic województw.

Od początku roku 2004 do momentu badania 28,8% pracowników systemu zarządzania i wdrażania funduszy unijnych zmieniło miejscowość zamieszkania. Jest to zatem zdecydowanie więcej niż w przypadku ogółu społeczeństwa.

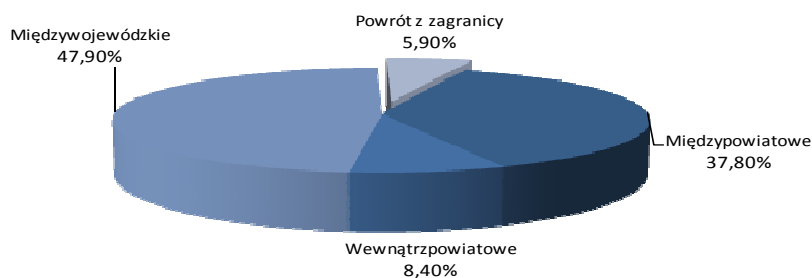
Wykres 34 Czy od początku roku 2004 choć raz zmienił(a) Pan(i) miejscowość zamieszkania? Jeśli tak: Proszę wskazać w którym roku przeprowadził(a) się Pan(i) do miejscowości, w której mieszka Pan(i) obecnie?



W latach 2004 - 2007 migrowało 22,5% pracowników systemu zarządzania i wdrażania funduszy unijnych. 47,2% z nich migrowało pod wpływem funduszy unijnych.

Osoby, które przeprowadziły się w roku 2008 stanowią 5% ogółu badanych. W dalszej części raportu ta grupa osób zostanie zakwalifikowana do osób, które nie migrowały w latach 2004-2007.

Wykres 35 Typ podejmowanych migracji w latach 2004 - 2007

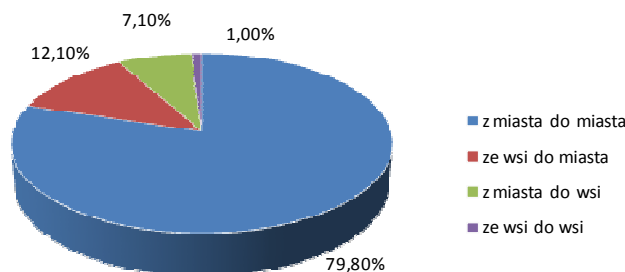


Pracownicy instytucji zaangażowanych we wdrażanie funduszy unijnych najczęściej podejmowali migracje międzywojewódzkie, które stanowiły 48% wszystkich migracji w tym okresie. Warto zwrócić uwagę na niewielki odsetek migracji wewnątrz-powiatowych, które stanowią jedynie 8,4%. Miejsca pracy tworzone w ramach systemu zarządzania i wdrażania funduszami unijnymi nie przyciągają dużej liczby migrantów z zagranicy, stanowią oni jedynie 5,9% ogółu ruchów migracyjnych.

Analizy nie wskazały na zróżnicowanie pomiędzy grupami migrantów, na których fundusze miały wpływ a tymi, na których nie miały wpływu.

Fundusze miały wpływ na odległości pokonywane przez migrantów. Osoba migrująca wewnątrz kraju, na którą wpłynęły fundusze unijne, przeciętnie przeprowadzała się do bardziej oddalonego miejsca. Średnio pierwotna miejscowość zamieszkania znajduje się w odległości 190 km. W grupie migrantów, na których fundusze nie wpłynęły, średnia odległość pomiędzy wcześniejszym a obecnym miejscem zamieszkania wynosi 124 km. Może to oznaczać, że praca związana z zarządzaniem i wdrażaniem funduszami jest na tyle atrakcyjna, iż uzasadnia dalsze migracje. Może to też być związane z pracą w instytucjach centralnych, które mają siedzibę w Warszawie.

Wykres 36 Typ podejmowanych migracji w latach 2004 - 2007



W badanej populacji najczęstszym typem migracji były migracje z miasta do miasta, które stanowiły blisko 80% wszystkich migracji. Drugie pod względem częstości podejmowania (jednak znacznie rzadsze niż migracje z miasta do miasta) były migracje ze wsi do miasta. Stosunkowo często podejmowane były migracje z miasta do wsi, co może wskazywać na zjawisko przeprowadzania się mieszkańców miast do stref podmiejskich.

5.4.1. Przyczyny migracji

Analiza przyczyn migracji pozwoliła na wyróżnienie migrantów, na których wpływ miały fundusze unijne.

Tabela 2 Dlaczego zdecydował się Pan(i) na zmianę miejscowości zamieszkania? Możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi.

Przyczyny migracji	Odsetek*
Przyczyny osobiste lub rodzinne	48,6%
Rozpoczęcie pracy w obecnym miejscu	41,7%
Rozpoczęcie pracy w innym miejscu niż obecnie	12,4%
Przyczyny związane z obecną pracą, ale nie zmianą pracy	12,4%
Podjęcie nauki (przez siebie bądź członka rodziny)	11,5%
Zmiana miejsca pracy przez członka rodziny	9,5%
Inne, jakie?	7,9%
Przyczyny związane z pracą w innym miejscu niż obecnie, ale nie ze zmianą pracy	2,4%

* Respondent mógł wskazać więcej niż jedną odpowiedź

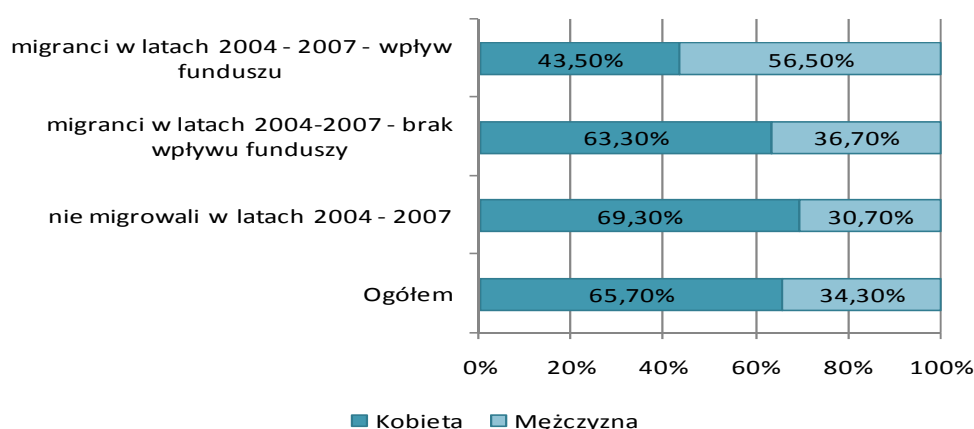
W przypadku wskazania jako powód migracji rozpoczęcia pracy w instytucji systemu zarządzania i wdrażania funduszy lub przyczyn związanych z obecną pracą, ale nie zmianą pracy, uznano że fundusze unijne miały bezpośredni wpływ na te migracje. Oczywiście nie oznacza to, że fundusze były jedynym czynnikiem

wpływającym na decyzje migracyjne, jednak wskazane były jako główny motyw zmiany miejsca zamieszkania. Przyjęcie takiego założenia pozwala stwierdzić, że w przypadku pracowników instytucji zaangażowanych we wdrażanie i zarządzanie programami, fundusze miały wpływ na decyzję o podjęciu migracji 47,2 % osób, które migrowały w latach 2004-2007.

5.4.2. Kim są migranci

Wśród badanej populacji obserwowana jest silna feminizacja - jest zdecydowanie więcej kobiet niż mężczyzn. Struktura wg płci grupy migrantów i nie-migrantów istotnie różni się. Wśród osób, które w latach 2004-2007 nie emigrowały, zdecydowanie przeważają kobiety stanowiąc 69% ogółu nie-migrantów. Natomiast wśród migrantów odsetek kobiet jest znacznie mniejszy - niespełna 55%. Wskazuje to, że mężczyźni częściej migrowali w latach 2004-2007 niż kobiety. Udział migrantów w grupie mężczyzn stanowił ponad 32%, podczas gdy wśród kobiet nieco ponad 20%.

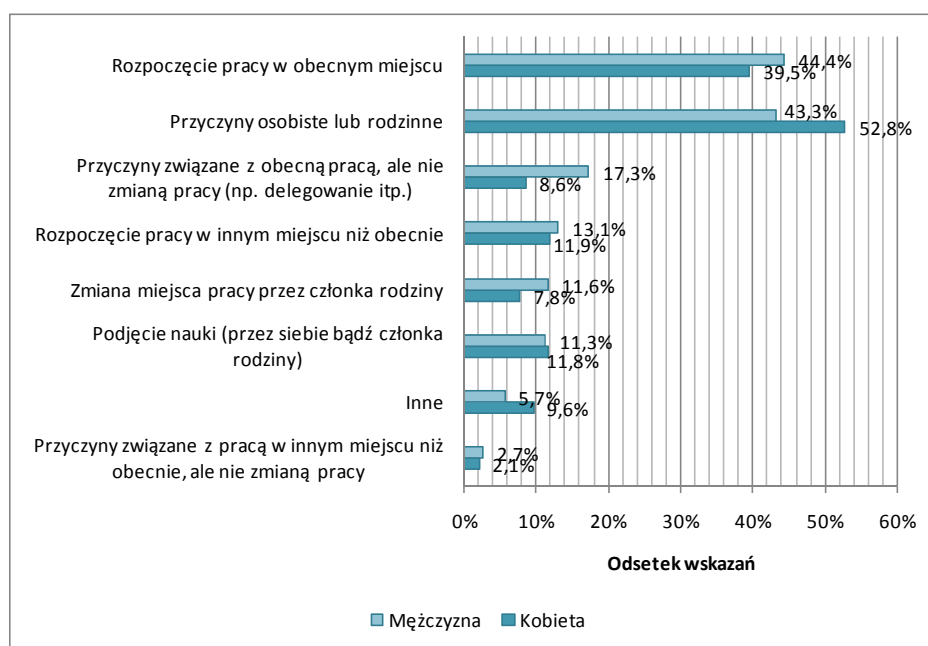
Wykres 37 Struktura pracowników instytucji zarządzania i wdrażania funduszy unijnych wg płci i faktu podejmowania lub niepodejmowania migracji



Jednak struktura wg płci grupy migrantów nie jest jednorodna. Zaobserwowano istotne zróżnicowanie ze względu na to, czy decyzje migracyjne podejmowane były w związku z funduszami unijnymi czy też nie. W grupie migrantów na których decyzje migracyjną miały wpływ fundusze unijne przeważają mężczyźni (57% w tej grupie), natomiast w grupie migrantów, na których fundusze nie wpłynęły, znalazło się zdecydowanie więcej kobiet (63% - warto zwrócić uwagę, że jest to mniejszy odsetek niż odsetek kobiet w ogóle badanej populacji).

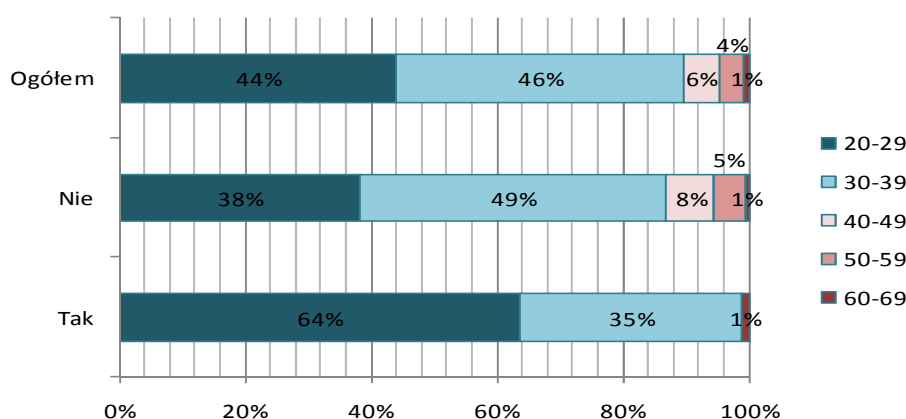
Dodatkowo należy zauważyć, że posiadanie dzieci ma związek z prawdopodobieństwem podjęcia migracji: kobiety posiadające dzieci rzadziej podejmowały migrację (stanowiły jedynie 2% ogółu tego typu migrantów), natomiast bezdzietni mężczyźni istotnie częściej (stanowili 48% ogółu tej grupy migrantów). Jak zatem widać, bezdzietni mężczyźni okazują się bardziej mobilni i bardziej skłonni do zmiany miejsca zamieszkania w związku z pojawiającymi się możliwościami niż kobiety.

Wykres 38 Co było przyczyną zmiany miejsca zamieszkania?



Mężczyźni pytani o przyczyny zmiany miejsca zamieszkania częściej niż kobiety wskazywali na przyczyny związane z pracą – szczególnie z jej rozpoczęciem (57,5%), a także zmianami zachodzącymi w wykonywanej obecnie bądź poprzednio pracy. Kobiety zaś częściej wskazywały na czynniki nie powiązane bezpośrednio z rynkiem pracy – przyczyny osobiste lub rodzinne zostały wymienione przez blisko 53% kobiet. Może to wskazywać na często opisywany w literaturze przypadek migracji kobiet do miejsca zamieszkania męża bądź narzeczonego.

Wykres 39 Czy w latach 2004-2007 respondent zmienił miejsce zamieszkania?

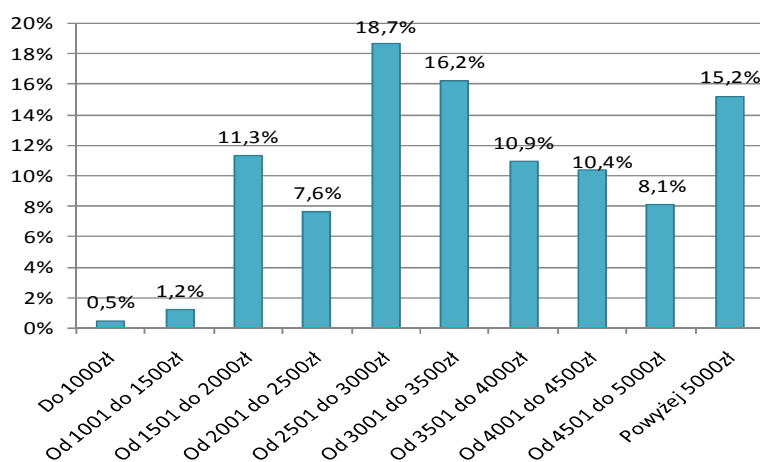


Populacja osób pracujących przy wdrażaniu i zarządzaniu funduszami unijnymi jest stosunkowo młoda - 90% ogółu to osoby w wieku od 20 do 39 lat, średnia wieku dla ogółu wynosi blisko 32 lata. Osoby, które zdecydowały się na migrację, są przeciętnie młodsze od osób, które migracji nie podjęły (różnicowanie jest istotne statystycznie). Średni wiek osoby, która migrowała wyniósł 29 lat, zaś nie-migranta blisko 33 lata. Nie zaobserwowano różnicowania istotnego statystycznie dla migrantów na których wpłynęły fundusze oraz dla migrantów gdzie tego wpływu nie odnotowano.

W literaturze przedmiotu ważną rolę w charakteryzowaniu migrantów odgrywa wykształcenie. Jednakże w przypadku populacji osób pracujących przy zarządzaniu lub wdrażaniu funduszy unijnych rola wyjaśniająca wykształcenia ma mniejsze znaczenie ze względu na specyfikę wykonywanej pracy, która wymaga wyższego wykształcenia. Wykształcenie wyższe lub niepełne wyższe posiada 99% respondentów.

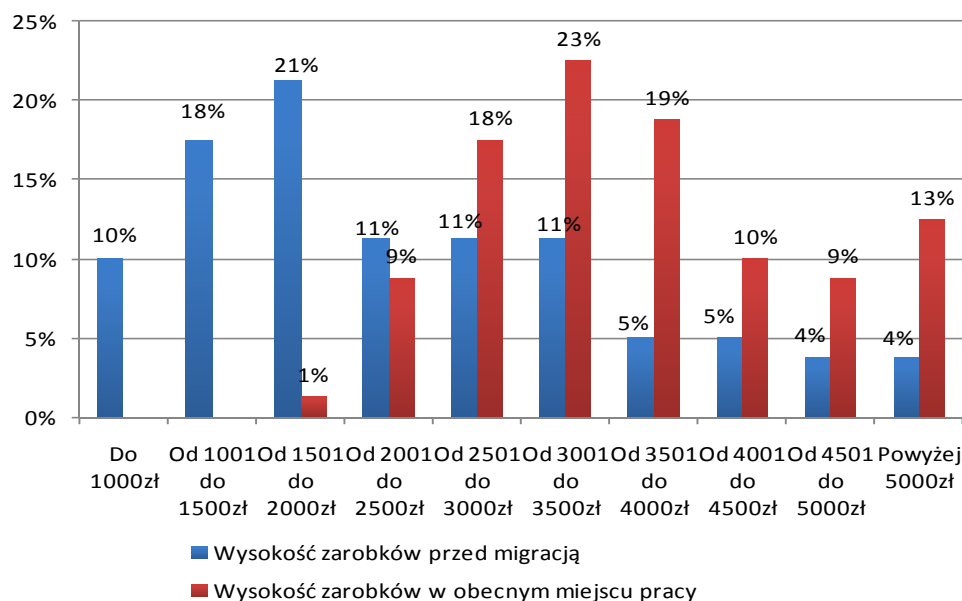
Z punktu widzenia ruchów migracyjnych ważną zmienną są zarobki – zarówno w obecnym miejscu pracy, jak i poprzednim.

Wykres 40 Wysokość zarobków brutto w obecnym miejscu pracy.



W obecnym miejscu pracy zróżnicowanie otrzymywanej płacy nie różni się pomiędzy osobami, które migrowały a resztą populacji. Co najmniej połowa spośród pracowników systemu zarządzania i wdrażania funduszy unijnych zarabia powyżej 3500 zł brutto.

Wykres 41 Wysokość zarobków (w przedziałach) przed migracją i w obecnym miejscu pracy.



Jednakże wyniki badania wskazują, że migracje często wiązały się ze zwiększeniem dochodu. Połowa osób migrujących w latach 2004-2007 zarabiała brutto przed migracją do 2500 zł, po migracji natomiast dochód w przedziale 3001-3500 stał się wartością środkową. Nie zanotowano zróżnicowania ze względu na to, czy fundusze miały wpływ na przeprowadzkę czy też nie. Może to oznaczać, że z punktu widzenia pracowników tak naprawdę głównym czynnikiem przyciągającym do pracy związanej z funduszami strukturalnymi była możliwość uzyskania lepiej płatnej pracy, natomiast wpływ funduszy przejawiał się w tym, że stworzyły one możliwość uzyskania takiej pracy.

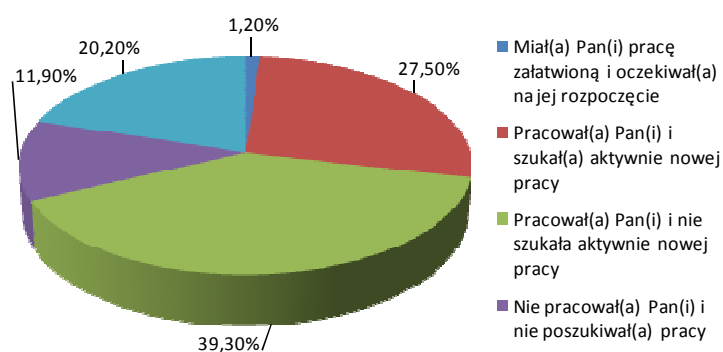
W przypadku zmiany poziomu zarobków zaobserwowano, że typ migracji istotnie wpływa na wartość tej zmiany. Migranci, którzy wrócili z zagranicy odnotowali przeciętny spadek zarobków o blisko dwa przedziały. Natomiast zarobki migrantów wewnętrznych przeciętnie wzrastały – w przypadku migracji wewnątrz-

powiatowych najmniej: niecałe dwa przedziały w górę, w przypadku migracji wewnątrz-wojewódzkich, między-powiatowych oraz międzywojewódzkich: przeciętnie 3 przedziały w górę. Oznacza to, że ludzie decydowali się na dalszą migrację, jeśli związana była ze zdecydowanie lepszymi zarobkami.

5.4.3. Status zawodowy przed migracją

Nie zaobserwowano różnicy w sytuacji zawodowej przed migracją pomiędzy migrantami, na których miały wpływ fundusze Unii Europejskiej i migrantami, na których nie miały wpływu.

Wykres 42 Jaka była Pana / Pani sytuacja zawodowa bezpośrednio przed ostatnią zmianą miejscowości zamieszkania?



Większość osób (blisko 40%) przed zmianą zamieszkania pracowała i nie poszukiwała nowej pracy. 28% osób migrujących w latach 2004-2007 pracowało i jednocześnie szukało nowej pracy. Warto zauważyć, że bezpośrednio przed migracją nie pracowało 32% badanych. Związane jest to zapewne z tym, że część osób przed migracją uczyło się lub praca związana z funduszami jest ich pierwszą pracą.

Ponad 53% migrantów aktywnie szukających pracy poszukiwało pracy związanej z funduszami unijnymi. Może to wskazywać, że wybór obecnego zajęcia nie był przypadkowy. Warto również zauważyć, że dla 22% badanych kryterium pracy przy funduszach unijnych nie miało żadnego znaczenia.

65% osób pracujących przed podjęciem migracji miało już styczność z funduszami unijnymi, co może oznaczać, że obecna praca przy wdrażaniu bądź zarządzaniu funduszami unijnymi jest kontynuacją wybranej ścieżki zawodowej.

5.4.4. Długość pobytu w obecnym miejscu zamieszkania.

Czas realizacji badania przesądza znacząco o długości okresu pozostawania w nowym miejscu zamieszkania mierzonym w momencie realizacji badania: powoduje, że osoby migrujące w latach 2004-2007 mieszkają w obecnym miejscu od 8 miesięcy do 5 lat. Ponieważ zaś przedmiotem zainteresowania jest w tym miejscu okres pozostawania w nowym miejscu zamieszkania przez osoby, które migrowały w latach 2004-2008, w poniższej analizie zostali również uwzględnieni migranci, którzy zmienili miejsce zamieszkania w roku 2008.

Tabela 3 Jak długo mieszka Pan(i) w obecnej miejscowości? Odpowiedzi w podziale na migrantów, na których fundusze miały bądź nie miały wpływu.

	Nie dłużej niż 3 miesiące	Od 3 do 6 miesięcy	Od 6 do 12 miesięcy	Powyżej 12 miesięcy	Ogółem
Fundusze miały wpływ na decyzję o migracji	4,9%	9,8%	14,8%	70,5%	100%
Fundusze nie miały wpływu na decyzję o migracji	5,1%	5,1%	8,5%	81,4%	100%

Ogółem	5,0%	7,5%	11,7%	75,8%	100%
--------	------	------	-------	-------	------

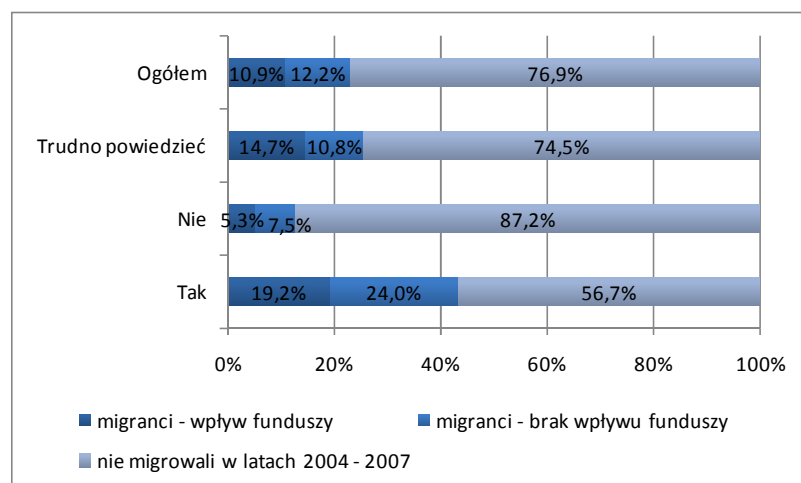
Zdecydowana większość badanych osób mieszka w obecnym miejscu zamieszkania przez okres dłuższy niż 12 miesięcy. W tym przypadku można zatem mówić o migracjach długookresowych. Niespełna 20% migracji ma charakter krótkookresowy.

Fundusze nie miały wpływu na długość pobytu w obecnym miejscu zamieszkania. Warto zauważyć, że relatywnie duży odsetek reprezentują osoby mieszkające w danej miejscowości nie dłużej niż 3 miesiące. Warto jednak zauważyć, że odsetek tych osób odpowiada odsetkowi migrantów, którzy zmienili miejsce zamieszkania w 2008 r.

5.4.5. Czynniki przyciągające i wypychające

Jak zaznaczono wcześniej, badanie opiera się na koncepcji teoretycznej czynników przyciągających i wypychających. W tym miejscu proponujemy poddać analizie czynniki wypychające i przyciągające wśród osób, które obecnie zastanawiają się nad podjęciem migracji.

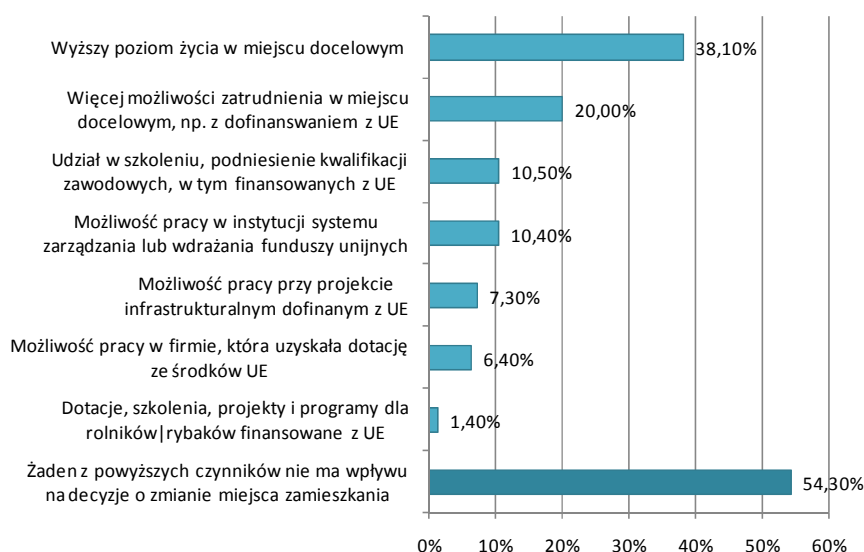
Wykres 43 Czy w chwili obecnej bierze Pan(i) pod uwagę możliwość przeprowadzenia się do innej miejscowości?



Osoby, które migrowały, są bardziej skłonne do kolejnej migracji. Osoby te są również liczniej reprezentowane wśród osób, które mają trudności z odpowiedzią na tak postawione pytanie – a zatem prawdopodobnie nie odrzucają takiej możliwości. Osoby posiadające doświadczenia migracyjne mogą być bardziej mobilne i skłonne do zmiany miejsca zamieszkania. Nie można również wykluczyć działania mechanizmu swoistej selekcji – migrują osoby bardziej przedsiębiorcze i mobilne. W związku z czym naturalnie są one bardziej skłonne do migracji w przyszłości.

Czynniki przyciągające dotyczą miejsca docelowego migracji. Mogą być one również analizowane w kontekście atrakcyjności aktualnego miejsca zamieszkania. Najczęściej wskazywanym czynnikiem przyciągającym w miejscu docelowym był wyższy poziom życia, rozumiany jako sprawny transport publiczny, wysoki poziom opieki zdrowotnej, rozbudowane funkcje socjalne. Bogatszy rynek pracy został wskazany na drugim miejscu.

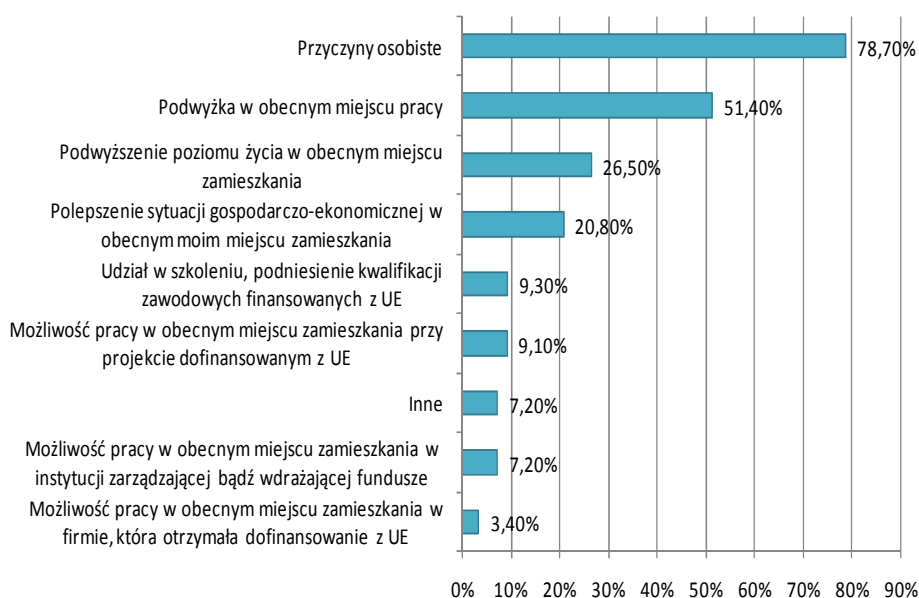
Wykres 44 Proszę wskazać, które z wymienionych poniżej czynników mogą mieć wpływ na Pana / Pani decyzję o przeprowadzce?



Istotne również wydaje się to, że tylko dla 10% ważna jest możliwość pracy przy wdrażaniu bądź zarządzaniu środkami UE. Istnieje zatem prawdopodobieństwo, że praca większości potencjalnych migrantów w przypadku migracji nie będzie miała związku z zarządzaniem programami bądź wdrażaniem ich.

Należy zauważyć, że dla aż 54% osób pracujących w systemie wdrażania i zarządzania i które chcą zmienić miejsce zamieszkania, żaden z wymienionych czynników nie ma wpływu. Jak wynika z danych prezentowanych wcześniej, w przypadku migracji następował znaczny wzrost wynagrodzeń. Kafeteria odpowiedzi nie uwzględniła tego czynnika, co mogło spowodować tak duży odsetek tego typu odpowiedzi. Istotną część odpowiedzi mogły też stanowić przyczyny osobiste. Tezę tą uprawdopodobniają odpowiedzi udzielone na kolejne pytanie.

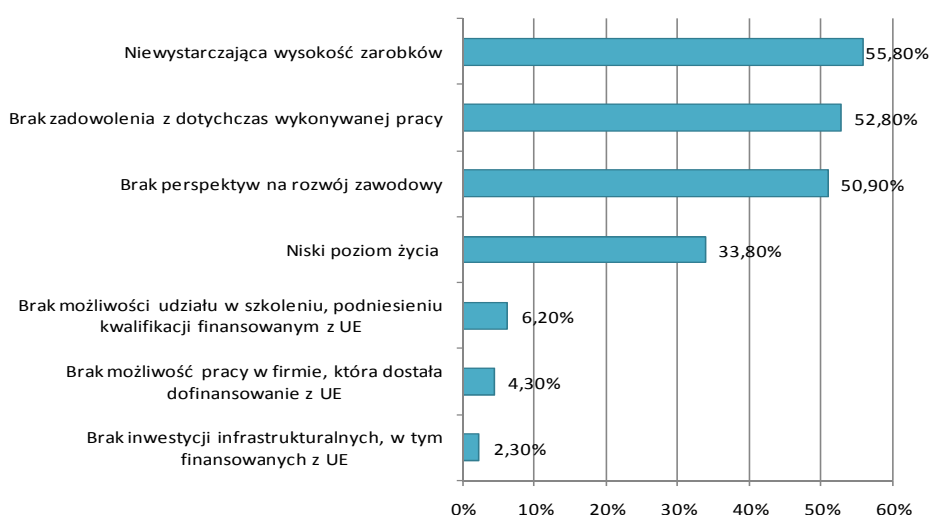
Wykres 45 Proszę wskazać które z wymienionych niżej czynników mogą mieć wpływ na Pana/ Pani decyzję o pozostaniu w obecnej miejscowości?



Wśród czynników przyciągających do obecnego miejsca zamieszkania wymieniane były najczęściej przyczyny osobiste (79%), a w drugiej kolejności wzrost wynagrodzenia – na tę odpowiedź wskazało 51% osób. Pozostałe odpowiedzi były wyraźnie rzadziej wymieniane. Może to wskazywać, że dla potencjalnych migrantów najważniejsza jest ich osobista sytuacja, w tym także ekonomiczna, natomiast warunki zarówno makroekonomiczne, jak i związane z jakością życia są wtórne. Jednakże można sądzić, że czynniki są powiązane ze sobą, ponieważ dobra sytuacja ekonomiczna w otoczeniu często jest skorelowana z sytuacją poszczególnych jednostek. Co ważne, tylko dla nieco ponad 7% respondentów ważnym czynnikiem zwiększającym prawdopodobieństwo pozostania w obecnym miejscu jest praca przy zarządzaniu lub wdrażaniu funduszy unijnych. Może to oznaczać swoistą racjonalizację oceny pracy przy wdrażaniu i zarządzaniu funduszami – mogła ona początkowo stanowić ważny czynnik zachęcający do migracji, jednak przy bliższym poznaniu może ona tracić na atrakcyjności.

Powyższą tezę potwierdzają wyniki odpowiedzi na pytania o czynniki wypychające, związane z obecnym miejscem zamieszkania. Niewystarczające zarobki, brak zadowolenia z pracy czy też perspektyw na rozwój zawodowy stanowią główny powód planowanych migracji.

Wykres 46 Proszę wskazać, które z wymienionych czynników związanych z obecnym miejscem zamieszkania mogą mieć wpływ na to, że chciał(a)by Pan(i) mieszkać w innym miejscu niż obecne.

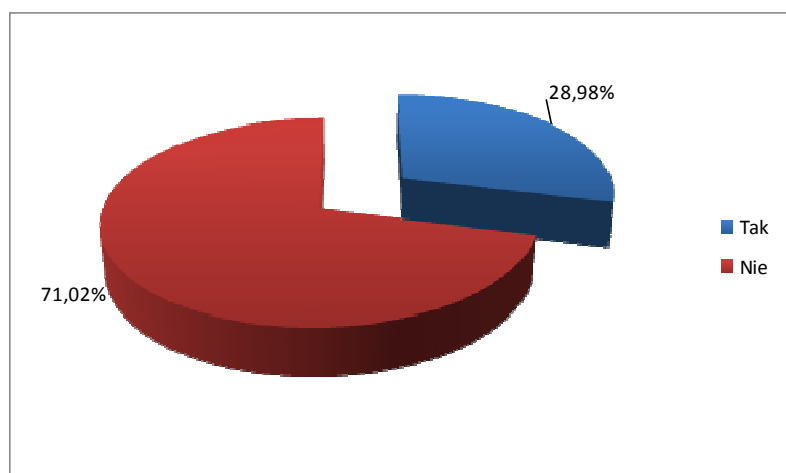


Niski poziom życia jako czynnik wypychający z obecnego miejsca zamieszkania wskazała jedna trzecia badanych. Częściej na tę odpowiedź wskazywali mieszkańcy miast powiatowych i miejscowości do 50 tys. mieszkańców. Dofinansowanie projektów infrastrukturalnych bądź przedsiębiorstw było ważne dla mniej niż 5% badanych.

5.4.6. Przyczyny niepodjęcia migracji

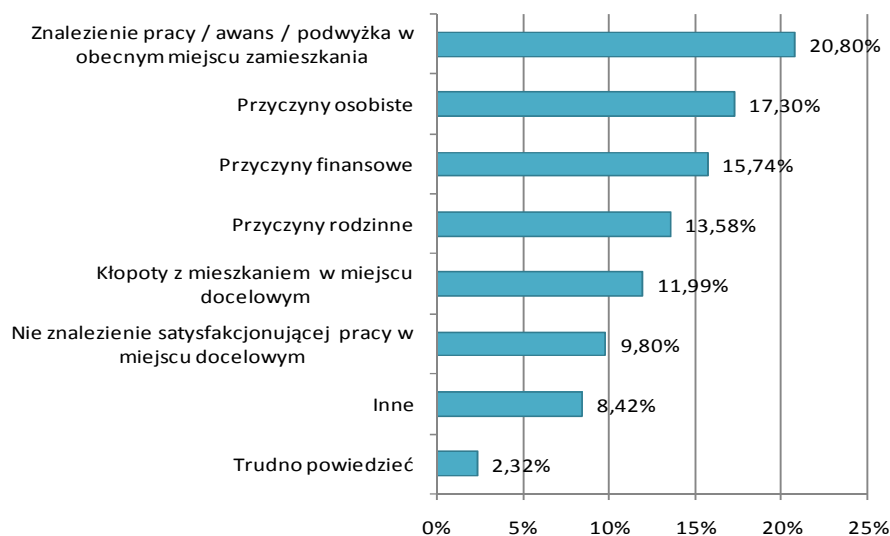
Fundusze unijne mogły mieć wpływ nie tylko na podejmowanie decyzji o migracji, ale także na zrezygnowanie ze zmiany miejsca zamieszkania. Perspektywa poprawy sytuacji ekonomicznej, wzrost zarobków, większa pewność pracy, wyższa jakość życia – na te aspekty mogą mieć wpływ fundusze unijne, przyczyniając się tym samym do tego, że osoby rozważając migrację podejmą decyzję o pozostaniu w dotychczasowym miejscu pracy.

Wykres 47 Czy w okresie od początku 2004 roku do chwili obecnej zastanawiał(a) się Pan(i) nad przeprowadzeniem się do innej miejscowości?



Blisko 29% osób pracujących przy zarządzaniu bądź wdrażaniu funduszy unijnych, które nie migrowały, zastanawiało się nad zmianą miejsca zamieszkania, ale do tej chwili tego nie uczyniły. Istotnie częściej nad migracją zastanawiali się pracownicy nie pracujący na stanowiskach kierowniczych. Można się spodziewać, że liczyli oni na to, że migracja poprawi ich sytuację materialną i zawodową.

Wykres 48 Dlaczego nie zdecydował(a) się Pan(i) na zmianę miejsca zamieszkania? (kategorie utworzone na podstawie odpowiedzi tekstowych)



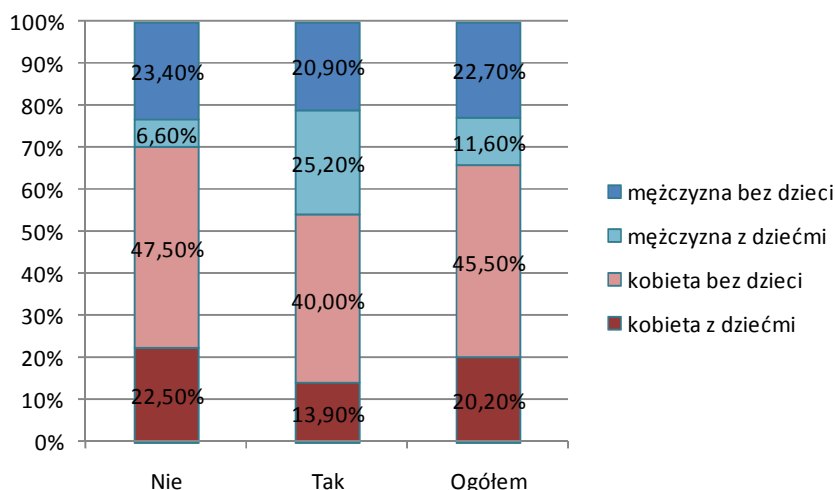
Jako przyczynę niepodjęcia migracji najczęściej wskazywano znalezienie pracy bądź awans czy podwyżkę w obecnym miejscu pracy. Można z tego wnioskować, że podniesienie atrakcyjności obecnej pracy może przyczynić się zmniejszenia ryzyka odpływu pracowników. W drugiej kolejności są czynniki osobiste i rodzinne. Należy jednak zauważyć, że przyczyny osobiste i rodzinne analizowane łącznie stanowią główny powód niepodjęcia migracji.

5.4.7. Migracje wahadłowe

Spśród pracowników systemu zarządzania i wdrażania funduszy UE w Polsce aż 26% deklaruje, że codziennie dojeżdża do pracy do innej miejscowości. Istotne zróżnicowania pojawiły się pomiędzy grupami wyróżnionymi na podstawie cech demograficznych takich jak płeć, posiadanie dzieci do lat 18 oraz miejsce zamieszkania.

Średnio migrant wahałowy pokonuje 39 kilometrów i poświęca na dojazd przeciętnie 56 minut. Nie zaobserwowano istotnych różnicowań w pokonywanej odległości i czasie dojazdu do miejsca pracy w grupach wyróżnionych ze względu na cechy demograficzne.

Wykres 49 Czy dojeżdża Pan(i) do pracy do innej miejscowości?



Wśród migrantów wahałowych przeważają kobiety – 53% - jednakże ich udział w grupie migrantów wahałowych jest mniejszy, niż udział kobiet w całej populacji, gdzie stanowią 65%. Analiza migracji wahałowych wg płci wskazuje, że istnieje większe prawdopodobieństwo podjęcia tego typu migracji wśród mężczyzn niż wśród kobiet – do pracy do innej miejscowości dojeżdża 38% mężczyzn i 22% kobiet.

Również fakt posiadania dzieci do lat 18 istotnie wpływa na prawdopodobieństwo bycia migrantem wahałowym. Kobiety posiadające dzieci istotnie rzadziej dojeżdżają do innej miejscowości – stanowią 14% migrantów wahałowych. W przypadku mężczyzn ta sytuacja jest odwrotna – mężczyźni posiadający dzieci częściej dojeżdżają do pracy do innej miejscowości i stanowią 25% ogółu migrantów wahałowych.

Wyniki badania nie wskazują na to, żeby fakt bycia migrantem wahałowym istotnie wpływał na chęć zmiany miejsca zamieszkania. Jednakże aż 40% spośród nich zastanawiało się w ostatnim czasie nad zmianą miejsca zamieszkania, choć na to się nie zdecydowało.

Warto zauważyć, że 26% migrantów wahałowych to osoby zmieniające miejsce zamieszkania w latach 2004-2007 – w tym tylko 6,1% to migranci, na których wpłynęły fundusze unijne, co może potwierdzać hipotezę o przeprowadzaniu się mieszkańców miast do stref podmiejskich.

Podsumowując można stwierdzić, że fundusze Unii Europejskiej stymulują do pewnego stopnia migracje – głównie migracje wewnętrzne – osób zaangażowanych w zarządzanie i wdrażanie tych funduszy. W niewielkim stopniu możliwość pracy związanej z funduszami jest atrakcyjną alternatywą dla osób mieszkających zagranicą.

Wydaje się, że głównym mechanizmem oddziaływania funduszy strukturalnych w tym przypadku jest tworzenie nowych, relatywnie dobrze płatnych i atrakcyjnych miejsc pracy, gdzie zatrudnienie mogą znaleźć szczególnie osoby młode i dobrze wykształcone. Powstawanie tych miejsc pracy może stymulować migracje wewnętrzne – w kierunku Warszawy oraz stolic poszczególnych województw, gdzie przedmiotowe instytucje mają swoje siedziby. Należy jednak podkreślić, że w kontekście przyszłych zachowań obecnych pracowników kluczowe znaczenie będą miały czynniki osobiste oraz poziom oferowanych / możliwych do uzyskania wynagrodzeń. Sam fakt pracy związanej z zarządzaniem lub wdrażaniem funduszy Unii Europejskiej będzie miał niewielkie znaczenie. Efekt ten może dodatkowo nasilać racjonalizacja oceny pracy związanej z funduszami europejskimi: praca w urzędzie, przy bliższym poznaniu traci na swojej atrakcyjności i paradoksalnie staje się głównym czynnikiem wypychającym.

5.5. Badanie emigrantów

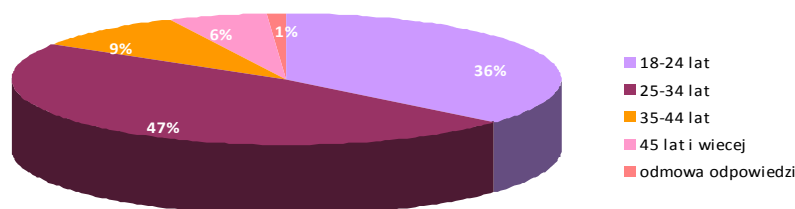
Ostatnie dwie grupy przebadanych osób stanowią emigranci oraz imigranci. W trakcie badania staraliśmy się ustalić, jakie czynniki wpłynęły na ich decyzje o wyjeździe / przyjeździe do Polski, jaki jest ich obecny status oraz jakie są ich plany na przyszłość i jakie elementy będą przez nich brane pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o ewentualnym powrocie do kraju lub wyjeździe z niego. Czynniki wypychające i przyciągające były analizowane z uwzględnieniem możliwego oddziaływania funduszy Unii Europejskiej. W tym rozdziale prezentowane są wyniki badania emigrantów, w rozdziale 5.6 zaprezentowane są wyniki dotyczące imigrantów.

W raporcie prezentowane są wyniki badania opisujące skalę migracji zewnętrznej wśród Polaków, którzy w latach 2004-2007 mieszkali przez co najmniej 3 miesiące w Wielkiej Brytanii i Irlandii.

5.5.1. Charakterystyka emigrantów

Jak zostało wspomniane wcześniej, struktura płci emigrantów uczestniczących w badaniu została dostosowana do faktycznej struktury rynku w celu zapewnienia większej reprezentatywności uzyskanych wyników. Stąd stwierdzamy, że emigranci to w większej części mężczyźni. Zauważyć przy tym należy, że silnie dominują oni wśród osób z wykształceniem zawodowym i pracujących fizycznie. Kobiety stanowią większość wśród emigrantów w najmłodszej kategorii wiekowej, z wykształceniem wyższym, ze średnich i dużych miast, wykonujących pracę umysłową. Przeważają również wśród osób, które wyjechały po to, aby się uczyć, a co się z tym wiąże - najmniej zarabiających.

Wykres 50 Wiek emigrantów

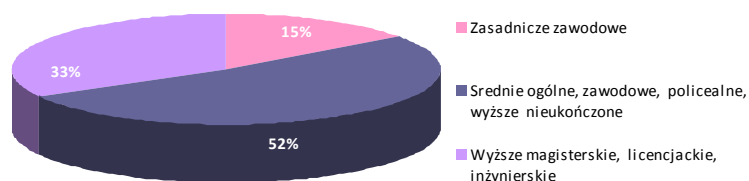


Niemal połowa wszystkich emigrantów (47%) to osoby w wieku 25-34 lata. Kolejną dużą grupę stanowią osoby między 18 a 24 rokiem życia – 36%. Emigranci powyżej 34 roku życia stanowią zaledwie 15% wszystkich wyjeżdżających. Wyniki te są zbliżone do struktury wieku migrantów zagranicznych uzyskanych metodą Omnibus.

W najmłodszej kategorii wiekowej istotnie częściej obserwujemy kobiety, osoby z wykształceniem średnim, w stanie wolnym oraz takie, które wyjechały w celu nauki, zarabiają relatywnie niewiele i przebywają na emigracji nie dłużej niż 1 rok. Stosunkowo częściej emigrowały one do Wielkiej Brytanii niż do Irlandii.

Osoby w wieku 25-34 lata istotnie częściej od pozostałych grup wiekowych charakteryzują się wyższym wykształceniem i kwalifikują się do najwyższej kategorii ze względu na dochód osobisty (10 tys. zł lub więcej).

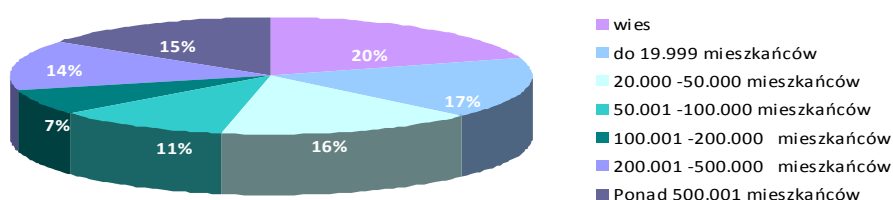
Wykres 51 Wykształcenie emigrantów



Ponad połowa wszystkich emigrantów (52%) to osoby z wykształceniem średnim (ogólnym, zawodowym lub nieukończonym wyższym). Znaczący jest odsetek emigrantów z wykształceniem wyższym (33%), a tylko 15% deklaruje wykształcenie zasadnicze zawodowe. Emigranci z wykształceniem zasadniczym zawodowym to istotnie częściej mieszkańcy wsi, z wykształceniem wyższym zaś – z największych miast. Poziom wykształcenia w sposób istotny różnicuje też charakter wykonywanej pracy. Osoby z wykształceniem zawodowym i średnim istotnie częściej znajdują się w grupie osób podejmujących pracę fizyczną (odpowiednio 21% i 58%), zaś z wykształceniem wyższym – pracę umysłową (65%).

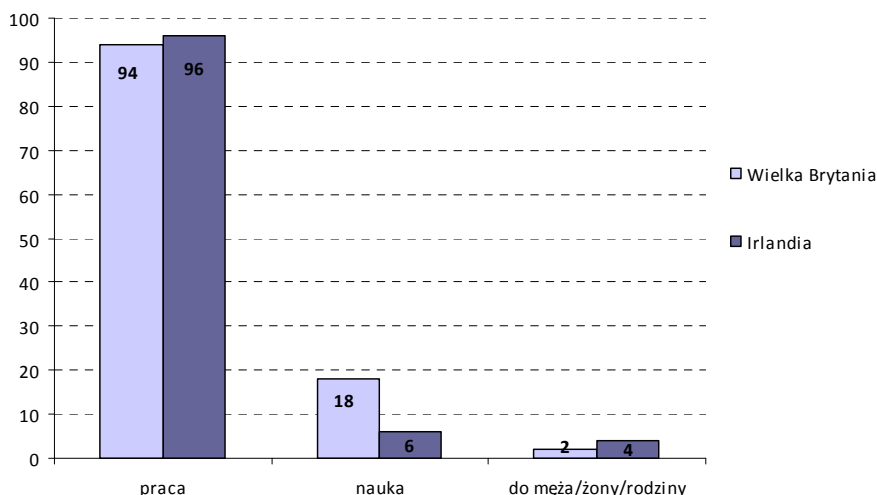
Porównując uzyskane wyniki z rezultatami reprezentatywnego badania ogólnopolskiego warto zwrócić uwagę, że emigranci mają przeciętnie wyższy poziom wykształcenia niż migranci ogółem. Wśród tej drugiej grupy osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym stanowiły 35%, a osoby z wykształceniem wyższym tylko 9%. Ponadto wśród ogółu migrantów stwierdzono udział 12% osób z wykształceniem podstawowym, podczas gdy w przypadku emigrantów nie odnotowano takich osób. Potwierdza to zatem tezę, że na migracje zagraniczne częściej decydują się osoby lepiej wykształcone, a w dużo mniejszym stopniu te o najniższym poziomie przygotowania zawodowego.

Wykres 52 Wielkość miejscowości zamieszkania emigrantów



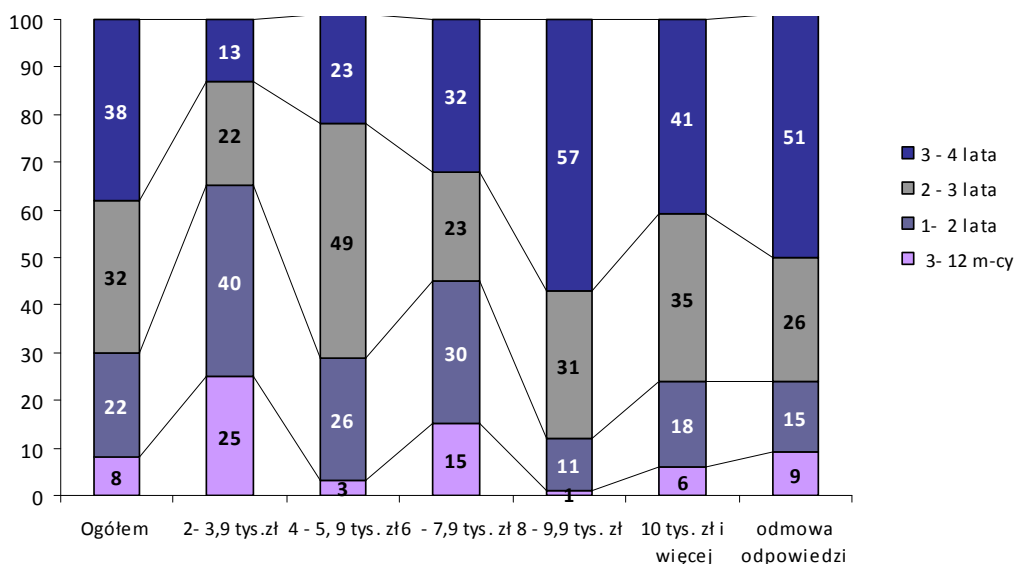
Ponad połowa wszystkich emigrantów pochodzi ze wsi lub małych miast. Z miast średniej wielkości (50-200 tys.) rekrutuje się 18% emigrantów, zaś częściej niż co czwarty (29%) pochodzi z miasta liczącego 200 tys. lub więcej mieszkańców.

Wykres 53 Cel wyjazdu emigrantów wg kierunku migracji



Przytłaczająca większość emigrantów (96% wyjeżdżających do Irlandii, 94% do Wielkiej Brytanii) deklaruje wyjazd w celach zarobkowych, do pracy. Naukę jako cel wyjazdu podaje 6% osób, które wyemigrowały do Irlandii i znacznie więcej, bo aż 18% osób, które wybrały Wielką Brytanię. Ponadto istotnie częściej są to kobiety, osoby w wieku do 24 roku życia, pochodzące zarówno z miasteczek 20-50 tys. mieszkańców jak i miast 200-500 tys. Oznacza to, że szczególnie w przypadku młodych kobiet wyjazdy emigracyjne stanowią okazję do łączenia pracy zarobkowej i nauki. Nie można wykluczyć, że w przypadku tej grupy nauka jest głównym czynnikiem motywującym do wyjazdów, a praca stanowi sposób zapewnienia środków na utrzymanie.

Wykres 54 Okres wyjazdu emigrantów a zarobki



Wyjazdy emigrantów przebywających w Irlandii i Wielkiej Brytanii z reguły nie są krótkookresowe. Duża część (38%) przebywa poza granicami naszego kraju powyżej 3-4 lat. Tylko nieco mniejszy odsetek (32%) deklaruje pobyt 2-3 letni. Kolejne 22% przebywa na emigracji dłużej niż rok - do 2 lat. Okres pobytu krótszy niż 1 rok deklaruje tylko 8% emigrantów. Przy czym dotyczy to migracji trwających, więc część z tych osób może wkrótce stać się migrantami długookresowymi.

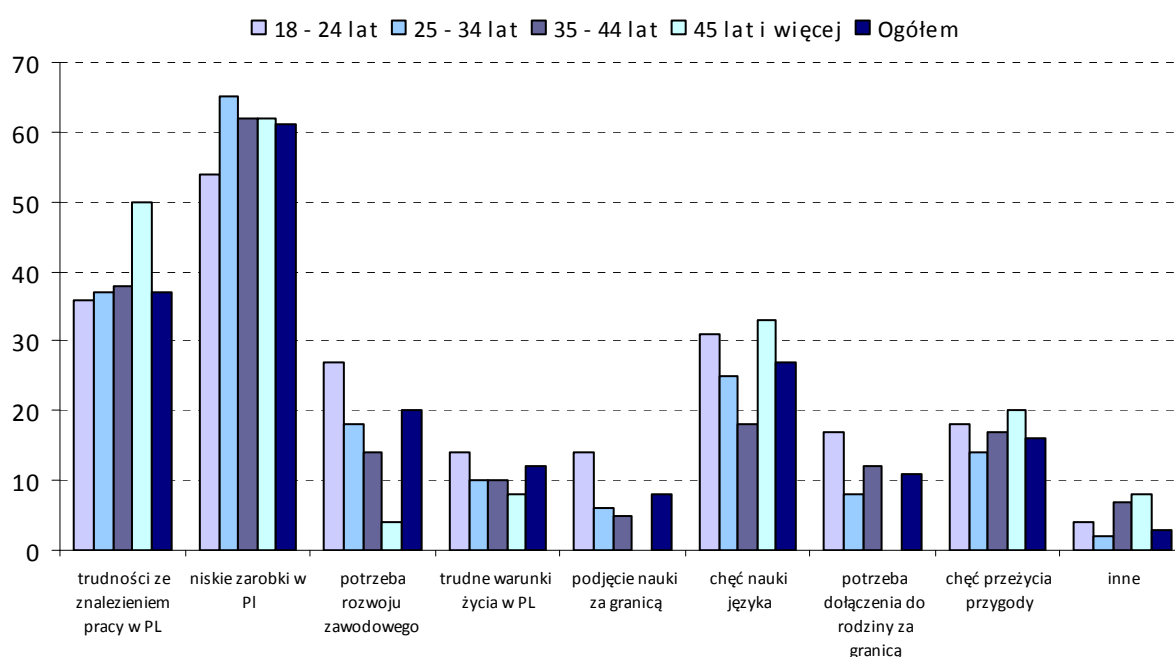
Relatywnie najdłużej przebywają poza granicami naszego kraju emigranci z Polski północno-wschodniej i północnej oraz z miast liczących 100-200 tys. i powyżej 500 tys. mieszkańców. Obserwujemy też ciekawą zależność między okresem pobytu na emigracji a zarobkami emigrantów. Generalnie można stwierdzić, że im

dłużej respondent przebywa na emigracji tym wyższą kategorię dochodów deklaruje. Dłuższy pobyt na emigracji zwiększa szanse na uzyskanie wyższych wynagrodzeń dzięki lepszemu rozpoznaniu lokalnego rynku pracy oraz większemu doświadczeniu zawodowemu. Wśród osób zarabiających między 8 a 10 tys. zł osoby przebywające na emigracji co najmniej dwa lata stanowią 88%, a w przypadku zarabiających powyżej 10 tys. zł. – 76%.

5.5.2. Czynniki wpływające na decyzje migracyjne Polaków oraz związek z funduszami europejskimi

Najczęściej spotykaną motywacją wśród osób emigrujących do Irlandii i Wielkiej Brytanii jest chęć uzyskiwania zarobków wyższych niż miało to miejsce w Polsce (61% wszystkich wskazań). Jest to motywacja szczególnie istotna dla mężczyzn, pracowników fizycznych i osób pochodzących z małych miasteczek. Istotnie częściej obserwujemy ją również wśród osób przebywających w Irlandii.

Wykres 55 Przyczyna wyjazdu z Polski wg wieku migrantów



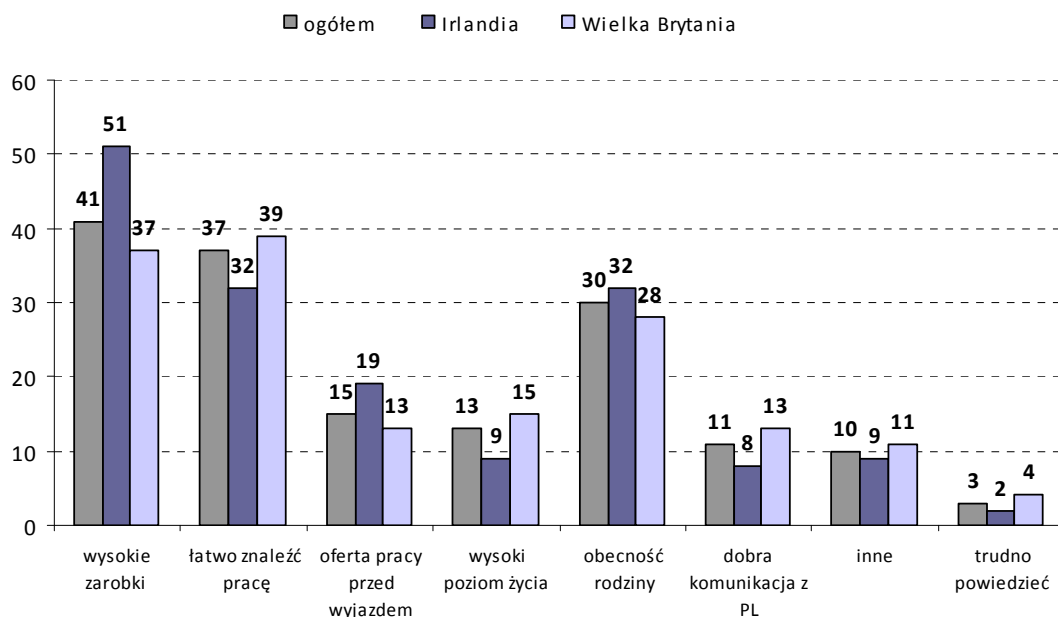
Kolejnym argumentem przemawiającym za wyjazdem są trudności ze znalezieniem pracy w Polsce. Istotnie częściej wskazują ją osoby przebywające za granicą stosunkowo niedługo. Trudności w znalezieniu pracy są również istotnym czynnikiem wyjazdów dla osób w wieku 45 lat i więcej. Osoby te również najrzadziej wymieniają potrzebę rozwoju zawodowego lub podjęcie nauki jako czynniki zachęcające do wyjazdu.

Co piąty uczestnik badania twierdzi, że wyjechał z kraju po to, aby rozwijać się zawodowo. Ten cel przyświeca statystycznie częściej kobietom i osobom zaliczonym do najmłodszej kategorii wiekowej, pochodzącym z miast średniej wielkości. Częściej rekrutują się oni spośród pracowników umysłowych oraz, co zrozumiałe, deklarujących wyjazd w celu nauki.

Wśród pozostałych motywacji warto zwrócić uwagę na fakt, że na trudne warunki życia w Polsce istotnie częściej wskazują emigranci pochodzący ze wsi i pracujący fizycznie (odpowiednio 27% i 16% wskazań na tę motywację w omawianych grupach).

Na podstawie powyższych danych można wskazać kilka głównych strategii migracyjnych. Głównym czynnikiem wyjazdu są wyższe zarobki i możliwość podjęcia pracy – jest to szczególnie istotne dla osób o niższym poziomie wykształcenia, pochodzących z mniejszych miejscowości, młodych, a zatem dopiero wchodzących na rynek pracy, oraz mężczyzn. Wydaje się, że w przypadku części osób duże znaczenie mają również czynniki wypychające – niskie wynagrodzenia czy też niska jakość pracy. Potrzeby związane z rozwojem osobistym, nauką, chęcią przeżycia przygody wskazują częściej osoby lepiej wykształcone, pochodzące z większych miast, częściej kobiety.

Wykres 56 Przyczyna wyboru kraju wyjazdu



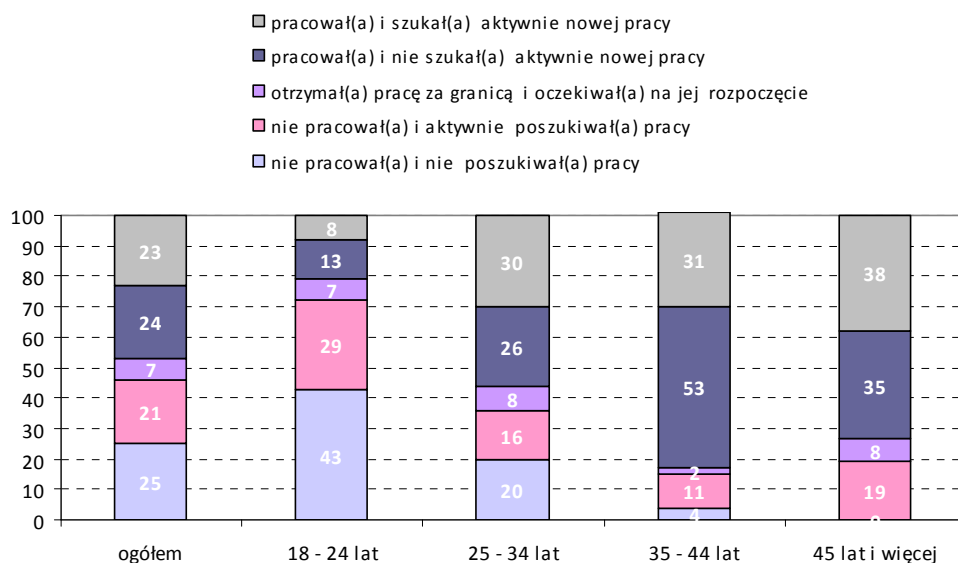
Motywacje wyboru Irlandii i Wielkiej Brytanii są generalnie dość podobne, jednak różnią się pod względem ich ważności: wysokie zarobki, łatwość znalezienia pracy oraz obecność rodziny w kraju docelowym – to główne czynniki decydujące o wyborze kraju docelowego. W przypadku Irlandii szczególnie wysokość zarobków jest wskazywana wyraźnie częściej niż w przypadku Wielkiej Brytanii.

Różnice w motywacjach są też silnie związane ze zmiennymi demograficznymi:

- Wysokie zarobki istotnie częściej wskazują mieszkańcy najmniejszych miejscowości – do 20 tys. mieszkańców (przeciętnie 54% wskazań) i pracownicy fizyczni (46%);
- Obecność rodziny/przyjaciół również częściej wymieniają mieszkańcy miejscowości – do 20 tys. mieszkańców (46% wskazań);
- Z kolei dobra oferta pracy otrzymana jeszcze przed wyjazdem to decydująca przyczyna wyboru kraju wyjazdu istotnie częściej dla mężczyzn (20% wskazań) i osób już ustatkowanych, żyjących w związkach (25%);
- Wysoki poziom życia częściej wskazują najmłodsi uczestnicy badania (20%);
- Dobra komunikacja z Polską zmotywowała w największym stopniu kobiety (18% wskazań) i osoby z wykształceniem średnim (17%).

Na uwagę zasługuje duża waga przywiązywana do obecności przyjaciół, rodziny zagranicą, zwłaszcza przez mieszkańców mniejszych miejscowości. Obserwacja ta jest zgodna z wnioskami formułowanym w trakcie wywiadu grupowego. Jak zauważył jeden z rozmówców: „*Polacy stworzyli nieformalne sieci o określonych preferencjach geograficznych*”. Jednak rozmówcy zwracają również uwagę, że w praktyce powiązania te nie mają charakteru sieci – czyli licznych powiązań pomiędzy różnymi osobami, a raczej kanałów – czyli „*po stronie Polskiej była rekrutacja w regionie, a po drugiej zwykle było zatrudnienie w jednej dziedzinie*”. W efekcie powstawały monokultury. Szczególnie osoby z mniejszych miejscowości koncentrowały się w jednym miejscu zagranicą i pracowały w jednej branży.

Wykres 57 Sytuacja osobista bezpośrednio przed wyjazdem wg wieku



Sytuacja osobista emigrantów związana z posiadaniem i/lub poszukiwaniem pracy dzieli zdecydowaną większość z ich na 4 niemal równe części:

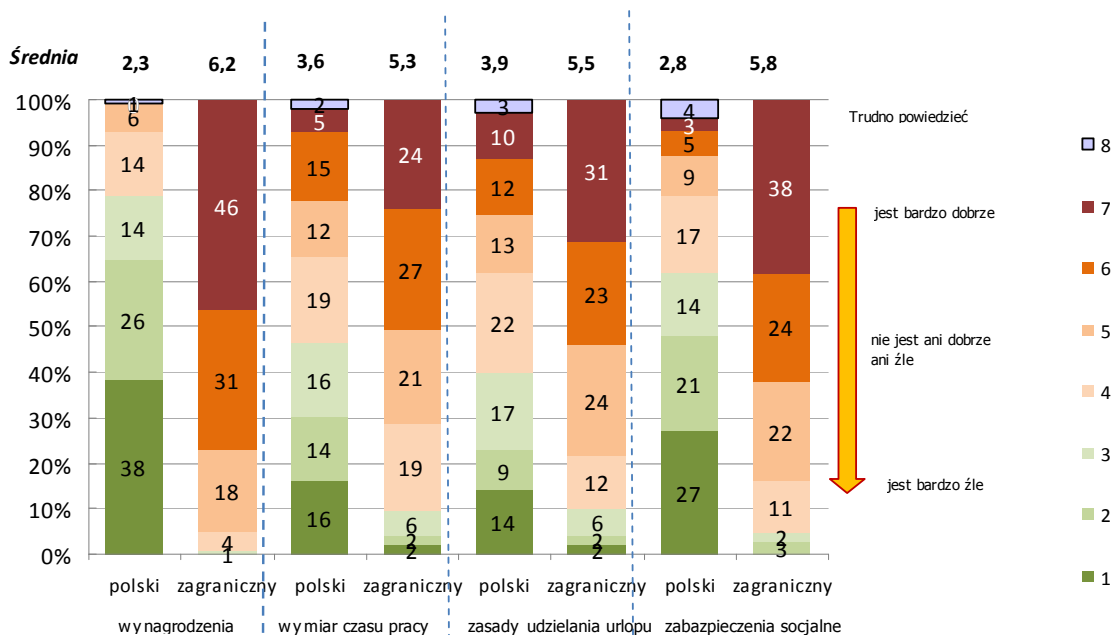
- Stosunkowo największy odsetek przed wyjazdem nie miał pracy i jednocześnie jej nie poszukiwał (25%). Osoby w takiej sytuacji to częściej kobiety, emigranci zaliczeni do najmłodszej kategorii wiekowej, stanu wolnego, pochodzący z największych miast województwa mazowieckiego oraz ci, którzy wyjechali w celu nauki (70%) i przybywają obecnie na emigracji poniżej 1 roku (56%). Zatem najczęściej byli to uczniowie i studenci.
- Kolejna grupa to osoby, które pracowały i nie szukały aktywnie nowej pracy (24%). Istotnie częściej są to osoby nieco starsze - w wieku 35-44 lata ((53%), pochodzące ze Śląska lub Opolszczyzny (49%). Osoby te prawdopodobnie decydowały się na wyjazd pod wpływem rodziny, znajomych lub otrzymywały konkretną ofertę pracy zagranicą.
- Ci, którzy pracowali i szukali aktywnie nowej pracy stanowią 23%. Istotnie częściej są to osoby w wieku 25-34 lata (30%), z wykształceniem zawodowym (42%), będący w stałych związkach (39%) i pochodzący ze wsi (38%). Co ciekawe częściej rekrutują się spośród emigrantów obecnie najlepiej zarabiających (powyżej 10 tys. zł – 43%). Wydaje się, że w przypadku tych osób kluczowe znaczenie miały relacje między warunkami pracy w Polsce i zagranicą, w tym możliwość uzyskania dobrze płatnej pracy.
- Stosunkowo najmniejszą grupę (21%) stanowią te osoby, które nie pracowały i aktywnie poszukiwały pracy. Częściej rekrutują się oni spośród najmłodszych uczestników badania (29%), stanu wolnego (26%), z Polski północnej i zachodniej (36%). Ta ostatnia obserwacja potwierdza tezę, że emigranci w niewielkim stopniu rekrutują się spośród osób bezrobotnych, a jeśli już tak się dzieje, to są to najbardziej mobilne osoby bezrobotne.

Podsumowując można więc stwierdzić, że wśród emigrantów panuje równowaga pomiędzy tymi, którzy przed wyjazdem pracowali (47%) i nie pracowali (46%). Dodatkowo nieco mniejszy jest odsetek tych, którzy szukali nowej pracy (44%) niż tych, którzy jej nie szukali (49%).

Wyraźna przewaga osób niepracujących wśród najmłodszych migrantów wskazuje, że migracja była realnym sposobem na radzenie sobie z trudnościami na polskim rynku pracy. Z drugiej strony osoby nieco starsze mogły decydować się na migrację, jeśli wiązało się to z relatywnie wysokimi zarobkami lub pewnością, że praca na miejscu już oczekuje. Zatem osoby te podejmując decyzje starały się optymalizować relację pomiędzy kosztami i ryzykami, a potencjalnymi korzyściami.

Siłę poszczególnych czynników przyciągających / wypychających można oceniać, porównując oceny przyznawane przez emigrantów poszczególnym składowym sytuacji w miejscu pochodzenia i miejscu docelowym. Należy jednak podkreślić, że ze względu na potrzebę wzmocnienia swojego uzasadnienia dla podjętych decyzji, emigranci mogą wykazywać się skłonnością do przeceniania atrakcyjności miejsc docelowych jak również zbyt surowego oceniania sytuacji w Polsce.

Wykres 58 Ocena sytuacji na polskim i zagranicznym rynku pracy



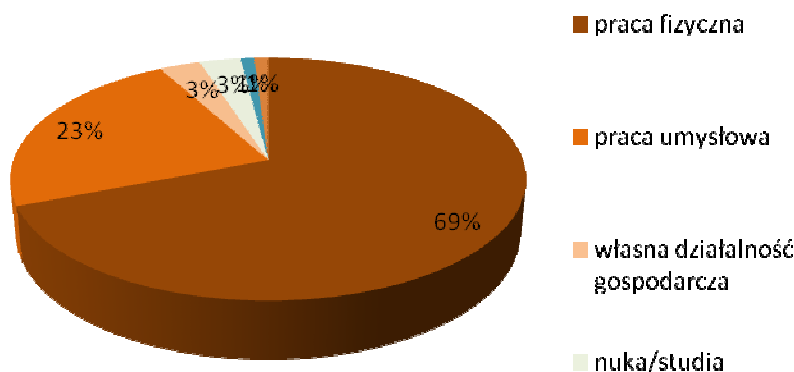
Emigranci zostali poproszeni o ocenę poszczególnych aspektów polskiego i zagranicznego rynku pracy na skali od 1 do 8, przy czym 1 odpowiadało stwierdzeniu: jest bardzo źle, a 8: jest bardzo dobrze.

Emigranci oceniają sytuację na polskim rynku pracy zdecydowanie niżej niż na rynku zagranicznym w każdym z czterech poddanych ocenie aspektów. Największe różnice widoczne są w przypadku wynagrodzeń, gdzie sytuacja w Polsce oceniana jest jednoznacznie negatywnie, a w przypadku kraju docelowego jednoznacznie pozytywnie. Zróżnicowanie ocen jest najmniejsze w przypadku zasad udzielania urlopu – tutaj w Polsce sytuacja oceniana jest na poziomie bliskim neutralności. Jest to też najlepiej oceniany element polskiego rynku pracy. Na rynkach zagranicznych najmniej pozytywnych ocen uzyskuje wymiar czasu pracy (choć nadal jest to ocena zdecydowanie pozytywna).

Omówione oceny potwierdzają zatem fakt, że sytuacja na polskim rynku pracy stanowi niezwykle istotny czynnik wypychający emigrantów, zwłaszcza w relacji do warunków pracy za granicą. Z drugiej jednak strony poprawa sytuacji na polskim rynku pracy, związana z szybkim wzrostem wynagrodzeń i obserwowanymi do niedawna zmianami wartości złotówki, może oznaczać zmniejszanie się atrakcyjności migracji do Wielkiej Brytanii i Irlandii. Jednak, jak zauważyli uczestnicy wywiadów grupowych, emigranci często nie mają aktualnej wiedzy o rynku pracy w Polsce i kierują się często wyobrażeniami lub wiedzą sprzed wyjazdu.

5.5.3. Sytuacja zawodowa emigrantów w Wielkiej Brytanii i Irlandii

Wykres 59 Rodzaj wykonywanej pracy w kraju docelowym

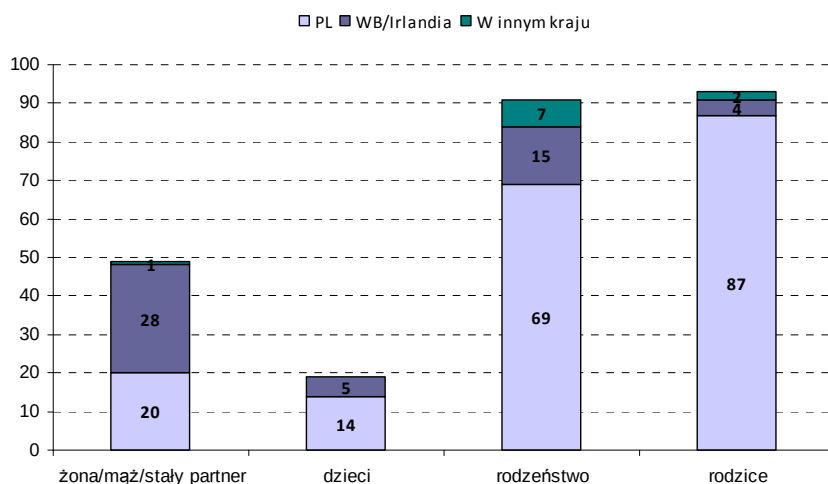


Największy odsetek emigrantów wykonuje w kraju docelowym pracę fizyczną. Częściej są to mężczyźni i osoby słabiej wykształcone (wykształcenie zawodowe – 96%, średnie – 76%). Należy jednak zauważyć, że pracę fizyczną podejmuje aż 46% spośród emigrantów posiadających wykształcenie wyższe. Tak duży udział osób z wykształceniem wyższym, podejmujących pracę fizyczną oznacza istnienie poważnego zjawiska zatrudnienia poniżej kompetencji (*underemployment*). Zjawisko to może prowadzić do utraty kompetencji zawodowych przez te osoby, co w dłuższej perspektywie może prowadzić do pogorszenia ich sytuacji na rynku pracy, także w przypadku powrotu do Polski.

5.5.4. Więzi społeczne i rodzinne na obczyźnie

Dwie trzecie (66%) wszystkich emigrantów to osoby stanu wolnego. Istotnie częściej są to ludzie młodzi, do 25 roku życia (94%). Częściej niż osoby w związkach wyjeżdżają one za granicę aby się uczyć i przybywają na emigracji relatywnie krócej. Nieco częściej rekrutują się spośród wyjeżdżających do Wielkiej Brytanii (71%) niż do Irlandii (54%).

Wykres 60 Miejsce pobytu członków rodziny (%)



Niemal wszyscy emigranci (96%) deklaruja, że mają bliską rodzinę: rodziców (92%), rodzeństwo (84%), małżonków lub stałych partnerów (48%). Dzieci ma przeciętnie 19% emigrantów, przy czym częściej są to mężczyźni (24%), osoby z wykształceniem zawodowym (33%), emigranci przebywający w Irlandii.

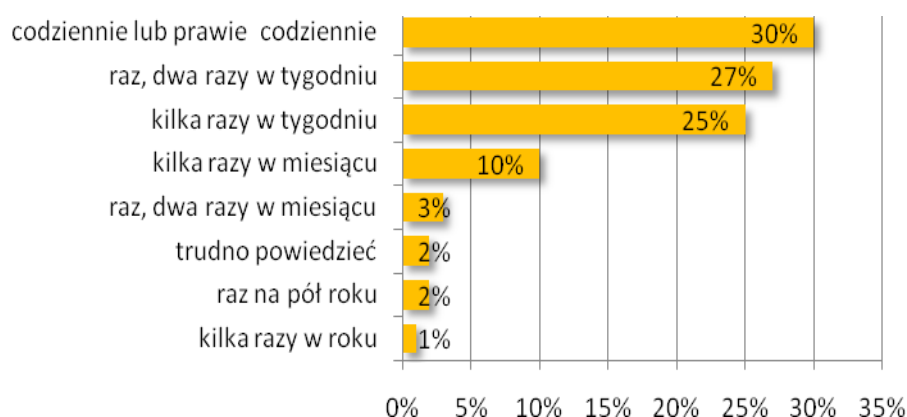
W większości przypadków (28%) emigranci deklaruja, iż ich partnerzy mieszkają z nimi w kraju obecnego pobytu. Odmienne wygląda sytuacja w przypadku dzieci. Większość z nich przebywa z dala od rodziców. Dalsza rodzina, taka jak rodzeństwo i rodzice, przebywają zazwyczaj w Polsce. Należy przy tym zauważyć, że sposób realizacji badania (na lotniskach w okresie świątecznym) mógł spowodować zawyżenie udziału emigrantów posiadających rodziny w Polsce. Dotyczyć to może zwłaszcza dzieci.

Jak zauważyli uczestnicy wywiadu grupowego, obecność rodziny w kraju docelowym istotnie zmniejsza szanse na reemigrację.

(...) w sytuacji kiedy ktoś wyjechał jako singiel – to ta mobilność do powrotu może być zdecydowanie większa niż jak ktoś, kto ściągnął rodzinę – mówiąc kolokwialnie: dzieci poszły do szkoły, poznały nowe środowisko i to jest bardzo trudna decyzja, szok psychiczny dla dzieci, które w jakimś stopniu się wyobcowały jeśli chodzi o system polskiej edukacji.

Zatem czynnikiem zwiększającym szanse na powrót Polaków z emigracji są utrzymujące się więzi z członkami rodziny przebywającymi w kraju.

Wykres 61 Częstotliwość kontaktów z rodziną w Polsce



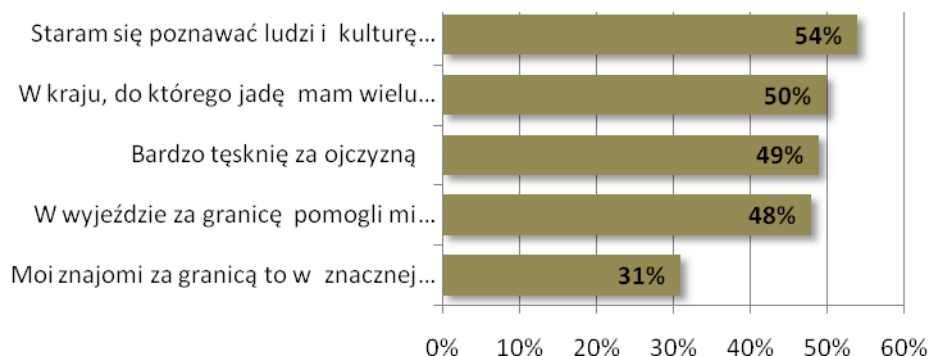
Polacy kontaktują się ze swoimi rodzinami w kraju bardzo często: zdecydowana większość robi to przynajmniej raz w tygodniu. Najczęstsze kontakty deklarują osoby w wieku 35-44 lata, żyjące w stałych związkach, z miejscowości do 20 tys. mieszkańców, a także uczące się lub pracujące umysłowo.

Odwiedzanie rodziny w Polsce jest już znacznie rzadsze. Największa część emigrantów (47%) przyjeżdża do kraju mniej więcej raz na pół roku, najczęściej dotyczy to emigrantów pochodzących z dużych miast 200-500 tys. mieszkańców i przebywających za granicą najkrócej.

Ci, którzy odwiedzają rodziny raz na 2-3 miesiące stanowią 39% respondentów. Takie osoby częściej rekrutują się spośród najlepiej zarabiających i pochodzących z mniejszych miast.

Z drugiej strony osoby, które nawiązały za granicą silne więzi z lokalnym społeczeństwami, z mniejszym prawdopodobieństwem będą skłonne do powrotu do Polski. Aby zbadać to zjawisko, zadano respondentom szereg pytań dotyczących więzi społecznych na emigracji.

Wykres 62 Relacje międzyludzkie na emigracji



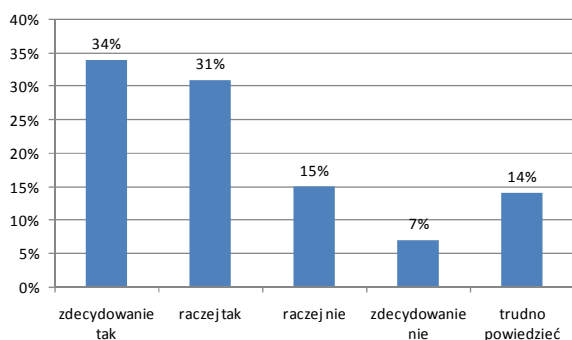
Choć emigranci deklarują, że starają się poznać ludzi i kulturę kraju w którym mieszkają, to jednak utrzymują kontakty z rodakami na emigracji i pomagają sobie wzajemnie (50% silnie akceptuje stwierdzenie „W kraju, do którego jadę mam wielu znajomych i przyjaciół z Polski”, a 48% w dużej mierze zgadza się ze stwierdzeniem „W wyjeździe za granicę pomogli mi mieszkający tam znajomi Polacy”). Natomiast wyraźnie rzadziej występuje sytuacja pełnej asymilacji emigrantów (tylko do 31% pasuje stwierdzenie „Moi znajomi za granicą to w znacznej mierze obcokrajowcy”).

5.5.5. Wpływ funduszy unijnych na decyzję polskich emigrantów o powrocie do kraju

Możliwość powrotu do kraju na stałe rozważa większość polskich emigrantów. Są to częściej osoby, które na obczyźnie przebywają najkrócej tj. do roku (49%), a także osoby, których zarobki mieszczą się w przedziale od 4 do 6 tys. zł. Co piąty respondent nie planuje reemigracji. Natomiast 14% emigrantów dotychczas się nad tym nie zastanawiało się. Do najbardziej niezdecydowanych należą osoby młode w wieku 18-24 lata (20%), posiadające wykształcenie średnie (18%), mieszkańcy miast o wielkości powyżej 200 tys. do 500 tys., którzy jako cel swojego pobytu za granicą podają naukę (25%), a także osoby, które przebywają na obczyźnie najdłużej tj. powyżej 3 lat (22%).

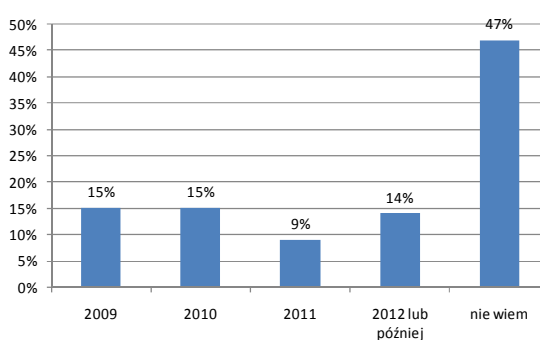
Wykres 63 Plany powrotu do Polski

Podstawa: n=300



Wykres 64 Przybliżona data powrotu

Podstawa: osoby planujące powrót do Polski, n=200



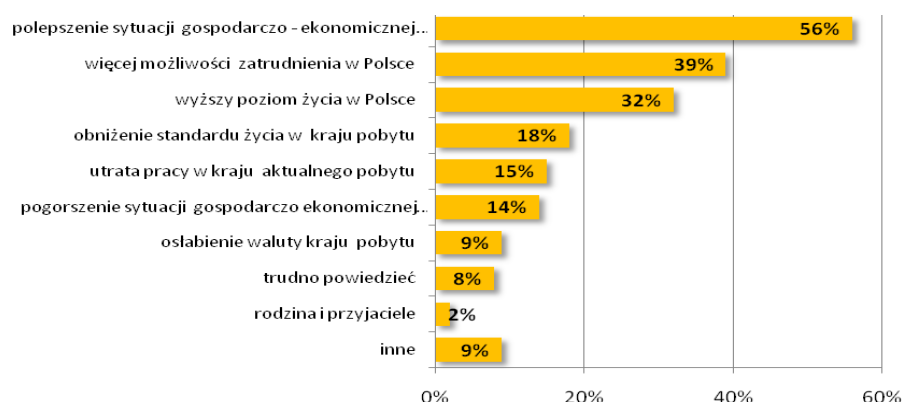
Deklaracje o powrocie niekoniecznie przekładają się na konkretne działania. Dlatego też, aby je zweryfikować, zadano pytanie o planowaną datę powrotu. Blisko połowa osób, które zadeklarowały chęć powrotu do kraju nie zdecydowała jeszcze, kiedy miałby on nastąpić. Natomiast w ciągu najbliższego roku powrót do Polski rozważa 15% z nich. Są to częściej niż wśród ogółu osoby posiadające wykształcenie wyższe (26%) oraz osoby, które przebywają na obczyźnie 2-3 lata. Taka tendencja jest widoczna także w przypadku powrotów planowanych na 2010 rok. Jednak w tym przypadku częściej powroty deklarują osoby z wykształceniem średnim.

Powyższe dane potwierdzają opinie zebrane w trakcie wywiadów oraz studiów przypadku, gdzie podkreśla się czasowość emigracji. Szczególnie w przypadku młodzieży emigracja traktowana jest jako pewien epizod w życiu, związany z podnoszeniem kwalifikacji i nabywaniem nowych umiejętności, a także zebraniem kapitału. Z drugiej strony odpowiedzi na pytanie dotyczące planowanego terminu powrotu do kraju mogą

wskazywać, że wola powrotu do kraju ma charakter deklaracyjny, a znaczna część migracji czasowych może przerodzić się w migracje długookresowe lub stałe.

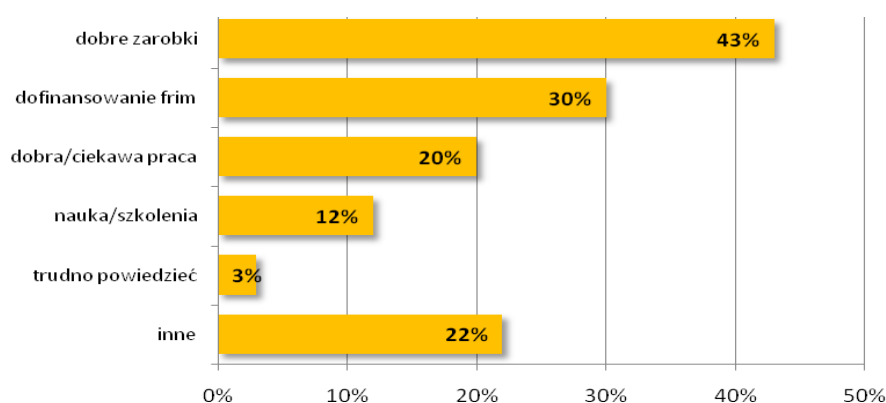
Emigranci za główny powód, który mógłby przyspieszyć ich decyzje o powrocie do Polski, uznali polepszenie sytuacji gospodarczo ekonomicznej w Polsce (56%). Ten czynnik za ważny znacznie częściej uznawały kobiety i osoby w wieku 18 – 24 lata. Kolejnym ważnym czynnikiem przyspieszającym powrót Polaków do kraju są większe możliwości zatrudnienia (39%). Co trzeci emigrant deklaruje, że taki skutek mogłoby mieć podniesienie poziomu życia w Polsce (32%). Takiego zdania są znacznie częściej osoby młode (41%), a także te, które są stanu wolnego (36%) oraz osoby, które jako cel wyjazdu zadeklarowały naukę (55%). Zatem najważniejsze czynniki mogące mieć wpływ na reemigrację związane są z poprawą sytuacji w Polsce. Dużo mniejsze znaczenie ma sytuacja w kraju przebywania. Należy jednak do tych deklaracji podchodzić ostrożnie – w momencie pogorszenia sytuacji w kraju przebywania wielu z emigrantów może być zmuszona do powrotu, choć potencjalna skala tego zjawiska budzi cały czas kontrowersje, również wśród ekspertów.

Wykres 65 Powody powrotu do Polski



Respondenci zostali również zapytani, jakie korzyści związane z funduszami unijnymi mogłyby ich zachęcić do powrotu do kraju. Wszystkie deklarowane spontanicznie przez emigrantów korzyści są związane z pracą. W dwóch przypadkach dotyczą one aspektów finansowych, tj. dobre zarobki – 43% , dofinansowanie firm – 30%. Kolejne są bliżej związane z rozwojem zawodowym tj. dobra / ciekawa praca – 20% oraz możliwość nauki / szkoleń – 12%.

Wykres 66 Oczekiwane korzyści z funduszy unijnych (spontanicznie)



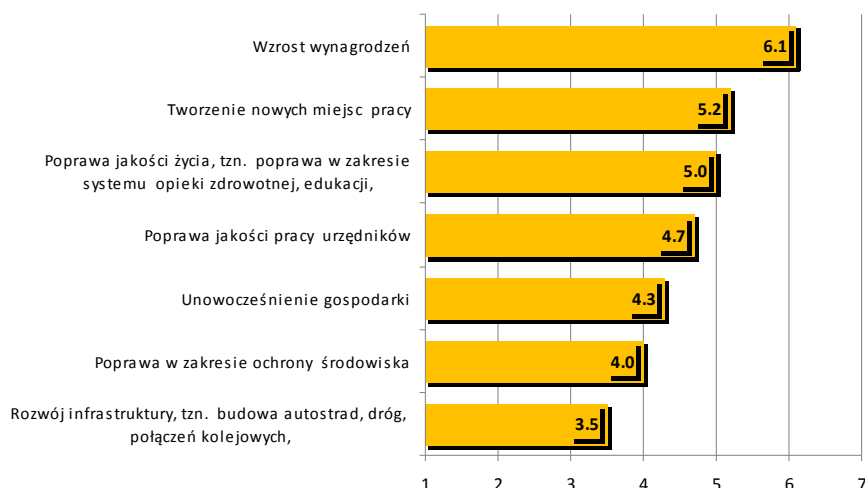
Respondenci zostali również poproszeni o ocenę na siedmiostopniowej skali znaczenia poszczególnych możliwych korzyści pośrednich odnoszonych z wykorzystania przez Polskę funduszy unijnych. Przy czym przez korzyści pośrednie rozumiemy takie, które są osiągane w dłuższym okresie czasu po zrealizowaniu większej ilości projektów z danego sektora.

Wszystkie z przedstawionych korzyści pośrednich osiągnęły co najmniej połowę na siedmiostopniowej skali, tym samym poprawa zaobserwowana w każdej dziedzinie mogłaby zachęcić emigrantów do powrotu do kraju. Zgodnie z odpowiedziami omówionymi powyżej, najsilniejszą motywacją do powrotu do Polski byłby wzrost

wynagrodzeń – średnia odpowiedzi wyniosła 6,1, następnie - tworzenie nowych miejsc pracy – 5,2 oraz poprawa jakości życia, tzn. poprawa w zakresie systemu opieki zdrowotnej czy też edukacji – 5.

W przypadku korzyści pośrednich jako najważniejsze oceniane były te, które mogłyby wpłynąć na polepszenie sytuacji materialnej emigranta w kraju. Rozwiązanie problemów zawodowych, tj. związanych z utrzymaniem i utrzymaniem ciekawej pracy przy zapewnieniu solidnej płacy wpłynęłoby najefektywniej na powrót emigrantów do kraju. Ponadto pozytywne oceny otrzymały aspekty związane z modernizacją państwa: poprawa jakości pracy urzędników czy też unowocześnienie gospodarki. Rozwój infrastruktury transportowej oceniany jest jako najmniej istotny czynnik przy podejmowaniu decyzji dotyczących ewentualnego powrotu.

Wykres 67 Wpływ korzyści pośrednich z funduszy unijnych na decyzję o powrocie do Polski (skala od 1 do 7)



Emigrantom zadano też pytanie o bezpośrednie korzyści odnoszone w związku z realizacją projektów finansowanych ze środków unijnych. Jednak zdecydowana większość (91%) emigrantów nie odniosła w latach 2004-2007 żadnych bezpośrednich korzyści z związanych z realizacją projektów. Częściej od ogółu takie zdanie prezentowały osoby posiadające wykształcenie zawodowe, mieszkańcy miast do 20 tys. oraz osoby, które są najdłużej na emigracji (powyżej 3 lat). Wśród zadeklarowanych korzyści bezpośrednich najczęściej wskazywano szkolenia (łącznie ok. 5%). Pozostałe formy wsparcia tj. dofinansowanie zatrudnienia, otrzymanie doradztwa czy dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej zostały wskazane każdorazowo przez 1% badanych.

Odniesienie bezpośrednich korzyści z napływu funduszy unijnych do Polski (np. w postaci otrzymanej dotacji, stypendium czy udziału w szkoleniu) mogłoby mieć wpływ na decyzję o powrocie do Polski w przypadku 39% emigrantów (w tym 15% zdecydowanie tak). Optymistyczne deklaracje dotyczące wpływu funduszy na swoją decyzję o reemigracji składają częściej osoby w wieku 18-24 lata, stanu wolnego, osoby, które pracują umysłowo.

Jednakże aż 45% z badanych emigrantów deklaruje, że osiągnięcie tego typu korzyści nie miałoby żadnego znaczenia (w tym zdecydowanie nie 7%). Do tej grupy częściej zaliczają się kobiety, osoby w wieku 25-34 lata, będący w związkach małżeńskich oraz osoby, które pochodzą z miast powyżej 500 tys. mieszkańców. Zatem w przypadku osób o bardziej ustabilizowanej sytuacji na emigracji możliwość odniesienia korzyści z funduszy będzie z mniejszym prawdopodobieństwem wpływać na decyzje o powrocie. Inaczej na te sprawy zapatrują się osoby młodsze i bez zobowiązań rodzinnych – a więc bardziej mobilne. W ich przypadku potencjalne korzyści mogłyby odnieść pewien efekt.

Co piąty respondent (17%) nie zastanawiał się nad tym problemem do tej pory. Są to zazwyczaj osoby w wieku 18-24 lata (26%), takie, które posiadają wykształcenie średnie (22%) oraz przebywają w celach nauki (36%), osoby pracujące fizycznie (21%) oraz przebywające na obczyźnie 3-4 lata (23%). Tak duży odsetek tego typu odpowiedzi wskazuje na konieczność prowadzenia intensywnej kampanii informacyjnej wśród migrantów.

Ocena potencjalnych bezpośrednich korzyści płynących z realizacji projektów współfinansowanych z funduszy unijnych jako motywatora mającego przyczynić się do powrotu do Polski jest odzwierciedleniem nastrojów panujących wśród emigrantów zaobserwowanych przy odpowiedziach na wcześniejsze pytania. Większość z

przedstawionych korzyści bezpośrednich nie osiągnęła połowy na siedmiostopniowej skali, tym samym nie skłoniłoby do powrotu emigrantów do kraju. Warto podkreślić, że oceny te są wyraźnie niższe niż w przypadku korzyści pośrednich. Najskuteczniejszym argumentem, który mógłby spowodować powrót do kraju są dotacje na rozpoczęcie własnej działalności, które osiągnęły średnią 4.4 pkt. Na drugim miejscu plasuje się tworzenia różnego rodzaju miejsc pracy dzięki realizacji projektów (praca w firmie, która otrzymała dotację, praca subsydiowana, praca przy projektach, praca w instytucjach zajmujących się funduszami itd.). Jednak wszystkie te pozycje otrzymały średnią wartość od 3 do 3,5, a zatem negatywną. Można zatem powiedzieć, że konkretna oferta pracy związanej z funduszami unijnymi w niewielkim stopniu wpłynęła by na decyzje emigrantów o powrocie.

Analizując powyższe wyniki można wywnioskować, iż najbardziej efektywną formą alokacji środków UE jest bezpośrednio tworzenie miejsc pracy (poprzez dotację na rozpoczęcie własnej działalności – bezpośrednio, czy też w sposób pośredni – dotacja dla pracodawcy).

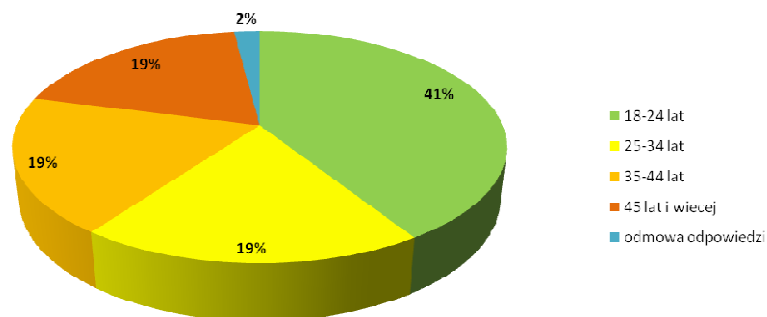
Wykres 68 Wpływ korzyści bezpośrednich z funduszy unijnych na decyzję o powrocie do Polski (skala od 1 do 7)



5.6. Badanie imigrantów

W badanej próbie imigrantów znakomitą większość (72%) stanowili mężczyźni. Relatywnie najwięcej kobiet znalazło się w grupie imigrantów z Europy Wschodniej (39%).

Wykres 69 Wiek imigrantów

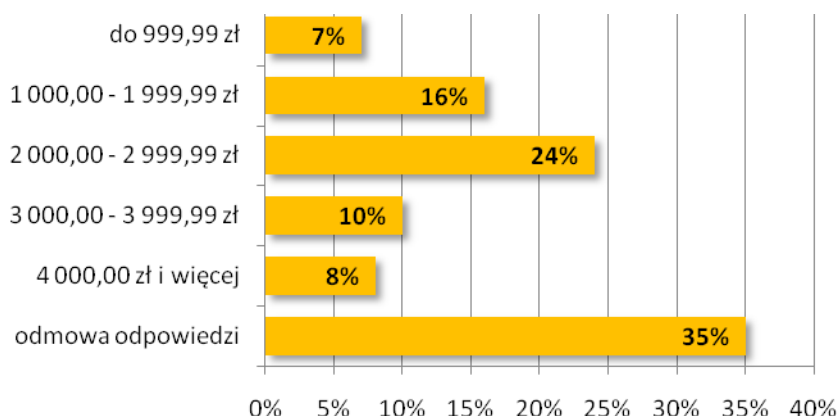


Najliczniejszą grupę imigrantów w próbie badawczej stanowią osoby, które nie ukończyły jeszcze 25 lat. Imigranci z najstarszej kategorii wiekowej to istotnie częściej kobiety (32% w stosunku do 14% wśród mężczyzn). Co ciekawe, osoby w średnim wieku i starsze (tzn. w wieku 35-44 lata i powyżej 44 lat) istotnie częściej rekrutują się spośród imigrantów z Europy Wschodniej (odpowiednio 37% i 32%), podczas gdy najmłodsza kategoria wiekowa jest najczęściej reprezentowana przez imigrantów z Azji (77%).

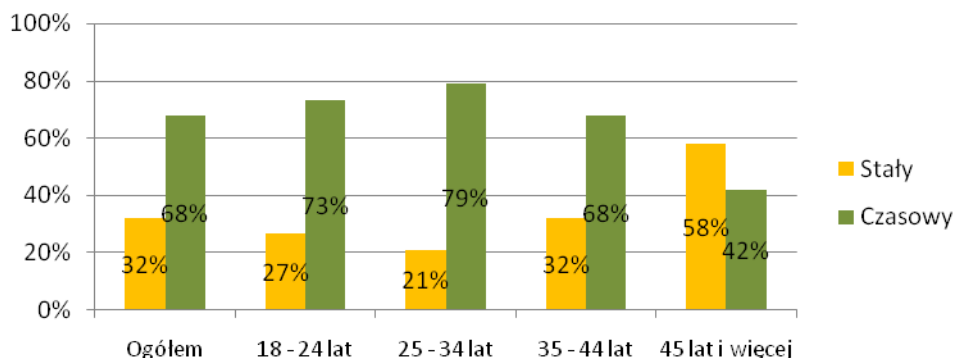
Niemal dwie trzecie ankietowanych imigrantów (61%) to osoby z wykształceniem średnim, choć znaczący jest odsetek osób deklarujących wykształcenie wyższe (19%). Porównując poziom wykształcenia emigrantów i imigrantów widoczna jest pewna przewaga pod tym względem emigrantów, wśród których osoby z wykształceniem co najmniej średnim stanowiły 85%, a wśród imigrantów: 80%.

Imigranci przebywający w Polsce nie osiągają wysokich dochodów. Niemal co czwarty (23%) z nich deklaruje dochody netto na poziomie nie przekraczającym 2 tys. zł. Podobny odsetek uzyskuje dochody osobiste między 2 a 3 tys. zł (24%). Wyższe dochody uzyskuje 18% ankietowanych. Analizując powyższe dane należy jednak pamiętać, że 35% respondentów nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie.

Wykres 70 Deklarowane dochody imigrantów w Polsce

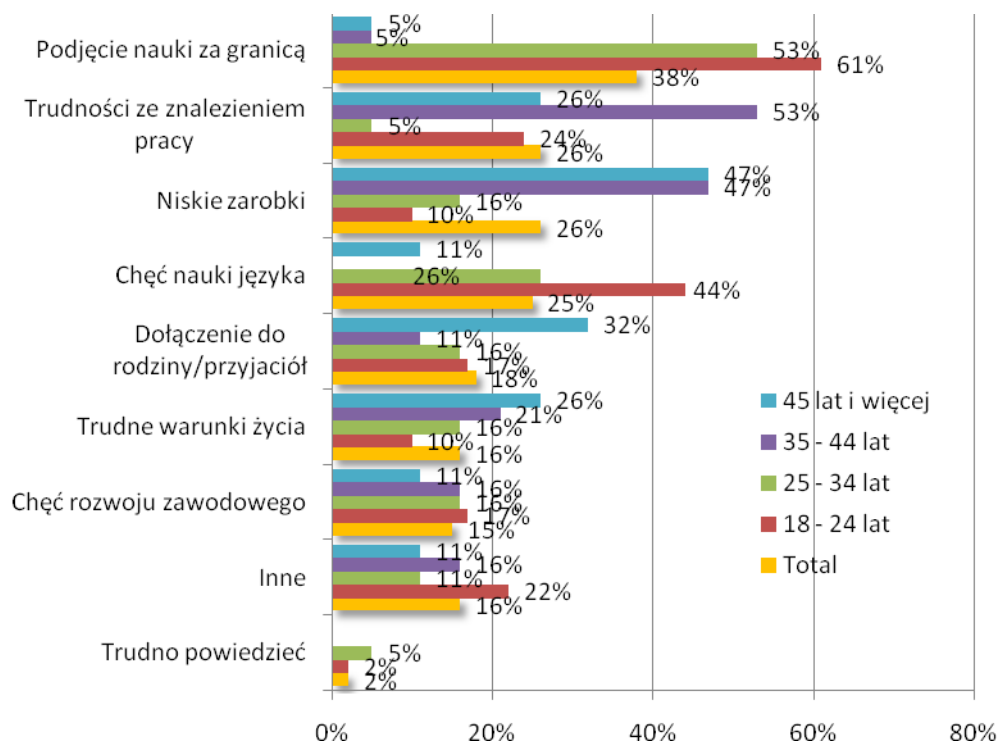


Wykres 71 Pobyt stały/czasowy imigrantów w Polsce



Większość imigrantów traktuje pobyt w Polsce jako czasowy. Tylko jedna trzecia imigrantów przebywa w Polsce na pobyt stały, przy czym dwukrotnie częściej są to kobiety niż mężczyźni (50% w stosunku do 25%). Pobyt stały jest częściej deklarowany także przez osoby, które ukończyły 45 lat (58%) i pozostają w stałych związkach (45%). Częściej niż inni na stałe przebywają w Polsce imigranci z Azji (50%).

Wykres 72 Czynniki wpływające na decyzje migracyjne imigrantów (czynniki wypychające w kraju pochodzenia i przyciągające do Polski)*

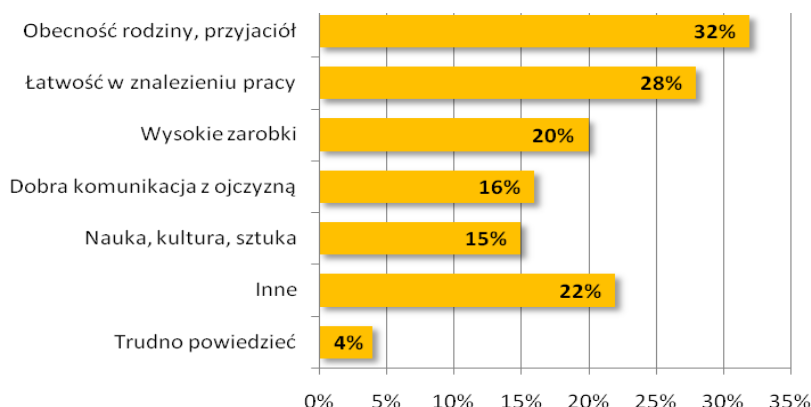


*pytanie wieloodpowiedziowe, odsetki odpowiedzi nie sumują się do 100%

Najczęściej podawanym powodem wyjazdu z rodzinnego kraju jest chęć podjęcia nauki za granicą (38% wskazań). Jest to powód wskazywany istotnie częściej w grupie osób najmłodszych (18-24 lata – 61%). W tej kategorii wiekowej częściej niż w innych grupach wskazywana jest także chęć nauki języka (44% w stosunku do 25% wśród ogółu badanych).

Istotny powód wyjazdu stanowią także aspekty związane z pracą i zarobkami. Zarówno trudności ze znalezieniem pracy jak i niskie zarobki w ojczyźnie wskazało każdorazowo po 26% imigrantów. Zauważyć należy również, że niskie zarobki oraz trudne warunki życia w kraju rodzinnym częściej motywują do wyjazdu mieszkańców Europy Wschodniej (odpowiednio 58% i 29% wskazań w tej grupie), podczas gdy imigranci z Azji istotnie częściej wskazują na trudności ze znalezieniem pracy (45% w stosunku do 26% w całej próbie badawczej).

Wykres 73 Przyczyny wyboru Polski jako kraju docelowego pobytu*

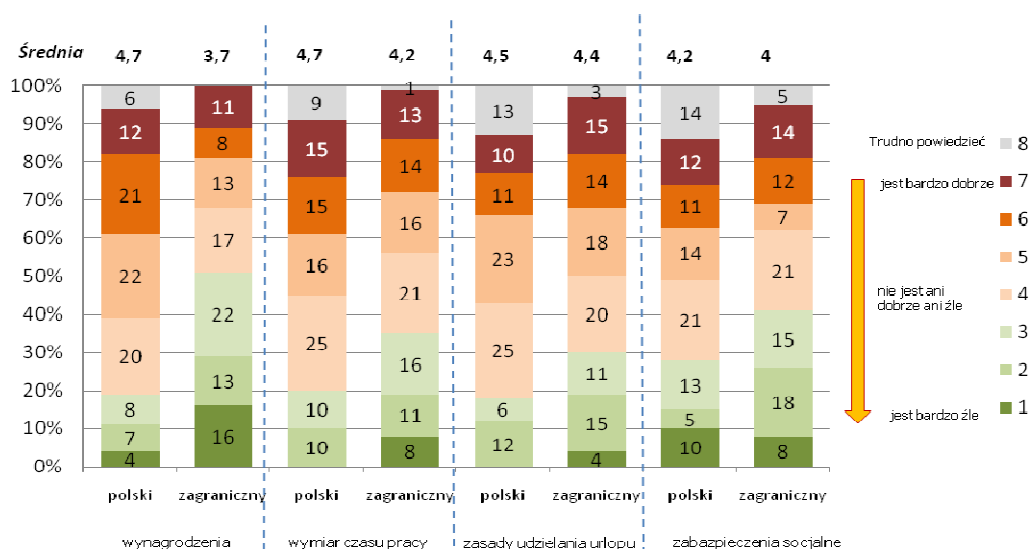


*pytanie wieloodpowiedziowe, odsetki odpowiedzi nie sumują się do 100%

Niemal jedna trzecia ankieterowanych (32%) wskazała na obecność rodziny/przyjaciół jako główny powód wyboru Polski jako miejsca docelowego pobytu (istotnie częściej osoby żyjące w stałych związkach – 45% wskazań). W nieco mniejszym stopniu dla ankieterowanych imigrantów liczyła się łatwość w znalezieniu pracy (28%). Widoczna jest zatem tendencja, zgodnie z którą Polska jest wybierana jako kraj migracji nie ze względu na swoją atrakcyjność, ale ze względu na istniejące sieci i powiązania, które ułatwiają imigrantom funkcjonowanie i obniżają koszty adaptacji do nowych warunków.

Wśród imigrantów, inaczej niż to zaobserwowaliśmy wśród emigrantów, istnieje wyraźna przewaga tych, którzy nie pracowali przed wyjazdem (52%) nad tymi, którzy mieli pracę (37%). Dodatkowo nieco mniejszy jest odsetek tych, którzy szukali nowej pracy (43%) niż tych, którzy jej nie szukali (46%). Zatem kłopoty z pracą w kraju ojczystym stanowią istotny czynnik wypychający imigrantów. Jest on przy tym silniejszy, niż kłopoty z pracą w Polsce wypychające naszych rodaków za granicę.

Wykres 74 Ocena sytuacji rynków pracy



Imigranci uczestniczący w badaniu lepiej ocenili polski rynek pracy niż w swoim kraju rodzinnym. Aspektami najwyżżej ocenionymi na rynku polskim okazały się wynagrodzenia oraz wymiar czasu pracy (średnia 4,7), natomiast najslabiej zabezpieczenia socjalne. Zasady udzielania urlopu zostały ocenione na podobnym poziomie (średnia ocena w Polsce - 4,5; w kraju pochodzenia – 4,4).

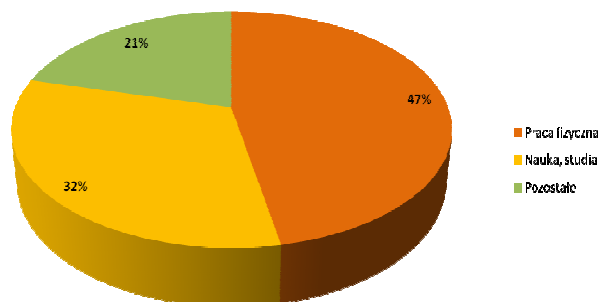
Należy jednak zauważyć, że różnica w ocenach polskiego i zagranicznych rynków pracy nie była tak duża jak w przypadku emigrantów. Co więcej, oceny zagranicznych rynków pracy oscylują wokół 4, a więc oceny neutralnej na siedmiostopniowej skali, a oceny rynku polskiego wahają się od 4,2 do 4,7, a zatem są to oceny zdecydowanie niższe, niż te które polscy emigranci skłonni są przyznać rynkom pracy w Wielkiej Brytanii i Irlandii. Oznacza to, że konkurencyjność polskiego rynku pracy jest słaba i przy pogorszeniu sytuacji makroekonomicznej może skutkować to odpływem pracowników do innych krajów. Podsumowując można stwierdzić, że jeśli imigranci decydują się na pozostanie w Polsce, to raczej ze względu na więzi rodzinne, niż ze względu na atrakcyjność polskiego rynku pracy.

Prawie co drugi ankietowany imigrant (47%) to osoba, która wykonuje w Polsce pracę fizyczną. Istotnie częściej są to osoby w wieku 35-44 lata (79%), z wykształceniem podstawowym lub zawodowym (odpowiednio 91% i 100%), pochodzące z Europy Wschodniej (68%), żyjące w stałych związkach (62%). Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż spośród osób z wykształceniem wyższym, co czwarta deklaruje, że jest pracownikiem fizycznym.

Niemal jedna trzecia badanych (32%) to osoby uczące się, przy czym zdecydowanie częściej rekrutują się oni spośród osób najmłodszych (18-24 lata – 61%), stanu wolnego (50%).

Wykres 75 Rodzaj pracy wykonywanej w Polsce

Podstawa: n=100



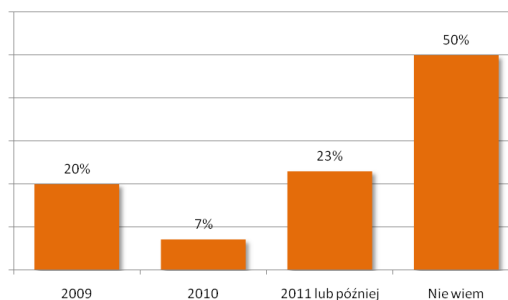
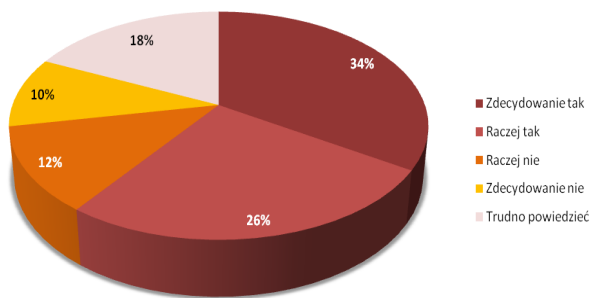
Niemal dwie trzecie ankietowanych (60% – suma odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) chce wrócić na stałe do kraju pochodzenia. Z kolei 22% imigrantów (zsumowane odpowiedzi „raczej nie” i „zdecydowanie nie”) deklaruje, że nie planują powrotu do kraju pochodzenia – nieco częściej są to kobiety (36%), osoby w wieku 25-34 lata (32%) lub 45 lat i więcej (52%), w równym stopniu z Europy Wschodniej i Azji (odpowiednio 31% i 32%).

Wykres 76 Powrót imigrantów na stałe do kraju pochodzenia

Podstawa: n=100

Wykres 77 Przewidywana data powrotu na stałe do kraju pochodzenia

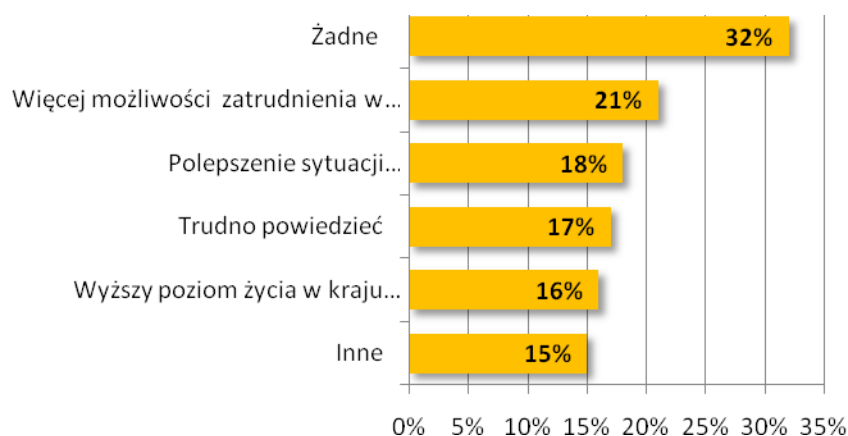
Podstawa – osoby, które zadeklarowały chęć powrotu do kraju pochodzenia: n=60



Spośród badanych, którzy zadeklarowali chęć powrotu do kraju pochodzenia co piąty planuje powrót na stałe w 2009 roku, a niemal co czwarty (23%) w 2011 lub później. Połowa imigrantów w ogóle nie jest w stanie podać takiej daty.

Zjawiska, które potencjalnie mogłyby wpłynąć na decyzje imigrantów o powrocie do kraju rodzinnego koncentrują się, podobnie jak ma to miejsce w przypadku polskich emigrantów, wokół sytuacji gospodarczej i warunków życia w tym kraju - sytuacja w Polsce schodzi na dalszy plan. Co piąty ankietowany (21%) wróciłby do kraju jeśli byłoby w nim więcej możliwości zatrudnienia. Nieco mniejszy odsetek wskazuje ogólnie na poprawę sytuacji ekonomiczno-gospodarczej jego kraju (18%) lub podwyższenie poziomu życia (16%). Wszystkie trzy aspekty są istotnie częściej wskazywane przez mieszkańców Europy Wschodniej.

Wykres 78 Zjawiska mające wpływ na decyzję o powrocie*

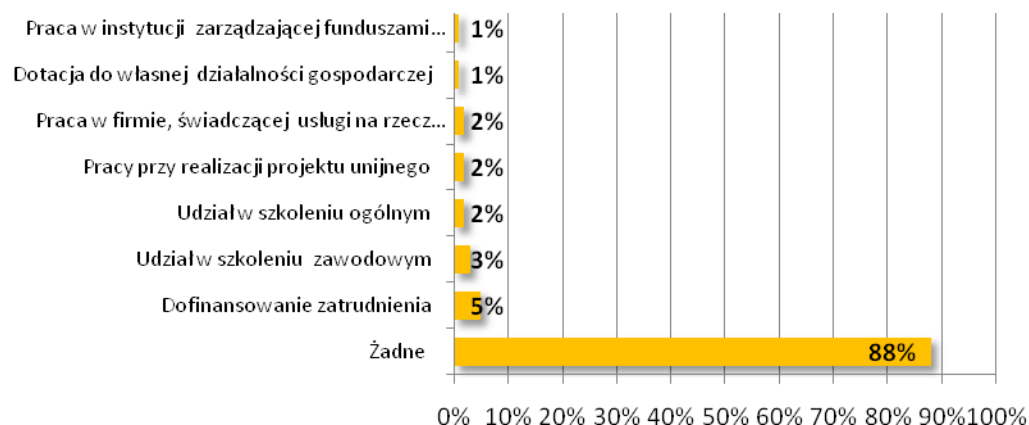


**pytanie wieloodpowiedziowe, odsetki odpowiedzi nie sumują się do 100%*

Ponad 83% imigrantów objętych badaniem deklaruje chęć kolejnego przyjazdu do Polski. Odpowiedzi „zdecydowanie tak” istotnie częściej udzielały osoby w wieku 35-44 lat (79%), będące w związkach (60%), mieszkające w czasie pobytu w Polsce w województwie mazowieckim (75%) oraz takie, które pochodzą z krajów Wschodniej Europy (71%). Istotnie częściej niezdecydowane co do ponownego przyjazdu są osoby w wieku 18-24 lat, przebywające obecnie w województwie pomorskim.

Spośród wszystkich badanych deklarujących zamiar ponownego przyjazdu do Polski (suma odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”), ponad 40% odwiedzi po raz kolejny nasz kraj jeszcze w 2009 roku. Istotnie częściej są to osoby przebywające obecnie na Mazowszu (67%), obywatele krajów Wschodniej Europy (61%) oraz takie, których osobisty dochód netto mieści się w przedziale 1.000 – 1.999 zł (69%). Jedynie 6% ankietowanych planuje ponowny przyjazd w 2010 roku lub później. Co drugi imigrant planujący ponowny przyjazd do Polski nie wie jeszcze kiedy to nastąpi. W grupie tej dominują przedstawiciele krajów należących do Unii Europejskiej (71%).

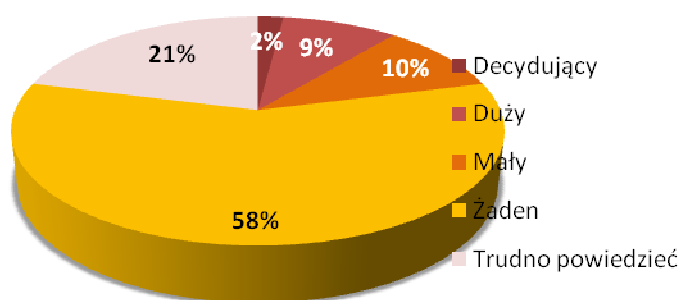
Wykres 79 Korzyści wynikające z udziału w projektach*



**Pytanie wieloodpowiedziowe - jedna osoba mogła brać udział w kilku projektach*

Zdecydowana większość (88%) imigrantów objętych badaniem nie była beneficjentem programów finansowanych z funduszy unijnych w latach 2004-2007. Natomiast ci, którzy odnieśli korzyści z projektów UE (12% ankietowanych imigrantów) najczęściej wskazywali na dofinansowanie zatrudnienia oraz szkolenia (zawodowe lub ogólne). Nieco częściej beneficjentami tych projektów były osoby przebywające na terenie województwa pomorskiego.

Wykres 80 Wpływ funduszy na decyzję imigrantów o osiedleniu się w Polsce



Ponad połowa imigrantów (58%) nie uzależniła decyzji o przyjeździe do Polski od korzyści, które mogłyby odnieść korzystając z uczestniczenia w projektach współfinansowanych ze środków UE. Kolejne 21% pytanych miało trudności z określeniem takiego wpływu. Co dziesiąty imigrant objęty badaniem przyznał, że na ich decyzję o zamieszkaniu w Polsce decydujący lub duży wpływ miały fundusze unijne. W odpowiedzi na to pytanie nie zaobserwowano istotnych statystycznie różnicowań.

5.7. Badanie ekonometryczne determinant migracji w Polsce w celu oceny wpływu na wielkość migracji środków otrzymywanych w ramach polityki spójności UE

Celem niniejszego opracowania jest pokazanie wpływu środków otrzymanych z budżetu Unii Europejskiej na poziom migracji wewnętrznych i zewnętrznych w Polsce do roku 2015. Podjęta zatem zostanie próba odpowiedzi na pytanie o to jak wyglądałyby trendy migracyjne w naszym kraju gdyby Polska nie otrzymała wsparcia z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności. Tym samym niniejsza część raportu stanowi opis modelu kontrfaktycznego.

Istnieje wiele teorii poświęconych zagadnieniu migracji, próbujących tłumaczyć jej przyczyny i prognozować jej wielkość. Zasadniczo wyróżnić można tutaj teorie socjologiczne, ekonomiczne, geograficzne oraz podejścia łączące różne rodzaje teorii⁹. W zależności od teorii badacze sugerują występowanie różnych czynników determinujących migracje ludności. I tak teorie socjologiczne koncentrują się na czynnikach wypychających i przyciągających takich jak np. konflikty zbrojne, katastrofy naturalne, bieda, występowanie skupisk emigrantów etc. Teorie ekonomiczne (zarówno makroekonomiczne jak i mikroekonomiczne) opierają się przede wszystkim na założeniu, iż głównym determinantem migracji jest występowanie różnic w poziomie dochodu, które są pochodną zróżnicowania poziomu płac oraz poziomu zatrudnienia. Wreszcie teorie geograficzne podkreślają znaczenie interakcji przestrzennych pomiędzy różnymi regionami.

Specyfika interwencji strukturalnych powoduje, iż wśród czynników na które potencjalnie będą one wpływać i które zaliczyć można do determinantów decyzji migracyjnych, dominują przede wszystkim czynniki o charakterze makroekonomicznym. Co więcej, lista czynników, w przypadku których wpływ funduszy europejskich jest w mniejszym lub większym stopniu kwantyfikowalny, jest bardzo krótka. Sprowadza się ona w praktyce do dwóch zmiennych, czyli poziomu dochodu (mierzonego jako wielkość PKB) oraz poziomu zatrudnienia (ewentualnie również stopy bezrobocia). Co ważne, założenie to jest zgodne z wynikami badań terenowych przedstawionych powyżej. Jest co prawda oczywiste, że interwencje strukturalne będą miały wpływ również na takie zmienne jak np. kurs walutowy (który może wpływać na wielkość migracji zagranicznych), jednak oszacowanie tego wpływu jest praktycznie niemożliwe. Wszystkie istniejące ewaluacje efektów inwestycji współfinansowanych przez fundusze UE koncentrują się zatem na ocenie wpływu tych inwestycji właśnie na wielkość PKB i zatrudnienie¹⁰. Dlatego też ocena wpływu powyższych zmiennych na wielkość migracji w Polsce dokonana zostanie przy użyciu modeli opartych o makroekonomiczną teorię migracji.

Należy w tym miejscu dokonać rozróżnienia na migracje wewnętrzne i migracje zagraniczne. W przypadku migracji wewnętrznych możliwe jest pokazanie wpływu inwestycji infrastrukturalnych na wielkość i kierunek migracji pomiędzy poszczególnymi województwami. Nie ma natomiast możliwości zbadania ich wpływu na wielkość przepływów wewnątrzwojewódzkich czy np. w układzie miasto-wieś. Wynika to z faktu, iż nie istnieją dane pozwalające na kwantyfikację potencjalnych efektów działań współfinansowanych przez środki otrzymywane z UE w powyższych przekrojach. Jeżeli chodzi natomiast o migracje zagraniczne to ze względu na ograniczoną dostępność danych statystycznych możliwa jest ocena wpływu na wielkość migracji jedynie do wybranych krajów. Trzeba jednak przy tym pamiętać, że ocena taka będzie obciążona błędem wynikającym z faktu, iż nie dysponujemy analizami wpływu inwestycji infrastrukturalnych dokonywanych w Polsce na sytuację gospodarczą innych krajów UE. Tymczasem jak sugerują np. Rokicki i Socha (2008) wpływ ten w zależności od rodzaju inwestycji może być znaczący¹¹.

Ocena wpływu interwencji strukturalnych na migracje wewnętrzne dokonana zostanie dwuetapowo: w pierwszym etapie wyestymowany zostanie model pokazujący determinanty migracji międzywojewódzkich,

⁹ Patrz np. Bijak, J., (2006). Forecasting International Migration: Selected Theories, Models, and Methods. CEFMR Working Paper 4.

¹⁰ Patrz np. Bradley, J., Zaleski, J., Tomaszewski, P., Zembaty, M., i Wojtasiak, A. (2006). Ocena wpływu Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia i wybranych Programów Operacyjnych na lata 2007-2013 na gospodarki polskich województw przy pomocy modeli regionalnych HERMIN. Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego; Kaczor, T. (2006b). Prognoza oddziaływania makroekonomicznego realizacji Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013. Instytut Badań na Gospodarkę Rynkową; Rokicki, B., Socha, M. W. (2008). The Effects of Poland's Integration with the EU: Structural Interventions and Economic Development in the Eastern Border Regions. *The Journal of Comparative Economic Studies*, Vol. 4.

¹¹ Przykładowo, budowa sieci autostrad w Polsce może znacząco zwiększyć eksport z krajów Europy Zachodniej i tym samym pozytywnie wpłynąć na ich poziom dochodu i zatrudnienia.

zaś kolejnym krokiem będzie ocena tego w jaki sposób poszczególne czynniki ulegną zmianie w efekcie programów współfinansowanych ze środków UE. Zgodnie z założeniami makroekonomicznej teorii migracji, szacowany model przyjmuje następującą postać:

$$m_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \left(\frac{y_{it}}{\bar{y}_t} \right) + \alpha_2 (e_{it} - \bar{e}_t) + u_{it}$$

gdzie m_{it} oznacza napływ lub odpływ migracyjny do/z województwa i w roku t na 1000 osób, $\frac{y_{it}}{\bar{y}_t}$ to stosunek dochodu per capita w danym województwie do średniej krajowej w roku t, $e_{it} - \bar{e}_t$ pokazuje różnicę pomiędzy stopą zatrudnienia w województwie i w roku t a średnią krajową, zaś u_{it} to składnik losowy.

Dodatkowo w modelu uwzględnione zostały zmienne zerojedynkowe pozwalające na pokazanie efektów stałych dla poszczególnych województw (punktem odniesienia jest województwo dolnośląskie)¹² oraz eliminujące problem sezonowości. Estymacja oparta została o dane pochodzące z GUS dla lat 1995-2006.

Trzeba podkreślić, że jednym z głównych problemów z jakimi mamy do czynienia w przypadku badań dotyczących migracji jest ograniczony dostęp do danych statystycznych. W praktyce jedyne weryfikowalne dane to te oparte na ewidencji meldunkowej, której wyniki są podawane przez GUS. W praktyce opierać się można jednak tylko i wyłącznie na danych dotyczących zameldowania na pobyt stały, gdyż tylko one pokazują rzeczywiste przepływy ludności. Warunku tego nie spełniają natomiast publikowane również przez GUS dane dotyczące migracji na pobyt czasowy. W praktyce, statystyka publiczna nie jest zatem w stanie pokazać rzeczywistej wielkości migracji międzywojewódzkich w Polsce¹³. Można jednak przyjąć, że badanie determinant migracji oparte na danych dotyczących zameldowań i wymeldowań na pobyt stały powinno być reprezentatywne również dla migracji na pobyt czasowy. Inaczej mówiąc, nie ma powodów aby przypuszczać, że migracje na pobyt czasowy są w skali makro determinowane innymi czynnikami niż migracje na pobyt stały.

Wyniki badania determinant migracji (mierzonej jako zameldowania i wymeldowania na pobyt stały) jednoznacznie pokazują na zgodność przewidywań teoretycznych z obserwacjami empirycznymi. A zatem województwa o wyższym poziomie PKB per capita oraz wyższej stopie zatrudnienia notują wyższy napływ imigrantów z innych regionów kraju. Jednocześnie w województwach tych odpływ ludności jest relatywnie niższy. Tym samym notują one pozytywne saldo migracji netto. Otrzymane wyniki są również zgodne z wynikami innych badań empirycznych prowadzonych dla Polski¹⁴. Warto w tym miejscu podkreślić, że wysoki poziom dopasowania modelu sugeruje, iż poziom dochodu i możliwość znalezienia pracy to główne determinanty migracji wewnętrznych w Polsce. Dokładne wyniki badania pokazane zostały w tabeli 4¹⁵.

¹² Zabieg ten ma za zadanie wyodrębnienie szczególnych cech każdego województwa, które odróżniają je od innych i mogą wpływać na wielkość przepływów migracyjnych. Wybór województwa będącego punktem odniesienia jest czysto arbitralny i nie powinien wpływać na wyniki estymacji.

¹³ Jak pokazują dane dla lat 1995-2007 wielkość migracji na pobyt stały wynosi przeciętnie nieco ponad 100 tys. osób rocznie. Największy napływ ludności obserwowany jest w województwie mazowieckim zaś największy odpływ w województwie lubelskim. Jednocześnie jednak najwyższa stopa imigracji w 2007 roku (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) notowana była w województwie mazowieckim, a najwyższa stopa emigracji w warmińsko-mazurskim.

¹⁴ Patrz np. Kwiatkowski, E., Kucharski, L., i Tokarski, T. (2005). Determinanty migracji międzywojewódzkich w Polsce. [w:] Kopycińska, D. (ed.) Konkurencyjność rynku pracy i jego podmiotów. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.

¹⁵ Zgodnie z szacowanym równaniem poszczególne zmienne w tabeli 4 to współczynniki przy wyrazie wolnym, stosunku dochodu, różnicy w stopie zatrudnienia oraz zmiennych zerojedynkowych dla kolejnych województw.

Tabela 4 Wyniki badania ekonometrycznego determinant międzywojewódzkich migracji na pobyt stały w Polsce w latach 1995-2006.

Zmienna wyjaśniająca	Zmienna wyjaśniana		
	migracje netto	zameldowania	wymeldowania
α_0	-5.031***	-0.836	4.195***
	(-8.005)	(-1.599)	(11.021)
α_1	4.758***	3.421***	-1.337***
	(7.958)	(6.873)	(-3.692)
α_2	7.100***	5.206***	-1.894***
	(7.217)	(6.356)	(-3.178)
Kujawsko-pomorskie	0.448***	0.516***	0.068
	(3.836)	(5.305)	(0.960)
Lubelskie	0.478***	0.693***	0.215**
	(2.748)	(4.786)	(2.042)
Lubuskie	0.592***	1.666***	1.074***
	(4.836)	(16.357)	(14.501)
Łódzkie	0.353***	0.165*	-0.187***
	(3.045)	(1.713)	(-2.673)
Małopolskie	1.781***	0.732***	-1.049***
	(14.392)	(7.104)	(-13.999)
Mazowieckie	-1.359***	-1.196***	0.163
	(-4.917)	(-5.198)	(0.973)
Opolskie	1.135***	1.321***	0.186**
	(8.456)	(11.821)	(2.289)
Podkarpackie	1.038***	0.427***	-0.611***
	(5.788)	(2.861)	(-5.624)
Podlaskie	0.642***	0.752***	0.109
	(4.148)	(5.830)	(1.165)
Pomorskie	1.315***	1.060***	-0.256***
	(12.823)	(12.409)	(-4.115)
Śląskie	-0.627***	-0.731***	-0.103
	(-5.664)	(-7.922)	(-1.538)
Świętokrzyskie	0.005	1.310***	1.305***
	(0.031)	(10.097)	(13.829)
Warmińsko-mazurskie	0.407**	1.898***	1.491***
	(2.538)	(14.225)	(15.365)
Wielkopolskie	0.452***	-0.134	-0.586***
	(4.396)	(-1.568)	(-9.415)
Zachodniopomorskie	0.377***	1.157***	0.780***
	(3.511)	(12.952)	(12.009)
liczba obserwacji	192	192	192
skorygowany R ²	0.938	0.907	0.969

Uwagi: .01 - ***; .05 - **; .1 - *; wartości statystyki t podano w nawiasach.

Znając determinanty migracji międzywojewódzkich w Polsce należy odpowiedzieć na pytanie o to, w jaki sposób środki przewidziane na inwestycje strukturalne i zapisane w NPR 2004-2006 mogą wpłynąć na poziom dochodu i zatrudnienia w poszczególnych województwach. Odpowiedź na to pytanie pozwoli określić wpływ środków z budżetu UE na wielkość migracji międzywojewódzkich w naszym kraju. Istnieje szereg badań ewaluacyjnych poświęconych wpływowi funduszy strukturalnych na polską gospodarkę, w tym również na

.....

sytuację gospodarczą poszczególnych regionów¹⁶. Okazuje się jednak, że żadne z istniejących badań nie kwantyfikuje zmian regionalnego poziomu PKB i zatrudnienia w odniesieniu do środków wydatkowanych jedynie w ramach Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006¹⁷. Pierwszą próbą kompleksowej ewaluacji ex-post wpływu środków z interwencji infrastrukturalnych w latach 2004-2006 na sytuację gospodarczą regionów jest badanie, którego metodologia jest opisana w cytowanym już wcześniej artykule Rokickiego i Sochy (2008). Badanie to opiera się na estymacji funkcji produkcji dla Polski oraz grup województw, dzięki której oszacowane są elastyczności poszczególnych czynników produkcji. Następnie szacowana jest zmiana zasobów poszczególnych czynników produkcji dzięki interwencjom infrastrukturalnym, przy czym oparta jest ona na danych dotyczących rzeczywistego wykorzystania funduszy, a nie jedynie planach wynikających z dokumentów programowych. Wreszcie, po oszacowaniu zmiany zasobów czynników produkcji możliwe jest obliczenie zmiany produkcji i zatrudnienia w odniesieniu do scenariusza bez interwencji. Wyniki badania przedstawione są w tabeli 5, która pokazuje maksymalny wpływ inwestycji współfinansowanych w ramach polityki spójności UE na sytuację gospodarczą poszczególnych regionów¹⁸.

Tabela 5 Wpływ NPR 2004-2006 na regionalne PKB i zatrudnienie (mierzone jako odchylenie od scenariusza bazowego).

Województwo	Δ produkcja	Δ zatrudnienie
Dolnośląskie	0.01%	0.01%
Kujawsko-pomorskie	4.24%	0.09%
Lubelskie	1.90%	0.93%
Lubuskie	5.54%	0.09%
Łódzkie	4.80%	0.07%
Małopolskie	4.07%	0.11%
Mazowieckie	0.01%	0.01%
Opolskie	5.06%	0.06%
Podkarpackie	1.88%	0.98%
Podlaskie	1.91%	0.90%
Pomorskie	0.02%	0.01%
Śląskie	0.02%	0.01%
Świętokrzyskie	2.19%	1.12%
Warmińsko-mazurskie	2.00%	1.00%
Wielkopolskie	0.02%	0.01%
Zachodniopomorskie	4.21%	0.14%

Źródło: obliczenia własne.

Zgodnie z założeniami modelu na którym oparte jest badanie, maksymalny wpływ inwestycji infrastrukturalnych realizowanych w ramach NPR powinien być obserwowany w roku 2008¹⁹, następnie wpływ ten powinien stopniowo maleć ze względu na deprecjację. Kluczowe dla oceny wpływu środków z UE na migracje międzywojewódzkie jest porównanie efektów inwestycji infrastrukturalnych w regionach o niskim i wysokim poziomie rozwoju gospodarczego. Jak widać wyraźnie w tabeli 2, regiony o najwyższym poziomie dochodu per capita i stopie zatrudnienia (dolnośląskie, mazowieckie, pomorskie, śląskie i wielkopolskie) w najmniejszym stopniu odnotują poprawę sytuacji gospodarczej spowodowaną interwencjami infrastrukturalnymi. A zatem środki z UE powinny doprowadzić do zmniejszenia regionalnego zróżnicowania dochodu w Polsce, przy czym ich wpływ jest tutaj bardzo mały. Nie zmienia to jednak faktu, iż w tym kontekście należy uznać, że na skutek działalności funduszy UE w naszym kraju poziom migracji

¹⁶ Patrz np. Bradley, J., Zaleski, J., Tomaszewski, P., Zembaty, M., i Wojtasiak, A. (2006). Ocena wpływu Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia i wybranych Programów Operacyjnych na lata 2007-2013 na gospodarki polskich województw przy pomocy modeli regionalnych HERMIN. Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego; Bukowski, M., Pelle, D., and Saj, W. (2008). Wpływ funduszy unijnych na gospodarkę Polski w latach 2004-2020. Instytut Badań Strukturalnych; Kaczor, T., and Socha, R. (2008). Badanie wpływu Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006 oraz Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 na wybrane wskaźniki dokumentów strategicznych. Instytut Badań na Gospodarkę Rynkową.

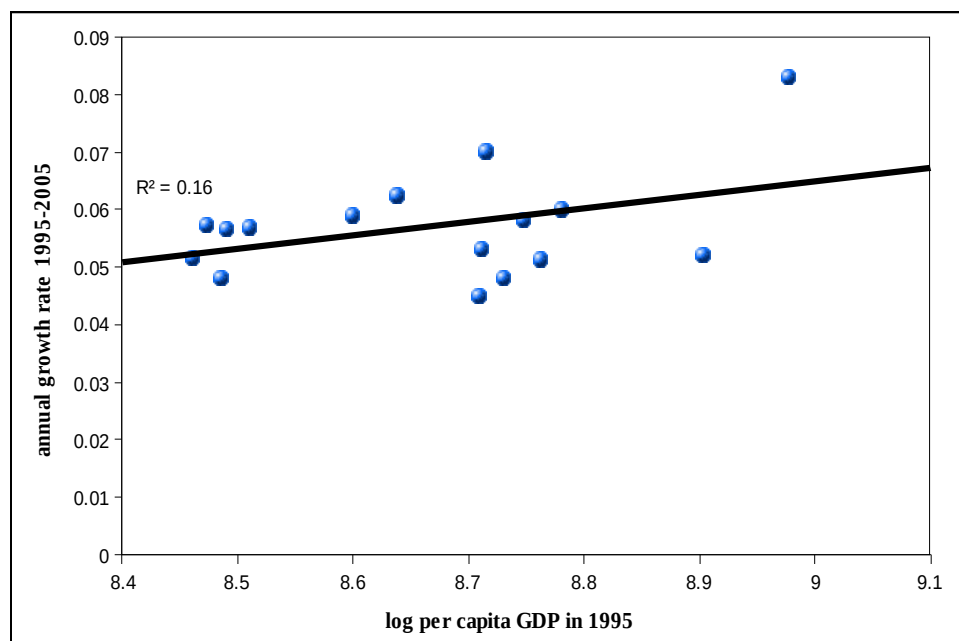
¹⁷ Część raportów odnosi się natomiast do łącznego wpływu środków przewidzianych w ramach NPR 2004-2006 i NSRO 2007-2013, przy czym są to ewaluacje ex-ante.

¹⁸ Badanie uwzględnia zarówno środki z funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności jak i przyznane w ramach Inicjatyw Wspólnoty.

¹⁹ Zgodnie z regułą $n + 2$.

międzyregionalnych powinien nieznacznie się obniżyć. Trudno jest jednoznacznie określić rzeczywistą wielkość zmian w liczbach bezwzględnych w kolejnych latach, chociażby ze względu na to, że brak jest dokładnych danych o konkretnym terminie zakończenia danej inwestycji, współfinansowanej ze środków europejskich. Można jednak śmiało przyjąć, iż wpływ interwencji realizowanych w ramach NPR 2004-2006 jest minimalny, tym bardziej, że ostatnie lata to czas pogłębiającej się dywergencji dochodowej pomiędzy województwami w Polsce²⁰ (dowodem dodatniej zależności stopy wzrostu gospodarczego i poziomu dochodu może być Wykres 81). Proces ten powinien zaś z kolei powodować wzrost migracji międzywojewódzkiej w naszym kraju.

Wykres 81 Relacja pomiędzy początkowym poziomem PKB per capita, a stopą wzrostu PKB per capita w polskich województwach w latach 1995-2005.



Źródło: opracowanie własne.

Podobne wnioski wyciągnąć można również w stosunku do środków przewidzianych na lata 2007-2013. Jak pokazują wyniki ewaluacji efektów inwestycji infrastrukturalnych, przeprowadzone ex-ante za pomocą modeli HERMIN i MaMoR2, ich wpływ na poziom dochodu w poszczególnych regionach jest jeszcze mniej zróżnicowany niż w przytoczonym powyżej badaniu ex-post środków na lata 2004-2006. A zatem trudno jest oczekiwać by inwestycje infrastrukturalne spowodowały jakąś zmianę w wielkości i kierunkach migracji wewnętrznych. Doskonale widoczne jest to w tabeli 6, która podsumowuje wyniki tych badań.

Tabela 6 Wpływ inwestycji infrastrukturalnych na lata 2007-2013 na regionalne PKB w 2015 (modele HERMIN oraz MaMoR2).

Region	HERMIN	MaMoR2
Dolnośląskie	6.31	5.91
Kujawsko-pomorskie	9.72	8.15
Lubelskie	8.24	9.31
Lubuskie	10.47	6.66
Łódzkie	8.03	7.79
Małopolskie	6.46	7.26
Mazowieckie	3.32	3.80
Opolskie	4.97	3.95

²⁰ Badanie własne konwergencji sigma pokazuje, iż zakładając, że wszystkie inwestycje infrastrukturalne zrealizowane zostałyby w 2004 roku (czyli ich wpływ byłby maksymalny, gdyż nie byłoby deprecjacji) rozproszenie dochodu w Polsce zmalałoby jedynie z 0.217 do 0.211. A zatem rzeczywisty wpływ środków z funduszy strukturalnych na poziom regionalnego zróżnicowania dochodu jest kilkakrotnie mniejszy i może zostać uznany za statystycznie nieistotny.

Podkarpackie	8.39	10.36
Podlaskie	9.00	6.84
Pomorskie	6.73	6.11
Śląskie	6.08	4.32
Świętokrzyskie	8.71	9.58
Warmińsko-mazurskie	9.66	10.21
Wielkopolskie	5.87	6.63
Zachodniopomorskie	4.64	5.85

Źródło: opracowanie własne w oparciu o Bradley et al. (2006) oraz Kaczor (2006)²¹.

Uwagi: w tabeli pokazano % przyrost w stosunku do scenariusza bazowego (bez interwencji strukturalnych).

Jeszcze większy problem z dostępnością danych statystycznych występuje w przypadku informacji o wielkości migracji zagranicznych. Podobnie jak w przypadku migracji międzywojewódzkich, badanie determinant migracji zagranicznych oparte musi być na statystykach pokazujących migracje na pobyt stały. O ile jednak w przypadku migracji wewnętrznych rozbieżności pomiędzy liczbą osób przebywających czasowo poza miejscem zamieszkania, a liczbą osób migrujących na stałe mogą nie być aż tak duże, o tyle doświadczenia pierwszych lat członkostwa w UE pokazują, iż w przypadku migracji zagranicznych rozbieżności te są ogromne. Badanie oparte zostało na modelu użytym do badania migracji wewnętrznych, przy czym ze względu na brak danych stopa zatrudnienia została zastąpiona stopą bezrobocia²². Zgodnie z powyższymi założeniami, szacowany model przyjmuje następującą postać:

$$m_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \left(\frac{y_{it}}{\bar{y}_t} \right) + \alpha_2 (b_{it} - \bar{b}_t) + u_{it}$$

gdzie m_{it} oznacza napływ lub odpływ migracyjny do/z kraju i w roku t na 1000 osób,

$\frac{y_{it}}{\bar{y}_t}$ to stosunek dochodu per capita w danym kraju do dochodu per capita w Polsce w roku t , $b_{it} - \bar{b}_t$ pokazuje różnicę pomiędzy stopą bezrobocia w kraju i w roku t a stopą bezrobocia w Polsce, zaś u_{it} to składnik losowy. Dodatkowo w modelu uwzględnione zostały zmienne zerojedynkowe pozwalające na pokazanie efektów stałych dla poszczególnych krajów (punktem odniesienia są Niemcy)²³ oraz eliminujące problem sezonowości. Estymacja oparta została o dane pochodzące z GUS (migracje oraz stopa bezrobocia) oraz MFW (PKB per capita w PPS) dla lat 2002-2007. Uwzględniono dane dla państw, które są głównym kierunkiem emigracji oraz te, z których przybywa najwięcej imigrantów. Wyniki estymacji pokazane zostały w tabeli 7.

Jak widać wyraźnie w przypadku emigracji z Polski za granicę zmienną, która statystycznie istotnie wpływa na decyzje migracyjne jest poziom dochodu. A zatem im większa jest różnica pomiędzy dochodem w kraju i dochodem zagranicą tym większy jest strumień migracji. Nieistotna statystycznie jest natomiast zmienna opisująca różnicę w poziomie bezrobocia. Z kolei w przypadku imigracji to właśnie poziom bezrobocia jest istotnym determinantem decyzji migracyjnych, zaś poziom dochodu nie odgrywa istotnej roli. Jest to prawdopodobnie spowodowane charakterem imigracji – można się domyślać, że większość imigrantów to osoby powracające z emigracji. Warto zwrócić uwagę, że o ile w przypadku migracji wewnętrznych czynniki makroekonomiczne odgrywają kluczową rolę, o tyle w przypadku migracji zagranicznych jest już nieco inaczej. Najlepiej oddaje to stosunkowo niski wskaźnik dopasowania modelu jakim jest R^2 . Warto w tym miejscu zauważyć, iż podobne wyniki otrzymane zostały również w innych badaniach pokazujących determinanty

²¹ Patrz Kaczor, T. (2006b). Prognoza oddziaływania makroekonomicznego realizacji Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013. Instytut Badań na Gospodarkę Rynkową.

²² W przypadku krajów UE dane na temat stopy zatrudnienia znaleźć można w zasobach EUROSTATU. W badaniu uwzględnione zostały jednak również kraje spoza UE, które tradycyjnie są celem emigracji z Polski (np. Australia, Kanada czy Stany Zjednoczone) bądź też źródłem imigracji (Białoruś, Rosja i Ukraina). To właśnie dla niektórych z tych państw brak jest danych dotyczących stopy zatrudnienia.

²³ Zabieg ten ma za zadanie wyodrębnić szczególnych cech każdego kraju, które mogą wpływać na wielkość przepływów migracyjnych pomiędzy Polską, a tym krajem. Podobnie jak w przypadku badania migracji wewnętrznych wybór kraju odniesienia jest arbitralny i nie powinien mieć wpływu na wyniki estymacji.

migracji międzynarodowych, opracowanych dla innych krajów²⁴. Na inne, głównie prawne, uwarunkowania migracji zewnętrznych zwracali również uwagę eksperci w trakcie panelu ekspertów oraz wywiadu grupowego.

Tabela 7 Wyniki badania ekonometrycznego determinant migracji zagranicznych na pobyt stały w Polsce w latach 2002-2007.

Zmienna wyjaśniająca	Zmienna wyjaśniana	
	emigracja	imigracja
α_0	-1.661**	0.039
	(-2.566)	(0.814)
α_1	0.908***	0.007
	(2.928)	(0.305)
α_2	1.596	0.559**
	(1.229)	(2.167)
Irlandia	-0.393**	0.022
	(-2.024)	(1.293)
Hiszpania	0.065	-0.033***
	(0.718)	(-3.258)
Francja	-0.151***	-0.027***
	(-3.934)	(-3.291)
Włochy	0.023	-0.018*
	(0.349)	(-1.747)
Holandia	-0.336**	0.004
	(-2.435)	(0.254)
Austria	-0.254**	0.012
	(-2.239)	(0.821)
Szwecja	-0.204***	-0.005
	(-2.805)	(-0.470)
Wielka Brytania	-0.094	0.007
	(-1.228)	(0.547)
Kanada	-0.389***	-0.013
	(-3.421)	(-1.077)
Stany Zjednoczone	-0.820***	-0.013
	(-3.091)	(-0.620)
Australia	-0.237***	-0.007
	(-2.771)	(-0.554)
Norwegia	-1.180***	-
	(-2.913)	
Belgia	-0.211***	-
	(-4.128)	
Białoruś	-	0.040
		(0.854)
Rosja	-	-0.014
		(-0.421)
Ukraina	-	0.001
		(0.027)
liczba obserwacji	84	90
skorygowany R ²	0.491	0.361

²⁴ Patrz np. Alvarez Plata, P., Brücker, H., Siliverstovs, B. (2003). Potential Migration from Central and Eastern Europe into the EU15 – An Update. DIW Berlin; Mansoor, A., Quillin, B. (ed.) (2006). Migration and Remittances. Eastern Europe and the Former Soviet Union. The World Bank.

.....

Uwagi: .01 - ***; .05 - **; .1 - *; wartości statystyki *t* podano w nawiasach.

Wnioski, jakie płyną z niniejszego badania, wskazują jednoznacznie, że interwencje infrastrukturalne współfinansowane ze środków UE w Polsce powinny z jednej strony wpłynąć na spadek emigracji, z drugiej zaś na wzrost imigracji. Wskazują na to jednoznacznie wyniki zarówno badań ewaluacyjnych dokonywanych ex-ante jak i ex-post. W obu przypadkach autorzy przewidują, że działalność funduszy UE w Polsce spowoduje wzrost PKB oraz spadek bezrobocia²⁵. Jednak jak pokazują wyniki badania ex-post środków wydatkowanych w ramach NPR 2004-2006, w latach 2004-2007 wpływ interwencji na wzrost gospodarczy i zatrudnienie był na tyle mały, że można go uznać za statystycznie nieistotny z punktu widzenia oddziaływania na wielkość przepływów migracyjnych.

W odróżnieniu od migracji wewnętrznych, wpływ funduszy strukturalnych na migracje zagraniczne w dłuższym okresie czasu, a więc np. w roku 2015 gdy efekty perspektywy finansowej 2007-2013 będą maksymalne powinien być statystycznie istotny. W oparciu o prognozy ex-ante trudno jest go jednak oszacować, chociażby ze względu na zastrzeżenia jakie mogą budzić ich wyniki (chodzi tutaj przede wszystkim o przeszacowanie pozytywnych efektów interwencji na rozwój gospodarczy).

Podsumowując, należy przyjąć, iż w przypadku sytuacji, w której nie byłoby interwencji z funduszy strukturalnych w naszym kraju (sytuacja kontrfaktyczna) wielkość strumieni migracji nie uległaby istotnej zmianie. Dotyczy to zarówno migracji wewnętrznych jak i migracji zewnętrznych. Zarówno w pierwszym jak i w drugim przypadku kluczowa jest wielkość i sposób wydatkowania środków przewidzianych na lata 2004-2006 – nie wpływają one w znaczący sposób ani na konwergencję wewnętrzną ani też nie przyspieszają wystarczająco wzrostu gospodarczego kraju jako całości. Obserwację tą potwierdzają również dane z badań terenowych. Zarówno w przypadku badania reprezentatywnego ogółu społeczeństwa, jak również emigrantów i imigrantów, nie stwierdzono istotnego wpływu funduszy unijnych na ich decyzje migracyjne. Pewien wpływ tych środków na zachowania poszczególnych grup korzystających bezpośrednio z funduszy (beneficjentów ostatecznych czy też pracowników instytucji) nie może być uogólniany na całe społeczeństwo.

Nieco większy wpływ mogą przynieść inwestycje infrastrukturalne realizowane w ramach perspektywy finansowej 2007-2013. Przy czym, na podstawie panelu ekspertów, można sformułować następujące obserwacje i wnioski.

Kierunki migracji są wyraźne – z terenów wiejskich i małych miast do miast średnich i dużych, stanowiących ośrodki wzrostu. Fundusze UE mogą przyspieszyć te migracje, jeśli realizowane inwestycje będą koncentrowane w ośrodkach wzrostu. Inwestycje realizowane na terenach wiejskich czy też w małych miasteczkach nie zatrzymają naturalnych ruchów migracyjnych w kierunku ośrodków wzrostu. Możliwe jest odwrócenie trendu w wybranych, mniejszych ośrodkach miejskich, ale pod warunkiem skoncentrowania wysiłków inwestycyjnych na zidentyfikowanym potencjale, mocnej stronie danej miejscowości. Nie zmieni to jednak trendów migracyjnych w skali całego kraju.

Inwestycje finansowane ze środków Unii Europejskiej mogą przyczyniać się do poprawy jakości życia w poszczególnych miejscowościach. W przypadku zintegrowanego podejścia, łączącego inwestycje w rozwój gospodarczy oraz podnoszące jakość życia, te drugie mogą stać się ważną kartą przetargową w konkurencji regionów o kapitał intelektualny pracowników. Aby tak się jednak stało, konieczne jest precyzyjne wskazanie deficytów w poszczególnych miejscowościach – obszarów, które zniechęcają do przyjazdu lub mogą stać się czynnikami wypychającymi. Inwestycje powinny stanowić odpowiedź na te deficyty.

Fundusze Unii Europejskiej mogą również stać się ważnym czynnikiem modernizacji państwa i gospodarki, w tym szczególnie modernizacji instytucji publicznych: poprawy jakości pracy urzędów, zwiększenia efektywności i skuteczności ich pracy, wzrostu wykorzystania technologii informatycznych. Dzięki temu Polska może stać się krajem bardziej atrakcyjnym – zarówno dla obecnych emigrantów, jak i dla potencjalnych imigrantów, tym

²⁵ Patrz np. Bradley, J., and Zaleski, J. (2002). Wyniki modelowania wpływu funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności na gospodarkę polską przy zastosowaniu polskiej implementacji modelu HERMIN. Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej; Bukowski, M., Pelle, D., and Saj, W. (2008). Wpływ funduszy unijnych na gospodarkę Polski w latach 2004-2020. Instytut Badań Strukturalnych; Kaczor, T., and Socha, R. (2008). Badanie wpływu Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006 oraz Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 na wybrane wskaźniki dokumentów strategicznych. Instytut Badań na Gospodarką Rynkową; Rokicki, B., Socha, M. W. (2008). The Effects of Poland's Integration with the EU: Structural Interventions and Economic Development in the Eastern Border Regions. *The Journal of Comparative Economic Studies*, Vol. 4.

.....

samym przyczyniając się do poprawy salda migracji. Jednak ten rodzaj oddziaływania jest niezwykle trudno uchwytne i praktycznie niemierzalny.

W chwili obecnej trudno jest przewidzieć, w jaki sposób będą kształtować się trendy migracyjne w przyszłości. Kryzys gospodarczy wprowadził duży poziom niepewności i wyraźnie zaburzył dotychczasowe zachowania migracyjne. Stąd praktycznie niemożliwe jest prognozowanie w oparciu o ekstrapolację dotychczasowych trendów.

Na podstawie dostępnych danych można jednak wnioskować, że kryzys uderzy najmocniej w te kraje europejskie, gdzie jest relatywnie dużo polskich emigrantów: Wielka Brytania, Irlandia i Hiszpania. Niewielu z emigrantów wie, jak będzie wyglądał kryzys w tych krajach. Jednak wydaje się, że pogorszenie sytuacji na tamtejszych rynkach pracy może powodować powroty do Polski. Przy czym osoby te będą osiedlać się raczej w dużych i średnich ośrodkach miejskich. Tym samym nastąpi migracja z terenów wiejskich i małych miejscowości do większych ośrodków miejskich, ale za pośrednictwem migracji zagranicznych.

Można się zatem spodziewać ograniczania skali migracji zewnętrznych i narastania, wraz z kryzysem, zjawiska reemigracji. Z drugiej strony w ramach migracji wewnętrznych można spodziewać się narastania migracji do większych ośrodków miejskich. Paradoksalnie, fundusze unijne mogą ten proces opóźniać, zwiększając atrakcyjność regionalnych rynków pracy.

6. Studia przypadku

Wyniki badania zaprezentowane powyżej dotyczą różnych aspektów migracji w kontekście wdrażania funduszy Unii Europejskiej. Jednak z punktu widzenia rozwoju regionalnego, najważniejszym poziomem oceny wpływu funduszy na migracje jest poziom lokalny. Dopiero na tym poziomie w sposób najpełniejszy można przeanalizować powiązania pomiędzy poszczególnymi czynnikami warunkującymi poziom życia i rozwoju gospodarczego.

Poniżej zaprezentowano cztery studia przypadku: miejscowości o różnym charakterze, znajdujące się w różnych województwach, o różnych doświadczeniach związanych z migracjami. Przy wyborze miejscowości do analizy starano się uwzględnić saldo migracji w ramach poszczególnych województw oraz doświadczenie związane z wykorzystaniem funduszy Unii Europejskiej. Poniżej zaprezentowano cztery raporty ze studiów przypadku.

6.1. Studium przypadku nr 1 - Grodzisk Mazowiecki

6.1.1. Opis sytuacji społeczno-gospodarczej gminy

Miasto powiatowe Grodzisk Mazowiecki położone jest w województwie mazowieckim - około 30 km na południowy zachód od Warszawy. Powierzchnia gminy wynosi 107 km². W skład jednostki, poza miastem wchodzi 31 sołectw. Największe z nich to: Chlebnia, Izdebnko Kościelne, Adamowizna, Odrano Wola, Książnice i Kawęczyn. W bezpośrednim sąsiedztwie miasta znajdują się kluczowe dla regionu szlaki komunikacyjne. Miasto zamieszkuje obecnie ponad 27 tys. mieszkańców. Stanowią oni ok. 72% ludności gminy, na terenie której w 2007 roku zameldowanych było 38,1 tys. osób. Liczba ludności Miasta i Gminy Grodzisk Mazowiecki od 1997 roku systematycznie rośnie. Wpływ na to mają przede wszystkim korzystne trendy w procesach migracyjnych oraz ruchu naturalnym miejscowej ludności.

53% ogółu ludności stanowią kobiety, a 47% to mężczyźni. Można zauważyć, że w latach 2004-2007, pomimo pozytywnych tendencji w kształtowaniu się przyrostu naturalnego na terenie miasta i gminy, struktura wiekowa ludności Grodziska Mazowieckiego utrzymywała się w podobnym kształcie. Gminę zamieszkuje w większości (65%) osoby w wieku produkcyjnym (kobiety w wieku 18-59, mężczyźni w wieku 18-64), natomiast 20% stanowią dzieci i młodzież do 18 roku życia, a 15% to osoby w wieku poprodukcyjnym (kobiety powyżej 60 roku życia i mężczyźni powyżej 65 roku życia).

6.1.1.1. Warunki życia ludności

Miasto Grodzisk Mazowiecki podzielone jest na 2 strefy: dzielnicę przemysłową i dzielnicę mieszkaniową. Północna część miasta to strefa przemysłowa, rozciągająca się także na tereny wsi Natolin, natomiast dalej w północnej części gminy przeważają tereny rolne. Południowa część miasta i gminy to tereny przeznaczone pod zabudowę mieszkaniową, natomiast tereny wiejskie w tej części gminy zostaną stopniowo przekształcone w osiedla domków jednorodzinnych. Obecnie na rynku mieszkaniowym deweloperzy oferują zarówno domy i w pełni uzbrojone działki budowlane m.in. na osiedlu domków jednorodzinnych we wsiach Książnice, Czarny Las, jak również mieszkania i apartamenty na terenie miasta Grodzisk Mazowiecki.

Na terenie gminy funkcjonują placówki edukacyjne wszystkich szczebli: od przedszkola do szkół wyższych łącznie. Ochronę zdrowia mieszkańców gminy Grodzisk Mazowiecki zapewniają publiczny Szpital Zachodni oraz liczne niepubliczne przychodnie i prywatne gabinety lekarskie.

Głównym ośrodkiem kulturalnym w Grodzisku Mazowieckim jest nowoczesny, wybudowany dzięki dotacji unijnej, budynek Centrum Kultury. W Centrum mieści się sala kinowa, klub muzyczny, pracownie tematyczne, sale prób i ćwiczeń oraz multimedialna sala historii Grodziska.

Grodzisk Mazowiecki zapewnia swoim mieszkańcom nowoczesną infrastrukturę sportową. W skład Ośrodka Sportu i Rekreacji, zabezpieczającego potrzeby mieszkańców w zakresie sportu i rekreacji, wchodzi następujące obiekty: Pływalnia Miejska „Wodnik 2000”, Grodziska Hala Sportowa, Stadion, Korty tenisowe, Tereny Sportowo-Rekreacyjne „Stawy Walczewskiego”.

6.1.1.2. Sytuacja na rynku pracy

Dzięki aktywności władz gminy, która stara się stworzyć atrakcyjne warunki dla rozwoju przedsiębiorczości nieprzerwanie od lat 90. XX wieku w gminie rośnie liczba podmiotów gospodarczych. W 2004 r. na terenie Grodziska Mazowieckiego swoją siedzibę miały 5152 firmy, natomiast w 2007 r. było ich już 5672. Wiodącymi sektorami lokalnej gospodarki są przemysł i usługi. Najprężniej działa na terenie gminy branża spożywcza i przemysł farmaceutyczny. Działalnością usługową zajmują się m.in. duże firmy spedycyjno-transportowe, sektor bankowy oraz biura rachunkowe, agencje reklamowe itp. Od kilku lat środek ciężkości przesuwa się z przemysłu w kierunku sektora usług. Nadal jednak Grodzisk Mazowiecki zaliczany jest do najbardziej uprzemysłowionych miast aglomeracji warszawskiej. Dynamicznie rozwija się także handel, zarówno detaliczny jak i hurtowy. W latach 90-tych Grodzisk zainwestował w promocję miasta oraz zakup ziemi, którą przygotował dla inwestorów, by przyciągnąć do gminy nowe firmy. *W ciągu ostatnich 15 lat na terenie Grodziska swoją siedzibę założyło ponad 70 firm zatrudniających powyżej 100 pracowników, w większości przemysłowych, z czego gros w ciągu ostatnich 10 lat, a np. w tamtym roku osiedliło się w gminie 5 średniej wielkości firm*, mówi burmistrz Grzegorz Benedyckiński. Na grodziskim rynku działa obecnie ok. 6000 firm. Największymi pracodawcami na grodziskim rynku pracy są następujące firmy: Frito-Lay, Danfoss, Raben, Hiestand, Interchemall, Euroglas, Inter-team. W ostatnich latach szczególnie szybko rozbudowuje się Danfoss, Frito-Lay i Euroglas.

Liczba bezrobotnych w gminie z każdym rokiem, poczynając od 2004, maleje. W 2004 r. 1757 osoby z terenu gminy Grodzisk Mazowiecki były zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy jako bezrobotne, natomiast w 2008 r. liczba ta stopniała do 630 osób. Od 4 lat systematycznie spada w powiecie stopa bezrobocia. W roku 2004 na terenie powiatu grodziskiego sięgała ona 13,2%. Od tej pory obniżyła się o 10% i na koniec grudnia 2008 r. wyniosła 4%. Powiat grodziski wyróżnia się spośród innych mazowieckich powiatów bardzo niską stopą bezrobocia oraz bardzo małą liczbą zarejestrowanych osób bezrobotnych.

Struktura bezrobotnych pod względem wieku w ciągu ostatnich lat nie uległa zmianom. *Bezrobotnych w każdej z grup jest proporcjonalnie tyle samo każdego roku*, mówi dyrektor PUP Hanna Wilamowska. W 2008 r. ok. 40% bezrobotnych stanowiły osoby powyżej 45 r. życia, a 16% bezrobotnych to młodzież do 25 r. życia. Duża grupa bezrobotnych wywodziła się ponadto spośród osób w wieku 25-34 (prawie 30% wszystkich zarejestrowanych jako nieposiadających zatrudnienia)²⁶. Zmiana dokonała się tymczasem w strukturze bezrobotnych wg płci. Jeszcze w latach 2004-2005 wśród osób pozostających bez pracy widoczna była przewaga mężczyzn, zaś w latach 2006-2007 wśród nieposiadających zatrudnienia znalazło się więcej kobiet. Bezrobotni na dzień 30 czerwca 2008 r. w powiecie grodziskim to przede wszystkim osoby, które ukończyły gimnazjum lub mają niższe co najwyżej wykształcenie podstawowe (32,1% bezrobotnych). Sporą grupę zarejestrowanych w PUP stanowią także osoby legitymujące się dyplomem zasadniczej szkoły zawodowej (23,8%) oraz posiadające wykształcenie policealne i średnie zawodowe (22,9%). O połowę mniej jest bezrobotnych osób, które ukończyły liceum ogólnokształcące (12,3%), lub wykształcenie wyższe (8,9%).

W ostatnich latach, m.in. dzięki realizacji przez PUP licznych projektów unijnych, zmniejszył się w gminie odsetek osób długotrwale bezrobotnych wśród ogółu osób zarejestrowanych jako nieposiadające zatrudnienia (odsetek ten wynosił ok. 50% w 2004 r., a na początku 2009 r. ocenia się go na ok. 20%). W 2008 r. wśród grodziskich bezrobotnych najwięcej było osób, które bez pracy pozostają od 1 miesiąca do 12 miesięcy (80% bezrobotnych). Odsetek pozostających bez zatrudnienia od 12 do 24 miesięcy jest o wiele niższy (10,9%). Natomiast nie ma znacznej różnicy między odsetkiem osób bezrobotnych od 12 do 24 miesięcy a tymi, którzy nie pracują powyżej 24 miesiące (9,46%).

Zmiany na grodziskim rynku pracy wg Hanny Wilamowskiej, dyrektor Powiatowego Urzędu Pracy, wynikały przede wszystkim ze wzrostu gospodarczego w kraju oraz emigracji zagranicę specjalistów z branży finansowej, budownictwa, którzy zwolnili miejsca dla bezrobotnych. *Również wymagania pracodawców się zmniejszyły*, mówi dyrektor PUP, *wiek i wykształcenie kandydata na pracownika stały się dla pracodawców mniej istotne niż wcześniej*. Grodziscy bezrobotni niechętnie szukają pracy poza granicami gminy. Mimo to, w 2007 r. ok. 10-15 mieszkańców Grodziska wyjechało do pracy w zakładzie LG we Wrocławiu. Osoby zarejestrowane w Urzędzie Pracy nie korzystały też zbyt często z możliwości wyjazdu do pracy zagranicą.

²⁶ Szczegółowe dane dotyczące bezrobocia w powiecie grodziskim w 2008 r. dotyczą stanu na 30 czerwca 2008 r. (pochodzą z prezentacji Prezentacja_2008_bezrobocie dostępnej na stronie internetowej PUP w Grodzisku Mazowieckim www.pupgm.internetdsl.pl)

Raczej przejmowały stanowiska po pracownikach, którzy znaleźli atrakcyjniejszą i lepiej płatną pracę poza granicami kraju.

Również Urząd Miasta w Grodzisku Mazowieckim brał udział w kształtowaniu lokalnego rynku pracy. *Jeszcze w 2003 r., mówi pani Ewa Pelc, pracownik Urzędu Miasta, bezrobocie w gminie było na dość wysokim poziomie. Wtedy podjęto decyzję o przystąpieniu do programu Pierwsza praca, organizowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej za pośrednictwem Wojewódzkiego Urzędu Pracy.* Celem tego programu była ochrona młodych ludzi kończących edukację przed bezrobociem poprzez zapewnienie absolwentom pierwszych doświadczeń zawodowych. W wyniku tego programu powstało Infocentrum – Grodziskie Centrum Informacji, otwarte w 2004 r. Infocentrum zajmuje się działaniami promocyjnymi, pomocą bezrobotnym oraz pomocą osobom prowadzącym działalność gospodarczą. Ponadto gmina organizuje giełdy pracy, na które przyjeżdżają także osoby z sąsiednich gmin.

Obecnie gmina aktywizuje bezrobotnych poprzez program prac społecznie użytecznych, którego ogólne ramy wyznacza Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. W programie biorą udział osoby znajdujące się w trudnej sytuacji, będące klientami Ośrodka Pomocy Społecznej. *Realizacja takich programów jak program prac społecznie użytecznych sprawia, że mieszkańcy gminy mogą się czuć bezpiecznie, bo nie zostaną pozostawieni samym sobie,* zauważa Ewa Pelc.

Obecnie (styczeń 2009 r.) stopa bezrobocia rośnie, coraz więcej osób jest zwalnianych głównie w firmach z branży budowlanej oraz w firmach produkcyjnych. Likwidowane są zarówno stanowiska najniższe jak i średnie kierownicze. Od połowy 2008 r. zmniejsza się widocznie liczba ofert pracy w PUP.

6.1.1.3. Migracje w gminie

Grodzisk Mazowiecki cechuje się wysokim dodatnim wskaźnikiem salda migracji, na który ma wpływ przede wszystkim stale rosnąca liczba osób decydujących się na osiedlenie na terenie miasta. Trend ten kształtuje się od połowy lat 90-tych, kiedy to w Grodzisku zaczęły się osiedlać osoby poszukujące zatrudnienia w powstających na jego terenie dużych zakładach produkcyjnych. W okresie 2004 – 2007 saldo migracji wzrastało średnio w tempie ok. 7% rocznie. Największy wzrost salda migracji zanotowano w Grodzisku w 2006 r., kiedy wyniósł on 12%. W 2007 roku można zaobserwować zahamowanie trendu. Przyrost salda migracji w stosunku do roku ubiegłego wyniósł tylko 1%. Natomiast już w 2008 r. saldo migracji znowu znacznie wzrosło, aż o ok. 26% w stosunku do roku 2007. Migracjom na teren miasta towarzyszy również napływ ludności do okolicznych miejscowości, takich jak Adamowizna, Odrano-Wola, Czarny Las, Książenice, gdzie powstają nowoczesne osiedla bloków oraz domków jednorodzinnych.

Tabela 8 Meldunki w Grodzisku Mazowieckim (miasto) w latach 2004-2007²⁷

MELDUNKI	2004	2005	2006	2007	2008
Zameldowania	705	708	778	816	731
Wymeldowania	438	421	455	489	320
Saldo migracji	267	287	323	327	411

Analizując migracje na teren miasta można zauważyć, że 68,2% osób, które dokonały zameldowania w latach 2004-2007 pochodziło z miast, natomiast przybysze z terenów wiejskich stanowili jedynie 30,7% migrantów. Osoby, które w okresie 2004-2008 decydowały się osiedlić na terenie gminy można podzielić na dwie główne grupy. Pierwszą z nich stanowią osoby dotychczas zamieszkałe w Warszawie, które przenoszą się do Grodziska przede wszystkim ze względu na niższe ceny mieszkań oraz lepsze warunki życia. Grupę tę dobrze definiuje ks. Jarosław Miętus, odpowiedzialny za tworzenie parafii, wokół powstającego właśnie kościoła w położonych na obrzeżach miasta Książenicach: *Co roku osiedla się u nas kilkadziesiąt nowych rodzin. Są to przede wszystkim młodzi, bardzo dobrze wykształceni ludzie, pracujący w warszawskich firmach. Młodzi ludzie, chcący założyć rodzinę, cenią sobie spokój i ciszę, którą trudno odnaleźć w stolicy. W Grodzisku i okolicach, dzięki atrakcyjnym cenom, mają szanse zakupić swoje pierwsze własne mieszkanie czy też dom.*

Tabela 9 Zameldowania do Grodziska Mazowieckiego (miasto) w latach 2004-2007

²⁷ Dane dotyczące lat 2004-2007 pochodzą z GUS, natomiast dane za rok 2008 r. zostały dostarczone przez Urząd Miasta Grodzisk Mazowiecki.

KIERUNEK MIGRACJI	2004	2005	2006	2007	Łącznie za okres 2004-2007	Udział w strukturze migracji na teren miasta
Migracje z miast	483	472	516	581	2 052	68,2%
Migracje ze wsi	216	228	249	231	924	30,7%
Migracje z zagranicy	6	8	13	4	31	1 %

Widoczną grupą osób osiedlających się w Grodzisku Mazowieckim stanowią migranci z innych rejonów Polski, dla których czynnikiem przyciągającym do Grodziska jest możliwość zdobycia zatrudnienia, zarówno w pobliskiej Warszawie jak i na lokalnym rynku pracy. Podobnie uważa ks. Miętus: *Grodzisk Mazowiecki powoli robi się taką Polską w pigułce. Osiedlają się u nas ludzie niemal z całego kraju. Dużo jest osób z województwa lubelskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego, ale bardzo często można spotkać przyjezdnych z dalszych zakątków Polski.*

Ewa Pelc, pracująca w Urzędzie Miasta, zaznacza, że migranci coraz częściej, zamiast poszukiwać pracy w Warszawie, decydują się zatrudnić w którymś z lokalnych zakładów: *Duże firmy mające swoją siedzibę w Grodzisku Mazowieckim oferują bardzo różnorodne i atrakcyjne miejsca pracy. Mogą w nich znaleźć zatrudnienie zarówno menedżerowie wyższego szczebla i specjaliści, jak i osoby do prostych prac fizycznych np. przy taśmach produkcyjnych. Do gminy rzadko jednak migrują osoby nie posiadające żadnych kwalifikacji. Większość migrantów to osoby z wykształceniem wyższym lub średnim, z uprawnieniami i kursami zawodowymi.*

Agnieszka Bielanowska, kierownik USC, zwraca uwagę na jeszcze jedną grupę migrantów osiedlających się na terenie gminy, są to zazwyczaj osoby w podeszłym wieku, które po przejściu na emeryturę sprowadzają się do gminy w poszukiwaniu ciszy i spokoju. To najczęściej mieszkańcy Warszawy, albo osoby, które po latach pracy zawodowej w innych regionach Polski, decydują się powrócić w rodzinne strony.

Nasi rozmówcy zwracali uwagę, na wysoką jakość życia, jako czynnik, który decyduje o tym, że migranci zarówno z Warszawy, jak i z innych regionów Polski wybierają Grodzisk Mazowiecki na miejsce zamieszkania. Według burmistrza Benedykcińskiego, na wysoką jakość życia składają się przede wszystkim wysoki poziom bezpieczeństwa, dobrze zorganizowana komunikacja, zarówno miejska jak również łącząca Grodzisk z Warszawą i innymi miastami regionu, dostęp do wysokiej jakości służby zdrowia i edukacji, wysoka jakość i szeroki zasięg infrastruktury komunalnej w tym kanalizacji oraz dostęp do instytucji kultury i obiektów sportowych. Czynnikiem przyciągającym młodych ludzi jest też bardzo aktywna polityka prorodzinna samorządu. Poza budową placów zabaw i rozbudową przedszkola, gmina wspiera rodziny wielodzietne, wydając jako pierwsza w Polsce „Kartę Duża Rodzina”, uprawniające członków rodzin wielodzietnych do darmowych przejazdów komunikacją miejską oraz znacznych zniżek w grodziskim kinie i pływalni.

Zachęcanie do osiedlenia się na terenie Grodziska Mazowieckiego jest jednym z priorytetów gminy. *Naszym celem jest ściągnięcie tu kolejnych ludzi, bo chcemy, żeby gmina Grodzisk liczyła 60 tys. ludzi, mówi burmistrz Grzegorz Benedykciński. - Według naszych wyliczeń, jest to populacja, która nie powinna negatywnie wpłynąć na komfort mieszkania w gminie.*

Do gminy sprowadza się rokrocznie niewielka liczba imigrantów z zagranicy, ich liczba w ostatnich latach nie wzrosła w znaczącym stopniu, są to raczej pojedyncze osoby. W styczniu 2009 r. na terenie gminy zameldowanych było 87 cudzoziemców na pobyt stały, natomiast na pobyt czasowy - 60 osób. W porównaniu do poprzednich lat stosunkowo dużo cudzoziemców od 2006 r. melduje się w gminie na pobyt czasowy, ze względu na to, że niektóre firmy zdecydowały się zatrudniać cudzoziemców. *Przykładem może być grodziski PKS, który zawiera roczne umowy o pracę z kierowcami z Ukrainy,* wskazuje Hanna Wilamowska, dyrektor PUP w Grodzisku Mazowieckim. Na pobyt czasowy przybywa do Grodziska również wyższa kadra menedżerska zachodnich przedsiębiorstw, które na terenie gminy posiadają swoje zakłady.

W okresie 2004-2007, równoległe z wzrostem liczby zameldowań na teren miasta, rosła także liczba wymeldowań. W porównaniu do struktury kierunków z których przybyli osiedlający się na teren miasta, struktura kierunków migracji osób wymeldowujących się jest bardziej zrównoważona. W tym przypadku dominują jednak wymeldowania na wieś, które stanowią 52% wszystkich wymeldowań, natomiast 46% wyprowadzających się z Grodziska Mazowieckiego osiedla się w innych miastach. Komentując te dane, Agnieszka Bielanowska wskazuje na rosnącą tendencję do przenoszenia się mieszkańców Grodziska do

.....

nowych osiedli w pobliskich wsiach: Książenicach, Czarnym Lesie czy Adamowiźnie. - *Sądząc z adresów przemeldowań pod koniec ubiegłego roku dużo mieszkańców Grodziska przenosiło się do świeżo wybudowanych domów pod miastem. Są to przede wszystkim ludzie bardziej zamożni, których stać na zakup większych nieruchomości.*

Po akcesji Polski do Unii Europejskiej i otwarciu głównie brytyjskiego rynku pracy rozpoczęły się masowe wyjazdy, szczególnie młodych osób, na Wyspy Brytyjskie w poszukiwaniu pracy. Ze względu na niedopełnianie przez wielu wyjeżdżających obowiązku wymeldowania, trudno określić faktyczne rozmiary emigracji z terenu gminy. Przykładowo, w ciągu całego 2008 r. oficjalnie jedynie 7 osób zgłosiło wyjazd zagranicę.

Tabela 10 Wymeldowania z Grodziska Mazowieckiego (miasto) w latach 2004-2007

KIERUNEK MIGRACJI	2004	2005	2006	2007	Łącznie za okres 2004-2007	Udział w strukturze migracji z miasta
Migracje do miast	199	225	185	212	821	46%
Migracje na wieś	234	196	245	259	934	52%
Migracje zagraniczne	5	0	25	18	48	3%

6.1.2. Projekty zrealizowane na terenie gminy w latach 2004-2008

Gmina jest bardzo aktywna w pozyskiwaniu funduszy na inwestycje na swoim terenie, dotyczy to również środków unijnych. W ciągu ostatnich 4 lat zrealizowała 4 projekty współfinansowane z funduszy strukturalnych, a na następne lata planowane jest wdrożenie o wiele większej liczby inwestycji z pomocą środków unijnych. Budżet gminny z każdym rokiem przewiduje coraz większe nakłady na inwestycje. Samorząd gminy przeznaczają duże środki na inwestycje, gdyż sprzyja to rozwojowi lokalnemu. W 2004 i 2005 r. prawie 27% całości wydatków gminy stanowiły wydatki inwestycyjne, by w 2006 r. powiększyć się do 28,4%, w 2007 r. osiągnąć 36,6%, natomiast w 2008 r. skoczyć do ok. 57%.

Projekty współfinansowane ze środków unijnych

Pierwszy projekt ze środków unijnych, a dokładniej z Europejskiego Funduszu Społecznego, zrealizowany przez gminę rozpoczął się w sierpniu 2005 r., a zakończył w marcu 2007 r. i dotyczył szkoleń dla jej pracujących mieszkańców w zakresie języka angielskiego i obsługi komputera. Całkowita wartość projektu wyniosła 196 tys. PLN, z czego 75% finansowane było z EFS (147 tys. PLN). Za cel projekt obrano zwiększenie mobilności zawodowej oraz lepsze przystosowanie mieszkańców gminy do zmieniającego się lokalnego rynku pracy poprzez podniesienie kwalifikacji zawodowych uczestników szkoleń. W projekcie wzięło udział 150 osób. Ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) gmina wybudowała nowoczesne Centrum Kultury. Projekt "Budowa wielofunkcyjnego budynku dla potrzeb kultury w Grodzisku Mazowieckim" był współfinansowany ze Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR). Całkowita wartość projektu wyniosła 27 mln PLN, z czego dotacja stanowiła 9,2 mln PLN. Inwestycja rozpoczęła się w marcu 2006 r., a projekt rozliczono pod koniec grudnia 2007 r. W chwili obecnej (styczeń 2009 r.) Centrum jest już otwarte i funkcjonuje.

Fundusze unijne przyczyniły się także do budowy drogi gminnej w głąb Strefy Przemysłowej. Umowę o realizacji projektu współfinansowanego ze środków EFRR pt. "Budowa drogi dojazdowej do strefy przemysłowej w gminie Grodzisk Mazowiecki" podpisano we wrześniu 2006 r. Realizacja projektu rozpoczęła się w kwietniu 2007 r., a została zakończona w październiku tego samego roku. W wyniku realizacji projektu wybudowano 907 metrów drogi. Całkowita wartość projektu zgodnie z umową wyniosła 2,3 mln PLN, w tym dofinansowanie realizacji projektu ze środków EFRR 1,7 mln PLN.

Gmina uczestniczyła także w projektach systemowych, dla których Instytucją Pośredniczącą było Kuratorium. By wyrównać szanse edukacyjne młodzieży oraz ułatwić młodzieży i nauczycielom zdobywanie wiedzy dostępnej przez Internet zrealizowano projekt "Internetowe centra informacji multimedialnej w bibliotekach szkolnych i pedagogicznych" współfinansowany był ze środków EFS. Dzięki udziałowi w tym projekcie 7 szkół w gminie zyskało biblioteki multimedialne – każda po 4 stanowiska komputerowe dla czytelnika, skaner, drukarkę i oprogramowanie biblioteki multimedialnej (1 szkoła zrealizowała 2 projekty). Gminne szkoły wykorzystywały także szansę na wyposażenie swoich placówek w sprzęt komputerowy (stanowiska komputerowe

z oprogramowaniem, serwer, drukarka, skaner, videoprojektor, komputer przenośny oraz oprogramowanie edukacyjne). Wszystkie szkoły w gminie pozyskały pracownie komputerowe.

Dzięki funduszom unijnym gmina wybudowała i zmodernizowała kanalizację, modernizuje oczyszczalnię ścieków, budowane są także nowe oraz modernizowane istniejące już stacje uzdatniania wody. Projekt "Gospodarka wodno-ściekowa w Grodzisku Mazowieckim" współfinansowany był z Funduszu Spójności. Całkowita wartość projektu wyniosła 15,1 mln EUR (z czego dotacja - 11 mln EUR). Projekt zakładał 56 kilometrów liniowych inwestycji kanalizacyjnych wybudowanych w ciągu 2,5 roku (od 2006 r., kiedy zaczęto rzeczową realizację projektu). W ramach projektu zbudowano nowe odcinki sieci wodociągowej oraz poddano renowacji już istniejące. Zmodernizowano także 3 stacje uzdatniania wody, zbudowano kanalizację sanitarną w mieście i południowej części gminy oraz zmodernizowano grodziską oczyszczalnię ścieków. Umowa o realizacji projektu została podpisana w 2004 r. i zgodnie z planem powinien się on zakończyć w 2009 r. W chwili obecnej (styczeń 2009 r.) zrealizowane jest ok. 70% projektu. Dzięki temu, że projekt jest realizowany ze środków unijnych, którymi rządzą bardzo restrykcyjne zasady uniemożliwiające ograniczenie jego zakresu, gmina zobligowana jest do wdrożenia go w takiej formie, w jakiej został zaakceptowany przez Instytucję Zarządzającą FS. *W sytuacji kryzysowej np. gdy cena euro spadła i zwiększyła się kwota, którą gmina musiała dołożyć z własnego budżetu, to właśnie rygor związany z dotacją unijną spowodował, że odkłada się inne pomysły, a skupia się na tym najważniejszym zadaniu,* opowiada zastępca burmistrza Maria Jolanta Grabowska.

Tabela 11 Projekty gminy Grodzisk Mazowiecki realizowane w latach 2004-2008

Tytuł projektu	Termin realizacji	Wartość projektu ²⁸	Wartość dotacji	Inne środki (z Funduszu Pracy, Samorządu)
Kursy językowe i komputerowe dla pracujących mieszkańców Gminy Grodzisk Mazowiecki	1.08.2005 r. - 31.03.2007 r.	196 276,89 PLN	147 207,67 PLN (Działanie ZPORR)	49 069,22 PLN
Budowa wielofunkcyjnego budynku dla potrzeb kultury w Grodzisku Mazowieckim	20.09.2005 r. - 30.12.2007 r.	27 367 411,41 PLN	9 229 848,00 PLN (Działanie ZPORR)	18 137 563,41 PLN
Budowa drogi dojazdowej do Strefy Przemysłowej w gminie Grodzisk Mazowiecki	4.09.2006 r. - 15.12.2007 r.	2 335 624,24 PLN	1 720 937,58 PLN (Poddziałanie 1.1.1 ZPORR)	614 686,66 PLN
Gospodarka wodno-ściekowa w Grodzisku Mazowieckim	27.09.2005 r. - planowane zakończenie w 2009 r.	15 131 075 EUR	11 045 685 EUR (Fundusz Spójności)	4 085 390 EUR

6.1.2.1. Projekty realizowane ze środków innych niż unijne

Każdego roku gmina realizuje wiele inwestycji, których wydatki pokrywane są w całości z budżetu gminy bądź przy współudziale innych środków. Do najważniejszych inwestycji gminy w latach 2004-2008 należały:

1. Budowa budynków komunalnych w gminie. W latach 2004-2005 wybudowano 3 budynki komunalne, by przenieść do nich mieszkańców starych kamienic nie posiadających kanalizacji i wodociągu.
2. Budowa i modernizacja w mieście oraz na wsiach ulic, które nie mają znaczenia ponadregionalnego. W gminie budowane są również ścieżki rowerowe. Corocznie dokonywana jest również budowa nowych odcinków sieci wodociągowej i przyłączy wodociągowych oraz kanalizacji sanitarnej na grodziskich osiedlach i w gminnych wsiach.
3. Remonty w oświacie. Około 1 mln PLN rocznie wydawany jest w gminie na naprawy w oświacie. Remonty dotyczą budynków szkolnych – wymiana podłóg, okien, modernizacja kotłowni, wymiana instalacji elektrycznej itp.
4. Budowa stadionu z budynkiem klubowym przy 17%-owym współudziale środków z Totalizatora Sportowego, którymi dysponuje Marszałek.

Natomiast z Mechanizmu Norweskiego gmina realizuje projekt „Start w dorosłość – zintegrowany system oddziaływań profilaktycznych w Gminie Grodzisk Mazowiecki” skierowany do dzieci i młodzieży zamieszkałej na terenie gminy. Program dotyczy profilaktyki i informacji na temat uzależnień od środków psychoaktywnych.

²⁸ Wartości projektów i dofinansowania podawane za danymi pochodzącymi ze strony Ministerstwa Rozwoju Regionalnego - Mapa Projektów, www.mapa.funduszezrealne.gov.pl

6.1.2.2. Projekty zrealizowane przez Powiatowy Urząd Pracy

Również PUP realizował w latach 2004-2007 projekty współfinansowane ze środków unijnych, a dokładniej z Europejskiego Funduszu Społecznego. Te projekty składały się z następujących części: szkoleń, staży a część również z przygotowania zawodowego i przyznawania środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Wśród projektów zrealizowanych przez Powiatowy Urząd Pracy w Grodzisku Mazowieckim znalazło się łącznie 6 projektów współfinansowanych z SPO RZL: 3 projekty w ramach Działania 1.2 Perspektywy dla młodzieży oraz również 3 projekty w ramach Działania 1.3 Przeciwdziałanie i zwalczanie długotrwałego bezrobocia. Wsparcie w projektach skierowanych do młodzieży udzielono łącznie 313 osobom, a w ramach projektów, których beneficjentami ostatecznymi byli długotrwale bezrobotni – 476 osobom. Efektywność projektów mierzona stosunkiem liczby osób zatrudnionych po jego zakończeniu do ogólnej liczby uczestników przekraczała za każdym razem założone wskaźniki. W 2008 r. PUP realizował projekt współfinansowany z Poddziałania 6.1.3 Poprawa zdolności do zatrudnienia oraz podnoszenie poziomu aktywności zawodowej osób bezrobotnych PO KL pt. „Praca Twoją przyszłością” skierowany do wszystkich kategorii bezrobotnych, na który składało się wsparcie w postaci staży, przyznania jednorazowych środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej, szkolenia, przygotowania zawodowego w miejscu pracy. Zakładano udzielenie wsparcia 104 osobom bezrobotnym.

6.1.2.3. Wpływ zrealizowanych projektów na sytuację gminy

Inwestycje dokonywane ze środków unijnych pozwalają przede wszystkim na podwyższanie jakości życia mieszkańców i zachęcają innych do osiedlania się na terenie gminy. *Jakość życia będzie porównywalna w sensie technicznym do tego, co jest w Warszawie, a w sensie mentalnym i widokowym będzie dużo lepsza*, tłumaczy burmistrz Grzegorz Benedyckiński.

Dzięki budowie nowoczesnego Centrum Kultury Grodzisk pod względem kulturalnym i sportowym uniezależnił się od Warszawy. *Mieszkańcy nie muszą jechać do Warszawy, żeby pójść do kina czy na kręgle*, mówi burmistrz Grzegorz Benedyckiński. Budowa Centrum pozwoliła poszerzyć ofertę kulturalną Grodziska oraz poprawić dostępność do imprez kulturalnych wszystkim mieszkańcom miasta. Centrum Kultury służy też lokalnemu biznesowi poprzez kompleksową organizację szkoleń i spotkań okolicznościowych, dzięki dysponowaniu salą konferencyjną na 60 osób wyposażoną w sprzęt multimedialny oraz salą widowiskową, która może być wykorzystywana także jako sala wykładowo-konferencyjna. Grodziska oferta dotycząca spędzania czasu wolnego po uruchomieniu działalności CK może konkurować z propozycjami stolicy. CK organizuje dla dzieci, młodzieży i dorosłych zajęcia fotograficzne, plastyczne, taneczne, muzyczne i tai chi. W ramach CK działa również Uniwersytet III wieku. W budynku CK odbywają się także zajęcia komercyjne np. fitness i joga, teatralne, plastyczne oraz funkcjonuje klub szachowy. W ramach kina mieszczącego się na terenie Centrum Kultury działa Grodziski Klub Filmowy, dzięki któremu mieszkańcy Grodziska mogą oglądać filmy niekomercyjne, ambitne wyświetlane często jedynie w Dyskusyjnych Klubach Filmowych. W CK mieści się także klub muzyczny, wyposażony w nowoczesny sprzęt nagłaśniający i oświetleniowy, w który można nie tylko posłuchać muzyki i potaćzyć, lecz też zagrać w bilard, rzutki czy kręgle.

Budowa drogi dojazdowej do Strefy Przemysłowej była niezbędna by zachęcić przedsiębiorstwa do osiedlania się na terenie Strefy. Priorytetem gminy jest wspieranie przedsiębiorczości i tworzenie firmom warunków do funkcjonowania na terenie Grodziska Mazowieckiego, ponieważ stale zwiększająca się liczba podmiotów gospodarczych, szczególnie dużych przedsiębiorstw, gwarantuje szybki rozwój lokalny gminy. Dzięki tej inwestycji w strefie przemysłowej swoją placówkę zlokalizowało 1 przedsiębiorstwo – Danfoss Sp. z o.o. We wrześniu 2008 r. firma otworzyła w Grodzisku nową halę fabryczną, produkującą pompy ciepła i elektryczne ogrzewanie podłogowe. Inwestycja Danfossu w Grodzisku wyniosła ok. 40 mln PLN, a docelowo firma zobowiązała się do zainwestowania minimum 65 mln PLN. Fabryka stworzyła 150 miejsc pracy, a w planach jest zatrudnienie jeszcze 100 osób. Gmina przygotowała już i złożyła projekt o dofinansowanie kolejnej drogi na terenie Strefy Przemysłowej.

Projekt dotyczący gospodarki wodno-ściekowej w Grodzisku Mazowieckim dotyczył zarówno budowy nowych odcinków sieci wodociągowej jak i renowacji istniejących już odcinków sieci, a także modernizacji stacji uzdatniania wody i budowy kanalizacji sanitarnej na terenie gminy. Swoim zasięgiem projekt objął nie tylko miasto Grodzisk Mazowiecki, lecz także znajdujące się na południu gminy wsie, wśród nich te, na których terenie znajdują się szybko rozwijające się w ostatnich latach osiedla domków jednorodzinnych – Książenice, Odrano Wola, Adamowizna i Czarny Las. burmistrz Grodziska Mazowieckiego z dumą opowiada, że w tej chwili

.....

skanalizowany jest nie tylko teren miasta, lecz też większość wsi, czym gmina wyróżnia się na tle sąsiadujących z nią gmin. Poza tym inwestycje udogadniające warunki mieszkania poza miastem pozwalają na przyciągnięcie do gminy osób zamożniejszych, które chcą zamieszkać na terenach oddalonych od miasta, lecz dobrze z nim skomunikowanych i atrakcyjnych ze względu na otaczającą osiedla zielen i ciszę.

Dyrektor PUP Hanna Wilanowska ocenia, że środki unijne stanowią dla Urzędu dużą pomoc w realizacji jego zadań, gdyż dzięki nim udało się zaktywizować więcej osób niż gdyby Urząd miał tylko do dyspozycji środki budżetowe. *Efekty z projektów unijnych wychodziły lepsze niż z projektów krajowych*, mówi Hanna Wilanowska, *najczęściej zakładaliśmy mniejszą efektywność, a realizowana była większa*. Wskaźniki dotyczące zatrudnienia planowane były z uwzględnieniem doświadczeń Urzędu w wykorzystywaniu takich samym instrumentów wsparcia bezrobotnych pochodzących ze środków budżetowych jednostki. Przykładowo w pierwszym projekcie realizowanym w ramach Działania 1.2 pt. „Przyjazny start” PUP zakładał, że po jego zakończeniu 5 osób podejmie pracę, tymczasem zatrudnienie znalazły 32 osoby. W projekcie realizowanym w ramach Działania 1.3 pt. „Powrót na rynek pracy szansą na lepsze jutro” także planowano niższy wskaźnik zatrudnienia uczestników szkoleń, wynoszący 10 osób, który został przekroczony i osiągnął 16 osób. W kolejnym projekcie z Działania 1.2 również zakładana liczba osób, które podejmą pracę po odbyciu szkolenia była o wiele niższa niż faktyczna (planowano, że 25 osób podejmie zatrudnienie, a znalazło pracę 81 osób).

Po zakończeniu projektu Powiatowy Urząd Pracy jest zobligowany do monitorowania przez rok efektów zrealizowanych przez siebie projektów. *Od 2005 r. przyznajemy środki na działalność i mamy tylko 2 przypadki zakończenia działalności po 12 miesiącach*, informuje Hanna Wilanowska.

6.1.3. Ocena wpływu realizacji projektów na migracje

Typy migracji w wyniku napływu funduszy europejskich oraz trwałość wpływu projektów na migracje

Napływ funduszy europejskich do gminy spowodował przyspieszenie wprowadzenia w życie inwestycji ważnych z punktu widzenia standardu życia ludności a także rozwoju przedsiębiorczości na jej terenie. Od kilku lat saldo migracji w Grodzisku jest dodatnie i rośnie, co oznacza, że więcej osób się sprowadza do gminy niż z niej wyprowadza. Trend ten związany jest z przykładaniem przez gminę dużej wagi do poprawy warunków życia ludności oraz koncentracją na uatrakcyjnianiu oferty gminy dla firm. W gminie budowanych jest dużo bloków mieszkalnych, rozkwit przeżywają również zlokalizowane w południowej części gminy osiedla domków jednorodzinnych. By zapewnić wygodne warunki życia na tych terenach gmina zrealizowała dofinansowany ze środków unijnych projekt dotyczący gospodarki wodno-ściekowej w samym Grodzisku Mazowieckim oraz w południowej części gminy. Dzięki temu do gminy sprowadzają się na stałe nowi mieszkańcy – zarówno osoby młode, dobrze wykształcone, pracujące w przeważającej części w Warszawie, jak i osoby o wyższym statusie materialnym, szukające wygodnej i spokojnej lokalizacji do wybudowania bądź kupienia domu. Dzięki funduszom, przyznaje Zastępca burmistrz Maria Jolanta Grabowska, inwestycje kanalizacyjne i związane ze stacjami uzdatniania wody mogły przebiec szybciej i sprawniej, do czego przyczynił się rygor związany z dotacjami z Funduszu Spójności. W związku z poprawą warunków mieszkaniowych poza granicami miasta widać w ostatnich latach wzrost migracji w obrębie gminy, z miasta na wieś. Według informacji uzyskanej od Agnieszki Bieleńskiej, kierownika USC w Grodzisku Mazowieckim, na wieś przeprowadzają się osoby w wieku produkcyjnym, w związku z budową domu, natomiast młodzi ludzie raczej zostają w mieście.

Władze Grodziska zdają sobie sprawę, że na decyzję o zamieszkaniu w danej miejscowości wpływ ma też jej oferta kulturalno-rekreacyjna. Żeby wyjść naprzeciw oczekiwaniom swoich mieszkańców oraz zachęcić tych, którzy rozważają zamieszkanie na terenie Grodziska, władze zdecydowały się wybudować nowoczesne Centrum Kultury, którego propozycje mogłyby stanowić konkurencję nie tylko w stosunku do sąsiednich gmin, ale także do Warszawy, stolicy kulturalnej Mazowsza. Centrum Kultury stale wzbogaca swoją ofertę, tak by zaspokajać coraz większą liczbę różnorodnych potrzeb mieszkańców Grodziska. Część propozycji oferowana jest nieodpłatnie, zatem nawet ubożsi mieszkańcy mogą z nich korzystać.

Zauważalny wpływ na rozwój lokalny miała także budowa drogi w Strefie Przemysłowej. Między innymi dzięki tej inwestycji możliwe było zachęcenie do ulokowania się firmy Danfoss na terenie Strefy. Można się spodziewać, że inwestycja ta będzie nadal procentować i w Strefie będą się osiedlać kolejne przedsiębiorstwa.

.....

Oznacza to stały wzrost miejsc pracy na terenie gminy, a co za tym idzie spowolnienie odpływu z jej terenu mieszkańców i sprowadzanie się do niej nowych osób.

Ważnym sygnałem dla przyszłych i obecnych mieszkańców Grodziska są również szkolenia, które gmina oraz Powiatowy Urząd Pracy organizują zarówno dla pracujących jak i bezrobotnych mieszkańców gminy. *Mieszkańcy nie czują się pozostawieni sami sobie*, mówi Ewa Pelc z Urzędu Miasta. Obecnie sytuacja na rynku pracy przedstawia się dobrze i Urząd Miasta nie organizuje dodatkowych szkoleń czy pomocy dla bezrobotnych w innych formach, pozostawiając te zadania Urzędowi Pracy, *lecz w momencie kryzysu na lokalnym rynku pracy, jak to miało miejsce kilka lat temu, jest gotów na realizację projektów dla potrzebujących wsparcia*, mówi Ewa Pelc.

Wpływ typu projektu na migracje

Wpływ realizacji projektów unijnych w gminie Grodzisk Mazowiecki na migracje jest w głównej mierze 2-wymiarowy: z jednej strony, do gminy sprowadzają się nowi mieszkańcy, z drugiej mieszkające już na jej terenie osoby nie czują potrzeby zmiany miejsca zamieszkania. Rozwijający się m.in. dzięki inwestycji drogowej rynek pracy, a także coraz atrakcyjniejsze warunki mieszkaniowe ze stale wzboganą ofertą kulturalno-rozrywkową przyczyniają się do pozostawiania mieszkańców w gminie oraz napływu nowych osób. Osoby osiedlające się w gminie to często osoby młode, także młode rodziny. Do Grodziska sprowadzają się też osoby w wieku średnim, a nawet starsze. Można przypuszczać, że osoby młode zostaną zachęcane do osiedlenia się na terenie Grodziska przez niższe, w porównaniu do Warszawy, ceny mieszkań oraz ofertę kulturalno-rozrywkową. Niebagatelne znaczenie ma także dostępność opieki medycznej na miejscu oraz możliwości edukacyjne. To ostatnie oraz liczne zachęty w postaci zniżek dla rodzin, a także pewne oddalenie od Warszawy, gwarantujące „ciszę i spokój” może stanowić powód dla którego do Grodziska sprowadzają się młode rodziny. Ekskluzywne osiedla domków jednorodzinnych oraz osiedli z apartamentami budowane w pobliskich wsiach wpływają na decyzję osób zamożniejszych o osiedleniu się w gminie. Ich budowa na terenach wiejskich gminy jest ściśle związana z projektem kanalizacyjnym.

Podsumowując, władze gminy stworzyły atmosferę sprzyjającą rozwojowi gminy – zarówno poprzez jej promocję, jak też tworzenie warunków do lokalizowania na jej terenie nowych firm oraz dbałość o wygodę jej mieszkańców. To wszystko razem zachęca do pozostania oraz osiedlanie się na jej terenie.

Wpływ efektów projektów na migracje

Głównym efektem realizacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych są ulepszenia infrastrukturalne związane z inwestycjami w gospodarkę wodno-ściekową oraz z budową nowoczesnego, wielofunkcyjnego Centrum Kultury. Pozwoliły one poprawić jakość i warunki życia w gminie. Grodzisk Mazowiecki znajdujący się w stosunkowo niewielkiej odległości od Warszawy, stara się zapewnić swoim obecnym i przyszłym mieszkańcom ofertę kulturalno-rozrywkową, która mogłaby konkurować z propozycjami stołecznymi. Budowa kanalizacji jest natomiast ściśle związana z powstawaniem w południowej części gminy ekskluzywnych osiedli domków jednorodzinnych takich jak te w Czarnym Lesie czy w Adamowiźnie. Również budowa drogi w Strefie Przemysłowej miała pośredni wpływ na poprawę jakości życia mieszkańców, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że *realizacja tak szeroko zakrojonych działań na rzecz mieszkańców miasta jest możliwa przede wszystkim dzięki wysokim dochodom gminy, które czerpiemy głównie z podatków od firm znajdujących się na naszym terenie*, podkreśla burmistrz Benedyckiński. Grodzisk Mazowiecki nie jest dla nowoprzybyłych mieszkańców jedynie „sypialnią”. Projekty unijne przyczyniły się do poprawy potencjału endogenicznego zarówno w obszarze gospodarczym jak i społecznym.

Realizacja projektów unijnych wpłynęła także zarówno bezpośrednio jak i pośrednio na zmniejszenie bezrobocia w gminie. Dzięki udziałowi w projektach organizowanych przez Powiatowy Urząd Pracy część osób, która w nich uczestniczyła znalazła zatrudnienie, a tam, gdzie jedną z form wsparcia stanowiło przyznanie jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej, założono kilkadziesiąt mikrofirm, z których, według dyrektora PUP Hanny Wilamowskiej, większość nadal funkcjonuje. *Osoby te nie wróciły do ewidencji Urzędu jako bezrobotne i wyglądało, że im bardzo dobrze idzie przez ten rok*, twierdzi dyrektor PUP, zatem można założyć, że ich firmy utrzymały się na rynku. Pośredni wpływ na stworzenie miejsc pracy w gminie miała budowa drogi w Strefie Przemysłowej. *W strefie przemysłowej zlokalizowały się już firmy i droga była niezbędna do zachęcenia potencjalnych przedsiębiorstw do osiedlania się na jej terenie*, tłumaczy zastępca burmistrza, Maria Jolanta Grabowska. W Strefie Przemysłowej swoją fabrykę wybudowała już firma Danfoss i

zatrudniła 150 osób, a planowane jest zwiększenie liczby pracowników jeszcze o 100 osób. Następne firmy wybierające grodziską Strefę Przemysłową na osiedlenie się stworzą kolejne miejsca pracy dla mieszkańców Grodziska. Natomiast projekty związane ze wsparciem w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, czyli szkolenia dla bezrobotnych i młodych do 25 roku życia, staże oraz szkolenia dla pracujących mieszkańców Grodziska miały znaczenie lokalne i dzięki podniesieniu kwalifikacji mogły przyczynić się do zaniechania decyzji o wyjeździe z gminy lub kraju w poszukiwaniu pracy. PUP nie organizował, jak inne urzędy pracy, kursów językowych dla osób bezrobotnych, które chcą znaleźć pracę zagranicą. Kilka pojedynczych osób chciało uczestniczyć w szkoleniach specjalistycznych, po których mogłoby znaleźć zatrudnienie w firmach zagranicą. *Nasi bezrobotni to nie są osoby wyjeżdżające do pracy zagranicę*, mówi dyrektor Hanna Wilamowska. *Zagranicę wyjeżdżały osoby już pracujące, bądź w danym momencie niepracujące, które chciały sobie polepszyć warunki pracy*, opowiada dyrektor PUP, a nasi bezrobotni przejmowali pozostawione przez nich miejsca pracy.

Połączenie tych wszystkich czynników, na które wpływ mają m.in. inwestycje współfinansowane ze środków unijnych, czyli dobre warunki mieszkaniowe, różnorodne możliwości spędzania wolnego czasu, niższe niż w Warszawie i jej bezpośrednim sąsiedztwie ceny mieszkań i działek budowlanych a także bezpieczeństwo oraz dobre połączenie komunikacyjne ze stolicą sprzyjają napływowi migrantów do Grodziska Mazowieckiego. Grodzisk stara się wykorzystywać naturalne walory położenia swojej gminy oraz wzmacniać je i promować, by miasto nadal się rozwijało i osiągnęło zakładaną populację 60 tys. mieszkańców.

6.2. Studium przypadku nr 2 - Kiskowo

6.2.1. Opis sytuacji społeczno-gospodarczej gminy

Kiskowo jest gminą wiejską, leżącą w województwie wielkopolskim, w powiecie gnieźnieńskim, oddaloną o niecałe 40 km od Poznania. W skład gminy wchodzi 27 miejscowości oraz 21 sołectw. Gmina Kiskowo ma charakter typowo rolniczy, z całkowitego jej obszaru 114,58 km², ok. 80% stanowią użytki rolne. Zachodnia część gminy położona jest na terenie Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka, natomiast od wschodu i północnego wschodu leży w obrębie Lednickiego Parku Krajobrazowego, którego centralnym miejscem są Pola Lednickie w Imiołkach z Bramą III Tysiąclecia, gdzie co roku odbywają się „Spotkania Młodych nad Lednicą”.

Wieś Kiskowo zamieszkuje obecnie 1197 osób, przy czym liczba mieszkańców całej gminy wynosi 5346 osób. Ze względu na rolniczy charakter gminy nie odnotowuje się znacznego bezrobocia rejestrowanego. Stan liczby mieszkańców gminy nie podlegał znacznym wahaniom w latach 2004–2008, utrzymując się na poziomie ok. 5,3 tys. osób²⁹.

Tabela 12 Liczba ludności w gminie Kiskowo w latach 2004–2008

LUDNOŚĆ GMINY	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	5 366	5 319	5 306	5 313	5 346
Mężczyźni	2 732	2 705	2 703	2 697	2 721
Kobiety	2 634	2 614	2 603	2 616	2 625

Struktura wiekowa ludności gminy Kiskowo pokazuje, że największy i nieznacznie wzrastający z roku na rok udział w ogólnej liczbie ludności mają osoby w wieku produkcyjnym – wyniósł on średnio za lata 2004–2007 ok. 64%. Natomiast spadek można zauważyć w udziale ludności w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności.

Tabela 13 Ludność gminy Kiskowo wg grup wiekowych w latach 2004–2007

LUDNOŚĆ wg GRUP WIEKOWYCH	2004	2005	2006	2007
Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym	25,03%	24,16%	23,29%	22,92%
Udział ludności w wieku produkcyjnym	62,69%	63,28%	64,02%	64,75%
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym	11,33%	11,28%	11,53%	11,78%

²⁹ Dane dotyczące lat 2004 – 2007 pochodzą z GUS, natomiast dane obrazujące stan na koniec roku 2008 zostały dostarczone przez Urząd Gminy w Kiskowie na potrzeby niniejszego badania.

.....

W gminie Kiszkowo działają 3 szkoły podstawowe, gimnazjum oraz przedszkole. W samym Kiszkanie funkcjonuje Zespół Szkolno-Przedszkolny oraz gimnazjum, natomiast w Łagiewnikach Kościelnych oraz Sławnie prowadzone są wyłącznie szkoły podstawowe.

Na terenie gminy prowadzona jest od roku 1948 biblioteka publiczna, która obecnie posiada dwie filie: w Sławnie oraz Rybnie Wielkim działające w oparciu o komputerową bazę danych.

W Kiszkanie działa również centrum kształcenia na odległość, wyposażone w 11 stanowisk komputerowych oraz urządzenie wielofunkcyjne, sprzęt multimedialny, jak również dostosowane dla potrzeb osób niepełnosprawnych. W ramach Centrum mieszkańcy gminy mają dostęp do różnego rodzaju kursów stacjonarnych i szkoleń e-learningowych dotyczących m.in. nauki języka (angielskiego na poziomie podstawowym i zaawansowanym), przedsiębiorczości, obsługi programów biurowych.

Mieszkańcy Kiszkowa mogą korzystać z usług ośrodka zdrowia, który został odkupiony od Starostwa Powiatowego w Gnieźnie, a obecnie jest wydierżawiony Przychodni Zespołu Lekarza Rodzinnego PROMED. W ramach przychodni mieszkańcy gminy mogą liczyć na podstawową opiekę zdrowotną realizowaną przez lekarzy rodzinnych, a od roku 2006 również na opiekę ginekologiczno-położniczą. W gminie funkcjonuje również gabinet stomatologiczny, w którym pacjentów przyjmuje dwóch lekarzy.

W budynku hali widowiskowo-sportowej w Kiszkanie działa gabinet rehabilitacyjny prowadzony przez Stowarzyszenie Centrum Rehabilitacyjno-Kulturowe „PROMYK” w Kiszkanie. Stowarzyszenie działa na rzecz osób chorych i niepełnosprawnych, a obecnie skupia ponad 150 osób, pochodzących z terenu całej gminy.

Obiekt hali stanowi również centrum kultury i sportu, w ramach którego prowadzone są zajęcia dla miejscowej ludności takie jak aerobik, gimnastyka zdrowotna dla osób starszych, odbywają się poza tym zajęcia karate oraz rozgrywki tenisa stołowego i piłki halowej.

Cała gmina pokryta jest siecią wodociągową, natomiast stopień skanalizowania gminy wynosi jedynie ok. 50%. Bardzo wielu mieszkańców zajmuje się odprowadzaniem ścieków we własnym zakresie. W zakresie gospodarki odpadami ok. 85% mieszkańców korzysta ze zorganizowanego systemu zbiórki i selekcji odpadów.

W obszarze oferty mieszkaniowej w roku 2004 podjęta została decyzja o wydzieleniu dużego obszaru gminy Kiszkowo i przeznaczeniu tych terenów pod budownictwo mieszkaniowe. Utworzonych zostało ok. 400 działek budowlanych. Do chwili obecnej obszar ten został w znacznej części zabudowany - powstały budynki mieszkalne, głównie domki jednorodzinne. Obecnie tworzone są nowe obszary przeznaczone pod budownictwo mieszkaniowe, w wyniku czego w ciągu kolejnych 3 lat oddanych zostanie kolejnych 400 działek budowlanych. Udostępnione nieruchomości niezabudowane są w całości zwodociągowane, jednakże nie posiadają sieci kanalizacyjnej i nowi mieszkańcy zmuszeni są we własnym zakresie odprowadzać ścieki, w szczególności poprzez budowanie przydomowych szamb oraz wywóz nieczystości.

6.2.1.1. Sytuacja na rynku pracy

Na terenie gminy Kiszkowo na koniec roku 2007 wpisanych było do Ewidencji Działalności Gospodarczej 210 podmiotów, z czego 181 faktycznie funkcjonowało. Największą firmą działającą w Kiszkanie jest LNB Poland, produkująca premiksi i dodatki paszowe dla zwierząt, która zatrudnia ponad 200 pracowników. Drugą z kolei pod względem wielkości firmą działającą na terenie gminy jest Jutar Sp. J., zatrudniająca 35 pracowników. Obie firmy zostały utworzone w latach 90-tych przez mieszkańców Kiszkowa. Resztę firm stanowią podmioty mniejsze, często rodzinne, działające głównie w sektorze usług. Mieszkańcy gminy, pracujący w pozarolniczych sektorach gospodarki znajdują zatrudnienie w przedsiębiorstwach i instytucjach funkcjonujących na terenie gminy, powiatu, często też decydują się na codzienne dojazdy własnym środkiem transportu do innych przyległych miejscowości. Powszechnym zjawiskiem są również dojazdy do mieszkańców gminy do pracy w Poznaniu.

Stopa bezrobocia na koniec grudnia 2008 roku wyniosła w powiecie gnieźnieńskim 9,8%, przy stopie 5,9% dla całego województwa wielkopolskiego. Rolniczy charakter gminy wpływa na niski poziom bezrobocia w gminie Kiszkowo, gdzie w końcu 2008 r. zarejestrowanych było 125 osób, przy ok. 3500 mieszkańców gminy w wieku produkcyjnym. Znacznym problemem jest jednak bezrobocie ukryte.

Tabela 14 Udział bezrobotnych zarejestrowanych do ludności w wieku produkcyjnym w gminie Kiskowo w latach 2004-2007

BEZROBOTNI	2004	2005	2006	2007
Ogółem	13,2%	9,7%	8,3%	3,8%
Mężczyźni	12,0%	8,0%	5,7%	1,7%
Kobiety	14,5%	11,7%	11,4%	6,4%

Patrząc na lata 2004-2008 zauważyć można znaczny, sukcesywny spadek ogólnej liczby bezrobotnych mieszkańców gminy Kiskowo. Niepokojącym zjawiskiem jest rosnący w latach 2004-2007 udział kobiet wśród bezrobotnych, który na koniec grudnia 2008 r. wyniósł ponad 70%. *Największym problemem w gminie Kiskowo w obszarze bezrobocia są kobiety długotrwale bezrobotne. Problem polega też na tym, że są to bardzo często osoby o niskich, bądź zdezaktualizowanych kwalifikacjach, nie posiadające doświadczenia zawodowego, znaczna część z nich to klienci opieki społecznej. W przypadku niektórych z tych kobiet problemem w znalezieniu zatrudnienia są małe dzieci. Część z nich nie jest po prostu zainteresowana podjęciem zatrudnienia,* powiedziała Małgorzata Matczak, dyrektor Powiatowego Urzędu Pracy w Gnieźnie.

6.2.1.2. Migracje w gminie

Analizując zagadnienie migracji na terenie gminy Kiskowo należy podkreślić na wstępie rozbieżność ogólnodostępnych danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz tych uzyskanych podczas badań terenowych od Urzędu Gminy. Rozbieżności liczbowe nie są jednak duże i pozwalają uchwycić spójne trendy. Dane dotyczące liczby zameldowań i wymeldowań z rejestru UG oraz bazy danych GUS przedstawione są w poniższej tabeli. Zarówno liczbę zameldowań jak i wymeldowań w latach 2004-2007 charakteryzuje tendencja wzrostowa.

Tabela 15 Meldunki w gminie Kiskowo w latach 2004-2008

MELDUNKI	2004	2005	2006	2007	2008
Liczba zameldowań wg danych UG	34	39	65	83	78
Liczba zameldowań wg danych GUS	37	39	64	93	Bd
Różnica	-3	0	1	-10	-
Liczba wymeldowań wg danych UG	48	78	98	103	70
Liczba wymeldowań wg danych GUS	55	89	96	94	Bd
Różnica	-13	-11	2	9	-
Saldo migracji wg danych UG	-14	-39	-33	-20	8
Saldo migracji wg danych GUS	-18	-50	-32	-1	Bd
Różnica	-4	-11	-1	-19	-

Oba źródła danych pokazują, że migracje w gminie Kiskowo w latach 2004-2007 charakteryzuje ujemne saldo, które od roku 2005 zaczyna spadać i wg danych UG osiąga wartość dodatnią w roku 2008. Współczynnik salda migracji w gminie Kiskowo na tle powiatu oraz całego województwa prezentuje tabela poniżej. Jak widać gminę cechuje ujemny wskaźnik migracji, wyższy od wskaźnika dotyczącego powiatu gnieźnieńskiego. Współczynnik salda migracji dla gminy od roku 2005 systematycznie spada, by w roku 2007 osiągnąć poziom nieznacznie tylko wyższy od poziomu dla całego powiatu gnieźnieńskiego.

Tabela 16 Współczynniki salda migracji gminy Kiskowo na tle powiatu i województwa

WSPÓŁCZYNNIK SALDA MIGRACJI	2004	2005	2006	2007
Współczynnik salda migracji dla gminy Kiskowo	- 3,35	- 9,04	- 6,03	- 1,13
Współczynnik salda migracji dla powiatu gnieźnieńskiego	0,22	- 0,94	- 1,75	- 1,08
Współczynnik salda migracji dla województwa wielkopolskiego	0,73	0,68	0,16	0,55

Biorąc pod uwagę zależności pomiędzy wykształceniem a nasileniem migracji, należy stwierdzić brak istotnych różnic w kształtowaniu się struktury migrantów. Można zauważyć jednak, że w latach 2005-2008 od 71,4% do 83,3% osób wymeldowujących się z pobytu stałego stanowili przedstawiciele trzech grup: osób z wykształceniem niepełnym podstawowym (bądź zwolnionych z obowiązku szkolnego), osób z wykształceniem

zasadniczym zawodowym oraz ze średnim. Podobnie wygląda również sytuacja z zameldowaniami na pobyt stały, gdzie przedstawiciele w/w 3 grup charakteryzują się największą mobilnością.

Tabela 17 Struktura migrantów wg wykształcenia w latach 2004-2008

Udział osób z poszczególnych grup wykształcenia w ogóle wymeldowujących się					
Wykształcenie	2004	2005	2006	2007	2008
Niepełne podstawowe lub nie podlega obowiązkowi szkolnemu	8,82%	17,95%	21,54%	21,69%	20,51%
Podstawowe	8,82%	12,82%	9,23%	4,82%	11,54%
Gimnazjalne	0,00%	2,56%	3,08%	1,20%	6,41%
Zasadnicze zawodowe	23,53%	28,21%	27,69%	32,53%	20,51%
Średnie	47,06%	28,21%	27,69%	22,89%	30,77%
Policealne	2,94%	5,13%	0,00%	6,02%	2,56%
Wyższe	8,82%	5,13%	10,77%	10,84%	7,69%
	100%	100%	100%	100%	100%
Udział osób z poszczególnych grup wykształcenia w ogóle zameldowujących się					
Niepełne podstawowe lub nie podlega obowiązkowi szkolnemu	bd	25,64%	23,47%	19,23%	27,14%
Podstawowe	bd	6,41%	15,31%	9,62%	4,29%
Gimnazjalne	bd	0,00%	0,00%	5,77%	1,43%
Zasadnicze zawodowe	bd	37,18%	29,59%	30,77%	24,29%
Średnie	bd	20,51%	18,37%	21,15%	24,29%
Policealne	bd	0,00%	1,02%	1,92%	1,43%
Wyższe	bd	10,26%	12,24%	11,54%	17,14%
		100%	100%	100%	100%

Analiza zależności pomiędzy wiekiem mieszkańców gminy, a migracjami wykazuje, że największy udział w ogólnej liczbie migrantów mają 3 grupy wiekowe 16-25, 26-35, 36-45, przy czym największym średnim udziałem migracji (na poziomie 29,22% w przypadku zameldowań oraz 32,07% w przypadku wymeldowań) charakteryzuje się grupa wiekowa w przedziale 26 – 35 lat.

Tabela 18 Migracje w gminie Kiskowo wg wieku migrantów

Zameldowania na pobyt stały					
Wiek	2004	2005	2006	2007	2008
0-15	8,82%	23,08%	21,54%	20,48%	25,64%
16-25	35,29%	28,21%	23,08%	19,28%	24,36%
26-35	29,41%	25,64%	35,38%	31,33%	24,36%
36-45	5,88%	10,26%	4,62%	8,43%	12,82%
46-55	5,88%	10,26%	4,62%	7,23%	6,41%
56-65	2,94%	0,00%	9,23%	9,64%	3,85%
66-75	5,88%	2,56%	0,00%	1,20%	1,28%
powyżej 75	5,88%	0,00%	1,54%	2,41%	1,28%
Wymeldowania z pobytu stałego					
0-15	14,58%	26,92%	23,47%	20,19%	27,14%
16-25	27,08%	19,23%	21,43%	26,92%	21,43%
26-35	31,25%	26,92%	34,69%	37,50%	30,00%
36-45	10,42%	12,82%	9,18%	11,54%	11,43%
46-55	4,17%	6,41%	6,12%	2,88%	4,29%
56-65	4,17%	6,41%	2,04%	0,00%	2,86%
66-75	0,00%	1,28%	2,04%	0,00%	0,00%
powyżej 75	8,33%	0,00%	1,02%	0,96%	2,86%

W statystykach gminy nie widać migracji zagranicznych, jednakże zdaniem przedstawicieli władz oraz lokalnych instytucji rynku pracy podobnie jak w innych rejonach Polski, tak i w Kiskowie, miały one miejsce, lecz rzadko wiązały się z formalnym wypisem z odpowiednich rejestrów. *Część z młodych ludzi na pewno wyemigrowała z kraju. Nie mamy żadnych konkretnych danych liczbowych na temat migracji osób zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy, ponieważ bardzo często ludzie ci nie przychodzą do nas i nie informują o swoich zamiarach, albo po prostu nie stawiają się na wyznaczone w PUP wizyty, w skutek czego zostają wyłączeni z rejestru w związku brakiem gotowości do podjęcia zatrudnienia,* mówi Dyrektor PUP w Gnieźnie.

.....

Zdaniem Dyrektora PUP można zauważyć pewną zależność pomiędzy wykształceniem emigrantów a czasem trwania migracji. Osoby z niższym wykształceniem często decydowały się na pobyty krótkookresowe w celach wyłącznie zarobkowych, natomiast osoby z wyższym wykształceniem, posiadające specjalistyczne kwalifikacje częściej decydowały się na wyjazdy o charakterze stałym, często zabierając ze sobą rodzinę. Głównie kierunki migracji zagranicznych to Wielka Brytania, Irlandia i Niemcy.

W powiecie gnieźnieńskim występuje nieznaczna tylko liczba imigrantów zagranicznych. Grupę tę stanowią w szczególności menedżerowie, zatrudnieni w przedsiębiorstwach zlokalizowanych na terenie powiatu. Są to w szczególności Europejczycy (Francuzi, Duńczycy, Finowie), ale również Japończycy, pracujący dla firmy Panasonic Energy Poland S.A. w Gnieźnie.

Istotnym powodem, dla którego młodzi mieszkańcy decydują się na opuszczenie Kiszkowa są procesy związane ze zdobywaniem wykształcenia, w szczególności na poziomie wyższym. W tym przypadku procesy migracyjne są bardzo trudne do uchwycenia, nie odzwierciedlają się w statystykach, ponieważ osoba wyjeżdżająca na studia niezwykle rzadko dokonuje wymeldowania z rodzinnego domu. Zdaniem przedstawicieli gminy jest to jednak częste zjawisko.

Jak zostało napisane już wcześniej, w Kiszkanie wydzielone zostały z terenu gminy działki przeznaczone pod budownictwo mieszkaniowe i od roku 2005 są zamieszkiwane. Polityka gminy polega na udostępnieniu miejsc na osiedlanie się, jednakże bez działań związanych z zapewnieniem na tych terenach infrastruktury, np. kanalizacji.

Zagospodarowanych zostało ok. 400 działek, ale w statystykach nie widać nowych mieszkańców, ponieważ osoby te przeważnie nie dokonują meldunku. *Wielu ludzi, którzy zasiedlili te nowe tereny mieszka, ale nie melduje się. To jest problem takich małych gmin jak nasza. Ja rozumiem po części tych ludzi, wielu z nich mieszka w Kiszkanie, ale prowadzi działalność gospodarczą w Poznaniu. Wymeldowanie z miasta i zameldowanie na terenie małej gminy wiąże się ze zmianą terytorialną podległości Urzędowi Skarbowemu, a przecież działalność nadal prowadzona jest w Poznaniu. To rodzi komplikacje, ponieważ zachodzi konieczność załatwiania spraw w wielu miejscach,* powiedział wójt Kiszkowa.

Znaczna część mieszkańców, którzy wybudowali dom na wspomnianych działkach, ogranicza swój pobyt w Kiszkanie do funkcji tzw. „drugiego domu” i przyjeżdża tylko na weekendy. Migranci, którzy osiedlili się na udostępnionym terenie, stanowią specyficzną grupę zawodową złożoną z lekarzy, prawników, menedżerów, przedsiębiorców.

Cały powiat gnieźnieński, w tym gmina Kiszkowo, charakteryzuje się znacznymi migracjami wahadłowymi, polegającymi w szczególności na codziennych dojazdach mieszkańców z miejsca zamieszkania do miejsca pracy i z powrotem. Cały powiat stanowi swego rodzaju „sypialnię” dla Poznania. Rynek poznański oferuje o wiele bardziej atrakcyjne warunki zatrudniania, zarówno pod względem płacowym, jak i wyboru miejsc zatrudnienia, co w połączeniu ze stosunkowo łatwym dojazdem samochodem, powoduje, że mieszkańcy powiatu decydują się na codzienne dojazdy do pracy lub mieszkają w Poznaniu przez 5 dni w tygodniu, a do swoich stron rodzinnych wracają w weekendy. Sytuacja ta dotyczy nie tylko pracowników, ale również osób uczących się w szkołach średnich oraz studentów.

6.2.2. Projekty zrealizowane na terenie gminy w latach 2004-2008

Wśród przedsięwzięć realizowanych na terenie gminy należy wyróżnić dwa podstawowe rodzaje – inwestycje, które gmina realizowała niemal wyłącznie ze środków własnych, jak również projekty miękkie, z zakresu rozwoju zasobów ludzkich, które gmina realizowała w partnerstwie z innymi gminami.

Projekty Powiatowego Urzędu Pracy

Mieszkańcy gminy, w szczególności bezrobotni mogą również korzystać ze wsparcia w tym zakresie, jakie oferuje Powiatowy Urząd Pracy w Gnieźnie, realizując własne projekty. Poniżej przedstawione zostały zestawienia dotyczące bezrobotnych mieszkańców Kiszkowa, którzy uczestniczyli w różnych formach aktywizacji zawodowej, w ramach projektów PUP, finansowanych zarówno ze środków krajowych, jak i

pochodzących z funduszy strukturalnych UE w perspektywie finansowej 2004-2006, jak i bieżącej na lata 2007-2013³⁰.

Tabela 19 Udział bezrobotnych mieszkańców gminy Kiskowo w formach wsparcia oferowanych przez PUP w Gnieźnie

Formy wsparcia finansowane ze środków krajowych	2008	2007	2006
Jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej	3	0	7
Doposażenie stanowiska pracy	3	6	5
Roboty publiczne	12	10	0
Prace interwencyjne	12	10	0
Prace społecznie użyteczne	4	0	0
Staże	4	10	11
Przygotowanie zawodowe	1	2	3
Szkolenia	0	0	0
Suma	39	38	26
Formy wsparcia dofinansowane ze środków unijnych	2008	2007	2006
Dz. 1.2 SPO RZL "Pierwszy krok"	0	3	9
Dz. 1.3 SPO RZL "Nadzieja"	0	0	0
Dz. 1.6 SPO RZL "Metamorfoza"	0	0	3
Dz. 1.2 SPO RZL "Zdobywam doświadczenie"	0	13	0
Dz. 1.3 SPO ZRL "Własny biznes"	0	2	0
Dz. 1.3 SPO ZRL "Pomoc"	0	2	0
Dz. 1.3 SPORZL "Szansa"	0	0	4
Dz. 1.2 SPORZL "Młodzież"	0	0	3
Dz. 6.1.3 PO KL "Perspektywa"	19	0	0
Suma	19	20	19

Projekty partnerskie gminy

Program Aktywizacji Zawodowej

Gmina Kiskowo jest partnerem w projekcie „Program Aktywizacji Zawodowej”, współfinansowanym ze środków EFS, w ramach Działania 6.1.1. Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Budżet projektu po przetargu wynosi ponad 800 tys. PLN. Wsparcie w ramach projektu obejmuje: warsztaty motywujące, doradztwo zawodowe, kurs o profilu zawodowym, staż zawodowy. Projekt trwa od września 2008 r., a zakończy się w lutym 2009 r. Projekt skierowany jest do 72 kobiet pozostających bez zatrudnienia, zamieszkujących na terenie wiejskich i miejsko-wiejskich gmin: Pobiedziska, Kostrzyn, Murowana Goślina, Kiskowo, Czarniejewo, Łubowo. Projektodawca obejmuje wsparciem w szczególności te kobiety, które nie są zarejestrowane w PUP jako bezrobotne lub poszukujące pracy. Celem projektodawcy jest walka z bezrobociem ukrytym, które jest głównym problemem na terenie w/w gmin. Obecnie zakończyła się pierwsza edycja projektu, w ramach której z terenu gminy Kiskowo wzięły udział 4 Beneficjentki, z czego 1 poza wsparciem szkoleniowo-doradczym skierowana została również na staż.

Agroturystyka szansą na rozwoju usług turystycznych na terenach wiejskich gmin położonych przy Szlaku Piastowskim, Działanie 2.1 ZPORR.

Gmina Kiskowo była jednym z partnerów gminy Pobiedziska w projekcie dotyczącym rozwoju agroturystyki, realizowanym od 01.08.2006 r. do 31.07.2007 r. Celem głównym projektu było zwiększenie zdolności mieszkańców gmin Pobiedziska, Kostrzyn, Kiskowo, Czarniejewo, Nekla i Łubowo w zakresie dostosowania umiejętności i kwalifikacji zawodowych do wymogów regionalnego rynku pracy w warunkach członkostwa w UE. Cel ten został osiągnięty poprzez udostępnienie oraz przekazanie rolnikom i domownikom kompleksowej wiedzy na temat możliwości podjęcia dodatkowej działalności zbliżonej do rolnictwa - agroturystyki. W ramach projektu zorganizowany został 126 godzinny kurs, w którym uczestniczyło 90 osób (po 15 z każdej z gmin),

³⁰ Dane dostarczone przez Powiatowy Urząd Pracy w Gnieźnie.

.....

obejmujący zajęcia warsztatowo-wykładowe dotyczące ustawodawstwa związanego z działalnością agroturystyczną, planowaniem przedsięwzięć, promocją gospodarstwa agroturystycznego, możliwościami pozyskiwania środków na tego typu działalność, dziedzictwem kulturowym regionu, wyjazdami studyjnymi do gospodarstwa agroturystycznego, przygotowywaniem dań regionalnych. W efekcie projektu 2 uczestników z gminy Kiskowo założyło własne gospodarstwa agroturystyczne.

Inwestycje w gminie Kiskowo

W 2008 r. gmina Kiskowo dysponowała budżetem w wysokości ok. 11 mln PLN. W latach 2004-2006 wydatki gminy rosły (od 9,7 mln PLN do 13,6 mln PLN), a od 2006 roku spadają (do 10,7 mln PLN w 2008 r.). Wydatki inwestycyjne Kiskowa były odmienne w różnych latach, lecz nie widać zależności pomiędzy wielkością wydatków gminy w ogóle a wielkością wydatków na inwestycje. Udział wydatków inwestycyjnych w ogóle wydatków gminy wahał się na przestrzeni lat 2004-2008 od 10,7% w 2007 r. do 43,6% w 2006 r., przy średniej – ok. 25,5%.

Inwestycje gmina realizowała wyłącznie przy udziale środków własnych. W okresie 2004-2008 łącznie 14 744 697,00 PLN zostało przeznaczonych na 48 projektów inwestycyjnych. Z całości kwoty przeznaczonej na inwestycje w tym okresie ponad 40% wydatkowane zostało w roku 2006, kiedy to gmina zrobiła dużą inwestycję w postaci budowy hali sportowo-widowiskowej. Zrealizowane przez gminę inwestycje można podzielić na kilka obszarów:

- budowa, przebudowa i modernizacja dróg i ciągów pieszych – 6 635 029,00 PLN,
- budowa i rozbudowa oświetlenia ulic – 223 997,00 PLN,
- modernizacja infrastruktury edukacyjnej (polegająca głównie na wymianie stolarki okiennej w placówkach edukacyjnych) – 175 280,00 PLN,
- prace remontowe w ośrodku zdrowia – 63 104,00 PLN,
- budowa i rozbudowa sieci wodociągowej i kanalizacyjnej – 2 225 417,00 PLN,
- infrastruktura kulturalno-sportowa (budowa hali widowiskowo-sportowej) – 5 414 207,00 PLN,
- inne – 7 663,00 PLN.

6.2.3. Ocena wpływu realizacji projektów na migracje

Gmina Kiskowo poniosła w latach 2004–2008 relatywnie wysokie nakłady na inwestycje w stosunku do swojego budżetu, jednakże w ich finansowaniu nie było środków pochodzących z funduszy strukturalnych. W ciągu ostatnich 4 lat gmina wydała ponad 15 mln PLN na inwestycje, głównie w obszarze dróg oraz na budowę obiektu sportowo-kulturalnego.

Zdaniem sekretarza gminy Radosława Występskiego brak wsparcia z funduszy UE wynikał głównie z faktu, że planowane przez gminę przedsięwzięcia drogowe były mało istotne z punktu widzenia oceny strategicznej, natomiast projekty kanalizacyjne nie spełniały kryteriów związanych z efektywnością projektu, ponieważ liczba mieszkańców, którzy zostaną przyłączeni do sieci była zbyt mała. Kiskowo planuje ubiegać się o środki na dalsze inwestycje z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW).

Z pewnością dokonane przez gminę przedsięwzięcia w zakresie dróg, ciągów pieszych, kanalizacji, oświetlenia wiosek, modernizacji infrastruktury edukacyjnej czy budowy obiektu spełniającego funkcje kulturalne, sportowe oraz rehabilitacyjne miały znaczący wpływ na poprawę jakości życia mieszkańców, jednakże nie można uznać wpływu tych inwestycji jako kluczowego na migracje, zarówno w aspekcie napływu nowych mieszkańców, jak również w aspekcie powstrzymania odpływu ludności.

Dowodem tego, że w przypadku Kiskowa poczynione inwestycje czy wsparcie w ramach projektów miękkich nie wywarły znaczącego wpływu na procesy migracyjne może być fakt, że największy napływ ludności miał miejsce na tereny bardzo mało zaludnione, które nie były bezpośrednio objęte inwestycjami, gdzie nie ma jeszcze i nie jest planowana infrastruktura w postaci kanalizacji czy dobrych dróg. Głównym powodem tego, że zdecydowali się tam osiedlić nowi mieszkańcy jest atrakcyjna cena działek, bliskość Poznania, cisza i spokój zapewniające efektywny wypoczynek po pracy. Migranci nie są całkowicie związani z gminą, do której przybyli, ponieważ traktują Kiskowo jak miejsce do spania i wypoczynku. Większość tych osób nie zdecydowała się na zmianę miejsca zameldowania i pracuje nadal w Poznaniu. Jak zostało wspomniane wcześniej, przybysze stanowią specyficzną grupę, w szczególności osób z wyższym wykształceniem i dobrą sytuacją materialną, dzięki czemu mogą pozwolić sobie na zakup działki, osiedlenie się w gminie oddalonej o kilkadziesiąt kilometrów od ich miejsca pracy i codzienny dojazd do pracy własnym samochodem.

.....

Najważniejszą motywacją osób, które zdecydowały się na opuszczenie gminy jest poszukiwanie zatrudnienia, do którego dostępność na terenie gminy jest ograniczona i pomimo, iż gmina stara się udogadniać warunki życia mieszkańcom, to jednak znaczna część migrantów nie może liczyć na zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych, które zaspokoić może tylko posiadanie stałego źródła dochodu. Wymeldowania z terenu gminy związane są najczęściej z poszukiwaniem zatrudnienia, gdyż lokalny rynek pracy jest zbyt mały, aby zaspokoić zapotrzebowanie na pracę wszystkich mieszkańców. Gmina nie podejmuje znaczących działań, zmierzających do przyciągnięcia inwestorów do Kiszkowa. Zdaniem przedstawicieli gminy, biorąc pod uwagę strukturę lokalnych przedsiębiorstw, nie ma potrzeby tworzenia żadnej lokalnej instytucji otoczenia biznesu, ponieważ te działające w skali powiatu są w stanie zapewnić obsługę również przedsiębiorców działających na terenie gminy Kiszkowo (np. Gnieźnieńska Agencja Rozwoju Gospodarczego, w której gmina ma swoje udziały). Gmina organizuje spotkania dla przedsiębiorców i rolników, w szczególności dotyczące możliwości uzyskania wsparcia z funduszy UE.

Jeden z lokalnych przedsiębiorców podkreśla związek pomiędzy migracjami a warunkami dla rozwoju przedsiębiorczości na terenie gminy. Kiszkowo nie prowadzi polityki nakierowanej na rozwój przedsiębiorczości, nie posiada terenów, które mogłoby udostępnić pod inwestycje. Z punktu widzenia przedsiębiorcy, miejsca pracy są najważniejszym, podstawowym czynnikiem determinującym migrację. *Jeżeli nie ma miejsc pracy, nie ma warunków, choćby w postaci działek inwestycyjnych, aby rozwijała się przedsiębiorczość i powstawały nowe miejsca pracy, to nie będzie możliwości zatrzymania potencjalnych migrantów. Gdyby udało się stworzyć miejsca pracy wysokiej jakości, bądź bardziej specjalistyczne czy niszowe, które wiązałyby się z wyższym wynagrodzeniem, to najprawdopodobniej udałoby się ściągnąć do naszej gminy osoby z innych rejonów. Stabilne, dobrze płatne miejsca pracy z pewnością przełożyłyby się na wzrost liczby mieszkańców gminy*, mówi przedsiębiorca z Kiszkowa.

Zdaniem przedsiębiorcy niski poziom zarobków pracowników ma duży wpływ nie tylko na ewentualny odpływ ludności do lepiej rozwiniętych ośrodków, ale i na decyzje o zmianie miejsca zamieszkania, przeniesienie się do lub w pobliże miejscowości, w której zlokalizowany jest zakład pracy. *Większość pracowników, których zatrudniamy nie pochodzi z gminy Kiszkowo, a z gminy Janowiec Wielkopolski czy z Gniezna, gdzie były wcześniej zakłady mięsne. Nie ma takich przypadków, że ktoś przybył do gminy Kiszkowo w związku z zatrudnieniem w mojej firmie, nasi pracownicy po prostu dojeżdżają do miejsca pracy, to nie jest ten poziom zarobków, żeby migrować. Natomiast zdarzało się, że kilku pracowników, którzy wyjechali na zachód powróciło w momencie, gdy dostosowaliśmy nasz zakład pod względem sanitarnym do wymogów przepisów UE. Sytuacja ta spowodowała, że te 8 osób powróciło z powrotem do naszej gminy i kontynuowało zatrudnienie w firmie* – powiedział.

Projekty miękkie realizowane na terenie gminy skierowane były głównie do bezrobotnych mieszkańców gminy, widniejących w rejestrze PUP. Znaczną część działań miękkich adresowanych do tej grupy realizował Urząd Pracy i patrząc na liczbę bezrobotnych w gminie, należy stwierdzić, że udział tej grupy w różnych formach aktywizacji był znaczny. Inaczej wygląda sytuacja w przypadku projektów miękkich, skierowanych do pozostałych mieszkańców gminy. Ich udział w realizowanych przez Urząd Gminy inicjatywach jest raczej znikomy i biorąc pod uwagę skalę oddziaływania organizowanych przedsięwzięć można wyciągnąć wnioski, że nie miały one znacznego przełożenia na powstrzymanie procesu odpływu ludności z Kiszkowa.

Należy podkreślić, że nabycie nowych kwalifikacji, doświadczenia zawodowego (np. w postaci stażu), zwłaszcza wśród osób młodych, przyczynić się może do wzrostu konkurencyjności takich osób na rynku pracy oraz może zwiększyć szanse na podjęcie pracy na rynku lokalnym, co z kolei może przełożyć się na podjęcie decyzji o pozostaniu w swojej rodzinnej miejscowości.

6.3. Opis przypadku nr 3 – Przytuły

6.3.1. Opis sytuacji społeczno-gospodarczej gminy

Gmina Przytuły położona jest w województwie podlaskim, w powiecie łomżyńskim. Obszar gminy wynosi 71,18 km² i stanowi zaledwie 5,26% powierzchni powiatu. W skład gminy, oprócz wsi Przytuły, gdzie mają swoją siedzibę lokalne władze samorządowe, wchodzi dodatkowo 19 miejscowości. Największe z nich to: Bagienice, Przytuły, Przytuły-Kolonia, Przytuły-Las, Stara Kubra, Supy, Trzaski, Wagi i Wilamowo.

Spośród gmin wchodzących w skład powiatu łomżyńskiego, Przytuły posiadają najmniejszą liczbę mieszkańców. Według danych statystycznych GUS, w 2007 roku gminę zamieszkiwało 2150 osób (50,84% mieszkańców stanowią kobiety, a 49,16% to mężczyźni). Od roku 1999 r. poziom zaludnienia gminy Przytuły systematycznie spada (w 1999 r. kształtował się na poziomie 2332 mieszkańców). Wpływ na taki stan rzeczy mają przede wszystkim niekorzystne trendy w ruchu naturalnym oraz w procesach migracyjnych. W latach 2004-2007 przyrost naturalny był ujemny, a w 2005 i 2007 roku znacznie przekraczał analogiczne wskaźniki dla powiatu łomżyńskiego i województwa podlaskiego.

Ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego, jak również migracje odpływowe zwłaszcza młodych mieszkańców gminy, przyczyniają się do starzenia się lokalnej społeczności. Wyrazem tego jest przede wszystkim zmniejszanie się liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym. Wg danych statystycznych GUS, na przestrzeni lat 2004-2007 wskaźnik ten zmniejszył się o ok. 2%.

Tabela 20 Struktura wiekowa ludności gminy Przytuły w latach 2004-2007

GRUPA WIEKOWA	2004	2005	2006	2007
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	24 %	23,6 %	22,7%	22%
Ludność w wieku produkcyjnym	58,1 %	59,3%	60,6%	61,1%
Ludność w wieku poprodukcyjnym	17,8%	17,1%	16,7%	16,9%

Warunki życia ludności przedstawiają się podobnie jak w innych gminach wiejskich województwa podlaskiego. Gmina jest w pełni zelektryfikowana i telefonizowana. Przeprowadzone w latach 2003-2004 inwestycje wodociągowe, finansowane z przedakcesyjnego programu rozwoju obszarów wiejskich SAPARD, zapewniły mieszkańcom miejscowości wchodzących w skład gminy dostęp do wody bieżącej. W gminie Przytuły funkcjonuje jedno gimnazjum publiczne i dwie szkoły podstawowe. Jedna ze szkół podstawowych mieści się w Przytułach, natomiast druga ulokowana jest w miejscowości Wagi. Absolwenci gimnazjum w większości kontynuują swoją naukę w szkołach licealnych, technicznych i zasadniczych w pobliskiej Łomży. W 2007 roku ze środków gminy została wybudowana nowa sala gimnastyczna przy gimnazjum. W obszarze kultury działa również gminna biblioteka publiczna.

Mieszkańcy gminy mogą korzystać z zakładu opieki zdrowotnej, funkcjonującego w ramach ZPOZ-u. W gminie znajduje się również gabinet lekarza rodzinnego oraz stomatologa.

Gmina nie posiada walorów przyrodniczych ani krajoznawczych, co zdaniem jej przedstawicieli zniechęca do przyjazdu zarówno turystów, jak i osoby, które chciałyby się osiedlić tutaj na stałe.

6.3.1.1. Lokalna gospodarka i rynek pracy

Gmina Przytuły ma charakter typowo rolniczy – pola uprawne i inne użytki rolne zajmują ok. 80 % jej obszaru. Większość gospodarstw rolnych wraz z wejściem Polski do Unii Europejskiej ukierunkowała swoją działalność na hodowlę krów i produkcję mleka.

Konieczność intensyfikacji produkcji rolniczej oraz dostosowania gospodarstw do standardów unijnych, przyczyniła się do łączenia gospodarstw rolnych i scalania gruntów. Część rolników, zwłaszcza osób w podeszłym wieku, zrezygnowała z prowadzenia działalności, sprzedając lub dzierżawiąc swoje gospodarstwa tym, którzy byli w stanie je rozwinąć i zmodernizować. Zdaniem wójta gminy, Krzysztofa Polkowskiego, obecnie osoby te utrzymują się najczęściej z zasiłków oraz rent i emerytur. Ze względu na zaawansowany wiek nie dążą już do przekwalifikowania się, ani nie planują opuszczania gminy. Jak zauważają przedstawiciele lokalnej społeczności, obecnie produkcja mleka stanowi jednak dla miejscowych gospodarstw istotne źródło ryzyka, ze względu na gwałtowne obniżki cen skupu.

Pomimo trudnej i niepewnej sytuacji na rynkach surowców rolnych, miejscowi rolnicy niechętnie podejmują działania mające na celu uzyskanie nowych źródeł przychodu. Ze względu na brak atrakcji turystycznych w okolicy, na terenie gminy nie funkcjonują gospodarstwa agroturystyczne. Mieszkańcy gminy nie są również skłonni do przekwalifikowywania się do zawodów nierolniczych. *Ci, którzy zainwestowali w swoje gospodarstwa, nie chcą ich teraz zostawiać. Często decydują się więc na gospodarczą wegetację i czekanie na lepsze czasy,* podsumowuje ks. Chilicki.

Przedsiębiorczość na terenie gminy jest rozwinięta w niewielkim stopniu. W 2004 roku na terenie gminy było zarejestrowanych 58 firm, zaś trzy lata później liczba ta zwiększyła się do 66 podmiotów. *Znaczna większość działalności gospodarczych jest zarejestrowana jedynie z racji stałego zameldowania prowadzących je osób na terenie gminy. W praktyce firmy te prowadzą interesy w innych częściach powiatu łomżyńskiego - zauważa wójt Polkowski.* Na terenie Przytuł dominują mikroprzedsiębiorstwa, w których poza właścicielem pracuje zazwyczaj 1 lub 2 osoby. Większość pracowników zatrudniana jest czasowo. Są to przede wszystkim mieszkańcy gminy. Na terenie Przytuł działalność prowadzi również kilka sklepów spożywczych i wielobranżowych, oraz 2 firmy handlowe, które zaopatrują miejscowych rolników w nawozy, materiały budowlane i środki ochrony roślin. W gminie funkcjonuje także stacja paliw. Pomimo iż lokalny samorząd podejmuje wysiłki, aby ściągnąć na teren gminy większych inwestorów, to jednak do tej pory działania w tym kierunku nie przyniosły spodziewanych efektów. Główną przyczyną niepowodzeń w tym obszarze jest, zdaniem wójta Polkowskiego, brak wykwalifikowanej siły roboczej na terenie gminy. *Mieliśmy niedawno sytuację, kiedy przedsiębiorstwo, zajmujące się produkcją przyczep poszukiwało terenów, na których mogłoby zbudować nowy zakład - mówi Polkowski. Wraz z innymi gminami przedstawiliśmy swoją ofertę na spotkaniu przedstawicieli samorządów z dyrektorem. Pomimo, że oferta gminy była atrakcyjna, firma wycofała się. Usłyszeliśmy, że niezależnie od zniżek i ulg w podatkach, jakie zaoferujemy, nie mamy szans na wybór, ponieważ nie ma u nas wystarczającej liczby odpowiednich ludzi do pracy. Z naszych doświadczeń wynika, że inwestorzy wybierają przede wszystkim duże ośrodki miejskie, gdzie mogą znaleźć odpowiednie kadry.*

Rolniczy charakter gminy Przytuł wpływa na niski poziom rejestrowanego bezrobocia. Wg danych PUP w Łomży w grudniu 2004 roku liczba bezrobotnych w gminie Przytuł wynosiła 67 osób (ok. 5,2% ludności w wieku produkcyjnym), natomiast w analogicznym okresie w 2007 roku bezrobotnych było 49 osób (3,7 % ludności w wieku produkcyjnym). Według najnowszych danych PUP, z września 2008 roku, w gminie zarejestrowanych było 27 bezrobotnych. *W naszej gminie bezrobocie dotyczy jedynie niewielkiej grupy osób. Ludzie mają pracę w obejściach gospodarskich, mogą również pracować u sąsiadów. Ci bardziej zaradni, którzy nie dziedziczą po rodzicach gospodarstwa, wyjeżdżają zazwyczaj do miast. Starsi utrzymują się z rent i emerytur,* komentuje statystyki ks. Chilicki.

Bezrobocie w Przytułach stanowi problem przede wszystkim wśród ludzi młodych (18-34 rok życia). W latach 2004-2008 stanowili oni 74-78% ogółu osób pozostających bez pracy. Pod względem płci, wśród bezrobotnych, dominują mężczyźni, którzy w latach 2004-2008 stanowili ok. 70-75% mieszkańców Przytuł zarejestrowanych w łomżyńskim PUP. *Bezrobotni z terenu Przytuł to przede wszystkim ludzie słabo wykształceni,* mówi Elżbieta Olejniczak-Bazydło, kierownik Działu Organizacji i Kontroli PUP w Łomży, odpowiedzialnego za opracowywanie danych statystycznych dotyczących lokalnego rynku pracy. – *Większość z nich ma wykształcenie podstawowe lub gimnazjalne. Osoby te zazwyczaj rezygnowały z kontynuowania nauki w szkołach średnich, znajdujących się poza terenem gminy. Można przypuszczać, że nie są więc one na tyle mobilne, aby decydować się na poszukiwanie pracy w innych rejonach kraju.*

Nasi bezrobotni to zazwyczaj młodzi mężczyźni, którzy niestety wynieśli negatywne wzorce z domu. Można powiedzieć, że w niektórych rodzinach bezrobocie przechodzi z pokolenia na pokolenie, dodaje wójt Polkowski.

6.3.1.2. Migracje w gminie

Gmina Przytuł cechuje się wysoką intensywnością procesów migracyjnych. Patrząc w ujęciu historycznym, migracje były najbardziej nasilone w latach 90-tych XX wieku, kiedy to miejscowa ludność, z powodu trudnej sytuacji w rolnictwie masowo wyjeżdżała z Przytuł, osiedlając się w miastach oraz zagranicą. Popularnym kierunkiem emigracji były wówczas Stany Zjednoczone. *W kilku mniejszych wsiach naszej gminy do tej pory stoją puste domy po całych rodzinach, które kilkanaście lat temu wygrały los na loterii wizowej i zdecydowały się zamieszkać w Stanach,* wspomina ks. Andrzej Chilicki. Rekordowy, ujemny wskaźnik salda migracji (-19,3 na 1000 mieszkańców) gmina zanotowała w 1997 roku. W latach 2004-2007, pomimo iż procesy migracyjne nie były już tak intensywne, jak w latach 90-tych, wskaźnik salda migracji w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wciąż był wyższy, zarówno od analogicznego wskaźnika dla powiatu łomżyńskiego, jak i dla całego województwa podlaskiego.

Tabela 21 Wskaźnik salda migracji gminy Przytuł na tle regiony

WSKAŹNIK SALDA MIGRACJI NA 1000 MIESZKAŃCÓW	2004	2005	2006	2007
Gmina Przytuł	- 8,6	- 4	- 5,7	-4,9
Powiat Łomżyński	- 3,0	-3,4	-4,3	-3,8

Województwo Podlaskie	-2,6	-2,5	-2,4	-2,8
-----------------------	------	------	------	------

Należy podkreślić, że wskaźnik ten jest ujemny, co oznacza, że na terenie gminy, podobnie zresztą jak w całym województwie podlaskim, mamy do czynienia przede wszystkim z odpływem ludności. Tendencję tę ilustruje zestawienie zameldowań i wymeldowań w gminie, w latach 2004 -2008.

Tabela 22 Wymeldowania i zameldowania w gminie Przytuły

MELDUNKI	2004	2005	2006	2007	2008
Zameldowania	11	19	9	23	10
Wymeldowania	31	28	22	34	26
Saldo migracji	-2	-9	-13	-11	-16

Analizując dane statystyczne, można zauważyć, że głównym kierunkiem migracji z terenu gminy pozostają ośrodki miejskie, dokąd w okresie 2004-2007 przeniosło się 60,9 % osób wymeldowujących się. Trend w tym kierunku umacniał się zwłaszcza w latach 2006-2007.

Tabela 23 Kierunki migracji z gminy Przytuły

KIERUNEK MIGRACJI	2004	2005	2006	2007	łącznie okres 2004- 2007	Udział strukturze migracji terenu gminy w z
Migracje do miasta	14	16	16	24	70	60,9%
Migracje na wieś	16	12	6	9	43	37,4%
Migracje zagraniczne	1	0	0	1	2	1,7%

Na podstawie analizy statystyk oraz przeprowadzonych rozmów z przedstawicielami lokalnej społeczności można uznać, że głównymi czynnikami wypychającym migrantów z terenu gminy jest przede wszystkim ograniczony dostęp do atrakcyjnych miejsc pracy, zarówno w rolnictwie (mała liczba wyspecjalizowanych gospodarstw towarowych), jak i w lokalnych przedsiębiorstwach. Czynnikiem ten jest powiązany również z trudnymi warunkami prowadzenia działalności gospodarczej. Decyzję o opuszczeniu gminy podejmują przede wszystkim ludzie młodzi, szukający lepszych perspektyw rozwoju zawodowego. Często są to absolwenci lokalnego gimnazjum, chcący kontynuować naukę w szkole średniej. *Młodzież po ukończeniu naszego gimnazjum zazwyczaj kontynuuje naukę w łomżyńskich szkołach średnich bądź w liceum w pobliskim Jedwabnem, mówi ks. Chilicki. – Najczęściej wybierają szkoły o profilach ekonomicznych lub rolniczych. Ci, którzy nie chcą dojeżdżać codziennie 30 km do Łomży, zazwyczaj zamieszkują na stacjach albo u rodziny w Łomży. Niektórzy rodzice, chcąc zapewnić swoim dzieciom miejsce do mieszkania podczas nauki, kupują w tym celu mieszkania. Konieczność codziennego dojeżdżania do szkół średnich w sąsiednich gminach, wpływa na tworzenie się zjawiska migracji wahadłowych, które jest znacznie bardziej nasilone w przypadku młodzieży, niż osób dorosłych. Jak mówi Maria Kręciwska, kierownik Urzędu Stanu Cywilnego w Przytułach, niewiele osób dojeżdża codziennie do pracy w Łomży. Większość osób, które pracują w Łomży od razu decyduje się tam osiedlić. Ci, którzy dojeżdżają z terenu naszej gminy, to zazwyczaj osoby mające tutaj swoje rodziny i gospodarstwa – komentuje.*

Po ukończeniu szkoły część osób zostaje w Łomży i szuka tam pracy. Lokalny rynek nie stwarza im jednak atrakcyjnych perspektyw zatrudnienia. W mieście dominują małe i średnie przedsiębiorstwa, przede wszystkim o profilu handlowo-usługowym, które oferują niewielkie zarobki oraz ograniczone szanse rozwoju zawodowego. Na terenie powiatu brakuje dużych zakładów przemysłowych, brak również znaczących inwestycji ze strony zagranicznych przedsiębiorstw. Dlatego większość młodych mieszkańców Przytuł, po ukończeniu jednej z łomżyńskich szkół, przenosi się do większych miast, by tam kontynuować naukę i szukać zatrudnienia. Głównym kierunkiem wyjazdów jest oddalona o 180 km Warszawa. Tylko nieliczni powracają do Przytuł i rozwijają własne gospodarstwa rolne. Istotny wpływ na decyzję młodych ludzi o pozostaniu w gminie ma sytuacja ekonomiczna gospodarstw ich rodziców. *Jeśli gospodarstwo rokuje szansę na rozwój i daje możliwość utrzymania rodziny to młodzi często w nim zostają, mówi Krzysztof Korytkowski, przewodniczący Rady Gminy, który sam reprezentuje młode pokolenie mieszkańców Przytuł. Janusz Szelągowski, przewodniczący Ochotniczej Straży Pożarnej w Przytułach dodaje, że nie ma tendencji do zakładania przez młodych własnego biznesu na terenie gminy. Trudno się jednak dziwić, że nie chcą oni wracać do Przytuł i startować od zera, zakładając własny biznes, skoro bogatsze firmy, mające kapitał nie chcą u nas inwestować.*

Procesowi odpływu młodych mieszkańców gminy Przytuły do miast towarzyszy zjawisko okresowych wyjazdów zagranicznych w celach zarobkowych. Jak zaznacza proboszcz parafii w Przytułach w latach 90-tych ludzie często wyjeżdżali do Niemiec pracować na czarno, przede wszystkim przy zbiorach truskawek i innych owoców rolnych. Były to typowe migracje sezonowe trwające nie dłużej niż 3-4 miesiące. *Po wejściu Polski do Unii Europejskiej młodzi z terenu Przytuł nadal chętnie wyjeżdżają na prace sezonowe za granicę*, podkreśla ks. Chilicki. – *Obecnie jednak mogą liczyć na legalną pracę przy zbiorach wraz z ubezpieczeniem i innymi świadczeniami. Wyjeżdżają przede wszystkim ludzie młodzi, którzy nie posiadają jeszcze własnych, dobrze rozwiniętych gospodarstw.*

Po otwarciu rynków pracy w państwach należących do UE, młodzi mieszkańcy Przytuł, poza pracami sezonowymi wyjeżdżali również na dłużej przede wszystkim do Wielkiej Brytanii, Irlandii i Islandii. Były to zazwyczaj wyjazdy na 1-2 lata. Jak mówi Maria Kręciewska niezwykle trudno jest monitorować i rejestrować wyjazdy zagraniczne mieszkańców gminy: *Bardzo rzadko występują sytuacje, kiedy mieszkańcy naszej gminy w związku z wyjazdem zagranicznym dokonują oficjalnego wymeldowania. W większości przypadków ludzie nie są pewni, co ich spotka za granicą, nie zakładają również, że osiedlą się tam na stałe. Dlatego zazwyczaj wyjeżdżają nie informując nas o tym.*

W ostatnich latach właściwie nie zdarza się, aby ludzie decydowali się na stałe osiedlać zagranicą, dodaje ks. Chilicki. – *Ci co mieli wyjechać, wyjechali do Stanów Zjednoczonych w latach 90-tych. Widać, że ludzie są jednak przywiązani do kraju i rodzinnych stron, toteż wolą zarobić trochę pieniędzy na Zachodzie i wrócić.* Słowa te potwierdzają statystyki GUS oraz dane Urzędu Gminy. Łącznie, w okresie 2004-2008 tylko 2 osoby wyjeżdżające za granicę dokonały oficjalnego wymeldowania. Analizując statystyki osób opuszczających na stałe Przytuły pod względem płci migrantów, można zauważyć, że ok. 57%³¹ osób wymeldowujących się stanowią kobiety. Zdaniem wójta Polkowskiego wynika to z ogólnie większej mobilności i przedsiębiorczości kobiet w gminie: *Panie na naszym terenie są bardziej skłonne do migracji. Wynika to z tego, że zazwyczaj to mężczyźni dziedziczą po rodzicach gospodarstwo. Kobiety, jeśli nie wyjdą za mąż za rolnika, zmuszone są szukać pracy w innych zawodach. Z tego względu nasze panie są bardziej mobilne i przedsiębiorcze niż mężczyźni. Świadczyć o tym może m.in. struktura bezrobotnych w gminie* – komentuje wójt.

W porównaniu z wyjazdami z terenu gminy nadal ograniczone jest zjawisko osiedlania się w Przytułach ludzi z innych rejonów Polski. W latach 2004-2007 dominowały zameldowania z terenów wiejskich, jednak różnica pomiędzy liczbą osób przybywających z terenów wiejskich i terenów miejskich nie jest tak znacząca jak w przypadku wyjazdów z gminy. W okresie 2004-2007 migranci z terenów wiejskich stanowili 54,8% osób meldujących się na pobyt stały w gminie Przytuły, podczas gdy mieszkańcy miast stanowili 38,7% przybyłych. Pozostałe 6,5 % stanowiły osoby przybywające z zagranicy.

Tabela 24 Migracje do gminy Przytuły wg kierunku

KIERUNEK MIGRACJI	2004	2005	2006	2007	łącznie okres 2004- 2007	Udział strukturze migracji terenu gminy
Migracje z miasta	6	5	2	11	24	38,7 %
Migracje ze wsi	5	12	5	12	34	54,8%
Migracje z zagranicy	0	2	2	0	4	6,5 %

Jak zauważa Maria Kręciewska, migracje na teren gminy wiążą się przede wszystkim z przyczynami osobistymi. *Zazwyczaj ludzie przenoszą się na teren gminy w związku z zawarciem małżeństwa. Dotyczy to zwłaszcza migracji z terenów miejskich. Najbardziej typowe są sytuacje, kiedy kobiety z pobliskich miast wychodzą za mąż za miejscowych mężczyzn prowadzących gospodarstwa.* Ks. Chilicki zwraca z kolei uwagę na motywy ekonomiczne, związane z możliwością taniego zakupu nieruchomości. *Zdarza się, że rodziny z sąsiednich gmin decydują się przenieść na nasz teren, ze względu na niskie ceny domów. Dotyczy to zwłaszcza zabudowań, które pozostały po emigrantach, którzy w latach 90-tych wyjechali do Stanów Zjednoczonych.*

Komentując statystyki odnośnie oficjalnych zameldowań z zagranicy w latach 2005-2006, kierownik Urzędu Stanu Cywilnego zaprzecza jakoby pociągały one za sobą faktyczne zamieszkanie na terenie gminy: *Sytuacje*

³¹ Wg danych GUS w latach 2004-2007 gminę opuściło 49 mężczyzn i 66 kobiet

.....

te dotyczą osób, które wcześniej wyjechały do Stanów Zjednoczonych. Wracają one do Polski by się zameldować, załatwić inne kwestie urzędowe, wymienić np. dowód osobisty czy też prawo jazdy. Po krótkim pobycie u nas wracają z powrotem zagranicę, do miejsc faktycznego pobytu. Dlatego w tym przypadku, statystyki mogą być mylące – wyjaśnia kierownik.

6.3.2. Projekty zrealizowane na terenie gminy w latach 2004-2008

Niewielki budżet gminy uniemożliwiał przeprowadzenie w latach 2004-2008 wystarczającej liczby inwestycji, odpowiadających potrzebom gminy. W roku 2004 wielkość budżetu gminy wynosiła ok. 4 mln PLN, cztery lata później - ok. 5 mln PLN. Jak podkreśla Krzysztof Polkowski budżet w większości składa się z subwencji oraz dotacji celowych. Roczne przychody z podatków w okresie 2004-2008 kształtowały się na poziomie ok. 500 tys. PLN.

Okresem najbardziej intensywnych inwestycji, finansowanych ze środków unijnych był rok 2003, kiedy to gmina realizowała 2 projekty w ramach przedakcesyjnego programu wspierania rolnictwa i rozwoju terenów wiejskich SAPARD. Pierwszy z nich, wartości ok. 550 tys. PLN, dotyczył budowy wodociągu w 9 miejscowościach wchodzących w skład gminy, przedmiotem drugiego projektu zaś, posiadającego budżet 488 tys. PLN, była modernizacja trzykilometrowego odcinka drogi w miejscowości Przytuły-Las.

Ze względu na duży wysiłek finansowy włożony w realizację wspomnianych inwestycji, w latach 2004-2008 gmina realizowała tylko 1 projekt współfinansowany ze środków UE. Źródłem finansowania był również SAPARD. Przedmiotem tej inwestycji o wartości prawie 839,4 tys. PLN była budowa zewnętrznej sieci wodociągowej dla wsi Mieczki Górne, Bagienice, Borawskie, Obrytki. Projekt był realizowany w 2004 roku. Stanowił on kontynuację projektu wodociągowego realizowanego w 2003 roku. Obydwa projekty wodociągowe przyczyniły się do poprawy zaopatrzenia gminy w wodę bieżącą, co miało istotny wpływ zarówno na poprawę jakości życia jej mieszkańców, jak i usprawnienie działalności rolniczej. *Wodociągi są znacznym udogodnieniem dla producentów mleka, którzy muszą mieć udokumentowane badanie wody pod kątem spełniania norm, podkreśla wójt gminy Krzysztof Polkowski. - Wcześniej rolnicy musieli samodzielnie dwa razy do roku zlecać badanie wody ze studni Sanepidowi, co wiązało się z dużymi kosztami. Obecnie wystarczy, że właściciel gospodarstwa przyjedzie po odpowiednie zaświadczenie do Urzędu Gminy, gdyż badania wody płynącej w wodociągach są przeprowadzane przez nasz Urząd. Dzięki temu rolnicy mogą zaoszczędzić czas i pieniądze. Wodociągi ułatwiają również pobór wody w czasie suszy. Wcześniej właściciele gospodarstw zmuszeni byli korzystać ze studni, które nieraz wysychały. Warto zaznaczyć, że m.in. dzięki projektom SAPARD nasza gmina jako jedna z niewielu w powiecie jest w pełni zwodociągowana.*

Wydatki finansowe związane z projektami SAPARD oraz wynikające z nich zadłużenie ograniczyły zdolności gminy do realizacji projektów inwestycyjnych przy wykorzystaniu funduszy strukturalnych w perspektywie programowania 2004-2006. *Należy zwrócić uwagę, że jesteśmy jednak bardzo małą gminą, w związku z tym nasze możliwości realizowania projektów unijnych są bardzo niewielkie, mówi Krzysztof Polkowski. – Niskie dochody własne gminy, a co za tym idzie niewielki budżet, nie pozwalają nam na zgromadzenie wystarczających środków własnych.* W 2004 roku, władze gminy złożyły wniosek o dotację w ramach ZPORR na budowę nowoczesnej sali gimnastycznej przy szkole podstawowej i gimnazjum w Przytułach, jednak okazało się, że gmina nie może liczyć na dofinansowanie. *Z racji ograniczonej ilości środków, dotacje zostały przyznane jedynie na szkoły na szczeblu powiatu, podkreśla wójt Polkowski. – Na szczęście udało się nam zdobyć dotację na ten cel z Ministerstwa Sportu i Turystyki oraz PFRON.*

Sala gimnastyczna została oddana do użytku w 2007 roku. Obiekt służy młodzieży uczącej się w szkole podstawowej i gimnazjum w Przytułach. Po zakończeniu zajęć szkolnych także starsi mieszkańcy gminy mogą z niej korzystać.

Pomimo, że po odrzuceniu naszego wniosku o dotację ze ZPORR musieliśmy ograniczyć nieco zakres inwestycji, to zaspokaja ona całkowicie potrzeby mieszkańców gminy, podkreśla wójt.

Pozostałe przedsięwzięcia inwestycyjne, jakie prowadziła gmina w latach 2004-2008, dotyczyły modernizacji rolniczych dróg dojazdowych. Zakres prac obejmował przede wszystkim wymianę nawierzchni brukowej na asfaltową. Wartość inwestycji wyniosła 120 tys. PLN w 2006 roku i 300 tys. PLN w 2007 roku.

Tabela 25 Główne projekty inwestycyjne realizowane przez gminę Przytuły w latach 2004-2008

TYTUŁ PROJEKTU	Lata realizacji projektu	Wartość projektu	Wartość i źródło dotacji	Środki własne
<i>Budowa zewnętrznej sieci wodociągowej dla wsi Mieczki Górne, Bagienice, Borawskie, Obrytki</i>	2004 r.	839 337,00 PLN	559 768,11 PLN (SAPARD)	179 767,89 PLN
<i>Budowa sali gimnastycznej w Przytułach</i>	2004 r. -2007 r.	1 400 000,00 PLN	350 000,00 PLN (PFRON) 350 000,00 PLN (MSiT)	700 000,00 PLN
<i>Modernizacja rolniczych dróg dojazdowych</i>	2006 r.	120 000,00 PLN	-	120 000,00 PLN
<i>Modernizacja rolniczych dróg dojazdowych</i>	2007 r.	300 000,00 PLN	-	300 000,00 PLN

Modernizacja dróg, stanowi główny priorytet inwestycyjny dla gminy na najbliższe lata. *Doszliśmy do wniosku, że obecnie należy skoncentrować się na infrastrukturze drogowej, mówi wójt Polkowski. - Najistotniejsze jest dla nas wymienienie nawierzchni żwirowych i brukowych na asfaltowe.*

W latach 2004-2008 Urząd Gminy zrealizował jeden projekt miękkiej. Było to szkolenie z rachunkowości rolniczej, adresowane do właścicieli gospodarstw z miejscowości położonych na terenie gminy. Projekt był zrealizowany w 2004 roku, jeszcze przed akcesją Polski do Unii Europejskiej. Wzięło w nim udział ok. 20 osób. Środki na realizację szkolenia (ok. 30 tys. PLN) pochodziły ze środków własnych gminy. *Przygotowując szkolenie liczyliśmy na to, że pomoże ono naszym rolnikom w bieżącym zarządzaniu gospodarstwami. Chcieliśmy im również zapewnić wiedzę, która umożliwiłaby przekwalifikowanie się i np. otwarcie biura rachunkowego obsługującego rolników, mówi wójt Polkowski. – Żaden z uczestników nie zdecydował się na podjęcie takiego kroku. Myślę jednak, że zdobyta wiedza pomogła im lepiej prowadzić swoje gospodarstwa, zwłaszcza, że w ramach szkolenia był również kurs obsługi komputera.*

Bezrobotni mieszkańcy gminy mieli również możliwość uczestnictwa w projektach realizowanych przez Powiatowy Urząd Pracy w Łomży. Tak jak inne powiatowe urzędy pracy na terenie Polski, łomżyński PUP w okresie lat 2004-2008 realizował projekty adresowane przede wszystkim do dwóch grup bezrobotnych – osób młodych wchodzących na rynek pracy oraz osób długotrwale bezrobotnych. Projekty obejmowały przede wszystkim szkolenia zawodowe, staże oraz szkolenia i dotacje dla osób chcących założyć własną działalność gospodarczą. *Uczestnictwo i aktywność mieszkańców gminy Przytuły w realizowanych przez nas przedsięwzięciach były niewielkie, mówi Grażyna Lewandowska, kierownik Działu Instrumentów i Programów Rynku Pracy, jeśli chodzi o projekty EFS, to nie wydaje się, aby łącznie wzięło w nich udział więcej niż 20 osób.*

Przykładowo, w rozpoczętym w 2007 projekcie „Nowe Perspektywy” finansowanym w ramach Działania 6.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie POKL, do tej pory spośród 560 uczestników, jedynie 3 osoby pochodziły z terenu Przytuł, dodaje koordynator projektu Anna Kadłubowska. - Dwie z nich odbyły staże, natomiast jedna uzyskała środki na otwarcie własnej działalności gospodarczej.

Staża dla bezrobotnych z terenu Przytuł, w ramach projektów unijnych realizowanych przez PUP w Łomży, odbywają się przede wszystkim w Urzędzie Gminy w Przytułach. W większości przypadków uczestnicy staży otrzymują pracę w Urzędzie. *W 2008 roku w naszym Urzędzie w ramach projektów unijnych odbywały staże 2 osoby pochodzące z terenu gminy, mówi sekretarz gminy Elżbieta Błaszczak. - Obydwie z nich zostały u nas zatrudnione.*

Sekretarz gminy uważa, że możliwość uczestnictwa w stażach finansowanych ze środków unijnych, wpływa na pewien sposób na decyzje migracyjne bezrobotnych z terenu gminy. *Możliwość odbycia stażu i uzyskania w przyszłości pracy w urzędzie wpływa na decyzje o pozostaniu u nas. Z drugiej zaś strony, dzięki stażowi można podnieść kompetencje, które mogą być przydatne w poszukiwaniu zatrudnienia gdzie indziej, także poza terenem gminy. Jedna z uczestniczek stażu, powiedziała nam, że jeśli nie dostanie u nas pracy, będzie jej szukała w Łomży. Elżbieta Błaszczak wskazuje również na inne inicjatywy realizowane przez PUP na terenie gminy. W 2008 roku w naszym Urzędzie odbywały się również staże w ramach projektu „Droga do sukcesu”,*

.....

finansowanego nie ze środków unijnych, ale z Funduszu Pracy. Uczestniczyły w nich 2 osoby i one również otrzymały lub otrzymają u nas zatrudnienie.

6.3.3. Ocena wpływu realizacji projektów na migracje

Wpływ projektów unijnych realizowanych na terenie gminy na migracje można uznać za ograniczony. Taki stan rzeczy jest wynikiem oddziaływania trzech głównych czynników:

- niewielkiej skali realizacji projektów inwestycyjnych i miękkich na terenie gminy, zarówno tych współfinansowanych ze środków UE, jak i własnych,
- niespójności dziedzin interwencji i zakresu przedmiotowego projektów z głównymi przyczynami migracji,
- niespójności grupy docelowej projektów z profilem osób decydujących się na migrację.

Przytuły stanowią przykład gminy, która realizowała projekty współfinansowane ze środków unijnych w latach 2004-2008 w bardzo ograniczonym zakresie. Władze samorządowe zrealizowały tylko jeden taki projekt. Dane zebrane podczas badania nie wskazują również, aby przedsiębiorstwa zarejestrowane na terenie gminy realizowały projekty unijne. Projekty miękkie Powiatowego Urzędu Pracy w Łomży również cechowały się niewielkim stopniem oddziaływania na lokalną społeczność. Uczestniczyła w nich jedynie znikoma grupa bezrobotnych z Przytuł. Warto zaznaczyć, że mały wpływ na zjawiska migracyjne miały również inne przedsięwzięcia infrastrukturalne i projekty „miękkie” adresowane do lokalnej społeczności.

Kolejną przyczyną niewielkiego wpływu projektów unijnych na migracje była niespójność ich celów oraz zakresu przedmiotowego z problemami, które najsilniej wpływają na kształtowanie się procesów migracyjnych. Zjawisko to najlepiej ilustruje przykład projektu infrastrukturalnego, finansowanego ze środków SAPARD. Budowa wodociągu, realizowana przez Urząd Gminy, jakkolwiek ważna z punktu widzenia potrzeb lokalnej społeczności i gospodarki, nie wpływa w znaczący sposób na główne czynniki wypychające migrantów z terenu gminy, takie jak brak pracy w sektorach pozarolniczych i brak możliwości kształcenia. Można zaryzykować tezę, że wodociąg w pewien sposób wpływał na decyzje dotyczące osiedlania się na terenie gminy, jednak trudno jednoznacznie określić jak istotne było to oddziaływanie. Podobne wnioski można wysnuć przyglądając się efektem projektów inwestycyjnych finansowanych ze środków innych niż unijne. Sala gimnastyczna, jak również zmodernizowane drogi gminne, poprawiają jakość życia lokalnej społeczności, jednakże nie mają one istotnego znaczenia przy podejmowaniu przez jej członków decyzji o osiedleniu się lub opuszczeniu terenu gminy. *Nasze projekty, zarówno te unijne finansowane z SAPARDU w latach 2003-2004 jak i realizowane ze środków własnych, na pewno w jakiś sposób poprawiły jakość życia mieszkańców. Myślę jednak, że bardzo trudno byłoby wskazać czy i w jakim stopniu wpłynęły one na migracje na terenie gminy,* podsumowuje Krzysztof Polkowski.

Można przypuszczać, że gdyby lokalne władze realizowały inwestycje wpływające w znaczący sposób na powstanie trwałych i atrakcyjnych miejsc pracy w sektorach pozarolniczych lub też tworzące warunki do rozwoju przedsiębiorczości, ich oddziaływanie na saldo migracji zarówno wewnętrznych jak i zagranicznych byłoby silniejsze. Zdaniem lokalnych władz, gmina mogłaby mieć jednak duże trudności z przyciągnięciem zewnętrznych inwestorów ze względu na jej peryferyjne położenie oraz brak wykwalifikowanych pracowników. Można zatem powiedzieć, że gmina Przytuły ma ograniczoną możliwość interwencji w zakresie procesów migracyjnych.

Wpływ projektów EFS, realizowanych przez PUP w Łomży, należy uznać za większy w porównaniu do działań inwestycyjnych, ponieważ oddziaływały one bezpośrednio na główne czynniki kształtujące procesy migracyjne w Przytułach. Rozmowy z przedstawicielami Urzędu Gminy pokazały, że da się zaobserwować związek pomiędzy otrzymaniem pracy po odbyciu stażu a podjęciem decyzji o pozostaniu lub opuszczeniu gminy. Należy jednak podkreślić, że wpływ tego typu instrumentów jest zauważalny jedynie w przypadku niewielkiej grupy bezrobotnych. Były to osoby posiadające wystarczające kompetencje, by po odbyciu stażu podjąć pracę w Urzędzie Gminy lub też wykorzystać zdobyte doświadczenie do poszukiwania zatrudnienia poza terenem gminy. Jak już zostało wspomniane, większość bezrobotnych w gminie stanowią osoby posiadające wykształcenie podstawowe i gimnazjalne, nie dysponujące żadnymi kwalifikacjami zawodowymi, a ponadto niechętnie nastawione do zmiany miejsca zamieszkania. Osoby te uczestniczyły najczęściej w pracach społecznie użytecznych i robotach publicznych, które nie dawały im jednak ani wystarczających kwalifikacji, ani motywacji do zmiany miejsc pracy. Podsumowując, profil grupy docelowej projektów miękkich, realizowanych na terenie gminy, był niespójny z profilem osób podejmujących decyzję o migracji.

6.4. Studium przypadku nr 4 - Ryki

6.4.1. Podstawowe informacje o gminie i jej mieszkańcach

Ryki są gminą miejsko-wiejską, położoną w północno-zachodniej części województwa lubelskiego przy trasie krajowej nr 17, w odległości 63 km od Lublina i 100 km od Warszawy. Miasto Ryki stanowi centrum administracyjne gminy, w skład której wchodzi 30 sołectw i 12 osiedli rozmieszczonych na łącznej powierzchni 161,7 km². Znajduje się w nim również siedziba starostwa powiatowego. Wg danych Urzędu Miasta Ryki gminę w 2008 r. zamieszkiwały 21 399 osoby, w tym 10 321 to mieszkańcy miasta Ryki. Na terenach wiejskich gminy zameldowanych było 11 078 osób. Dane z GUS i te, które uzyskaliśmy od Urzędu Miasta Ryki, różnią się między sobą. Obydwa zestawy danych wykazują jednak ten sam trend – liczba ludności w mieście Ryki, począwszy od 2004 roku maleje (w 2007 r. wg danych z UM nieznacznie wzrosła, by znów spaść w 2008 r.).

Tabela 26 Ludność gminy w latach 2004-2008

LUDNOŚĆ	2004	2005	2006	2007	2008
Gmina wg UM	21 679	21 689	21 544	21 512	21 399
Gmina wg GUS	20 725	20 743	20 673	20 607	Bd
Miasto wg UM	10 478	10 446	10 373	10 391	10 321
Miasto wg GUS	9 832	9 800	9 767	9 767	Bd
Wieś wg UM	11 485	10 954	11 138	11 117	11 078
Wieś wg GUS	10 893	10 943	10 906	10 840	Bd

Przyrost naturalny, zarówno na terenie miasta jak i całej gminy, wykazywał na przestrzeni lat 2002-2004 spadek, a potem urodzenia zaczęły równoważyć zgony, mówi kierownik Wydziału Administracji i Spraw Samorządowych Lucjan Cieślak. Jednakże według najnowszych danych z Urzędu Miasta, w 2008 r. przyrost naturalny był ujemny, niższy niż w roku 2004.

W 2008 r. gminę zamieszkiwały w większości (63,51 %) osoby w wieku produkcyjnym (kobiety w wieku 18-59, mężczyźni w wieku 18-64), 14,57% stanowiły osoby w wieku poprodukcyjnym, a 21,93% to dzieci i młodzież do 18 roku życia. Od 2004 r. nieznacznie lecz stale rośnie odsetek osób w wieku poprodukcyjnym przy jednoczesnym zmniejszaniu się odsetka osób w wieku przedprodukcyjnym. W roku 2004 odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym wynosił 24,38%, a już w 2008 r. statystyki mówiły jedynie o 21,93% dzieci i młodzieży do 18 roku życia w ogólnej liczbie mieszkańców gminy.

6.4.1.1. Warunki życia ludności

Na terenie gminy Ryki istnieje dobrze rozbudowana sieć instytucji oświatowych wszystkich poziomów. Łącznie na terenie samego miasta zlokalizowane są 3 przedszkola samorządowe, liceum ogólnokształcące, 2 placówki szkół zawodowych i ogólnokształcących oraz policealne studium zawodowe dla dorosłych. W Rykach funkcjonuje także Wyższa Szkoła Umiejętności Pedagogicznych i Zarządzania.

Ochronę zdrowia mieszkańców gminy Ryki zapewniają liczne niepubliczne przychodnie i prywatne gabinety lekarskie. Na terenie gminy znajdują się także gabinety stomatologiczne, laboratoria analityczne oraz Powiatowa Stacja Sanitarno – Epidemiologiczna. Mieszkańcy gminy mogą także korzystać z pomocy Szpitala Wojskowego z Przychodnią SP ZOZ w Dęblinie.

Na terenie gminy nie są realizowane obecnie żadne inwestycje dotyczące budowy dużych osiedli mieszkaniowych. Według słów Burmistrza Ryk Jerzego Gąski, gmina nie zamierza również w najbliższym czasie podejmować działań mających skłonić deweloperów do inwestycji. Również z budową prywatnych domków jednorodzinnych są w Rykach trudności, ponieważ tylko część terenów gminy jest skanalizowana.

Na terenie gminy Ryki znajduje się Miejsko-Gminne Centrum Kultury prowadzące zajęcia taneczne, muzyczne, chórne oraz plastyczne. Mieszkańcy gminy mogą także korzystać z kina oraz zasobów dwóch bibliotek publicznych.

W zakresie infrastruktury sportowej ważną rolę spełnia Miejsko-Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji dysponujący stadionem sportowym z trybunami i bieżnią lekkoatletyczną, kortem tenisowym, pawilonem sportowym oraz kąpieliskiem. Na terenie Ośrodka organizowane są także imprezy sportowe i rekreacyjne. W

.....

obrębzie miasta działa wiele klubów sportowych. Na terenie gminy Ryki znajdują się również szlaki turystyczne oraz kilka obiektów zabytkowych.

6.4.1.2. Sytuacja gospodarcza w gminie i lokalny rynek pracy

Ryki w przeważającej części są gminą rolniczą. Na jej terenie dominują uprawy ogrodnicze owoców i warzyw, które stanowią bazę produkcyjną dla przetwórci spożywczych. Prowadzona jest tu również hodowla bydła oraz specjalistyczne hodowle karp. Na terenie gminy w 2007 r. zarejestrowanych było 1477 podmiotów gospodarczych. Dominują wśród nich mikroprzedsiębiorstwa działające w sektorze handlu i usług. W sektorze przemysłowym najszybciej rozwija się przemysł przetwórczy surowców rolnych, w którym działają 2 największe w gminie przedsiębiorstwa: Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego Polski Ogród oraz Spółdzielnia Mleczarska Ryki. Trzecim pod względem wielkości przedsiębiorstwem na lokalnym rynku jest firma Juwent. W Rykach działają również: producent przyczep, dwóch producentów zniczy oraz kilka zakładów krawieckich.

Dzięki dynamicznemu wzrostowi gospodarczemu ostatnich lat oraz wykorzystaniu środków z funduszy unijnych największe podmioty gospodarcze mogły się szybko rozwijać, co wpłynęło na poprawę sytuacji na lokalnym rynku pracy. *Procesy makroekonomiczne, które zachodziły w ostatnich 3-4 latach spowodowały na naszym terenie spadek liczby bezrobotnych*, mówi Dyrektor PUP w Rykach Piotr Gałkowski. W listopadzie 2008 r. stopa bezrobocia w powiecie wyniosła 9%, podczas gdy w tym samym miesiącu w roku 2004 wskaźnik ten sięgał 12,4%. Warto jednak zaznaczyć, że w 2007 roku bezrobocie było jeszcze niższe i wynosiło 7,4%. Jak uważa Piotr Gałkowski, wzrost liczby osób bez pracy widoczny w ostatnich miesiącach 2008 roku spowodowany był globalnym kryzysem gospodarczym, który dotknął też rycki rynek pracy. Od końca października do grudnia 2008 r. liczba bezrobotnych wzrosła o 200 osób.

Bliskość rynku mazowieckiego ma duży wpływ na aktywność zawodową mieszkańców Ryk, zwłaszcza, jeśli chodzi o podejmowanie działalności gospodarczej, mówi Dyrektor PUP. Na stosunkowo niską stopę bezrobocia w powiecie wpływa, zdaniem Piotra Gałkowskiego, w dużym stopniu dynamika wzrostu małych działalności.

Analizując strukturę bezrobotnych z terenu powiatu można zauważyć, że dominują na rynku osoby w wieku 25-34 lat z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym oraz zasadniczym zawodowym. W ciągu ostatnich lat udział osób długotrwale bezrobotnych wśród ogółu zarejestrowanych zmalał (wg Dyrektora PUP z 70% w 2004 r., przez 60% w 2007 r. do 50% w 2008 r.). Zdaniem Piotra Gałkowskiego jest to efekt przekształcenia rynku pracy z rynku pracodawcy na rynek pracownika, jak również projektów aktywizacyjnych finansowanych ze środków unijnych. Innym zauważalnym trendem jest wzrost odsetka osób bezrobotnych do 25 roku życia. Liczba ofert pracy w powiecie w ciągu ostatnich kilku lat bardzo wzrosła. *Od lat 2003-2004 wzrost liczby ofert pracy jest, można powiedzieć, nawet kilkukrotny rocznie*, podkreśla Dyrektor PUP Piotr Gałkowski. *Tak jak mieliśmy ok. 300 ofert w roku 2002-2003, tak teraz jest ich 1500 w roku*, dodaje. Dyrektor zauważa jednak, że na wiele z tych ofert żaden z bezrobotnych z Ryk nie odpowie, ze względu na wysokie specjalistyczne wymagania, jakie są w nich stawiane kandydatom. Podobne obserwacje mają przedstawiciele największych zakładów pracy. Grzegorz Kapusta, wiceprezes Spółdzielni Mleczarskiej Ryki, która zatrudnia ok. 214 osób uważa, że, o ile nie ma problemu ze znalezieniem odpowiednich osób do prac fizycznych, są poważne trudności z pozyskaniem specjalistów i kadry menedżerskiej. *Widać, że w ostatnich latach sytuacja na rynku pracy się zmieniła. Rzadko przychodzą do nas osoby bezrobotne, przede wszystkim zgłaszają się osoby, które pracują, ale szukają atrakcyjniejszych warunków pracy. Także i u nas rotacja jest większa. W momencie, gdy ludzie zdobędą więcej doświadczenia, decydują się szukać nowych wyzwań. Duża część wyjeżdża do Warszawy*.

6.4.1.3. Migracje w gminie

Szczegółowa analiza procesów migracyjnych w mieście Ryki stanowiła dla zespołu badawczego istotny problem, przede wszystkim ze względu na brak dostępu do spójnych danych statystycznych. Przygotowując niniejsze studium przypadku dokonaliśmy analizy danych z dwóch źródeł – pierwszym były dane z Głównego Urzędu Statystycznego za lata 2004-2007, drugim, informacje otrzymane bezpośrednio z Urzędu Miasta. Dokonując zestawienia statystyk z dwóch źródeł, zauważyliśmy ich dość istotne rozbieżności. Przykładowo różnice można zanotować w danych dotyczących meldunków na pobyt stały. Szczególnie widoczne są one w przypadku liczby dokonanych zameldowań. W efekcie dane z GUS pokazują ujemne saldo migracji, podczas gdy dane Urzędu Miasta wskazują na saldo dodatnie. Przedstawiciele Urzędu Miasta Ryki, pomimo ponawianych przez nas pytań, nie byli w stanie wyjaśnić, skąd biorą się tak istotne różnice.

Tabela 27 Zestawienie danych dot. zameldowań i wymeldowań na pobyt stały w mieście Ryki ze źródeł Urzędu Miasta Ryki oraz Głównego Urzędu Statystycznego

MIGRACJE	2004	2005	2006	2007	2008
Liczba zameldowań na pobyt stały wg UM	179	175	195	231	186
Liczba zameldowań na pobyt stały wg GUS	136	114	138	162	bd
Różnica	43	41	57	69	-
Liczba wymeldowań z pobytu stałego wg UM	161	161	176	154	133
Liczba wymeldowań z pobytu stałego wg GUS	174	165	186	174	bd
Różnica	-13	-4	-10	-18	-

Warto jednak zauważyć, że dane z obydwu źródeł wskazują podobnie kształtujący się trend w procesach migracyjnych. Widoczne jest przede wszystkim istotne zwiększenie liczby zameldowań i zwiększające się saldo migracji poczynając od 2005 r. Jednakże najnowsze dane z 2008 r. otrzymane od Urzędu Miasta pokazują, że tendencja ta uległa zahamowaniu.

Tabela 28 Saldo migracji wg danych Urzędu Miasta Ryki oraz Głównego Urzędu Statystycznego

SALDO MIGRACJI	2004	2005	2006	2007	2008
Saldo migracji wg danych UG	18	14	19	77	53
Saldo migracji wg danych GUS	-38	-51	-48	-12	bd

Wyniki statystyk z ostatnich dwóch lat, zwłaszcza ze źródeł dostarczonych nam przez Urząd Miasta, są w pewnym stopniu sprzeczne z opiniami, jakie uzyskaliśmy podczas badań terenowych. Zdaniem naszych rozmówców bardzo duża liczba mieszkańców Ryk opuszcza miasto bez dokonania wymeldowania. *Spory odsetek młodych ludzi migruje z gminy i to nie tylko do sąsiednich województw, ale sporo wyjeżdża też zagranicę do krajów Unii Europejskiej*, mówi Lucjan Cieślak, kierownik Wydziału Administracji i Spraw Samorządowych, odpowiedzialnego za sprawy ewidencji ludności. – *Zjawisko to nie znajduje odbicia w ewidencji, ponieważ większość wyjeżdżających nie dopełnia obowiązku wymeldowania się z miejsca zamieszkania.*

Wśród wyjeżdżających przeważają osoby młode (między 18 a 34 rokiem życia), legitymujące się wyższym bądź średnim wykształceniem. Do głównych czynników wypychających, które powodują odpływ migrantów z miasta, zaliczyć można brak atrakcyjnych perspektyw zawodowych oraz brak możliwości kontynuowania nauki na poziomie szkoły wyższej. Głównym kierunkiem wyjazdów jest Warszawa, ale zdarzają się też wyjazdy do Krakowa i Wrocławia. *Z moich obserwacji wynika, że tylko 10% młodzieży zostaje w Rykach. Pozostali rozjeżdżają się po kraju lub udają się za granicę*, przyznaje Lucjan Cieślak. *Lokalny rynek pracy nie jest interesujący dla młodych, ambitnych ludzi*, twierdzi Grzegorz Kapusta, wiceprezes Spółdzielni Mleczarskiej Ryki. – *Bardzo mało jest ofert dla specjalistów, zwłaszcza o profilu technicznym i wyższej kadry menedżerskiej. Jeśli więc ktoś nie jest zainteresowany pracą w małej firmie usługowej lub handlowej, to najczęściej musi podjąć decyzję o wyjeździe.*

Ze względu na bliskość geograficzną dużych ośrodków miejskich, Warszawy i Lublina, część mieszkańców Ryk decyduje się codziennie dojeżdżać do pracy w tych miastach. Są to zazwyczaj osoby gorzej usytuowane, których nie stać na wynajęcie lub zakup mieszkania w dużym mieście. Zdaniem Piotra Gałkowskiego, Dyrektora PUP, co najmniej 2 duże firmy z okolic Warszawy zatrudniają osoby zamieszkałe w Rykach, zapewniając im równocześnie transport do pracy. Do rzadkości nie należy też sytuacja osób, które pracują i mieszkają w dni robocze poza Rykami, wracając do rodziny na weekendy i w dni wolne od pracy. *W gminie można zauważyć zwiększoną mobilność osób w wieku produkcyjnym związaną z poszukiwaniem pracy poza terenem gminy*, uważa Gałkowski. – *Dotyczy ona także byłych bezrobotnych. W mojej ocenie jest ona wynikiem znacznej różnicy pomiędzy zarobkami, jakie oferują warszawskie i lokalne firmy.*

Mieszkańcy Ryk często migrują w poszukiwaniu pracy również zagranicę. Wyjazdy te, zdaniem naszych rozmówców, były szczególnie intensywne w latach 2006 i 2007. Według Lucjana Cieślaka, najwięcej młodych ludzi wyjeżdża do Anglii i Irlandii, lecz zdarzają się też wyjazdy do Francji, Włoch i Norwegii. Emigracja nie ma najczęściej charakteru stałego i nie znajduje odzwierciedlenia w gminnych statystykach. *Wśród młodych*

.....

emigrantów z Ryk przeważają ludzie z wyższym wykształceniem (2/3 wyjeżdżających), resztę stanowią osoby, które ukończyły szkołę średnią (1/3 wyjeżdżających), uważa kierownik Wydziału Administracji i Spraw Samorządowych. - Zdarzają się również przypadki, kiedy gminę opuszczają dobrzy specjaliści. Przykładem mogą być lekarze, którzy pracowali w szpitalu w Dęblinie. Parę lat temu część z nich zdecydowała się wyjechać do Szwecji. Żaden z nich do tej pory nie wrócił do kraju.

Zdaniem Lucjana Cieślaka, mieszkańcy miasta są znacznie bardziej skłonni do migracji niż osoby z terenów wiejskich. Czynnikiem, który zatrzymuje osoby na terenie gminy, są więzy rodzinne i posiadanie zatrudnienia przez co najmniej 1 członka rodziny. Jeśli ktoś mieszka niedaleko rodziców czy z rodzicami i ma możliwość dorobienia oraz dodatkowo jeszcze własną działkę rolną, to rzadko decyduje się wyjechać, musi być naprawdę zdeterminowany, żeby podjąć takie ryzyko, podkreśla przedstawiciel Urzędu Miasta.

Tabela 29 Migracje do Ryk (miasto) wg kierunku – dane GUS

KIERUNEK MIGRACJI	2004	2005	2006	2007	Łącznie za okres 2004-2007	Udział w strukturze migracji z terenu gminy
Migracje z miasta	71	54	63	85	273	49,64%
Migracje ze wsi	65	60	75	76	276	50,18%
Migracje z zagranicy	0	0	0	1	1	0,18%

Pomimo iż oficjalne statystyki Urzędu Miasta wskazują na przewagę zameldowań nad wymeldowaniami, nie pokrywają się one z opiniami przedstawicieli lokalnej administracji: *Jeśli chodzi o osiedlanie się na terenie naszej gminy, to w tej materii panuje u nas stagnacja*, mówi Lucjan Cieślak. - *Pamiętam czasy, kiedy nasze przedsiębiorstwa znacznie lepiej funkcjonowały i ściągały tutaj ludzi do pracy. Teraz przyjeżdżają raczej pojedyncze jednostki. Powracają często ludzie starsi, którzy tutaj się urodzili i wychowali. Gdy ktoś przechodzi na emeryturę czy na rentę, to wraca z Warszawy, z Lublina, czy też gdzieś z Polski i tu się osiedla na starość.*

Obecnie nie mamy czym zachęcać ludzi do przyjazdu i osiedlenia się u nas na dłużej. Brakuje u nas miejsc pracy, dużych przedsiębiorstw oferujących atrakcyjne warunki zatrudnienia, dodaje burmistrz Gąska. - *Nie mamy również specjalnych atrakcji turystycznych i krajoznawczych. Brakuje również dobrej jakości mieszkań.*

Niewielu imigrantów osiedla się na terenie Ryk. W gminie mieszka kilka osób pochodzących z Ukrainy i Białorusi. *Jedna osoba czy dwie zawarły związek małżeński, a pozostali są w gminie zameldowani, mają karty pobytu i próbują swoich sił w handlu*, opowiada pan Lucjan Cieślak.

Tabela 30 Migracje z Ryk (miasto) wg kierunku – dane GUS

KIERUNEK MIGRACJI	2004	2005	2006	2007	Łącznie za okres 2004-2007	Udział w strukturze migracji z terenu gminy
Migracje do miast	101	100	121	126	448	64,09%
Migracje na wieś	73	65	59	42	239	34,19%
Migracje z zagranicą	0	0	6	6	12	1,72%

Nie jest zauważalny w Rykach trend migracyjny ze wsi do miasta, ponieważ, jak uważa dyrektor PUP, w Rykach nie buduje się w ostatnich latach nowych mieszkań a osoby, które znajdują pracę w Rykach nie mają trudności z dojazdem do Ryk. Warto zauważyć, że w ciągu ostatnich lat spadła liczba wymeldowań z miasta Ryki na wieś, natomiast wzrosła – do innych miast.

6.4.2. Projekty zrealizowane na terenie gminy w latach 2004-2008

W latach 2004-2008 gmina Ryki prowadziła dość ograniczoną działalność inwestycyjną. W 2004 roku wydatki na inwestycyjne stanowiły 7,4% ogólnych wydatków gminy. W roku 2007, pomimo zwiększenia dochodów gminy o ok. 1/3 w stosunku do 2004 roku, udział ten tylko nieznacznie wzrósł, osiągając wartość 10,72%. Ograniczoną zdolność do podejmowania inwestycji Burmistrz tłumaczy przede wszystkim bardzo wysokim poziomem niezbędnych wydatków bieżących gminy, przede wszystkim w sektorze oświaty i opieki społecznej. *Same tylko wydatki na oświatę na terenie gminy stanowią 57% naszego budżetu*, podkreśla burmistrz Jerzy Gąska.

.....

Niskie zdolności do realizacji dużych inwestycji były przyczyną niewielkiej aktywności gminy w obszarze wykorzystywania funduszy europejskich. W okresie 2004-2008 gmina nie realizowała żadnych projektów infrastrukturalnych na obszarze miejskim, współfinansowanych z tego źródła.

W 2004 na terenach wiejskich zostały sfinalizowane 2 projekty drogowe, współfinansowane z programu SAPARD. Pierwszy z nich dotyczył budowy 2-kilometrowego odcinka drogi o nawierzchni bitumicznej w miejscowości Sędowice. Jego wartość to prawie 985 tys. PLN, z czego wartość dotacji wyniosła 342,6 tys. PLN. Drugi projekt, o podobnym zakresie przedmiotowym, miał na celu budowę 764 m drogi w miejscowości Sierskowola. Zdaniem Burmistrza Jerzego Gąski realizacja wspomnianych projektów przyczyniła się do rozwoju terenów, na których były one realizowane. *-Budowa dróg poprawiła dostępność komunikacyjną Sędowic i Sierskowoli. Wkrótce po zakończeniu projektów w ich rejonie zaczęto budować nowe domy. Niedługo potem powstały w tych okolicach małe placówki usługowe i handlowe.*

Jedynym projektem realizowanym przez gminę z wykorzystaniem środków dostępnych w okresie programowania 2004-2006 był projekt pt. „Stworzenie elektronicznego systemu usług dla ludności w miejscowości Ryki” (Działanie 1.5 ZPORR Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego). W wyniku realizacji projektu wdrożono system elektronicznego obiegu dokumentów i portal internetowy zintegrowany z Biuletynem Informacji Publicznej.

Poza omawianymi projektami, gmina próbowała również pozyskać środki z funduszy strukturalnych na finansowanie innych inwestycji. Złożone przez samorząd projekty dotyczące m.in. budowy sal gimnastycznych, budowy szkoły z oddziałem przedszkolnym oraz budowy dróg nie uzyskały dofinansowania.

Jerzy Gąska zwraca też uwagę na niewielki potencjał gminy do realizacji tak kompleksowej inwestycji. *- Nasze plany pokrzyżował również przepis o konieczności wyliczenia luki finansowej w projektach kanalizacyjnych. W efekcie na całą inwestycję musimy zapewnić ponad 40% środków własnych, a sam projekt jest wart 60 mln PLN.*

Pośród odrzuconych projektów, gmina zdołała samodzielnie rozpocząć tylko jeden - budowę sali gimnastycznej w okolicznej wsi Leopoldowo. Było to możliwe dzięki otrzymaniu dofinansowania ze środków Totalizatora Sportowego. Wobec trudności w pozyskaniu środków unijnych w okresie 2004-2008 gmina samodzielnie realizowała mniejsze inwestycje. Projekty te dotyczyły przede wszystkim terenów wiejskich. Burmistrz Ryk podkreśla, że infrastruktura kluczowa stanowi jeden z priorytetów inwestycyjnych gminy. Gmina trzykrotnie próbowała uzyskać dotacje na modernizację dróg w ramach ZPORR, jednak za każdym razem składane przez nią wnioski były odrzucane. Z tego względu władze samorządowe skoncentrowały się na realizacji małych projektów drogowych, których przedmiotem była budowa krótkich odcinków dróg w należących do gminy sołectwach. W latach 2004-2008 gmina zrealizowała kilkanaście tego typu projektów. Średnia wartość każdego z nich wahała się w granicach 70-80 tys. PLN. Ponadto w 2007 roku zrealizowano 2 projekty dotyczące przebudowy ulic w Rykach o łącznej wartości 300 tys. PLN. Efektem realizowanych projektów była przede wszystkim poprawa dostępu mieszkańców terenów wiejskich do głównych szlaków komunikacyjnych w gminie.

Równolegle do projektów drogowych gmina realizowała inwestycje w obszarze infrastruktury szkolnej. Były to przede wszystkim projekty termomodernizacyjne.

Kolejnym istotnym obszarem aktywności inwestycyjnej gminy w ostatnich latach była budowa sieci wodociągowych. Projekty wodociągowe realizowano w 2006 roku. Dwa z nich realizowane były na terenie miasta. Ich łączna wartość wyniosła 290 tys. PLN. Długość położonej instalacji wodociągowej to ponad 5 km. Mniejszy projekt wodociągowy o wartości 56 tys. PLN, zrealizowano w miejscowościach Niwa Babicka i Marianów. Doprowadzenie wodociągów przyczyniło się przede wszystkim do poprawy warunków życia mieszkańców gminy. Inne działania inwestycyjne gminy dotyczyły m.in. budowy oświetlenia drogowego oraz rozbudowy infrastruktury społecznej – świetlic wiejskich i budynków OSP. Były to zazwyczaj niewielkie projekty o wartości 40-60 tys. PLN.

Powiatowy Urząd Pracy także realizował w latach 2004-2008 projekty współfinansowane z funduszy unijnych, wykorzystując środki z Europejskiego Funduszu Społecznego. Projekty unijne Urzędu składały się z następujących części: poradnictwa zawodowego, pośrednictwa pracy, szkoleń, subsydiowanego zatrudnienia i jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej, a te skierowane do długotrwale bezrobotnych

.....

zawierały też przygotowanie zawodowe, natomiast te przeznaczone dla młodych - staże. Wśród projektów zrealizowanych przez Powiatowy Urząd Pracy w Rykach znalazło się w sumie 7 projektów współfinansowanych z SPO RZL: 3 projekty w ramach Działania 1.2a Perspektywy Dla młodzieży, także 3 projekty w ramach Działania 1.3a Przeciwdziałanie i zwalczanie długotrwałego bezrobocia oraz 1 w ramach Działania 1.5 Promocja aktywnej polityki społecznej poprzez wsparcie grup szczególnego ryzyka. Łącznie wsparcie w 3 projektach skierowanych do młodzieży otrzymały 444 osoby, a w ramach projektów, których beneficjentami ostatecznymi byli długotrwale bezrobotni – 434 osoby.

W 2004 r. odpowiadając na zapotrzebowanie bezrobotnych zorganizowano w ramach projektu unijnego szkolenia z języka angielskiego (1 dla osób bezrobotnych i 1 dla osób wyjeżdżających zagranicę). Dużym zainteresowaniem cieszyły się także szkolenia ze spawania elektrycznego w osłonie argonu i CO².

Dzięki projektom PUPu, szczególnie ostatniego realizowanego w 2008 r., osoby, którym przyznano jednorazowe środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej otworzyły własne firmy. *Dużo powstało firm remontowo-budowlanych*, wspomina pan Dyrektor PUP Piotr Gałkowski, *ale zdarzało się też tak, że istniejące już, lecz niezarejestrowane firmy, działające na czarno, ujawniały się i rejestrowały swoją działalność*. Koordynator projektów PUP uważa, że młodzi ludzie otwierali nowe firmy, a długotrwale bezrobotni rejestrowali działające już wcześniej „na czarno” przedsiębiorstwa. Oprócz firm remontowo-budowlanych powstały także mikropodsiębiorstwa zajmujące się handlem i usługami (najczęściej fryzjerskie, kosmetyczne, mechanika samochodowa, ale też projektowanie ogrodów i zespół muzyczny). Zdaniem koordynatora projektów PUP większość z tych firm przetrwała. Dyrektor PUP uważa ten rodzaj pomocy za najbardziej skuteczny spośród wszystkich, które udziela się bezrobotnym.

6.4.3. Projekty ryckich firm

OSM Ryki

Spółdzielnia Mleczarska Ryki została założona w 1926 r. W latach 50-tych została odgórnie upaństwowiona. Początkowo zakład oferował szeroki zakres produktów - mleko, twarogi, sery, masło i kefiry. Jeszcze przed wejściem Polski do Unii Europejskiej podjęto decyzję o skoncentrowaniu produkcji na dwóch rodzajach wyrobów - serach dojrzewających oraz proszku serwatkowym, będącym produktem ubocznym w procesie wytwarzania serów. U podstaw wyboru takiej strategii stała z jednej strony konieczność większej specjalizacji, w celu wzmocnienia pozycji konkurencyjnej zakładu, z drugiej zaś konieczność modernizacji wszystkich linii produkcyjnych, tak, aby dostosować je do norm unijnych. *Aby wprowadzić system HACCP konieczne jest zapewnienie odpowiedniej infrastruktury, a przede wszystkim odpowiedniej przestrzeni na terenie zakładu*, wyjaśnia Grzegorz Kapusta, wiceprezes spółki. - *Gdybyśmy chcieli wprowadzić HACCP dla wszystkich produktów konieczna byłaby znaczna rozbudowa zakładu*. Zakład trzeba było dostosować do norm tak, by Inspekcja Weterynaryjna udzieliła firmie pozwolenia na handel na wspólnym rynku. Pozwolenie to było niezbędne do eksportu wyrobu – proszku serwatkowego – zagranicę. W tym celu Spółdzielnia z Ryk wykorzystwała środki z programu SAPARD, finansując z jego środków 6 projektów, które dotyczyły m.in. nabycia urządzeń schładzających do punktów zbierania mleka i nowoczesnych autocystern. Pierwszy z nich został złożony do konkursu w 2002, kolejne w 2003 roku. Wszystkie te inwestycje o charakterze dostosowawczym zostały zakończone na 2 miesiące przed wejściem Polski do Unii Europejskiej. Zmiana strategii biznesowej SM Ryki i koncentracja na dwóch grupach produktów wiązała się także ze zoptymalizowaniem procesów produkcyjnych, zwiększeniem efektywności wykorzystywanych zasobów oraz zmniejszeniem kosztów produkcji.

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej SM Ryki zaczęła aktywnie pozyskiwać fundusze w ramach SPO ROL. Dwa pierwsze projekty, realizowane w latach 2004 i 2005, dotyczyły zakupu specjalistycznych środków transportu do odbioru mleka. W ich efekcie park samochodowy zakładów powiększył się łącznie o 6 nowoczesnych autocystern i 2 przyczepy. Dzięki inwestycji mleczarnia mogła usprawnić proces odbioru mleka z gospodarstw wiejskich. *Chodziło nam przede wszystkim o wymianę taboru. Stare, 15-letnie samochody były bardzo awaryjne, co często bardzo utrudniało i spowalniało pozyskiwanie mleka od okolicznych rolników*, mówi wiceprezes Grzegorz Kapusta. Wartość inwestycji wynosiła odpowiednio 595 tys. PLN i 1,32 mln PLN. Jako uzupełnienie wcześniejszych projektów, w 2005 roku firma zakupiła ze środków SPO ROL 3 silosy do składowania mleka, wartości 374 tys. PLN.

Trzy kolejne projekty unijne związane były z modernizacją i poprawą efektywności procesów produkcyjnych serów. W 2005 roku SM Ryki nabyła 800 szt. regałów do składowania sera oraz dwa wózki widłowe, obsługujące dojrzewalnię. Największa inwestycja finansowana ze środków unijnych dotyczyła nowej bezobsługowej linii produkcyjnej do wytwarzania serów holenderskich. Jej wartość wynosiła 12 mln PLN, z czego 1/3 została pokryta z dotacji w ramach SPO WKP. *W efekcie projektu dwukrotnie zwiększyliśmy moce produkcyjne*, tłumaczy Grzegorz Kapusta. Realizacja projektów podniosła nie tylko efektywność produkcji, ale także zdecydowanie poprawiła standardy jakościowe produkcji, poczynwszy od procesów związanych z odbiorem i zwózką mleka od dostawców, kończąc na procesach związanych bezpośrednio z wyrobem finalnym. *Najnowocześniejszy sprzęt, jaki zakupiliśmy dzięki dotacjom, pozwolił zminimalizować ryzyko zakażeń zarówno surowców jak i naszych produktów*, podsumowuje Grzegorz Kapusta, *dzięki temu 99% serów, które wytwarzamy to produkty 1 klas jakości*. Obroty firmy zdecydowanie wzrosły. W 2008 roku ich wartość wyniosła 150 mln PLN. Łącznie z dotacji unijnych SM Ryki otrzymała 12 mln PLN, z czego 5 mln pochodziła z SAPARDU, a 7 mln z SPO WKP.

W kolejnych latach rozpoczął się dynamiczny rozwój i modernizacja zakładu w związku z przystąpieniem do Unii Europejskiej, a co za tym idzie lepsze dostosowanie do wymogów weterynaryjnych. W roku 2004 powstała w pełni zmechanizowana stacja odbioru mleka oraz mycia samochodów, a na początku 2005 roku oddano do użytku nowe dojrzewalnie oraz przeniesiono dział sprzedaży i marketingu do nowych obiektów handlowych w głównym zakładzie. Restrukturyzacja zakładów w latach 2002-2004 oraz inwestycje finansowane ze środków unijnych miały istotny, negatywny wpływ na zatrudnienie w SM Ryki. W 2003 roku, w wyniku rezygnacji z produkcji twarogów, mleka, masła i kefirów ograniczono liczbę załogi z 340 do 240 osób. Kolejne inwestycje, w efekcie których następowała automatyzacja procesów produkcyjnych, pociągnęły za sobą dalsze zwolnienia. W ich efekcie w 2008 roku liczba pracowników wyniosła ok. 214 osób. *Przykładowo, wymiana linii do produkcji serów dojrzewających na nową, w pełni zautomatyzowaną oznaczała możliwość zmniejszenia liczby pracowników obsługujących ją z 6 do 1 osoby*, mówi Grzegorz Kapusta. Osoby, które odchodziły z zakładu, ze względu na zaawansowany wiek najczęściej przechodziły na wcześniejszą emeryturę. Modernizacja zakładu była więc też, zdaniem wiceprezesa SM Ryki, okazją do wymiany pokoleniowej wśród pracowników.

Bardzo trudno jest wykazać bezpośredni wpływ inwestycji realizowanych przez firmę w latach 2004-2008 na migrację. Zakład nie monitorował sytuacji osób, które odchodziły w wyniku redukcji liczby personelu, trudno więc jednoznacznie określić, czy zostały one w swoich miejscach zamieszkania, czy też zdecydowały się szukać zatrudnienia w innym miejscu. Na podstawie uzyskanych informacji można jedynie przyjąć ogólne założenie, że starsze osoby, które poodchodziły na wcześniejszą emeryturę nie były skłonne do migracji. Działalność zakładu wpływa jednak na zjawisko migracji wahadłowych. Część pracowników dojeżdża codziennie z terenów okolicznych powiatów – garwolińskiego i puławskiego. Rozwój przedsiębiorstwa i dążenia do poszerzenia rynku dostawców mleka, spowodowały, że w 2008 roku SM Ryki przejęły małą mleczarnię w położonym w odległości 60 km od Ryk Lubartowie. Ze względu na wysokie koszty potencjalnej modernizacji i dostosowania mleczarni do standardów firmy, zdecydowano się ją zamknąć. *Pracownikom z Lubartowa zaoferowaliśmy możliwość pracy w zakładzie w Rykach*, mówi Grzegorz Kapusta, *i około 10 osób przyjęło naszą ofertę*. Pracownicy ci codziennie dojeżdżają do pracy autobusami lub własnymi środkami transportu. Pozostali, ze względu na długi czas dojazdu, zdecydowali się poszukać innego miejsca w pracy w mniejszej odległości od miejsca zamieszkania.

Tabela 31 Projekty unijne zrealizowane przez firmę OSM Ryki w latach 2004-2008

Tytuł projektu	Termin realizacji	Wartość projektu (PLN)	Wartość i źródło dotacji (PLN)	Środki własne (PLN)
<i>Zakup linii do produkcji serów dojrzewających typu holenderskiego</i>	2006 r.	12 025 000,00	3 982 609,75 (Działanie 1.5 SPO ROL)	8 042 390,25
<i>Zakup dwóch wózków widłowych</i>	2005 r.	222 716,00	779 500,60 (Działanie 1.5 SPO ROL)	144 765,40
<i>Zakup 800 sztuk regałów do składowania sera</i>	2005 r.	1 200 000,00	372 120,00 (Działanie 1.5 SPO ROL)	827 880,00
<i>Zakup trzech zbiorników na mleko o pojemności 100 000 l</i>	2005 r.	374 700,00	131 145,00 (Działanie 1.5 SPO ROL)	243 555,00

<i>Zakup czterech autocystern i dwóch przyczep do zwózki mleka</i>	2005 r.	1 319 152,00	461 703,20 (Działanie 1.5 SPO ROL)	857 448,80
<i>Zakup dwóch specjalistycznych autocystern do odbioru mleka</i>	2004 r.	595 195,00	208 317,90 (Działanie 1.5 SPO ROL)	386 877,10

Polski Ogród Sp. z o.o.

Przedsiębiorstwo Polski Ogród Sp. z o. o. zostało powołane w 2005 r. w ramach Hortex Holding S.A., natomiast wcześniej funkcjonowało jako Hortex. W ramach holdingu, spółka zajmuje się produkcją towarów sprzedawanych pod marką Hortex – mieszanek warzywnych, zup, owoców mrożonych i soków. W skład spółki wchodzi 2 zakłady produkcyjne: w Rykach i Skierniewicach. Zakład rycki specjalizuje się przede wszystkim w produkcji mrożonek oraz koncentratu jabłkowego, które w większości wysyłane są na eksport. Zakład w Rykach w 2008 roku zatrudniał średnio ok. 620 osób. Liczba zatrudnionych zmienia się w poszczególnych miesiącach roku. Najwięcej osób pracuje w okresie od sierpnia do grudnia, a więc w czasie zbiorów warzyw i owoców oraz tuż po ich zakończeniu, kiedy firma może w pełni wykorzystać swoje moce produkcyjne. *Okolo 30-40% to pracownicy sezonowi*, szacuje Bożena Dolińska, kierownik Działu Personalnego. Spośród wszystkich pracowników 30% to mieszkańcy miasta Ryki, natomiast pozostali zatrudnieni pochodzą z wiejskich terenów gminy.

W okresie 2004-2008 Polski Ogród Sp. z o. o. zrealizował 4 projekty unijne finansowane ze środków Sektorowego Programu Operacyjnego Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich (SPO ROL). *Wszystkie nasze projekty, realizowane ze środków unijnych związane były z rozbudową centrum dystrybucji naszych produktów*, mówi Marek Ostryński, specjalista ds. inwestycji. *Miały one dwa zasadnicze cele: po pierwsze w znaczący sposób poprawić sam proces magazynowania i załadunku mrożonek, po drugie poprawić warunki pracy personelu.*

Pierwszy spośród projektów, realizowany w latach 2006-2008, dotyczył poprawy warunków przechowywania przerobionego surowca w mroźniach i załadunku. W ramach inwestycji zostały m.in. zainstalowane nowoczesne drzwi chłodnicze do komór mrożnych oraz bardziej wydajne i bezpieczniejsze skraplacze, używane przy procesie mrożenia gotowych produktów. Ponadto została także zakupiona wydajniejsza linia do przerobu warzyw korzeniowych i okopowych. Wartość projektu wyniosła 3,9 mln PLN, z czego 1,29 mln PLN pokryła dotacja z SPO ROL. Równocześnie, podjęto realizację kolejnego dużego projektu inwestycyjnego Polskiego Ogrodu finansowanego ze środków unijnych, którego przedmiot stanowiło stworzenie nowoczesnej pakowni mrożonek wraz z linią do mieszania i dozowania mrożonek. Projekt, wart 3,05 mln PLN (wartość dotacji w ramach SPO ROL ok. 1,02 mln PLN), zakładał ponadto zakup wyposażenia do szatni dla pracowników oraz nabycie wózka platformowego do przewożenia mrożonek. Podobny zakres przedmiotowy miały dwa pozostałe projekty realizowane w latach 2006 i 2007. Ich zakres dotyczył z jednej strony nabycia i instalacji linii do pakowania (konfekcjonowania) mrożonek, z drugiej zaś, zakupu wózków umożliwiających ich transport i załadunek. Wartość projektów wynosiła odpowiednio 2 mln PLN (597 tys. PLN w ramach dotacji SPO ROL) oraz 1,04 mln PLN (324,9 tys. PLN).

Zdaniem Marka Ostryńskiego trudno jest wskazać bezpośredni wpływ realizowanych projektów na zatrudnienie personelu. Specjalista ds. inwestycji podkreśla jednak poprawę warunków pracy jako jeden z głównych efektów realizacji projektu. - *Dzięki wprowadzeniu nowoczesnych urządzeń chłodniczych, konfekcyjnych i*

transportowych znacznie podwyższyliśmy standardy BHP w naszej firmie. Myślę, że może mieć to wpływ na decyzje kandydatów do pracy o podjęciu zatrudnienia w naszej firmie.

Opinię tę potwierdza Bożena Dolińska. - *Bardzo dobre warunki pracy to na pewno czynnik, który przyciąga do nas pracowników, zarówno stałych jak i tymczasowych. Jest to dla nas bardzo istotne, ponieważ produkcja ciągle się rozwija i z roku na rok potrzebujemy większej załogi. W 2004 roku średnie zatrudnienie wynosiło 450 osób, natomiast w 2007 już 693 osoby.*

Trudna sytuacja z punktu widzenia pracodawców na lokalnym rynku pracy, zwłaszcza w latach 2006 i 2007, zmusiła rycki zakład Polskiego Ogródo do aktywnego poszukiwania pracowników. *Był okres, kiedy o pracowników było bardzo trudno. Część ludzi wyjechała za granicę szukać pracy, część powyjeżdżała na Mazowsze, głównie do Warszawy, mówi Bożena Dolińska. - Duży problem mieliśmy zwłaszcza z pozyskaniem operatorów wózków. Doszło do tego, że zmuszeni byliśmy przekwalifikowywać naszych pracowników. W okresie tym firma konkurowała o pracowników z innymi pracodawcami, zarówno z terenu powiatu ryckiego, jak i sąsiednich powiatów. Ponieważ większość naszych pracowników pochodzi z terenów wiejskich, dużą konkurencją byli dla nas właściciele gospodarstw, którzy wynajmowali ich zwłaszcza na jesieni do zbiorów, w charakterze pracowników rolnych, mówi kierownik Działu Personalnego, musieliśmy też zmierzyć się z konkurencją jednego z zakładów, który znacząco podniósł wynagrodzenia. Po zwiększeniu przez nas stawek część pracowników wróciła do nas. Istotnym czynnikiem mogło być również polepszenie warunków pracy, dzięki realizacji projektów unijnych.*

Naszym rozmówcom trudno było określić bezpośredni wpływ realizowanych przez Polski Ogród Sp. z o.o. projektów na migracje w gminie. Marek Ostyński zaznacza jednak, że rozwój przedsiębiorstwa, będącego największym pracodawcą w gminie, wzrost produkcji i zatrudnienia, na pewno wzmacnia lokalną gospodarkę, co może w pewien sposób wpływać na decyzje o pozostaniu na terenie Ryk, zwłaszcza osób planujących założenie własnej firmy. - *Będąc dużym zakładem skupiamy wokół siebie liczne małe przedsiębiorstwa, które świadczą dla nas usługi, związane z utrzymaniem budynku, czy urządzeń. Firmy te rozwijają się wraz z nami dając swoim pracownikom szansę na stabilne zatrudnienie. Stała współpraca z nami daje tym przedsiębiorstwom pewność zamówień w przyszłości.*

W 2008 roku można było zauważyć, że więcej osób wróciło z zagranicy, dodaje Bożena Dolińska, *dzięki rozwojowi naszego zakładu możemy im teraz zaoferować więcej, lepszej jakości miejsc pracy.* Podsumowując, projekty realizowane przez firmę były związane z poprawianiem warunków pracy oraz warunków przerobu.

Tabela 32 Projekty unijne zrealizowane przez Polski Ogród Sp. z o.o. w Rykach w latach 2004-2008

Tytuł projektu	Termin realizacji	Wartość projektu (PLN)	Wartość i źródło dotacji (PLN)	Środki własne (PLN)
Adaptacja komór mroźnych na magazyn regałowy mrożonek wraz z wybudowaniem stanowisk przeładunkowych do ekspedycji mrożonek i modernizacją instalacji chłodniczej oraz zakup i montaż maszyn i urządzeń do zakładu w Rykach	2006 r.-2008 r.	3 894 739,00	1 295 000,71 (Działanie 1.5 SPO Rolnictwo)	2 599 738,29
Pakownia mrożonych mieszanek warzywno mięsnych, pakownia zimna posadzka z odwodnieniem liniowym, modernizacja instalacji chłodniczej, zakup linii do mieszania i dozowania mrożonek warzywnych, wyposażenia do szatni oraz wózka platformowego do zakładu w Rykach	2007 r.	3 057 535, 00	1 016 630,30 (Działanie 1.5 SPO Rolnictwo)	2 040 904,70
Zakup maszyn i urządzeń do konfekcjonowania mrożonek oraz wewnętrznych środków transportu do zakładu w Rykach	2006 r.-2007 r.	2 004 984,49	597 445,31 (Działanie 1.5 SPO Rolnictwo)	1 407 539,18
Zakup maszyn i urządzeń do konfekcjonowania mrożonek oraz środków transportu wewnętrznego	2007 r.	1 045 681,85	324 881,76 (Działanie 1.5 SPO Rolnictwo)	720 800,09

Firma JUWENT Szymański, Nowakowski, Janik Spółka Jawna działa na polskim rynku od 1992 r. produkując urządzenia grzewcze, klimatyzacyjne i wentylacyjne. W miarę upływu czasu firma poszerzała swoją ofertę o nowe produkty, co przyczyniło się do rozwoju wszystkich działów firmy – zarówno produkcyjnych jak i handlowych oraz marketingowych. W 1995 r. powstała firma-córka Juwent Sp. z o.o. zajmująca się produkcją i sprzedażą drzwi antywłamaniowych i ognioodpornych. Firma posiada 13 przedstawicielstw na terenie Polski oraz 2 poza jej granicami – na Litwie i na Ukrainie. Zatrudnienie średnioroczne w firmie Juwent w roku w 2008 wyniosło 172 osoby. Od roku 2005 r. liczba pracowników stale rośnie: w 2005 zatrudniano 100 osób, w 2006 r. - 117, a w 2007 r. już 162 osoby. W związku ze zwiększaniem się produkcji zatrudnienie rośnie proporcjonalnie we wszystkich działach firmy - od marketingu, poprzez obsługę sprzedaży, do produkcji. W związku z posiadaniem przedstawicielstw krajowych i zagranicznych firma zatrudnia licznych przedstawicieli handlowych, zamieszkających na terenach, gdzie prowadzą działalność. Natomiast, w zakładzie w Rykach pracują osoby mieszkające na terenie gminy. Na niższe stanowiska do firmy zgłaszają się osoby po technikach, liceach. *Na wyższe stanowiska specjalistyczne, mówi wiceprezes Jakub Nowakowski, trudno jest znaleźć pracowników w gminie.* Firma często szuka do pracy elektryków, mechaników oraz przedstawicieli handlowych w terenie. *Ze znalezieniem wszystkich tych typów pracowników są najczęściej problemy,* przyznaje Jakub Nowakowski, *większość osób, które się zgłaszają do pracy wymaga przeszkolenia.* Juwent poszukuje pracowników także na okolicznych rynkach pracy, w sąsiednich powiatach. 1 osoba, pracująca na wyższym stanowisku, przeprowadziła się do Ryk ze Śląska, żeby pracować w Juwencie. Na stanowiskach pracy w firmie nie ma dużej rotacji, Juwent zatrudnia pracowników w większości przypadków na nowoutworzone miejsca pracy.

W latach 2004-2008 przedstawiciele firmy (zarówno Sp. j. jak i Sp. z o.o.) uczestniczyli w wyjazdach na łącznie 12 zagranicznych imprez targowo-wystawienniczych współfinansowanych ze środków unijnych (Poddziałanie 2.2.2 SPO WKP Wsparcie w zakresie internacjonalizacji przedsiębiorstw). Łącznie z Poddziałania 2.2.2 SPO WKP Juwent otrzymał dofinansowanie do misji gospodarczych w kwocie 119 417,94 PLN. Efektem wystaw produktów firmy jest m.in. eksport części produkcji do Niemiec. Firma uczestniczyła także w wystawach na rynkach wschodnich i zaczęła eksportować produkty do Kazachstanu, Rosji, na Ukrainę. *Trudno określić bezpośredni wpływ naszego udziału w targach i wystawach,* przyznaje wiceprezes Jakub Nowakowski, *ponieważ nie podpisujemy żadnych kontraktów na takich imprezach, ale zainteresowanie naszymi produktami oraz rozpoznawalność naszej marki zagranicą wzrosła.*

W roku 2006 firma otrzymała dofinansowanie projektu "Wdrożenie procesu produkcji nowych wymienników oraz poszerzenie dotychczasowej oferty spółki Juwent" z Działania 2.3 SPO WKP Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez inwestycje. W wyniku realizacji projektu zakupiona została linia do produkcji lamel, linia do automatycznego lutowania płomieniowego wymienników ciepła oraz zakupiono dużą prasę rewolwerową – wycinarkę do metalu.

Tabela 33 Projekty unijne zrealizowane przez Juwent w latach 2004-2008

Tytuł projektu	Termin realizacji	Wartość projektu	Wartość i źródło dotacji	Środki własne
<i>Wdrożenie procesu produkcji nowych wymienników oraz poszerzenie dotychczasowej oferty spółki Juwent</i>	2006 r. - 2007 r.	1 230 398,50 PLN	861278,95 PLN (Działanie 2.3 SPO WKP)	369119,55 PLN

Juwent składał również wnioski na realizację projektów, które nie dostały dofinansowania ze względu na niedopełnienie wymagań formalnych. Takie projekty były przez Juwent realizowane ze środków własnych, jednak w późniejszym terminie i w skromniejszym zakresie. Ze środków własnych firma dokonała w ostatnich latach 1 dużej inwestycji w remont hali zakupionej po odlewni metali nieżelaznych, gdzie obecnie mieści się duży zakład i zatrudnionych jest ok. 60 osób. Poza tym, firma dokonała wielu drobnych inwestycji.

W projekcie "Wdrożenie procesu produkcji nowych wymienników oraz poszerzenie dotychczasowej oferty spółki Juwent" firma założyła stworzenie 12 miejsc pracy, jednak zatrudnionych zostało o wiele więcej, bo aż 50 osób. *Zakup urządzeń pozwolił znacząco zwiększyć zakładowi produkcję i stąd wzrost zatrudnienia,* mówi wiceprezes Juwentu. *-Gdyby firma nie otrzymała tej dotacji, zostałyby stworzone nowe stanowiska pracy, jednak nie zatrudniono by tak dużej liczby nowych pracowników.* Realizacja projektu przyczyniła się zatem w pierwszej kolejności do wzrostu i dywersyfikacji produkcji, a co za tym idzie również do wzrostu zatrudnienia. Zakupiona w projekcie linia do automatycznego lutowania płomieniowego wymienników ciepła pozwoliła skrócić czas lutowania, a przez to zwiększyć konkurencyjność produkcji i zwiększyć jej ilość. Dzięki zakupowi

.....

linii do produkcji lamel firma poszerzyła ofertę produktową, natomiast zakupiona prasa rewolwerowa, stanowiąca najkosztowniejszy wydatek w tym projekcie, pozwoliła zwiększyć produkcję. *Bez współfinansowania ze środków unijnych zakres inwestycji zostałby ograniczony*, przyznaje Jakub Nowakowski. Parametry kupowanej ze środków własnych maszyny były niższe ze względu na możliwości finansowe firmy. *Kupując maszynę wybieramy taką, która ma więcej funkcji niż jest nam w danej chwili potrzebne, mając na względzie przyszły rozwój firmy*, mówi Jakub Nowakowski. - *Pewnie kupując maszyny ze środków własnych oszczędniej byśmy podeszli do zakupu i bardziej zachowawczo.*

6.4.4. Ocena wpływu realizacji projektów na migracje

Lata 2004-2008 w Rykach obfitowały w projekty unijne zrealizowane przez przedsiębiorstwa działające na terenie miasta, natomiast nie były owocne dla samej gminy. Zdając sobie sprawę z trudności określenia faktycznego wpływu projektów współfinansowanych ze środków UE na migracje, można zaryzykować stwierdzenie, że zahamowanie odpływu mieszkańców w ostatnich latach może być częściowo efektem projektów zrealizowanych przez ryckie firmy.

Dzięki realizacji projektów unijnych 2 duże przedsiębiorstwa mogły zwiększyć produkcję i zatrudnienie, co wpłynęło z jednej strony na zmniejszenie bezrobocia w gminie i być może zaniechanie decyzji o migracji z terenu gminy przez zatrudnione osoby, a z drugiej strony, w przypadku OSM Ryki i Polskiego Ogrodu Sp. z o.o. również na natężenie migracji wahałowych. Do pracy w OSM Ryki dojeżdżają codziennie pracownicy z sąsiednich powiatów – garwolińskiego i puławskiego, oraz 10 pracowników z Lubartowa.

Zarówno w Juwencie, jak i w Polskim Ogrodzie zatrudnienie od kilku lat rośnie, co w obydwu przypadkach ma związek z realizacją projektów współfinansowanych ze środków unijnych. Wiceprezes Juwentu, Jakub Nowakowski, przyznaje, że gdyby firma nie dokonała zakupów w ramach projektu, nie mogłaby zatrudnić aż 50 nowych pracowników. Ten projekt stanowił dla Juwentu najważniejszą inwestycję zrealizowaną w ciągu ostatnich lat. Również dla Polskiego Ogrodu środki unijne były najistotniejszym źródłem finansowania inwestycji dokonanych w latach 2004-2008.

Poprawa warunków pracy w Polskim Ogrodzie Sp. z o.o. również jest efektem realizacji projektów unijnych przez firmę. Dzięki temu przedsiębiorstwo jest bardziej konkurencyjne i atrakcyjne dla pracowników – także tych z innych gmin, o których firma musiała zabiegać, gdy trzeba było zwiększyć zatrudnienie. Polepszenie warunków pracy to wg Bożeny Dolińskiej, kierownika Działu Personalnego, również atut firmy, zachęcający osoby powracające z emigracji do pozostania w gminie i podjęcie pracy w Polskim Ogrodzie.

Ponadto firmy mogły wdrożyć nowe systemy produkcji, zintensyfikować i zdywersyfikować produkcję, co miało również niebagatelny wpływ na poszerzenie współpracy z małymi firmami, świadczącymi usługi dla wszystkich trzech dużych przedsiębiorstw, które zrealizowały projekty unijne. O zwiększonym natężeniu powstawania niewielkich firm usługowych mówi także Dyrektor ryckiego Urzędu Pracy w kontekście zrealizowanych przez Urząd projektów wspierania osób bezrobotnych, w których jednym z instrumentów wsparcia były jednorazowe środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Dyrektor PUP uważa tę formę pomocy bezrobotnym za najskuteczniejszą.

Z gminy wyjeżdżają w głównej mierze osoby z wyższym niż średnie wykształceniem oraz ludzie młodzi, gdyż z jednej strony – młodzi są bardziej mobilni, a z drugiej – rycki rynek pracy nie oferuje odpowiadających im stanowisk pracy. W firmach zlokalizowanych na terenie Ryk zatrudniani są najczęściej pracownicy fizyczni, natomiast liczba miejsc pracy na wyższych stanowiskach jest ograniczona. Poza tym, bliskość mazowieckiego rynku pracy, przyciąga młodych, wykształconych ludzi wysokimi pensjami. Realizowane na terenie gminy zarówno przez przedsiębiorstwa jak i przez PUP projekty nie mają zatem pozytywnego wpływu na ograniczenie migracji tej grupy osób.

Warto zauważyć, że duże znaczenie dla ograniczenia bezrobocia, będącego jedną z głównych przyczyn zmiany miejsca zamieszkania, miały na terenie gminy zarówno projekty tzw. „twarde”, współfinansowane z EFRR, jak również projekty „miękkie”, realizowane z udziałem środków z EFS. Ryckie przedsiębiorstwa nastawiły się na projekty infrastrukturalne, które pomogły im się rozwinąć i w 2 przypadkach zwiększyć liczbę pracowników, natomiast projekty szkoleniowe skierowane do młodzieży i długotrwale bezrobotnych pozostały domeną Powiatowego Urzędu Pracy. Obydwa typy projektów miały duże znaczenie dla rynku pracy w gminie. Firma Juwent oraz Polski Ogród w rezultacie zakupów dokonanych w ramach projektów, zmodernizowały swoje

.....

zakłady, poszerzyły zakres i zwiększyły skalę produkcji, co pozwoliło na zatrudnienie dodatkowych pracowników. Bez dotacji unijnych nie byłoby możliwe stworzenie tylu nowych miejsc pracy w Juwencie, co przyznaje prezes Jakub Nowakowski. Decyzję o migracji z gminy być może podjęły także osoby, które wsparte dzięki Urzędowi Pracy szkoleniami, stażami i jednorazowymi środkami na założenie działalności gospodarczej podjęły zatrudnienie w gminie. PUP tworząc plan pomocy analizuje powiatowy rynek pracy i oferuje uczestnikom projektów podniesienie kwalifikacji i umiejętności w takich dziedzinach, które są najbardziej potrzebne na lokalnym rynku pracy.

Dużą barierą dla wzrostu migracji do gminy jest niewielka liczba inwestycji infrastrukturalnych na jej terenie, które mogłyby skutkować polepszeniem warunków życia. Gmina nie zrealizowała ani jednego projektu infrastrukturalnego w okresie 2004-2008, ograniczając inwestycje do niewielkich napraw drogowych i termoizolacyjnych.

Według statystyk niewiele osób z gminy migruje zagranicę. W ostatnich latach najwięcej osób wyjechało zagranicę w 2006 r. (9 osób, co stanowiło 10% salda migracji ogółem), mimo szkoleń organizowanych przez PUP, zarówno dotyczących umiejętności takich jak obsługa wózka widłowego, spawanie elektryczne czy grafika komputerowa, ale też język angielski dla osób wyjeżdżających zagranicę. Jednakże, statystyki mogą zawierać niepełne dane, ponieważ osoby emigrujące zarobkowo często nie wymeldowują się ze stałego miejsca zamieszkania.

7. Wnioski i rekomendacje

Jak zaznaczono we wprowadzeniu do raportu, migracje są zjawiskiem złożonym, wielowątkowym i uwarunkowanym wieloma czynnikami. Nie poddają się w związku z tym prostym uogólnieniom. Jednak przeprowadzone badanie pozwala na sformułowanie pewnych wniosków na temat wpływu funduszy Unii Europejskiej na poziom migracji.

1. W skali makro wpływ ten jest nieistotny statystycznie. Obecność lub brak funduszy Unii Europejskich w okresie 2004-2006 nie stanowi wyjaśnienia fenomenu migracji w Polsce po wstąpieniu do Unii Europejskiej. Odnosi się to zarówno do migracji zewnętrznych jak i wewnętrznych.
2. Osoby podejmujące decyzje migracyjne wybierają racjonalne strategie zachowania. Kluczowymi czynnikami wpływającymi na migracje jest sytuacja na rynku pracy w kraju docelowym oraz w kraju pochodzenia, a także wysokość zarobków. Ważnym elementem jest też sytuacja osobista osób decydujących się na migracje lub podejmujących decyzję o pozostaniu w dotychczasowym miejscu.
3. W konsekwencji fundusze mogą przyczyniać się do zwiększania lub zmniejszania natężenia migracji poprzez oddziaływanie na liczbę miejsc pracy oraz poziom wynagrodzeń. Widoczne jest to na poziomie mikro, kiedy przyjrzymy się poszczególnym grupom, które w szczególności sposób korzystały z realizacji programów finansowanych z funduszy Unii Europejskiej.
4. Spośród badanych grup najwyraźniej było to widoczne w przypadku osób pracujących w instytucjach zaangażowanych w system zarządzania i wdrażania funduszy strukturalnych. Duża część z nich podjęła decyzje migracyjne w związku z pracą związaną z funduszami unijnymi. Należy jednak zaznaczyć, że w wyniku migracji w tej grupie widoczny jest wyraźny wzrost wynagrodzeń. Ponadto decyzje o migracji częściej podejmowały osoby mobilne: młodsze, bez zobowiązań rodzinnych, mężczyźni. Osoby starsze, kobiety i osoby posiadające rodziny są zdecydowanie mniej skłonne do migracji. Co ciekawe, osoby te, pytane o czynniki mogące sprzyjać migracji w przyszłości, wskazują kwestie związane z pracą: wysokość zarobków, niesatysfakcjonująca praca, brak możliwości rozwoju zawodowego. Można stwierdzić, że osoby te podejmowały decyzję o migracji pod wpływem możliwości rozpoczęcia atrakcyjnej, z ich punktu widzenia, pracy jednak wraz z upływem czasu atrakcyjność pracy spada, a wzrasta rola innych czynników.
5. W przypadku beneficjentów projektów finansowanych z EFS nie stwierdzono istotnego wpływu udziału w szkoleniach na ich decyzje migracyjne. W przypadku tej grupy kluczowe znaczenie przy podejmowaniu decyzji o zmianie miejsca zamieszkania mają czynniki czysto zawodowe i finansowe. Należy jednak zaznaczyć, że w przypadku tej grupy niewielkie oddziaływanie funduszy na migracje może wynikać z niewielkiego wpływu realizowanych projektów na zmianę sytuacji na rynku pracy badanych osób. Udział w projekcie, zwiększając szanse na zatrudnienie w dotychczasowym miejscu zamieszkania, może zmniejszyć skłonność tych osób do przemieszania się.
6. Nie stwierdzono również istotnego wpływu realizacji projektów infrastrukturalnych na ich wykonawców lub podwykonawców. Najczęstszą strategią realizacji tego typu przedsięwzięć jest angażowanie lokalnych podwykonawców. Zdecydowanie rzadziej firmy decydują się na prowadzenie rekrutacji pracowników, ale w takich przypadkach najczęściej zatrudniani są pracownicy z lokalnego rynku pracy. Pracownicy wykonawców relatywnie często decydują się na codzienne dojeżdżanie do miejsca realizacji projektu, a tylko w 20% przypadków podejmują decyzję o migracji – przy czym najczęściej są to migracje krótkookresowe i związane z realizacją projektu.
7. Większość emigrantów przebywających w Wielkiej Brytanii i Irlandii deklaruje zamiar powrotu do Polski. Jednak prawie połowa z nich nie jest w stanie podać daty powrotu. Oznacza to, że migracje okresowe mogą zmienić się w migracje stałe. Z punktu widzenia decyzji o powrocie kluczowe znaczenia ma sytuacja gospodarcza, miejsca pracy i wysokość zarobków w Polsce. Ważne też okazują się czynniki związane z podniesieniem jakości życia. Należy jednak zaznaczyć, że emigranci często nie mają aktualnej wiedzy na temat sytuacji na rynku pracy w Polsce. Nie mają większego znaczenia potencjalne bezpośrednie korzyści związane z funduszami unijnymi, z jednym wyjątkiem dotacji dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą.
8. W oparciu o studia przypadków można wskazać czynniki, które sprzyjają napływowi ludności do miejscowości. Silnym magnesem są duże aglomeracje oraz miejscowości znajdujące się w ich okolicy.

.....

Również tworzenie warunków zachęcających inwestorów do lokowania przedsiębiorstw w danej miejscowości podnosi jej atrakcyjność dla potencjalnych migrantów. Ważnym elementem okazuje się prowadzona lokalnie polityka mieszkaniowa: udostępnienie działek budowlanych i zapewnienie odpowiedniej infrastruktury może także przyczynić się do zwiększonego napływu osób do danej miejscowości. Przykład Grodziska Mazowieckiego pokazuje również, że istotnym czynnikiem mogą być inwestycje związane z szeroko rozumianą jakością życia: np. infrastrukturą kulturalną.

9. Dlatego też kwestia migracji, czy też szerzej rozumianej polityki zarządzania kapitałem ludzkim na danym terytorium, powinna stać się trwałym elementem polityki regionalnej. Władze regionalne, przygotowując strategię rozwoju, powinny poszukiwać sposobów sprzyjających zatrzymaniu osób najlepiej wykształconych w danym regionie, a także przyciąganiu migrantów do danego regionu / miasta.
10. W obecnej sytuacji niezwykle trudno przewidywać dalsze trendy w zakresie migracji. Wydaje się, że w dłuższym okresie, wraz z poprawianiem się sytuacji gospodarczej w Polsce może następować ograniczanie emigracji z Polski. Niemniej uzyskane wyniki wskazują, że należy bardzo ostrożnie podchodzić do szacunków dotyczących ewentualnych powrotów do Polski. W przypadku migracji wewnętrznych proces konwergencji między regionami może prowadzić do osłabiania presji na migracje międzywojewódzkie. Z drugiej strony wzrost znaczenia gospodarczego ośrodków miejskich może prowadzić do narastania skali migracji z mniejszych miejscowości do większych miast.

Tabela rekomendacji

Lp.	Wniosek (strona w raporcie)	Rekomendacja (strona w raporcie)	Status i sposób wdrożenia	Adresat rekomendacji	Termin realizacji	Rekomendacja kluczowa (TAK/NIE)
1.	Inwestycje finansowane ze środków Unii Europejskiej mogą przyczynić się do poprawy jakości życia w poszczególnych miejscowościach. W przypadku zintegrowanego podejścia, łączącego inwestycje w rozwój gospodarczy oraz podnoszące jakość życia, te drugie mogą stać się ważną kartą przetargową w konkurencji o kapitał intelektualny pracowników. Aby tak się jednak stało, konieczne jest precyzyjne wskazanie deficytów w poszczególnych miejscowościach – obszarów, które zniechęcają do przyjazdu lub mogą stać się czynnikami	Nowocześnie pojmowana polityka zarządzania zasobami ludzkimi powinna stać trwałym elementem polityki regionalnej. Należy przez to rozumieć oparcie prowadzonej polityki rozwoju regionalnego na precyzyjnej diagnozie zasobów i deficytów w zakresie kapitału ludzkiego oraz promowania inwestycji które w największym stopniu mogą przyczynić się do zatrzymywania pracowników w danym regionie i zachęcania innych do imigracji.	Prowadzenie właściwych badań i analiz. Odpowiednie określenie kryteriów wyboru projektów	Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego Władze samorządowe		Tak

	wypychającymi. Inwestycje powinny stanowić odpowiedź na te deficyty					
2.	Kluczowym czynnikiem mogącym zachęcić emigrantów do powrotu jest poprawa sytuacji ekonomicznej i wzrost liczby miejsc pracy. Z punktu widzenia emigrantów niewielkie znaczenie mają inwestycje infrastrukturalne	Realizacja inwestycji nastawionych na wzrost liczby nowych miejsc pracy. Ograniczenie inwestycji infrastrukturalnych, szczególnie na obszarach gdzie nie przekłada się to na wzrost liczby miejsc pracy (np. obszary wiejskie).	Określenie odpowiedniej alokacji środków w ramach programów operacyjnych, określenie kryteriów wyboru projektów	Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego Władze samorządowe		Tak
3	Emigranci nie dysponują aktualnymi informacjami na temat sytuacji na rynku pracy w Polsce	Realizacja projektów promocyjnych, zwiększających poziom wiedzy emigrantów o sytuacji na rynku pracy w Polsce	Przygotowanie odpowiednich projektów w ramach PO KL	Minister właściwy ds. Pracy		Tak
4	Najbardziej atrakcyjna forma wsparcia dla emigrantów to dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej	Przygotowanie projektów umożliwiających staranie się o dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej przez osoby przebywające za granicą	Opracowanie zasad realizacji tego typu projektów przez Instytucję Zarządzającą PO KL,	Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego		Nie